

Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

ERGEN-EBEVEYN İLİŞKİ GELİŞTİRME PROGRAMININ
ERGENLERİN ALGILADIKLARI EBEVEYN KABUL/RED
DÜZEYLERİNE VE AİLE İŞLEVLERİNE ETKİSİ

Hazırlayan:
Hatice EPLİ KOÇ

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Canani KAYGUSUZ

Doktora Tezi
Samsun 2013

Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

ERGEN-EBEVEYN İLİŞKİ GELİŞTİRME PROGRAMININ
ERGENLERİN ALGILADIKLARI EBEVEYN KABUL/RED
DÜZEYLERİNE VE AİLE İŞLEVLERİNE ETKİSİ

Hazırlayan:
Hatice EPLİ KOÇ

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Canani KAYGUSUZ

Doktora Tezi

Samsun 2013

KABUL VE ONAY

Hatice EPLİ KOÇ tarafından hazırlanan “Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme Programının Ergenlerin Algıladıkları Ebeveyn Kabul/Red Düzeylerine Ve Aile İşlevlerine Etkisi” başlıklı bu çalışma, 15.03.2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi Çalışması olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Kurtman ERSANLI

Üye : Doç. Dr. Melek KALKAN

Üye : Doç. Dr. Başaran GENÇDOĞAN

Üye : Yrd. Doç. Dr. Murat KURT

Üye : Yrd. Doç. Dr. Canani KAYGUSUZ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

— / — / —

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Doktora tezinin, proje aşamasından sonuçlanmasına kadarki süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet ettiğimi, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu taahhüt ederim.

— / — / ———

İmza

Hatice EPLİ KOÇ

Sevgili Kızım
Deniz Ada KOÇ'a...

ÖNSÖZ

Ergenlik dönemi, aile ilişkilerinde değişiklikler yaşanan, hem ergen için hem de anne baba için zor bir dönemdir. Bu sürecin sağlıklı işleminde ergenin ebeveynleri tarafından kabul edilip edilmediğine ilişkin algıları önemlidir. Bu süreçten hem ergenin gelişerek çıkmasını sağlamak hem de sağlıklı aile ilişkileri yaratmak ve sürdürmek üzere ergenlerin ve ailelerinin destekleyici programlara ihtiyaçları olduğu gerçeği açıktır. Bu nedenle, ergenlik dönemini gencin başarılı atlatmasına yardımcı olacak, hem gence hem de ailesine yönelik hazırlanan bir eğitim programının ergenin algıladığı kabul algısını güçlendirmeye ve bu süreçte sağlıklı aile işlevlerine, sonuç olarak sağlıklı ergen gelişimine katkı sağlayacaktır.

Bu amaçla yapılan araştırmada ergen-ebeveyn ilişkisini geliştirmeye yönelik bir programın ergenlerin kabul algısına ve aile işlevlerine etkisi incelenmiştir.

Öncelikle, bu araştırmanın planlanması ve yürütülmesinde yol göstericiliği yapan tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Canani KAYGUSUZ' a teşekkürlerimi bir borç bilirim. Araştırmanın çeşitli aşamalarında emeği geçen, tecrübesini ve bilgisini esirgemeyen hocam Prof. Dr. Kurtman ERSANLI' ya teşekkür ederim. Yöntem ve verilerin analizi konusunda verdiği öneri ve yardımları için Yrd. Doç. Dr. Murat KURT, Doç. Dr. Melek KALKAN ve Yrd. Doç. Dr. Hacı Bayram YILMAZ' a; Tez savunma jüri üyesi olarak tez savunmasında yer alan ve olumlu eleştirileri ile çalışmaya katkı sunan Doç. Dr. Başaran GENÇDOĞAN' a; Doktora eğitimim boyunca ihtiyaç duyduğum her konuda görüşlerini benimle paylaşan hocalarım Doç. Dr. Seher Balcı ÇELİK, Yrd. Doç. Dr. Müge YILMAZ ve Yrd. Doç. Dr. Hatice KUMCAĞIZ' a; çalışma gruplarının oluşturulmasında bana yardımcı olan ve araştırmada çok büyük katkısı okul psikolojik danışmanlarına ve Sayın Yrd. Doç. Dr. Deren Başak AKMAN'a teşekkür ederim.

En zorlu zamanlarımda akademik desteğini ve sevgisini oldukça cömertçe sunan ve kısa zamanda yaşamımda oldukça önemli yere sahip olan Arş. Gör. Melike KOÇYİĞİT' e; güzel fikirleri ile beni destekleyen Arş Gör. Esat Şanlı' ya; tüm zor anlarımda desteğini sunan ve büyük bir sabırla beni dinleyen, hep sıcacık

gülen ve her zaman güvendiğim dostum Deren USTA GÜR'e sonsuz teşekkür ederim.

Ayrıca bana duydukları sonsuz güvenle, yaptığım her işe destek vererek katkıda bulunan ve bana güç veren sevgili annem Ayşe EPLİ' ye, babam Enver EPLİ' ye, tüm yaşamımda destek olan sevgili kardeşlerim Cemil Epli, Betül EPLİ ve Ahmet EPLİ' ye; yeğenlerime ve bu süreçte manevi destekleriyle yanımda olan ismini saymadığım tüm akraba ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Son olarak ise yaşamı paylaştığım gibi bu zorlu sürecin tüm zorluklarını ve sıkıntılarını benimle paylaşan, sevgili eşim Kahraman KOÇ'a ve her şeyim, canım kızım Deniz Ada KOÇ' a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hatice EPLİ KOÇ
2013

ÖZET

Öğrencinin Adı-Soyadı	Hatice EPLİ KOÇ
Anabilim Dalı	Eğitim Bilimleri
Danışmanın Adı	Yrd. Doç. Dr. Canani KAYGUSUZ
Tezin Adı	Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme Programının Ergenlerin Algıladıkları Ebeveyn Kabul/Red Düzeylerine ve Aile İşlevlerine Etkisi

Bu çalışmanın amacı, Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme Programı'nın ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları red düzeylerine ve aile işlevlerine etkisini araştırmaktır.

Araştırmanın deney ve kontrol grubu toplam 18 ergen ve ebeveyn çiftinden oluşmaktadır. Araştırmada ergenlerin algıladıkları red düzeylerini belirlemek amacıyla Kabul-Red Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada aile işlevleri düzeyini belirlemek amacıyla Aile Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır. Deney ve kontrol gruplarına bu ölçekler ön-test ve son-test olarak uygulanmıştır. Oturumlar yaklaşık 120 dakika olmak üzere 10 hafta sürmüştür. Kontrol grubu ile hiçbir çalışma yapılmamıştır. Görüşmeler bittikten bir gün sonra, tüm ölçekler son-test olarak deneklere uygulanmıştır.

Verilerin analizinde mixed (karışık) desenlerde kullanılması uygun bir teknik olan "Tekrarlanmış Ölçümler için 2x2 İki Faktörlü ANOVA" tekniği kullanılmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, Ergen Ebeveyn İlişki Geliştirme Programı'na katılan ergenlerin (deney grubu) ebeveynlerinden algıladıkları red puanlarında, bu programa katılmayan ergenlerin (kontrol grubu) ebeveynlerinden algıladıkları red puanlarına göre anlamlı düzeyde bir azalma olmuştur. Ayrıca Ergen Ebeveyn İlişki Geliştirme Programı'na katılan ergenlerin (deney grubu) sağlıksız aile işlevi puanlarında, bu programa katılmayan ergenlerin (kontrol grubu) sağlıksız aile işlevi puanlarına göre anlamlı düzeyde bir azalma olmuştur. Yani tüm araştırma denencelerin bulgularla desteklendiği görülmüştür.

Elde edilen bulgular literatür bağlamında tartışılmış; alanda çalışanlara ve ileride yapılacak olan araştırmacılara yn verebilecek önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme, Ebeveyn Kabul/Red, Aile İşlevleri

SUMMARY

Student's Name and Surname	Hatice EPLİ KOÇ
Department	Department of Educational Sciences
Supervisor	Assist. Prof. Dr. Canani KAYGUSUZ
Name of Thesis	The Effect of Adolescent-Parent Relationship Enhancement Program on Adolescent Perceived Parental Acceptance / Rejection Levels and Family Functions.

The aim of this research was to study the effect of Adolescent-Parent Relationship Enhancement Program on Adolescent Perceived Parental Acceptance / Rejection Levels and Family Functions.

The experimental group and control group of the research consist of 18 pairs of adolescent and parents. In the study, Acceptance-Rejection Questionnaire was used to determine the acceptance / rejection scores of the adolescents and the Family Assessment Scale was used to determine the functions of the family. Both the experiment and control groups were given these scale as pre-test and post-test. The sessions lasted approximately 120 minutes for 10 weeks. Nothing has been applied to the control groups. The day after the interview was over the scales were administered to subjects as post-tests.

For the statistical analyses of the data, the "2x2 two way ANOVA for Repeated Measures" which is suitable for using with mixed designs was employed.

In accordance with the findings gathered from the study, perceived parental rejection scores of adolescents in the experimental group were decreased more as

compared with the adolescents in the control group. Moreover, perceived unhealthy family function scores of adolescents in the experimental group were decreased more as compared with the control group. Thus, all the hypotheses of the study were verified.

The findings are discussed under the light of related literature and some suggestions are offered to the practitioners in the field and for future reserachers.

Key words: Parent-Adolescent Relationship Enhancement, parental acceptance/rejection, family functions.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖNSÖZ	i
ÖZET	iii
SUMMARY	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii

BÖLÜM I

1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Araştırmanın Amacı	15
1.3. Problem Cümlesi	15
1.4. Alt Problemler	15
1.5. Denenceler	16
1.6. Araştırmanın Önemi	16
1.7. Sayıtlar	17
1.8. Sınırlılıklar	17
1.9. Tanımlar	17

BÖLÜM II

2. İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR.....	19
2.1. İlişki Geliştirme Programları.....	19
2.2. Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme.....	22
2.2.1. Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme ile İlgili Yayın ve Araştırmalar.....	31
2.2.1.1. Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme ile İlgili Yurtdışı Yayın ve Araştırmalar.....	31

2.2.1.2. <i>Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme ile İlgili Yurtiçi Yayın ve Araştırmalar</i>	37
2.3. Ebeveyn Kabul-Red	40
2.3.1. Genel Bilgiler.....	40
2.3.2. Ebeveynliğin Sıcaklık Boyutu.....	43
2.3.3. EKAR'ın Alt Kuramları	45
2.3.3.1. <i>EKAR'ın Kişilik Kuramı</i>	46
2.3.3.2. <i>EKAR'ın Başa Çıkma Kuramı</i>	49
2.3.3.3. <i>EKAR'ın Sosyokültürel Sistemler Kuramı</i>	50
2.3.4. Ebeveyn Kabul-Red ile İlgili Yayın ve Araştırmalar.....	51
2.3.4.1. <i>Ebeveyn Kabul-Red ile İlgili Yurtdışı Yayın ve Araştırmalar</i>	51
2.3.4.2. <i>Ebeveyn Kabul-Red ile İlgili Yurtiçi Yayın ve Araştırmalar</i>	57
2.4. Aile İşlevleri	63
2.4.1. Ailenin Tanımı.....	63
2.4.2. Aile Türleri	66
2.4.2.1. <i>Geniş Aile</i>	66
2.4.2.2. <i>Çekirdek Aile</i>	66
2.4.2.3. <i>Geçiş Ailesi</i>	66
2.4.3. Aile Sosyolojisi Kuramları	67
2.4.3.1. <i>Yapısal-İşlevselci Kuram</i>	67
2.4.3.2. <i>Çatışma Kuramı</i>	67
2.4.3.3. <i>Simgesel Etkileşimci Kuram</i>	68
2.4.3.4. <i>Aile Sistemleri Kuramı</i>	68
2.4.3.5. <i>Toplumsal Alışveriş Kuramı</i>	69
2.4.3.6. <i>Aile Gelişim Kuramı</i>	69
2.4.3.7. <i>Feminist Kuram</i>	70
2.4.3.8. <i>Ekolojik Kuram</i>	70
2.4.4. Ailenin Önemi.....	71
2.4.5. Aile İçi İlişkiler.....	71
2.4.6. Aile İşlevleri.....	73
2.4.7. Aile İşlev Modelleri.....	75
2.4.7.1. <i>Beavers Sistem Modeli</i>	76

2.4.7.2. <i>Circumplex Model</i>	76
2.4.7.3. <i>McMaster Aile İşlevleri Modeli</i>	77
2.4.8. <i>Aile İşlevleri ile İlgili Yayın ve Araştırmalar</i>	79
2.4.8.1. <i>Aile İşlevleri ile İlgili Yurtdışı Yayın ve Araştırmalar</i>	79
2.4.8.2. <i>Aile İşlevleri ile İlgili Yurtiçi Yayın ve Araştırmalar</i>	86

BÖLÜM III

3. YÖNTEM.....	92
3.1. Evren ve Örneklem.....	92
3.2. Araştırmanın Deseni	93
3.3. Veri Toplama Araçları	96
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu.....	96
3.3.2. Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği.....	96
3.3.3. Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ).....	97
3.4. Verilerin Analizi.....	99
3.5. Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme Programı.....	100
3.6. Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme Programının Uygulanması.....	100
3.6.1. 1. Oturum	100
3.6.2. 2. Oturum	103
3.6.3. 3. Oturum	107
3.6.4. 4. Oturum	111
3.6.5. 5. Oturum	115
3.6.6. 6. Oturum	121
3.6.7. 7. Oturum	126
3.6.8. 8. Oturum	129
3.6.9. 9. Oturum	133
3.6.10. 10. Oturum	138

BÖLÜM IV

4. BULGULAR.....	142
------------------	-----

4.1. Denence 1. Ergen-ebeveyn ilişki geliştirme programına katılan ergenlerle, bu programa katılmayan ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları red puanları arasında anlamlı bir fark vardır	142
4.2. Denence 2. Ergen-ebeveyn ilişki geliştirme programına katılan ergenlerle, bu programa katılmayan ergenlerin algıladıkları sağlıklı aile işlevi puanları arasında anlamlı bir fark vardır	145

BÖLÜM V

5. TARTIŞMA VE YORUM	148
5.1. Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme Programının Ebeveynlerden Algılanan Red Düzeylerine İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumu	148
5.2. Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme Programının Algılanan Sağlıksız Aile İşlevi Düzeylerine İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumu	154

BÖLÜM VI

6. SONUÇ VE ÖNERİLER	158
6.1. Araştırmacılara Öneriler	158
6.2. Alanda Çalışanlara Öneriler	160

KAYNAKÇA	161
-----------------------	-----

EKLER	189
Ek 1. Aile Sosyal Algı: Ana-Baba Formu	189
Ek 2. Aile Sosyal Algı: Ergen Formu	190
Ek 3. Değerler: Ebeveyn Anketi	191
Ek 4. Değerler: Ergen Anketi	192
Ek 5. Ergen Ebeveyn İletişim Stilleri: Cevap Kağıdı	197
Ek 6. Üç Problem Çözme Stili	198
Ek 7. Problem Çözme Kağıdı: Ebeveyn Tepki Sayfası	199

Ek 8. Problem Çözme Kağıdı: Ergen Tepki Sayfası.....	200
Ek 9. Etkili İletişim Etkinliği İçin Aile Konuları Formu.....	201
Ek 10. Aile Konularında Etkili İletişim İçin Puanlama Tablosu.....	202
Ek 11. Etkili İletişim Etkinliği İçin Olumlu Duygu İfadeleri.....	203
Ek 12. Etkili İletişim Etkinliği İçin Olumsuz Duygu İfadeleri.....	204
Ek 13. Etkili İletişim Etkinliği İçin Empati Duygularının İfadesi Ebeveyn Formu.....	205
Ek 14. Etkili İletişim Etkinliği İçin Empati Duygularının İfadesi Ergen Formu.....	206
Ek 15. Aile İçerisinde Yaşanan Tutarsızlık Örnekleri.....	207
Ek 16. Aile İçerisinde Yaşanan Tutarsızlık Örnekleri.....	208
Ek 17. Kurtarma ya da Kurtarılma Yaşantıları Örnekleri.....	209
Ek 18. Kurtarma ya da Kurtarılma Yaşantıları Örnekleri.....	210
Ek 19. “Çok İyi” Demek İçin Yollar.....	211
Ek 20. Aile Davranış Sözleşmesi.....	212
Ek 21. Ebeveyn Kart Katoloğu: Gençler İçin Ödül	213
Ek 22. Genç Kart Katoloğu: Ebeveynler İçin Ödül.....	214
Ek 23. Ebeveyn Kabul-Red/Kontrol Ölçeği (Çocuk Ekrö/K : Anne)	215
Ek 24. Aile Değerlendirme Ölçeği	217
Ek 25. Özgeçmiş	220

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Evren ve Örneklem Tablosu	93
Tablo 2: Araştırmanın Deseni Tablosu.....	94
Tablo 3: Tablo 2. Deney ve Kontrol Gruplarının Ebeveyn Kabul/Red Ölçeği ve Aile Değerlendirme Ölçeği Ön Test Puanlarına Ait Sayısal Bilgiler ve t-Testi Karşılaştırılması	95
Tablo 4. Tablo 4. Deney ve Kontrol Grubunun Kabul-Red Ölçeği (Çocuk EKRÖ) Ön-test ve Son-test Ölçüm Puanlarının Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmaları.....	142
Tablo 5. Deney ve Kontrol Gruplarının Kabul-Red Ölçeği (Çocuk EKRÖ) Ön-test ve Son- test Ölçümlerinden Aldıkları Puanlara İlişkin ANOVA Sonuçları.....	143
Tablo 6. Deney ve Kontrol Grubunun Aile Değerlendirme Ölçeği Ön-test ve Son-test Ölçüm Puanlarının Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmaları	145
Tablo 7. Deney ve Kontrol Gruplarının Aile Değerlendirme Ölçeği Ön-test ve Son-test Ölçümlerinden Aldıkları Puanlara İlişkin ANOVA Sonuçları.....	146

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Deney ve Kontrol Gruplarının Kabul-Red Ölçeği (Çocuk EKRÖ) Puanlarında Ön-test ve Son-testte Ortaya Çıkan Farklılaşma.....	144
Grafik 2. Deney ve Kontrol Gruplarının Aile Değerlendirme Ölçeği Ön-test ve Son-testte Ortaya Çıkan Farklılaşma	147

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem

Dünyada sanayi dönemiyle başlayan paradigma değişimi, yaşamın bütün alanlarında büyük değişimlere kaynaklık etmiştir. Bilinen her şeyin üzerine yeniden düşünülen bu dönem, genel olarak modernleşme dönemi (Giddens, 2001: 2) olarak adlandırılmış; toplumsal kurum ve kuruluşlardaki değişimlerin bu dönemi önceki dönemlerden ayıran temel niteliklerin başında geldiği (Wallerstein, 2011:27) iddia edilmiştir. Toplumsal kuruluşlarda meydana gelen bu değişim gündelik yaşam pratiklerini de etkilemiş, aile içi ilişkiler dahil bütün toplumsal ilişki sistemlerindeki değişimlerin kurumlar üzerindeki etkileri sosyal bilimler alanında sıklıkla tartışılmaya başlanmıştır.

Evrensel bir kurum olan ve hemen hemen her toplumda mevcut olan ailenin şekli ve işlevi de bu süreç içerisinde değişiklik göstermiş (Bozkurt, 2011: 259) ve sanayi öncesi tarıma dayalı geleneksel toplumlarda görülen geniş aile yapısı, (Erkan, 2010: 6), sanayileşme ve kentleşmenin ortaya çıkması ile yerini çekirdek aileye bırakmıştır (Sayın, 1990: 9; Canatan ve Yıldırım, 2011: 124; Güler, 2010: 3). Modernleşme öncesi geniş akraba bağlarının bir sonucu olarak geniş ailevi işlevleri (Özkalp, 2003: 163) görülürken; modernleşme sonrası, sürece paralel eğitim ve çalışma işlevleri başka kurumlara aktarılmış (Bahar, 2008: 157), daha izole olan çekirdek aile ve azalan aile işlevlerini ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte ailenin işlevi eğitim ve iş/meslek alanından çekilerek, çocuğun toplumsallaşması ve bireyin kişiliğinin gelişimine katkı sağlama ile sınırlanmıştır (Bozkurt, 2011: 268).

Kasapoğlu ve Karkıner (2011: 108), modern toplumdaki çekirdek ailenin temel işlevinin, çocuğun sosyalizasyon sürecine ve kişilik gelişimine olan katkısı nedeniyle, çocuğun toplumsal yaşamda başarılı, başarısız, mutlu ya da mutsuz olmalarına ailenin kaynaklık ettiğini; dolayısıyla çocukların sağlıklı bireyler olmalarının ailenin bu işlevlerinin yerine getirilmesine bağlı olduğunu bildirmişlerdir. Görgün- Baran (2004: 40-41) ise, çocukların ve gençlerin günümüzde karşılaştığı sorunların kaynaklarının

yanlış ve yetersiz sosyalleşme ve bunun yol açtığı bunalımlar olduğunu ifade etmişlerdir.

Bireyin sosyalleşmesinin ilk kaynağı olan aile, çocuğun sadece toplumsal normlara göre yetişmesinden değil onun kişiliğinin gelişmesinden de sorumludur. Kişiliğin çekirdeğinin yaşamın ilk yıllarında atıldığı göz önüne alındığında, ailenin bu süreçteki önemi görülür. Aile üzerine yapılan incelemeler ve oluşturulan kuramlar arasında psikolojinin kavramlarına en sık başvuran bir kuram olan sembolik etkileşim kuramı, insanların yorumlama yaptıktan sonra eyleme geçtiğini vurgulamaktadır. Yorumlamanın olması için nesnelere belli anlamlar yüklenmesi gerektiğini savunan bu kuram, anlam yükleme sürecinde sembollerin önemine dikkat çeker. Bu bağlamda kuram, ailede aşkın, çocuğun, ebeveyn olmanın, aile içi rollerin, boşanmanın vb. anlamları üzerine odaklanarak bu anlamlar içinde şekillenen etkileşimleri inceler. Konuya ilişkin bir diğer kapsamlı kuram olan İşlevselci Yaklaşım, ailenin modern sanayi toplumunun ürettiği sorunlara karşı kurumsal emniyet supabı işlevini gördüğünü savunur. Sanayileşme ve kentleşmenin ailenin geleneksel işlevlerini zayıflattığını savunan İşlevsel Yaklaşım, ekonomik üretimden, cinselliğin karşılanmasına kadar farklı işlevler üstlenen ailenin, sanayileşme ve mobilitayla birlikte değişen işlevlerinin araştırılmasını öne çıkarır (Kasapoğlu, Güneş, Gökçe, Beklan-Çetin ve diğerleri, 2011: 11-13).

Ailenin değişen işlevleri üzerine yürütülen tartışmalar aileye ilişkin önceki dönem geleneksel yargıların sorgulanmasına yol açmış, aile giderek daha tartışmalı bir kurum haline gelmiş ve çocuk açısından sosyal yaşama dahil olmak için hazırlıkların gerçekleştirildiği ve deneyimlerin kazanıldığı bir ortam; yetişkinler için ise gerilim ve sıkıntılar karşısında dayanışmanın en üst düzeyde yaşandığı sığınma yeri olarak tanımlanan aile (Karataş, 2001: 90), sadece olumlu özellikleriyle değil, birçok çatışma ve uyumsuzluğun da baş gösterdiği bir yer olarak da inceleme konusu olmuştur. Öyle ki en önemli işlevi bireylerin sevgi ihtiyacını karşılamak olan ailenin bu işlevini ne ölçüde karşılayabildiği de tartışmalı hale gelmiştir (Özkalp, 2003: 167). Keza, başlangıçta daha otoriter bir figür olarak kültür taşıyıcısı olan ve sağlıklı aile ortamının oluşturulmasında birinci derecede sorumlu tutulan ebeveynlik rol ve görevleri tüm bu sosyal değişimlerin

bir sonucu olarak daha karmaşık ve zor bir hale gelmiş (Arkan ve Üstün, 2010: 102), ebeveynlik rol ve görevlerini yeniden anlamlandırmak ve tanımlanmak gereği ortaya çıkmıştır.

Yeni dönem çekirdek ailedeki ebeveyn rolleri üzerine tartışmalar yürütülse de, ailenin çocuğun hayatının merkezinde olduğu ve çocuğun hayatına olumlu ve olumsuz yön verdiği gerçeği (Tezel Şahin, Özbey, 2007: 11) fazla değişmemiştir. Günümüzde halen ebeveynlerin birey için bütün hayat boyunca önemli olduğu, ancak bunun derecesinin bireyin gelişim dönemlerine göre farklılık gösterebileceği kabul edilmektedir. Özellikle ergenlik dönemindeki bireyin, bu kritik dönemde gerçekleştirmesi gereken temel gelişim görevlerini yerine getirebilmesinde, kimlik oluşturmada ve geleceğe yönelmesinde aile dinamiklerinin ve ebeveynlerinin etkisinin oldukça önemli olduğu bilinmektedir. Çünkü ergenlik dönemi, ebeveyn ve çocuk ilişkisi bağlamında da, ilişki dinamiklerinde ciddi dönüşümün yaşandığı bir süreçtir. Bebeklik ve çocukluk döneminde ebeveyn-çocuk ilişkilerinde daha çok tek taraflı otoriteye dayalı olan ilişki sistemi, ergenlik döneminde karşılıklı müzakere biçimine dönüşmekte (Edgar-Smith ve Wozniak, 2010: 188), bu dönüşüm özellikle ebeveyn-ergen ilişkilerinin gündelik yaşam pratiklerinde, örneğin okul geçişleri, boş zaman planları gibi hemen hemen her alandaki değişimlerin yeniden müzakeresinde de kendini açığa vurmaktadır (Hill ve diğerleri, 2007: 367). Tüm bu süreçte aile içi ilişkilerde karşılıklı bağımlılığın, yetkencilik ve cinsiyete dayalı rol ayrımının yaşanması; ergenlerin kendi kararlarının sorumluluklarını taşımamalarına, düşüncelerini özgürce ifade edememelerine ve engellenmişlik duygusu yaşamalarına yol açabilmektedir (Arat, 1990: 254). Çekirdek ailede de ayrıca aile bireylerinin birbirinden bağımsız-ayrı olmaları, bireysel özerkliğe sahip olmaları ve kendi benliğini diğer aile üyelerinin benliğinden farklılaştırmaları sağlıklı aile etkileşiminin en önemli göstergesi olarak kabul edildiğinden (Kağıtçıbaşı, 1990: 156), bu süreç daha sancılı olabilmektedir. Çekirdek ailede bireyselleşmeye izin veren ilişki ve iletişim modeli, ergenlik döneminde ergenin kimlik geliştirmesinde etkili olan önemli gelişim görevlerinin yerine getirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Ancak bu dönemde ebeveyn tarafından ödül ve cezanın bilinçsizce kullanılarak ergene kısıtlayıcı bir çevre sunulması, denetleyici, baskıcı ve buyurgan bir ebeveyn tutumu (Arat, 1990: 254) bu sürecin sağlıklı işletilmesinde engel olabilmektedir.

Ergen - ebeveyn ilişkilerindeki bu tek taraflı buyurgan yapı ve çatışma, geniş bir yelpazede değerlendirildiğinde ergenler için düşük psikososyal uyum ile ilişkilendirilebilir (Smetana, 2011: 18). Olumsuz mesajların ve iletişimin ailenin her bireyine, özellikle çocuklara etkisi çok fazladır. Birey; konuşulan her sözden, her jest ve mimikten, her tavır ve durumdan, iyi veya kötü olarak etkilenecek ve bu etkilenme ile kimlik, kişilik ve psikososyal yapısı şekillenecektir (Herken ve Özkan, 1998: 85-89). Dolayısıyla bu noktada, ebeveyn-ergen arasındaki ilişki sistemi ergenin gelişiminin güçlü belirleyicisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Son yıllarda aile üzerine yürütülen tartışmalar kadar ailede ergenin pozisyonu ve görev ve rolleri üzerine de tartışma yürütülmekte, akran grubunun ergenin temel değerleri, normları ve davranışları üzerinde yoğun etkisinin olduğuna ilişkin geleneksel inançlarda da bazı değişiklikler meydana gelmektedir. Geleneksel olarak anne ve babaların ergenin yaşamını gasp edecek şekilde kuşaklar arası çatışma yaşadıkları bir dönem olarak tanımlanan (Laible, Carlo ve Raffaelli, 2000: 46) ve oldukça fırtınalı ve stresli bir yaşam dönemi olarak değerlendirilen ergenlik algısına ilişkin son zamanlarda bazı eleştiriler yöneltilmekte ve bu dönemin sanıldığı kadar fırtınalı olmadığı bunun aksine; bilişsel, biyolojik ve sosyal değişimlerin meydana geldiği bir geçiş süreci olduğu görüşü öne çıkmaktadır. Bu noktada, bu dönemde bazı ergenlerin sıklıkla zorluk yaşamasına rağmen diğerlerinin bu dönemi kolaylıkla atlatmasına ve gelişim görevlerinde başarılı olmasına, ergenlerin ebeveynleriyle ve yaşlıları ile oluşturdukları ilişkilerin kalitesinin etki ettiği vurgulanmaktadır (Laible, Carlo, Raffaelli, 1999: 46).

Yapılan araştırmalar ergenler ve ebeveynler arasında var olan çatışmaya rağmen ergenlik boyunca gençlerin büyük çoğunluğunun duygusal destek ve danışmanlık için ebeveynlerine güvenmeye devam ettiklerini göstermektedir (Ertem ve Yazıcı, 2006: 7-12). Ergenlerin, ebeveynle tüm çatışma alanlarının çokluğuna rağmen güven ilişkisi eğilimi içinde olmaları, yeteri kadar destek bulduklarında ebeveynleriyle sorunlarını aşmaya istekli olacakları anlamına gelmektedir. Başka anlatımla, ergen ebeveyn ilişkilerindeki çift değerli (ambivalent) duyguların, ergen ebeveyn ilişkilerinin güçlendirilmesi için bir araca dönüştürülebileceğini bize göstermektedir. Bu noktada, ebeveynlerin güven verici ilişkilerinin sürmesini sağlamak üzere bu dönemde

ebeveynlerin ergenin gelişimini destekleyen bir yaklaşımı benimsemelerini öne çıkarmak önemli görünmektedir.

Kendisinin ve ailesinin yaşadığı çift değerli/ambivalent duygular içinde ergen, kimlik gelişimi sürecini devam ettirirken, çoğu kez yetişkin davranışı ile çocuksu davranışı karıştırır. Ergen, aileden bağımsız olma çabalarında da çelişkili duyguları yaşar ve bir taraftan onlardan uzaklaşma ve bağımsızlaşma isteği duyarken diğer taraftan onların desteğine ve sevgisine ihtiyaç duyma ikilemiyle yüz yüze kalır. Bu tür çift değerli duygular ebeveynlerde de görülür. Onlarda bir taraftan gencin artık büyümesini isterken diğer taraftan ise ona hala çocukluktaki gibi davranma eğilimi içine girerler. Ergen, kendi gözünde kendini büyümüş ve değişmiş görmek, özerk karar verebilmek, kendi seçimini yapabilmek, kendi değer yargılarına sahip olmak isterken yeni rollerinden de tam anlamıyla emin olamaz (Haran, 2003: 48). Bu süreçte gidiş-geliş yaşayan ergenin bağımsızlık çabalarını destekleyecek ilişki ve iletişim örüntüleri, onun bu sürece uyum sağlamasında önemlidir. Nitekim yapılan çalışmalar, ergenin bir taraftan ailesiyle olan bağına devam ettirme bir taraftan da bireyselliğini ve özerkliğini gösterme çabaları sırasında, destekleyici ana-baba çocuk yetiştirme söz ve davranışlarının, ergenin yeterliğini ortaya çıkarmada etkili olduğunu göstermektedir (Hines, 1997: 383).

Yapılan çalışmaların bir kısmı (Davies ve Windle, 1997; Bouma ve diğerleri, 2008), aile ilişkilerinin biçimlenmesine paralel şekilde ergenlerin uyum sorunları geliştirdiklerini ve bu sorunlarda ailede kabul ya da reddedildiğine ilişkin algıların önemli payı olduğunu göstermiş; ergenin başkaları tarafından kabul edilmesinin, herhangi bir şarta bağlı olmadan sevilmesinin, yaptıklarını beğenilip onaylandığını görmesinin, koşulsuz korunma ve bakım almasının dönemin psikolojik ihtiyaçlarından olduğu iddia edilmiştir (Oskay, 1986: 79). Tüm bu ihtiyaçlar aslında, tüm insanların en temel psikolojik gereksinimlerinden olan sevme/sevilme ihtiyacıyla ilişkilidir. Uzun yıllardır insanların en temel gereksinimleri arasında sayılan sevme/sevilme ihtiyacının karşılanıp karşılanmaması bireyin önemli oranda aile içinde kabul edilip edilmemesine bağlıdır. Bazı araştırmalar (Varan, 2005: 415; Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2005: 300; Sanders, 2000: 229) anne baba tarafından kabul ya da reddedilmenin hem bütün gelişim

alanlarındaki gelişimi seyrini hem de yetişkinlikteki yaşamlarını etkilediğini göstermiştir.

Ergenlerin kabul ya da reddedilmesinin onların gelişimi üzerindeki etkilerinin fark edilmesinin ardından, özellikle çocukluk çağında algılanan red durumunun birey üzerindeki etkileri çok daha fazla ilgi çeken bir araştırma konusuna dönüşmüştür. Çocuklukta anne-babayla ilişkide algılanan kabul ve reddin kişilerin çocukluk ve yetişkinlik dönemlerindeki yaşamları üzerindeki etkilerini inceleyen bir sosyalizasyon teorisi olarak da tanımlanan ve Rohner (tarafından geliştirilmiş olan Ebeveyn Kabul-Reddetme Teorisi (EKAR Teorisi) (Parental Acceptance-Rejection Theory) tam da bu ihtiyaçtan doğmuştur. Son zamanlarda ilişki sistemleri üzerindeki etkisi çok yönlü incelenen kabul-red algısı, karmaşık işleyen ergen ebeveyn ilişkileri konusuna yeni açıklamalar getirmiştir. Bu kuramın temel amacı, ebeveynlerin çocuklarını kabullenme ve reddetmelerinin nedenlerini, sonuçlarını ve bağlantılı oldukları diğer değişkenleri öngörmek ve açıklamaktır (Khaleque ve Rohner, 2004: 55).

Ebeveyn reddinin yalnız çocukların değil, yetişkinlerin davranışlarında ve psikolojik uyumlarında da olumsuz etkileri olduğunu ifade eden Ebeveyn Kabul-Red Teorisi, bu kabul-red alanını sürekli bir doğru üzerinde kurgular. Yani teori, doğrusal bir çizgi üzerindeki sürekliliğin pozitif ucunda ebeveyn kabulünün ve negatif ucunda ebeveyn reddinin olduğunu varsayar. Ebeveyn kabulü ebeveynlerin çocuklarına karşı hissedip ifade ettikleri sevgi, şefkat ve rahatlığı; ebeveyn reddi ise, ebeveynlerin çocuklarına karşı gösterdiği kabul, sevgi ya da şefkatin eksikliğine ya da geri çekimine işaret eder. Teori, ebeveynlerin sevgilerini ya da bunun eksikliğini üç temel yolla ifade ettikleri iddiasındadır: Ebeveynler soğuk ve şefkatsiz, saldırgan, ya da umursamaz ve ihmalkâr olabilmektedirler (Rohner ve Khalequea, 2002: 55).

Ayrıntıları “İlgili Yayın ve Araştırmalar Bölümü”nde verilecek olan Ebeveyn Kabul-Red Teorisi, Kişilik, Başa Çıkma ve Sosyo-Kültürel Sistemler teorisi olmak üzere üç alt teoriye ayrılmaktadır. Kişilik alt teorisi, çocuklukta ebeveynleri tarafından kabul veya reddedilmenin çocuk veya yetişkin kişilik yapısı ve genel psikolojik durumu (özellikle ruhsal sağlığı) üzerindeki etkilerini yordamaya ve açıklamaya çalışmaktadır. Bu alt

teori, kùltürden, ırktan ve dilden bağımsız biçimde, çocuğun ebeveynleri tarafından reddedildiği durumlarda bağımlılık veya savunucu bağımsızlık, duygusal duyarsızlık (tepkisizlik), düşmanlık ve saldırganlık, olumsuz özsaygı (self-esteem), olumsuz özyeterlik (Self-adequacy), duygusal tutarsızlık (instability) ve olumsuz dünya görüşü olarak yedi kişilik özelliğinin olumsuz uçlarından oluşan bir kişilik örüntüsünün ortaya çıkacağını öngörür (Rohner ve Khaleque,2002). Başa çıkma alt teorisi, reddedilen çocukların neden farklı başa çıkma tepkileri geliştirebildiklerine odaklanmaktadır. Sosyo-kùltürel sistemler alt teorisi ise, anne-baba tarafından reddedilmenin evrensel nedenleri üzerinde durmakta, reddetme ile ilgili sosyo-kùltürel değişkenleri belirlemeye ve açıklamaya çalışmaktadır (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2005: 315).

Teoriye göre ebeveynlerinin çocuklarına gösterdikleri şefkat, özen, destekleme veya basitçe ebeveynlerin çocuklarına yönelik olumlu sevgi iletileri, sıcaklık boyutu olarak isimlendirilir. Bu sıcaklık fiziksel ve sözlü olarak ifade edilebilir. Ana babanın çocuğunu kabul ettiğine ilişkin fiziksel sıcaklık ifadeleri, bakışlar, sevgi, onay, öpme, gülümseme ve kucaklama, okşama gibi eylemlerle gösterilebilir. Güzel şeyleri övmek veya çocuğun hakkında güzel sözler söylemek, çocuğa şarkı söylemek veya hikaye anlatmak gibi davranışlar ise sözel sıcaklığın kabul ifadeleri olarak değerlendirmektedir (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2005: 307).

Ebeveyn Kabul-Red Teorisi, çocukta onaylandığı algısı yaratan ebeveyn davranışlarının çocuğun ilişki sistemlerindeki önemine değinmekle yetinmemiş, bu ilişki sistemlerindeki kabul ya da red algısının çocuğun davranışları üzerindeki etkilerini de sistemleştirmeyi amaçlamıştır. Teoriye göre, kabul görme ihtiyaçlarının karşılanmadığı durumlarda, kùltür, yaş, cinsiyet gibi etkenler gözetilmeksizin reddedilmiş çocuklar kendilerini saldırgan, bağımlı, kendine güveni ve yeterliliği düşük olarak değerlendirilmekte; aynı zamanda, bu çocukların kaygılı ve diğer insanların güvenilmez ve tehlikeli olduğuna dair olumsuz bir dünya görüşüne sahip olmaktadırlar (Kanyas, 2008: 33).

Reddedilmiş kişiler, kendilerini ebeveynlerinin onları gördüğü gibi yani sevilemez hatta sevilmeğe değmez olarak görürler (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2003: 95-96) ve

ergenlik dönemine geldiklerinde daha depresif eğilim geliştirebilir ve madde kullanımı gibi pek çok davranış problemine yatkın hale gelebilirler (Rohner ve Khaleque, 2005: 1). Ergenin davranış sorunlarına açık hale gelmesine neden olan algılanan ebeveyn reddi, ergenlerin kendilerini ve geleceğini olumsuz değerlendirmesine, ergenlik dönemi depresyonuna, madde kullanımına yol açabilmekte ve çocukların dışsallaştırma sorunları gibi sosyal olarak kabul edilemez davranışları öğrenmelerine zemin oluşturabilmektedir (Akse ve diğerleri, 2004: 980). Ayrıca reddedilme algısına sahip çocuklar, giderek artan ve kendisine giderek daha fazla acı veren öfke, kızgınlık gibi yıkıcı duygular yaşamakta ve bunun sonucunda birçok reddedilmiş çocuk, daha fazla reddedilmekten korunabilmek için kendisini duygusal olarak kapatabilmektedir.

Erdem (1990) tarafından yapılan çalışma, yüksek red algılayan grubun daha olumsuz benlik kavramına, daha yüksek anksiyete düzeyine, daha düşük akademik başarıya sahip olduklarını ve bu reddedilme algısı yaşayan ergenlerin aile içinde daha fazla çatışma ve katı disiplin uygulamaları algıladıklarını ortaya koymuştur. Avcı (2006), anne-babanın çocuklarına karşı gösterdikleri tutum ve davranışların yeterli sevgi ve güven duygusuyla örülü olması halinde, çocukların psiko-sosyal gelişiminin daha olumlu olduğunu; Hortaçsu ise (1997: 47) kabul duygusu yaşayan çocukların kendine güvenen, kendi değerini her zaman ispatlayan ve kendini koruma ihtiyacı duymayan, duygularında kendini özgür hisseden bireyler olmasının beklendiğini ifade etmektedir. Teori, sadece konuya ilişkin yapılan görgül araştırmalara dayanmamış, insanın olumlu tepkiye duyduğu gereksinimler hakkında önceki yıllarda geliştirilen kuramlardan biri olan Transaksiyonel Analiz'in görüşlerinden de yararlanmıştır. Transaksiyonel Analize göre, kişilerarası ilişkiler çoğunlukla farkına varılın ya da varılmasın temas ya da onanma ihtiyacının karşılamak üzere biçimlendirilir (Berne, 1992).

Ergenlik döneminde birçok sorunu tetikleyebilen bu reddetme tutumları, ergenin sevgi ilişkilerini zorlamakta ve ergenler, sevgi gösterebilme, sevgi göstermeyi isteme, nasıl sevgi göstereceğini bilme ve başkalarının kendisine gösterdiği sevgiyi kabul etmekte sık sık sorun yaşamaktadır. Bu sorunların aşılmasında ergen ile kurulacak iletişim önemli hale gelmekte; bu dönemde ergenler, eleştirilme, reddedilme ve alay edilme korkusu yaşamaksızın duygu ve düşüncelerini açıklamak istediklerinden onlarla olumlu açık

iletişim kurulması ve açık iletişim esnasında aktif dinleme, empati ve saygı bağlamının gözden kaçırılmaması gerekmektedir (Dickerson ve Crease, 2007: 46).

Yaşamın tüm dönemlerinde bireyin gelişiminin önemli bir belirleyicisi olarak kabul edilen aile içi ilişki dinamiklerinde olumlu bir ilişki ağının varlığı, aile üyelerinin birbirine sıcak sevecen duygusal tepkiler verebilmesi, gereken sevgi ve ilgiyi gösterebilmesi, ortaya çıkan sorunların aile bütünlüğüne zarar vermeden çözümlenmesinde oldukça etkilidir (Nazlı, 2003: 25-26). Aile bireyleri ilişki kurallarını korudukça ve kendi iç beklentileri ile aile ve toplumun beklentileri arasında uyum oldukça, o aile ve bireyler sağlıklı olarak işlevlerinin sürdürebilirler (Fişek, 1990: 292). Bu nedenle, aile içi ilişkilerin işleyişini bilmek ve işlevsiz/sağlıksız ilişki sistemlerine müdahale etmek, ergenin sağlıklı biçimde yetişkinleşmesinde önemlidir. Nitekim Savi ve Akboy (2010: 28-41), önergenlik dönemi davranış sorunları ile aile işlevleri arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin davranış sorunları ile aile işlevleri arasında anlamlı bir ilişki saptanmış; ailede problem çözme işlevleri bozuldukça davranış sorunlarının arttığı, buna karşılık, iletişim, duygusal tepki verebilme, ailedeki rollerde berraklık, gereken ilgiyi gösterebilme ve davranış kontrolü gibi aile işlevlerinin pozitifleşmesinin davranış sorunlarının azalmasıyla ilişkili olduğu bulunmuştur. Buna karşılık aile üyelerinin anlayamadığı, duygu, düşünce ve sorunların açık ve doğrudan ifade edilemediği ya da dolaylı veya saldırgan yollarla ifade edildiği, görevlerin eşit ve belirgin biçimde aile üyeleri arasında dağıtılmadığı, çocuğun görevlerinin onun adına yerine getirildiği, çocuğa her an başına olumsuz bir şey gelecekmış gibi yaklaşıldığı, anne-babanın çocuklarının yaşantısı ile ilgilenmediği, çocuğun temel ihtiyaçlarına duyarsız kaldığı, onu ihmal ettiği, aşırı gevşek disiplin uygulandığı, duygusal etkileşimin az olduğu aile ortamında büyüyen çocukların, sürekli bir duygusal gerilim içinde olduğu ve akranlarına göre yoğun bir uyumsuzluk gösterdiği; bu olumsuzluk içinde anne baba çocuk ilişkisinin daha da bozulduğunu (Kalyencioğlu ve Kutlu, 2010: 61) iddia eden görüşler mevcuttur.

Ergenliğin, kimlik duygusunun kazanılması doğrultusunda önemli bir arayış ve bunalım dönemi olarak kabul edilmesi nedeniyle son yıllarda ergenlik döneminde değişen ebeveyn ve çocuk ilişkileri üzerinde ciddiyetle ele alınmaktadır. Bu dönemde ana- baba

ve çocuk arasında daha önce kurulmuş olan dengelerin değişmesinin bir sonucu olarak çocuk artık evde “herhangi biri” yerine bir “kişi” olarak görülmeyi talep ettiğinden ana-baba için bu yeni duruma uyum sağlamak ve uygun tepkilerle ergenin bu ihtiyaçlarını karşılamak zordur. Ergenin ana-babadan ayrılma, bağımsızlığını ortaya koyarak bireyselliğini kazanma ve gelişimsel görevini yerine getirebilmesi için ailenin önemli işlevleri olduğu (Minuchin, 1974: 22) ailenin işlevlerinin bu dönemde yeniden gözden geçirilmesi gerektiği bazı aile danışması yaklaşımları açısından oldukça önemsenmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, ailenin işlevsel olan ve işlevsel olmayan olmak üzere ikiye ayrıldığı görülür. İşlevsel olan, yani fonksiyonlarını yerine getiren aile "sağlıklı", işlevsel olmayan, yani işlevlerini beklenen düzeyde yerine getiremeyen aile de "sağlıksız" aile olarak ele alınmaktadır. Sorunlarını bir araya gelerek çözebilen, birbirine duygusal olarak bağlı ve özgürlüklerini önlemeyecek şekilde ilgili, herkesin kendinden beklenen rolü etkili bir biçimde yerine getirebildiği, birbirlerinin davranışlarını aşırıya kaçmayacak şekilde kontrol edebilen ve aralarında açık, rahat, dolaysız bir iletişim bulunan aileler, işlevlerini yerine getirebilen sağlıklı ailelerdir. Esnek bir yapıya sahip olan bu ailelerde yeniliklere uyum sağlanabilir, kişilerin başarıları aile ortamında değerlendirilir ve üyeler arasında ortak amaçlara sahip olmanın getirdiği karşılıklı anlayış ve doyum vardır. Aile üyeleri birbirine yakın, fakat bağımsızdırlar, ilişkileri süreklidir. Özel ilgi alanlarına saygılıdırlar. Birbirlerine önem verirler. Çatışmalara aşırı duyarlılık göstermeden çözüm yoluna giderler (Bulut, 1993: 10).

Her aile ilişkisinin çatışmaya açık olduğu bilinmektedir. Bir ailenin sağlıklı olup olmamasını yaşanan çatışmalar yerine bu çatışmaları çözmek için ailelerin nasıl yöntemler kullandığı belirler. Çatışma çözümünde uygun stratejilerin kullanılması önemli oranda her bireyin kendine özgü bir kişiliği olduğunun bilinmesi ve kabul edilmesi ile ilişkilidir. Bazı ailelerde çocuklar kişilik özellikleri doğrutusunda desteklenir ve belli bir kalıba sokulmaya çalışılmaz. Aileyi ilgilendiren her konuda çocuklara bilgi verilir. Koşulsuz sevginin olduğu ve ailenin ortak yaşantısı dışında her bireyin farklı uğraşları ve ilişkilerinin var olduğu sağlıklı aile yapısında, aile üyeleri

etkileşimlerini “birliktelik” olarak tanımlarlar. Bu ailelerde her bir üyenin ihtiyaçları, becerileri, güçleri göz önüne alınarak üyelerin rolleri, açık, belirgin ve birbirini tamamlar biçimde saptanır ve herkes hak ve özgürlüğünü bilir (Nazlı, 2003: 25-26).

Sanders, Marlie-Dadds ve Turner (2003: 1)’e göre sağlıklı aile ilişkileri, çocuğun psikolojik, sosyal ve fiziksel mutluluğu üzerinde önemli bir etkiye sahiptir, yani aile yaşamının niteliği çocukların iyi oluşlarının (mutluluğunun) temelidir. Çoğu akıl sağlığı, aile ilişkilerindeki kırılma ve aile fonksiyonlarındaki bozulma ile ilişkilidir. Özellikle ebeveyni ile sıcak pozitif iletişim eksikliği; güvensiz bağlanma; sert, esnek olmayan, katı ve tutarsız disiplin uygulamaları; yetersiz kontrol uygulamaları; ebeveyn çatışması ve ebeveyn psikopatolojisi çocukların önemli davranış ve duygusal problemler geliştirme riskini arttırmaktadır. Yine ergenlerin kendine güvenen ve olumlu duygulara sahip sağlıklı bireyler olarak yetişmeleri, yaşadıkları ailenin işlevlerini sağlıklı olarak yerine getirmesi ile mümkündür (Sanders, 2000: 229; Doğan ve Ceyhan, 2008: 68).

Bireyin hayatında bu kadar etkili olan red alanının daraltılması ya da kabul alanının genişletilmesi çoğu kez ebeveynlerin konunun önemini yeteri kadar bilmemeleri ve dahası önemini bilseler de çocuklarına bu tür tepkileri nasıl ileteceklerini tam olarak kestirememeleri nedeniyle birçok toplumda sorun olmaya devam etmektedir. Ergen-ebeveyn ilişkisinde olumlu gelişmeleri sağlamak için aslında bazı eğitim programlarının işe koyulması gerektiği (Guerney, 1977; Ginsberg, 1997) ve yurtdışında bu konuda birçok programın (Kumpfer, 1998; Robin ve Foster, 2003; Lederman, Chan ve Gray, 2008) geliştirildiği bilinmektedir. İnsanın toplumsal ilişki sistemleri içinde var olabildiği ve bu nedenle sağlıklı ergen gelişiminin sağlanabilmesi için ergeni aileden bağımsız ele almanın yetersiz bir yaklaşım olacağı (Doğan, Ceyhan, 2008: 68) düşüncesi nedeniyle ve son yıllarda aile katılımlı programların oluşturulmasının koruyucu ve rehabilite edici etki göstermesinin kaçınılmazlığına (Pehlivan, 2008: 56) vurgu yapılmaktadır.

Giderek ülkemizde de önemi daha açık hale gelen, ilişki geliştirme programları, özellikle aile üyeleri arasındaki yakın ilişkileri geliştirmek için tasarlanmış eğitimsel

programlardır. Bu programlar, bireyler ile ikili ilişkiler şeklinde olduğu gibi gruplar halinde de yürütülebilmektedir. Programların en genelde amacı, bireylerin duygusal ve psikolojik mutluluklarını arttırmak suretiyle yakın ilişkilerde meydana gelen psikolojik ve duygusal memnuniyeti arttırmaktır (Guerney, 1977: 1). Bu programlar, psikolojik danışma ilişkisinden daha çok eğitimsel programlar gibi bir öğrenme programıdır ve düşünce ve kavramlar ile bilişsel düzeyde bir konu üzerinde konuşma, tartışma ve entelektüel anlatımı içerirler. Programların temel amacı spesifik kişilerarası davranış becerilerini öğrenmek ve davranışı yeniden şekillendirmektir. Program katılımcılara çatışma çözümünde sürekli olarak kullandıkları bir yöntem kadar ilişki problemlerini çözmek için onlara olanak sağlayan sistematik bir programın sağlayacağı diğer becerileri ve aynı zamanda bu becerileri nasıl kullanacaklarını da öğretir (Guerney, 1977: 1-2). İlk kez Gurney tarafından geliştirilen ilişki geliştirme programları son derece yapılandırılmış, sistematik ve ayrıntılı olduğu için duygu ve iletişim akışını dikkatlice tanımlanmış yollara kanalize eder. Temel amaç, kişilerarası becerileri katılımcılara öğretme ve kendileri ile ilgili en zorlandıkları konuları bile sonunda çözebilmeleri için onları güçlendirmedir (Scuka, 2005: 4).

Guerney (1977: 227), ergenlerin bir takım güçlükler ve problemler yaşadıkları bu dönemde ebeveynlerinin de yaşamlarının sorunlu bir döneminin içinde olabileceklerine dikkat çekmiş ve ebeveynlerin iş ve aile yaşamlarının sınırlılıklarını daha iyi görmeye başladıkları bir dönem olması nedeni ile bu farklı gelişim dönemlerindeki sorunların çakışabileceğini belirtmiştir. Aile içerisinde yer alan değişimlerin aile fonksiyonları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ve bir çatışma ya da güçlük ortaya çıktığında çatışmanın çözümünü ya da etiyolojisini anlamak için ergeni ve ailesini incelemenin yeterli olabileceğini iddia etmiştir. İlişkilerde karşılıklı tatmin edici memnuniyet sağlanmadığında çatışmanın büyüebileceğini, dolayısıyla bu durumun da ailenin birimlerini ve duygusal gelişimleri tehdit edebileceğini belirtmiştir (Guerney,1977: 228).

Ergenlik döneminin bu tür sıkıntılı süreçleri içermesinin yanısıra çok çeşitli gelişimin ve farklılaşmanın vurgulandığı bir dönem olması nedeniyle (Ginsberg, 1997: 108) hem ergen hem de ebeveyn için ilişkinin kalitesini geliştirmeye yönelik özgünlüğün,

dürüstlüğün, empati ve etkili sorun çözümlerinin yer aldığı bir program bu değişim ve farklılaşmanın ergen ve ebeveyn arasındaki bağları kopartmaksızın yaşanmasına yardımcı olacaktır. Birbirleri ile daha etkili iletişim kurmalarını öğrenmeleri üzerine kurulu bu programlar yoluyla, hem ergen hem de ebeveynin, kendileri için önemli kişiler ile yakın ilişki başlatabilme ve sürdürülebilmesine yardımcı olunmakta; ayrıca bu programlar aracılığı ile özerkliğine ve bağımsızlaşmasına da destek sağlayacak beceriler öğrenilmektedir (Accordino, Keat ve Gurney, 2003: 152-164; Ginsberg, 1995: 108-112).

Bu programların temel amaçlarından biri de, ebeveynlerin ve ergenlerin kendilerini ve birbirlerini daha çok kabul etmelerini ve duyguları hakkında daha açık konuşmalarını sağlamaktadır. Karşılıklı anlayışın gelişmesi, kabul ve saygı davranışlarının sergilenmesi, birbirleri ve kendileri ile ilgili olumlu ve olumsuz duyguların ifade edilmesinin sonucu olarak iletişim daha açık hale geldikçe ve daha çok kabul gördükçe duyguların yıkıcı ifadesinden uzaklaşılması için öğrenmelerin yapıldığı bu programlar bireylerin birbirlerini kabul etmelerine yardımcı olmaktadır. Ayrıca, kendi kimliklerini ebeveynlerinin kimliklerinden farklılaştırma çabası içinde olan ergenlerin bağımsızlık geliştirmelerini desteklemesine ve aile içerisindeki ebeveynlere özgü rolleri memnuniyetle karşılmasına ve daha etkili yerine getirmesine katkı sağlamakta (Ginsberg, 1995: 110) bir anlamda aileyi güçlendirmektedir.

Güçlü aile ve etkili ebeveyn olma, ergenlik sürecine özgü problemleri önlemek için kritik önemdedir. Ebeveynler bu gerçekliği bilmelerine ve bu hususta iyi niyetli olmalarına rağmen etkili ebeveyn olmayı öğrenmek için sınırlı imkânlarla sahip olabilirler. Bu türden programların sayısının azlığı ve ulaşılabilirliğinin zorluğu (Kumpfer ve Alvarado, 2003: 457-465) imkanları sınırlayan önemli faktörlerdendir. Bu konuda Türkiye zorluk yaşayan ülkeler arasındadır. Alanyazına bakıldığında ebeveyn ergen ilişkilerinin gelişimine yönelik çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı; az sayıda var olan programların ise sadece anne-baba eğitimini kapsadığı, ergenlerin ve ebeveynlerin birlikte dahil edildiği programlara rastlanmamıştır. Varolan araştırmalar ebeveyn ilişkilerini geliştirmeye dönük programlardır. Örneğin, Utku (1999) geliştirdiği anne-baba katılımı programının ilköğretim öğrencilerinin akademik ve sosyal

becerilerini geliştirmede olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Benzer bir araştırma Akkök, Kökdemir ve Öğetürk (1998) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ebeveyn eğitimi sonrasında, çocukların sosyal ilişkilerinde iyileşme, özđüvenlerinde ve akademik başarılarında artış gösterdiklerini saptamışlardır. Özeke-Kocabaş (2005) ebeveynlere yönelik eğitim programının ebeveyn ergen iletişimi ve iletişim becerileri üzerindeki etkisini araştırmış ve araştırma sonucunda, verilen eğitimin ebeveynlerin çocuklarıyla olumlu iletişim kurmalarını sağlamakta yardımcı olduğunu ortaya koymuştur. Aydın (2003) ve Kocayörük (2007) ise, babalara yönelik uyguladığı eğitim programının çalışmaya katılan babaların baba rollerini fark etmelerinde ve ebeveynlikle ilgili farkındalıklarının artmasında, etkili ebeveyn yöntemlerini öğrenmelerinde ve aile işlevlerinde iyileşme yaratarak akran ilişkilerinin geliştirilmesinde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Ebeveyn ergen ilişkileri çalışmaları, ergenlerin ebeveynleri ile kurdukları sağlıklı ilişkilerin, ergenlerin stres düzeylerini düşürmede ve uyum düzeylerini artırmada etkili olduğunu (Eryüksel, 1996) ortaya koymuştur. Tuna (1999) yaptığı bir çalışmada, ergen ebeveyn ilişkilerini geliştirmede sadece ergenlerle eğitim etkinlikleri gerçekleştirmiş ve bu eğitimlerin ergenlerin aile ilişkilerinde bazı düzelmelere yol açtığını saptamıştır. Son olarak Milli Eğitim bakanlığının ergen bireylerini ailelerine yönelik Anne-Baba-ocuk Eğitimi Projesi kapsamında ergenlerin ailelerine 14 hafta sürecek 14 oturumluk bir program yürütölmektedir.

Alanyazın taraması sırasında, ergenlerin ebeveynleriyle ilişkilerini geliştirmeye yönelik ergenlerin ve ebeveynlerin birlikte katıldıkları bir eğitim sürecinin gerçekleştirildiğine ilişkin herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bu durum bireyin gelişiminde olduğca etkili olan ebeveyn ocuk ilişkisinin geliştirilmesinde eksiklik olarak kabul edilebilir. Ailelerin ve gençlerin sağlıklı aile yaşamı için, etkili bir iletişim kurma, yaşam becerilerini geliştirme ve günlük hayatta çıkan problemleri etkili bir şekilde çözebilmeleri ve birbirlerini anlayıp kabul edebilmeleri gerekmektedir. Bu ise, ergen ve ebeveynin aile içi sorunları etkili biçimde çözme becerilerini birlikte geliştirmeleriyle mümkündür. Aile içinde sorunların etkili çözümü için; üyelerin ve aile grubunun problem çözme işlevindeki zayıflık ve güçlölüklerini ve problem davranışı ortaya çıkarmak gereklidir (Falloon,1986: 176). Kişilerin ilişki güçlölüklerine ilişkin tutumlarını karşılıklı anlamalarını sağlamak ve ilişkide zorluk yaratan bilgi ve beceri eksikliklerini

keşfedebilmek için anne baba ya da çocukları ayrı ayrı incelemek yeterli olmayabilecektir. Çünkü aile de tıpkı diğer sosyal kurumlar gibi belli parçalardan oluşsa da, kendisi bu parçaların toplamından daha öte bir sistemdir.

Tüm bu nedenlerle bu çalışma, aile ilişkilerinin güçlendirilmesinde ebeveyn ve ergeni birlikte işin içine katarak oluşturulan bir eğitim programının işlevselliğine odaklanmaktadır. Bu eğitim programı, farklı yaklaşımlara dayalı olarak Darrell J.Burnett, tarafından geliştirilmiş olan Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme Programı (Improving Parent-Adolescent) temel alınarak oluşturulmuş 10 oturumluk bir programdır. Bu çalışma, bu eğitim programının aile işlevlerini ve ebeveyn kabul/red algısını etkileyip etkilemediğini araştırmak için gerçekleştirilmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, ergen-ebeveyn ilişki geliştirme programının ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları red düzeyi ve aile işlevlerine etkisini incelemektir.

1.3. Problem Cümlesi

Ergen-ebeveyn ilişki geliştirme programının ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları red düzeyi ve aile işlevleri üzerinde anlamlı bir etkisi var mıdır?

1.4. Alt Problemler

Araştırmanın yukarıda belirtilen amacı doğrultusunda aşağıdaki alt problemler belirlenmiştir;

1. Ergen-ebeveyn ilişki geliştirme programına katılan ergenlerle, bu programa katılmayan ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları red puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
2. Ergen-ebeveyn ilişki geliştirme programına katılan ergenlerle, bu programa katılmayan ergenlerin algıladıkları sağlıklı aile işlevi puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

1.5. Denenceler

Araştırmanın amacı doğrultusunda belirlenen denenceler şu şekilde ifade edilmiştir;

1. Ergen-ebeveyn ilişki geliştirme programına katılan ergenlerle, bu programa katılmayan ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları red puanları arasında anlamlı bir fark vardır.
2. Ergen-ebeveyn ilişki geliştirme programına katılan ergenlerle, bu programa katılmayan ergenlerin algıladıkları sağlıklı aile işlevi puanları arasında anlamlı bir fark vardır.

1.6. Araştırmanın Önemi

Ergenlik dönemi, aile ilişkilerinde değişiklikler yaşanan, hem ergen için hem de anne baba için zor bir dönemdir. Bu dönemde ailedeki çocuk artık çocuk olmaktan çıkmakta; büyümesiyle orantılı biçimde gerçekleştirmesi gereken gelişimsel görevler nedeniyle aile içi dinamiklerde hareketlenme meydana gelmekte, o güne kadar sürdürülen ilişki dengesinde değişiklikler yaşanmaya başlanmaktadır. Çoğu zaman, anne babaların çocuğunun büyümeye başladığını fark etmemesi ya da bu durumu kabul etmekte güçlük yaşaması sıkıntılara yol açmaktadır. Ergenin istekleri ve yeni arayışlar içinde olması bir anlamda aile sisteminin değişmesine ya da ailedeki güç dengesinin sarsılmasına yol açmakta, ebeveynler aile içindeki değişmeye direnmekte ve eski dengeyi korumak için ve ergenin arzuları göz ardı edebilmektedir (Kulaksızoğlu, 1998: 24). Bu sürecin sağlıklı işleminde ergenin ebeveynleri tarafından kabul edilip edilmediğine ilişkin algıları önemlidir. Birçok yaşam zorluğuyla çoğu kez tek başına mücadele etmek zorunda kaldığını düşünen ve bazen aile üyelerinin kendisine karşı olduğunu hissederek sanki kendisine sürekli karşı çıkan düşman bir çevreyle ilişki sürdürmek zorundaymış gibi hisseden ergenin, duruma ilişkin algılarını değerlendirmek de oldukça önemli görülmektedir. Bu krizden hem ergenin gelişerek çıkmasını sağlamak hem de sağlıklı aile ilişkileri yaratmak ve sürdürmek üzere ergenlerin ve ailelerinin destekleyici programlara ihtiyaçları olduğu gerçeği açıktır. Bu nedenlerle, ergenlik dönemini gencin başarılı atlatmasına yardımcı olacak, hem gence hem de ailesine yönelik hazırlanan bir eğitim programının ergenin algıladığı ebeveyn kabul/reddine ve bu süreçte aile işlevlerine etkisinin incelenmesinin, sağlıklı ergen gelişimini desteklemeye katkı

sunacağı düşünülmüştür. Alanyazın incelendiğinde; Türkiye’de ergen ve ebeveynlerin birlikte sürece katıldıkları bir eğitim programının olmadığı ve böyle bir programın ergen aile ilişkilerinde kabul/red algılarına ve aile işlevlerine etkisinin incelendiği bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu yüzden, hem ergen-ebeveyn eğitiminin birlikte yapıldığı bir eğitim programının red algısı ve aile işlevleri üzerindeki etkisinin incelenmesinin önemli olacağı ve gerek ailelere, gerek psikolojik hizmet alanı çalışanlarına katkı sunacağı düşünülmüştür.

1.7. Sayıtlar

Bu araştırmanın sayıtları şu şekilde ifade edilmiştir;

1. Araştırmaya katılacak olan deney ve kontrol grubu üyelerini oluşturacak bireylerin Aile Değerlendirme Ölçeği ve Kabul-Red Ölçeklerine içtenlikle cevap verdikleri kabul edilmiştir.
2. Araştırmanın örnekleminde bulunan ergen ve ebeveynlerle yapılan görüşmelerde katılım gönüllülük esasına dayandırılmış; sonraki oturumlarda aksi durum beyan edilmedikçe gönüllülüğün sürdüğü varsayılmıştır.

1.8. Sınırlılıklar

Bu araştırmanın sınırlılıklarını şöyle sıralamak mümkündür:

1. Bu araştırma, Samsun İli Atakum ilçesi Ortaöğretim okullarındaki ebeveyn ve ergenlerle yürütüldüğü için elde edilen bulgular benzer popülasyonlarda genellenebilir.
2. Araştırmadan elde edilen bulgular, Aile Değerlendirme Ölçeği ve Ebeveyn Kabul/Red Ölçeklerinden elde edilen verilerle sınırlıdır.

1.9. Tanımlar

Ergenlik: Ergenlik dönemi, belirgin ve hızlı fizyolojik, psikolojik ve sosyal gelişimlerin görüldüğü, çeşitli gelişimsel görevlerin gerçekleştirildiği, çocukluktan yetişkinliğe geçişin yaşandığı bir dönemdir (Aras ve diğerleri, 2007: 187).

Aile: İçinde insan türünün belli biçimde üretildiği, topluma hazırlanma sürecinin belli bir ölçüde ilk ve etkili biçimde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerin belli biçimde

düzenlendiği, eşler ve anne-babalarla çocuklar arasında belli ölçüde içten, sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu, yine içinde bulunulan sosyal düzene göre ekonomik etkinliklerin az ya da çok yer aldığı sosyal bir kurumdur (Ozankaya, 1986: 281).

Aile İşlevleri: Kişilerin bedensel, ruhsal ve toplumsal açıdan tam bir iyilik halinde olması için ailenin beklenen düzeyde gerçekleştirmesi gereken görevleridir (Bulut, 1993: 9).

Ergen–Ebeveyn İlişki Geliştirme Programı: Ergenlerin ve onların ebeveynlerinin birbirlerine ilişkin daha etkili yöntemleri birlikte öğrenmeleri için bir araya getiren bir yaklaşımdır (Guernsey, 1977: 230).

Kabul: Rohner'e göre kabullenme, ebeveynlerin çocuklara karşı hissettikleri ve onlara gösterdikleri sevgi, yakınlık, ilgi ve destek gibi bazı ebeveynlik özelliklerine işaret eder. Öpme, sarılma, kucaklama, gülümseme gibi fiziksel; övme, güzel sözler söyleme gibi sözel sevgi gösterileri, ebeveynlerin çocuklarını kabullenmelerini ifade eden davranışlardır (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2007: 305).

Red: Çocuğun anne babası tarafından istenmediği durumlarda ortaya çıkabilen bir tutumdur. Bu tutumu sergileyen anne ve babaların çocukları genellikle, anne ve babaları tarafından sevgi, ilgi, sorumluluk veya duyarlılıktan yoksun reddedici olduğu belirgin davranışlarla karşı karşıya gelirler. Bu davranışlar, saldırganlık ve kin, ilgisizlik ve ihmal ve ayrıştırlmamış reddetme şeklinde olabilmektedir (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2007: 305).

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, araştırmanın kuramsal temelleri ve konu ile ilgili alanyazın hakkında bilgi vermek amacıyla, ilişki geliştirme programları, ergen-ebeveyn ilişki geliştirme programları, ergen ebeveyn ilişkileri kabul/red bağlamı ve aile işlevleri ile ilgili yurtiçi ve yurtdışı araştırmalar incelenmektedir.

2.1. İlişki Geliştirme Programları

İlişki geliştirme programlarının temeli 1960'lı yılların başında ortaya çıkmıştır ve filial terapiye dayanmaktadır (Larson, 1984: 172). Filial terapi, Rogerian oyun terapisinin tekniklerini, ilkelerini ve mantığını içermektedir. Ebeveynlerin çocuklarla ilişkilerini güçlendirmeleri ve bu ilişki aracılığı ile çocuklarının gelişmelerine katkı sunmaları amacıyla neler yapılabileceği üzerine yapılan değerlendirmeler yoluyla, 1960'lardan sonra sistematik ilişki geliştirme metotları güçlendirilmiş, 1970'lerin başından itibaren ilişki geliştirme programları çeşitlendirilmiş ve aile ilişkilerine yönelik ergen-ebeveyn programları geliştirilmiştir. 1972 yılında ise kazanç amacı gütmeyen bir kurum olan "Duygusal ve Yaşam Becerilerini Geliştirme Enstitüsü" (The Institute for The Development of Emotional and Life Skills- IDEALS) kurulmuş ve insanların ilişkilerini geliştirmek ve bu ilişkileri güçlendirecek profesyonelleri eğitmek bu kurumun amacı olmuştur (Guerney, 1986: 173).

İlişki sistemleri içinde kendini var eden semptomların azaltılmasından daha çok, semptomların ortaya çıkmaması veya semptomların çözümlenmesi için beceri kazandırmaya vurgu yapan (Accordino ve Guerney, 2003: 162) ilişki geliştirme modeli, birey merkezli yaklaşımı, öğrenme ve davranış değiştirme yaklaşımını, kişilerarası ilişki yaklaşımını ve psikodinamik yaklaşımı içeren, dört farklı metodun kuramlarını bütünleştiren ve sistematik bir şekilde birleştiren bütüncül bir yaklaşımdır (Accordino, Guerney, 2003: 162; Scuka, 2005: 3; Mino, 2012: 18).

Bunlardan ilki olan insan duygularının önemine ve empatinin kullanılmasına vurgu yapan Rogerian yaklaşım, ilişki geliştirme yaklaşımının temelini ve yapıtaşını oluştursa da, öğrenme ve davranış değiştirme kombinasyonu da ilişki geliştirme yaklaşımında oldukça önemlidir. Psikoeğitimsel süreç yönelimli ilişki geliştirme süreci, terapötik sürecin temel bileşeni olarak beceri eğitimi uygulaması üzerinde durmaktadır. Bu süreç ilişki becerilerini ve iletişimini öğretmenin yanısıra, aynı zamanda becerilerin danışanlar tarafından üst düzeyde kullanımını da sağlamaktadır. Bu becerilerin verilmesi didaktik öğretim, gösterme ve modelleme yoluyla sağlanmaktadır (Scuka, 2005: 3-5). İlişki geliştirmenin kişilerarası ilişki yaklaşımı boyutu, kişiliğinin kişilerarası ilişkileri yoluyla ortaya koyulan davranış kalıplarının toplamı olması varsayımıyla, bireyin kişiliğini değiştirmenin temel yolunun onun davranış kalıplarını değiştirmek olduğunu söyler ve bu yüzden davranış kalıplarını değiştirmeye odaklanır. Son olarak psikodinamik boyutta ise; insan psişesinin hem bilinçli hem de bilinçdışı süreçleri içermesi ve bilinçdışı süreçlerin engelleyici engel bloklarına dönüşmesi durumunda katarsis ya da dışa vurup rahatlama düşüncesinin varlığına vurgu yapılmakta; (Scuka, 2005: 5-6), dolayısıyla bilinçdışı engel blokajların ortadan kaldırılmasına çalışmaktadır.

İlk kez Gurney (1977: 1-2) tarafından geliştirilen ilişki geliştirme programları son derece yapılandırılmış, sistematik ve ayrıntılı olduğu için, duygu ve iletişim akışını dikkatlice tanımlanmış yollara kanalize eder. Amacı bireylerin duygusal ve psikolojik mutluluklarını arttırmak suretiyle yakın ilişkilerde meydana gelen psikolojik ve duygusal memnuniyeti güçlendirmek olan ilişki geliştirme programları, özellikle aile üyeleri arasındaki yakın ilişkileri geliştirmek için tasarlanmış, ikili ilişkiler şeklinde olduğu gibi gruplar halinde de yürütülebilen eğitimsel hizmetlerdir. Ayrıca spesifik, kişilerarası davranış becerilerini öğretmek ve davranışı yeniden şekillendirerek, katılımcılara çatışma çözümünde sürekli olarak kullanabilecekleri bir yöntemin yanısıra; ilişki problemlerini çözmek için diğer becerileri ve aynı zamanda bu becerileri nasıl kullanacaklarını öğretmek onlara sistematik bir programın sağlayacağı olanakları sağlamaktadır.

İlişki sorunlarını aşmak için, bu tür programlar yerine geleneksel metotlarla yardım alındığı durumlarda katılımcıların problemlerinin çözümünde danışmanın becerileri

belirleyici olmaktadır. Geleneksel yöntemlerle alınan yardımların uzman merkezli olması ve uzmanların danışanlara problem çözme becerilerini öğretmekten daha çok yalnızca bir takım ilişki problemlerini çözümlenmede yardım etmeleri nedeniyle, danışanlar gelecekte ortaya çıkabilecek problemlerin çözümünde yeniden profesyonel bir yardıma ihtiyaç duyarlar. Geleneksel yöntem ile yardım alan danışanlar problem tekrar ortaya çıktığında sorunları çözmek için ya da sorunların önlenmesi için yardımcı olacak becerilerini tam olarak öğrenemezler. Oysa ilişki geliştirme yaklaşımı katılımcıların yaşamlarında sürekli kullanabilecekleri becerileri verdiklerinden sadece o andaki problemi çözen değil, eş zamanlı olarak birincil, ikincil ve üçüncül önleme programı ve bir rehabilite programı gibi işlev de görebilmektedir (Guerney,1977: 23-24).

İlişki geliştirmeyi Gurney'e benzer biçimde Ginsberg de (1997: 2), özel bir problemi iyileştiren yani kişilerarası ilişki memnuniyeti sağlayan ve geliştiren bir yaklaşım olarak ele almaktadır. Ginsberg ayrıca, ilişki geliştirmede problem çözenin problemi reddetme ile gerçekleşmediğini, bunun yerine danışanın problemin bir parçası olarak problemi çözmesinin önemli olduğunu belirtmektedir. Bu yaklaşımda katılımcıların grup liderine ya da diğer grup üyelerine bağlı olmadan memnuniyet geliştirmesi ve ilişkilerde kaçınılmaz olan çatışma ve problemlerin çözümünde optimal kapasiteye sahip olmaları sağlanmaktadır (Guerney, 1977: 78).

Bu programların geleneksel programlardan bazı farklılıkları ve üstünlükleri vardır. Her şeyden önce çatışma çözümünde optimal kapasiteye sahip bireylerin daha işlevsel ilişki kurmalarını sağlamayı da amaçlayan bu programlarda grup lideri, medikal yöntem kullanmaktan uzak bir tutum sergiler. Kendini katılımcıların sorunlarını çözmekle sorumlu bir kişi olarak algılamaz ve sürecin işletilmesinde antrenörlük yapar (Guerney,1977: 75-76). Lider, duygusal yeniden yapılandırma, yaşantısal rehberlik, duygu odaklı çalışma, kişilerarası etkileşim ve benlik kavramı ile ilgili düşünceleri yeniden ele almayı ve onları prova etmeyi hedefler (Guerney, 1986: 174) ve sürece süpervizörlük yaparak danışanın daha fazla içgörü geliştirmesini ve istenen davranışı üst düzeyde sergilemesini sağlamaya çalışır (Scuka, 2005: 3-5).

İlişki geliştirme programları ekonomik boyutta ele alındığında ise; maliyetinin diğer çabalardan daha düşük olduğu görülmektedir. Bu tür programlar sayesinde çok daha büyük gruplara ulaşma olanağı yakalanmış olur. Ayrıca bu programlar diğer psikoterapötik programlara göre psikolojik savunma ve dirençleri daha fazla kırar. Aslında hepsinden önemlisi, psikolojik yardım ilişkisinde yardım almaya gelen danışandan sorun tekrarlandığında katılımcıların bütün becerilere sahip olmasını isterken, ilişki geliştirme bakış açısından bireylerin yaşamlarına sürekli katkı sağlayacağı düşünülen becerilere odaklanılır (Guerney1977: 22).

Sistemik, yapılandırılmış ve süre yönelimli eğitimsel temelli aile beceri eğitim programı olan ve bu tür programlarda değişim ya da iyileşmenin bireyin (danışanın) kendi çabasının bir sonucu olarak gerçekleştiğini savunan Ginsberg (1977: 8); programların bireyin kendisini ve başkalarını anlamayı başarmasına yardımcı olma hedefine dönük olduğunu ve savunma ve anksieteyi azaltarak açıklık ve samimiyeti geliştirdiğine vurgu yapmıştır. Açıklık ve samimiyetin kazanımına ek olarak Mino (2012: 18), bu tür bir eğitimin sonunda, katılımcıların son derece önemli iletişim kazanımları elde ettiğini, daha etkili iletişim kurabildiklerini ve bu becerileri geliştirmeye devam etme konusunda motive olduklarını gözlemlemiştir. Genel olarak bu programların ilişki geliştirme, benlik farklılaşması, özgüven, çatışma/problem çözme ve iletişim yeteneği, memnuniyet ve uyum gibi davranışsal ve kişilik değişkenlerinin değiştirilmesinde bireylere ciddi kazanımlar sağladığı görülmüştür (Accordino ve Guerney, 2003: 165).

2.2. Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme

Ergen ebeveyn ilişki geliştirme programları temelde genel eğitim programlarının işlediği şekilde işler ve hedef ve işlevleri birbirleriyle örtüşür. Bazı araştırmacılar (Arkan ve Üstün, 2010:102), ebeveyn eğitimi programlarının toplumsal işlevlerine vurgu yaparak, ailede ve toplumda anne-babaya düşen yükümlülüklerin yerine getirilmesi için gerekli bilgi, tutum ve becerilerin sistemli biçimde geliştirilmesinin hedeflendiğini; başka bazı araştırmacılar (Guerney,1997: 230) bu programların ergen ve ebeveynlerin ilişkilerini güçlendirmek için etkili yöntemleri birlikte öğrenmelerini amaçladığını; araştırmacıların bir kısmı ise (Robin ve Arthur,1989) bu programlar

aracılığı ile problem çözme beceri eksikliğini, iletişim becerileri eksikliğini ve bilişsel çarpıtmaların ortadan kaldırılmasının hedeflediğini iddia eder. Bazı yönleriyle bu programların amaçları farklılaşsa da, bu programlar genel olarak yaşanan ilişki sorunlarını gene ilişkiler üzerinden aşmayı amaç olarak önüne koyar ve ilişki sorunlarının en fazla ergenlik döneminde yaşandığı varsayımında dolayı ergen bireylerin olduğu ailelerin bu programlardan fayda sağlayacağını umar.

Bilindiği üzere hızlı değişimlere uyum sağlamanın en zorlu dönem olduğu ergenlik, bu zorluk nedeniyle hayatta zevk alamamanın, riskli davranışlara yönelmenin, öfke-kızgınlıkların hedefinin kim olacağını bilememenin yaşandığı dönemdir. Obsuth ve diğerleri (2006:7)'ne göre, ergenlik, duygusal ve davranışsal problemler ve zayıf sosyal ilişkilerin yanı sıra duygusal dünyada hızlı iniş çıkışların varlığı ve duygusal kararsızlıklarla karakterize olur. Ergenlerin ebeveynleriyle çatışmalarını provoke eden temel güç, onların kendi kararlarını alırken ve kurallar oluştururken ebeveynlere ihtiyaç duymamalarıdır. İdeal bir dünyaya ulaşmayı hedefleyen dünya görüşleriyle ergenler, bağımsız ve üretken bir genç olmaya yönelmekte; idealize ettikleri dünyanın gerçekte bir karşılık bulması için bir yandan kimlik gelişimini tamamlayıp ve özerklik kazanırken, diğer yandan zararlı davranışlar geliştirme riski altına girmektedirler. Bu çatışmalı psikolojik durum nedeniyle onlar destek arayışlarını hep sürdürürler ve sanıldığının aksine ergenlik dönemindeki gençler ailelerinden kopmaktan daha çok aileleri ile ilişkilerinde yakın olmak istemektedirler (DeVore ve Ginsberg, 2005: 460).

Ergen ebeveyn ilişkilerindeki bu zayıflık, Hair ve diğerlerine (2008: 188) göre, ergenlerin depresyon ve suç davranışlarını pekiştirmektedir. Ergen sağlığı ve gelişimi açısından koruyucu aile faktörlerinin önemine dikkat çeken Kumpfer (2003: 457), olumlu ergen-ebeveyn ilişkilerini içeren sağlıklı ergen davranışlarını geliştirmek için pozitif disiplin yöntemlerinin, kontrol ve denetimin, sağlıklı aile değerlerinin, beklentilerin ve sosyal iletişimin gereğini vurgular. Bu olumlu ilişki tarzı, ergenler için de antisosyal davranışları engellemeye katkı sağlar. Bu noktada, koruyucu aile mekanizmaları ve bireysel dayanıklılık süreçleri, ailevi risk faktörlerini azaltmada oldukça etkili olur. Bu mekanizmalar ebeveynlerin ergen çocuklarının benmerkezci ifadelerini kabul etmelerine ve onlara bazı serbestlikler verilmelerine olanak sağlar. Bu

sayede ebeveynlerin onları sadece dinlemekle kalmayıp aynı zamanda onlara ve anlattıklarına önem verdiği göstermesine ve bunun sonucu olarak da ergenlerin kendilerini daha özgür hissetmelerine ve kendilerini rahat ifade etmelerine imkan sağlar (Ginsberg, 1997: 110).

Kendini rahat ifade edememe ve engellenmişlik, stres, etkisiz ebeveynlik, karışıklık, ebeveyn-çocuk bağının zayıflığı, aile çatışması gibi risk faktörleri ergenlerin gelişimsel problemler yaşamasına yol açmaktadır. Bu risk faktörlerini azaltmak için uzun yıllardır etkili ebeveyn olma ve güçlü bir aile oluşturma çalışmaları sürdürülmektedir. Pehlivan, (2008: 56) çocuk ve ergenlerde olumlu davranışın gelişmesini sağlamak ve davranış problemlerini önlemek için aile katılımlı programların oluşturulmasının koruyucu etki yaptığı görüşündedir. Kumpfer (2003: 457), güçlü aileler ve etkili ebeveynlerin gençlik sorunlarının engellenmesinde kritik öneme sahip olmasına rağmen, bu konuda bilimsel programların yetersizliği yüzünden ailelerin bu olanaklardan yoksun kaldığını vurgulamaktadır.

Arkan ve Üstün (2010:102), ebeveyn eğitimi programlarında çocukların yetiştirilmesi, aile ilişkileri, ailede ve toplumda anne-babaya düşen yükümlülüklerin yerine getirilmesi için gerekli bilgi, tutum ve becerilerin sistemli biçimde geliştirilmesinin hedeflendiğini; anne ve babalarının özgüvenini güçlendirerek, çocuklarının fiziksel, zihinsel, sosyal ve duygusal gelişimi için anne-babalık becerilerini geliştirecek şekilde anne-babalara rehberlik etmenin bu programların temel amacı olduğunu savunmaktadır.

Ergenlik dönemine özgü var olan eğitim programlarına bakıldığında ergenlerin sürece fazla dahil edilmediği ve ebeveynlik becerilerini geliştirmeye yönelik programların büyük bir yer işgal ettiği görülür (Lemmens, 2011: 138). Ancak ebeveynlik becerilerinin geliştirilmesinin ergenlerin gelişimlerini desteklemesine rağmen yeterli olamayacağını iddia eden Voselong ve Guerny (1980: 316), sürece ergen ve ebeveynin birlikte katılmasının önemine değinir. Kumpfer (1998: 169) ve UNODC (2009: 9), aile odaklı görüşmelerin ebeveyn odaklı ya da çocuk odaklı görüşmelerden çok daha etkili olduğunu ve özellikle son yıllarda ebeveynlik becerilerini geliştirip çocuk üzerindeki etkilerini araştırmaya yönelik çalışmalardan daha çok aile sisteminin

veya alt sistemlerinin üzerine temellendirilmiş terapötik aktivitelerin önem kazandığını ifade etmektedir. Bu bağlamda ergen ve ebeveyn ilişkilerine yönelik programlar incelendiğinde bu programların problem çözme eğitimi, iletişim eğitimi, sosyal beceri eğitimi, ilişki geliştirme eğitimi veya bunların bazılarının kombinasyonu şeklinde uygulandığı görülmektedir.

Aile yaşamı eğitimleri eğitimsel, geliştirme ve terapi olmak üzere üç başlık altında ele alınabilmektedir. Eğitimsel programlar belli konuların gruplarda öğretilmesi ve tartışılmasıyla ilgilidir. Bu programlar iletişim, çocuk yetiştirme ve aile ilişkileri gibi konularda bilgi verme esasına dayanır. Geliştirme programları ise yaşantısaldır ve öğretme ve bilgi verme sınırlıdır (Hof ve Miller, 1993, Akt: Hamamcıoğlu, 2004: 78).

Ergen ebeveyn ilişkisinin geliştirilmesiyle ilgili program geliştirenlerden biri olan Ginsberg'in (1977: 109-110) geliştirdiği Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme Programı (PARD), hem ergen hem de ebeveyn için öz-algı (self-perception) geliştirmeyi amaçlamıştır. Program ilişkinin kalitesini geliştirmeyi hedeflerken, özellikle dürüstlük, empati, yakınlık, açıklık, ilişki memnuniyeti ve özgünlük alanlarına yoğunlaşır. Yapılandırılmış bir iletişim sürecinde ergen ve ebeveynlerin birbirleri ile görüşme içerisinde olmalarının her iki tarafında savunmacı duruşlarını zayıflattığını savunan Ginsberg, çoğu zaman bu savunmacı duruşun, kabul edilmedikleri duygusu nedeniyle yaşandığını ifade etmektedir. Ginsberg'e göre, ergenin büyüdüğünün kabul edilmesi ergenin kendisine duyduğu saygıyı güçlendirecek, bu da ilişkideki çatışmaları azaltmaktadır. İlişki geliştirme yaklaşımının en önemli öğelerinden bir tanesi, kişinin kendi bakış açısını diğerine iletmeden önce, kabul gördüğünü güçlü bir şekilde algılamasıdır. Kişinin kabul edildiği vurgusu temel bir ilişki becerisi olarak grupta çalışılır. Yine bir başka temel beceri yansıtıcı dinlemedir. Konuşmacı kişinin duygu ve düşüncelerini öğrenmek için nasıl hissettiğini ifade ettiği zaman ilişki içerisinde aynı zamanda kabul meydana gelir. Böylece ilişki geliştirme, ergenler ile ebeveynler arasındaki görüşmenin altında yatan olumlu mesajı anlamının önemini vurgular.

Bu programlar, hem ergenlerin hem ebeveynlerin ilişkilerini sağlıklı kılma amacıyla daha etkili yöntemleri birlikte öğrenmeleri için bir araya getiren bir yaklaşım (Guerney,

1977: 230) olup, ergen-ebeveyn arasında kurulan eşitlikçi ilişkiyi açığa çıkarır. Birçok ebeveyn için bu programlarda, ergen çocuğuyla ilişkilerinde verdikleri uzun öğütler yerine mesajların kimseyi rahatsız etmeyecek ve aynı zamanda kısa yoldan doğru iletilmesine yol açacak şekilde verilmesini sağlayacak alıştırmalar da yapılır (Ginsberg, 1997: 110). Yine ilişkiyi geliştirmenin yolu samimiyet ve dürüstlükten geçtiği; bunların uyumu ve güveni kolaylaştırdığı yaşantısal olarak denir. İlişkilerde bu amaçlara ulaşmanın daha çok fiziksel yakınlık ya da duygusal yakınlık ortaya çıkaracağına da dikkat çeken Guerny (1977: 87-88), ergen ve ebeveyn arasındaki uyum, güven ve empatik anlayıştaki artışın, katılımcılar arasındaki psikolojik farklılaşmayı güçlendireceğini ve bunun sağlıklı bir ayrışma, olası bağımsızlaşmaya destek olacağını savunur.

Ergen-ebeveyn ilişkisi üzerine temellendirilmiş diğer programlardan biri olan Robin ve Arthur (1989) tarafından geliştirilmiş olan Problem Çözme İletişim Eğitimi (Problem-Solving Communication Training-PSCT), genellikle problem çözme beceri eksikliği, iletişim becerileri eksikliği, bilişsel çarpıtmalar, yapısal zorluklar ve etkili olmayan aile fonksiyonları (sağlıksız aile fonksiyonları) etkileşim örüntülerini düzeltmeyi hedefler. Terapist, problem çözme becerilerini öğretmek, olumsuz iletişim kalıplarını değiştirmek için davranış provası, modelleme ve düzeltme (ıslah etme) yöntemlerini kullanır. Bunlara ek olarak terapist, mantıksız inançları kabul etmemeye (onaylamamaya) ve yeniden anlamlandırmaya dayalı teknikleri öğretir. Öğretilen beceriler, fonksiyon düzenlemek, problemlili yapıları yeniden düzenlemek ve değiştirmek için kullanılır. Sonraki oturumlarda ergen-ebeveyn çatışmasının olası sonuçlarına daha etkili bir biçimde odaklanılır. Genel olarak problem çözme, iletişim eğitimi ve bilişsel yeniden yapılandırma, PSCT'nin hedefleri çerçevesinde gerçekleştirilir.

PSCT'nin iletişim eğitimi bileşeni, genel olarak problem çözme bileşeninden daha informal yapıda gerçekleştirilmektedir ve aile tarafından sergilenen iletişim eksiklikleri üzerine kuruludur. Oturumun başlangıç değerlendirmeleri boyunca olumlu ve olumsuz iletişim becerilerindeki eksiklikler ve aşırılıklar her bir aile için tanımlanır. Terapist geri bildirim, talimatlar ve biçimlendirme yaparak, ortaya çıkan uygunsuz davranışları durdurmaya ve problemlili algıyı, inançları ve tutumları değiştirmek için bilişsel yeniden

yapılandırmayı öğretmeye odaklanır. Aile üyeleri deneysel öğrenme ve didaktik tartışma yoluyla katı inançları yeniden düşünme ve tanımlamanın yanı sıra sorgulama yoluyla hatalı tutumları düzeltme ve yeniden etiketleme gibi teknikleri öğrenir.

PSCT'nin etkililiğinin değerlendirildiği araştırmalar, hem deneysel ortamdaki gerçek yaşam çatışmalarını hem de kavramsal konuları tasarlamak için problem çözme becerilerini geliştirmede anne-kız ilişkileri açısından başarılı sonuçlar saptamıştır. Tedavinin ev ortamındaki ergen-ebeveyn iletişiminin kalitesini geliştirmede bir etkisinin olmaması, becerilerin genelleştirilemeyeceğini akla getirmiştir. Bu, PSCT'nin uygulaması sırasında ev ödevlerinin ve bilişsel yeniden yapılandırma tamamlayıcı öğelerinin dikkate alınması gerekliliğini ortaya koymuştur (Robin, Kent, O'Leary, Foster ve Prinz, 1977, Akt: Long, Adams, 2001: 5).

Lederman tarafından geliştirilen Ergen-Ebeveyn İlişki Eğitimi (PARE), döneme özgü yaşanabilecek olası olumsuzlukları ortadan kaldırmaya ya da oluşmadan önlemeye yönelik bir içerik taşımaktadır. Ergen-Ebeveyn İlişki Eğitim Programı, ergenlik döneminde sağlıklı cinsel kimlik kazanmaları amacıyla ergen ve ebeveynlere verilmek için geliştirilmiş bir programdır. Cinsel gelişim konusunda ergenlik dönemindeki öğrencilere ve bu öğrencilerin ebeveynlerine yönelik hazırlanmış olan bu program, kontrollü cinsel ilişki, sağlıklı iletişim, problem çözme ve karar verme becerilerini rol oynama, uygulama egzersizleri ve ergen-ebeveyn tartışmaları aracılığıyla geliştirmeyi amaçlamaktadır. Programın her bir oturumu 75 dakikadan oluşmaktadır ve oturumların ilk yarısında ebeveynler ve ergenler farklı ortamlarda eğitime alınmaktadırlar. İkinci yarıda ise ergen ve ebeveynler oturumlarda bir arada yer almaktadırlar. PARE 12-14 yaşlarındaki gençler ve onların ebeveynlerini kapsamaktadır. Program özellikle erken yaşlarda sağlıklı psikososyal ve cinsel davranışları geliştirmek üzerine temellendirilmiştir. Program ayrıca cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve ergen gebelik riskini azaltmak için pozitif aile etkileşimlerini artırma ve ebeveyn gücünden yararlanmayı da amaçlamaktadır. Araştırmalar, ergen-ebeveyn iletişimini geliştirmenin yanı sıra sağlıklı cinsellikle ilgili tutumların ve bilgilendirmenin de çocuklar üzerinde olumlu etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Sosyal öğrenme ve bilişsel-davranışçı teoriler üzerine kurulu programın içeriği, ergenlerin sosyal ve öz kontrol davranışları

çerçevesinde oluşturulur. Güçlendirme oturumlarıyla, ergen-ebeveyn iletişimini ve etkileşimini geliştirmeyi sürdürmek, riski yönetmek ve azaltmak için önleme mesajlarını pekiştirmek amacıyla başlangıçta bir dizi içerik ve beceri sunan program ortaokul dönemindeki gençleri kapsamaktadır (Lederman, Chan ve Gray, 2008: 137; Lederman ve Mian, 2003: 33).

Aile Güçlendirme Programı (Strengthening Families Program -SFP) Kumpfer ve De Marsh tarafından uyuşturucu ve madde bağımlılığı riski ile karşı karşıya olan ergenlere ve onların ebeveynlerine yönelik, ilişki becerilerini geliştirmek amacıyla tasarlanmıştır. Programda madde bağımlılığı olan ergenlerin risk faktörlerini azaltmak için gençler ve ebeveynler için ebeveynlik becerilerini geliştirecekleri bir öğrenme ortamı oluşturmanın etkili olacağına inanmışlardır. Gelişim Psikoloğu Karol Kumpfer projenin baş araştırmacısı, Joseph DeMarsh ise proje koordinatörüdür. Pennsylvania Devlet Üniversitesi'nden Bernard Guerney ve Washington Üniversitesi Psikoloji Bölümünden Robert McMahon programın oluşum sürecinde destek olmuşlardır. Programda hem ebeveynler ve hem de çocuklar ilk bir saat için ayrı derslere katılmakla ve daha sonra ikinci saatte aile oturumları şeklinde birlikte çalışmaktadırlar. Üçüncü saat ise yemek gibi eğlenceli aktivitelere ayrılmıştır. Temel amaç ebeveynler ve çocukların bir aile aktivitesindeki becerileri ve rolleri ayrı ayrı öğrenmeleri daha sonra bir araya gelerek bu öğrenilen becerileri uygulama imkanı bulmalarını sağlamaktır (Kumpfer, 1998: 168-169).

SFP'nin ebeveyn oturumlarında, ebeveynlerin çocuklarının davranışçı programdaki uygulamaları geliştirmesi, sürdürmesi ve genelleştirmesi, sınır koyma ilkeleri ve koyulan sınırların uygulanması, uyum istekleri, problem çözme, uyuşturucu ve alkol eğitimi, kademeli dikkat, davranışsal amaç ifadeleri, pekiştirme ve dikkati arttırarak çocuklarının davranışlarında istendik davranışları arttırmak için grup oluşturmayı içerir (Kumpfer, 1998: 173). Bu programın çocuk oturumlarında ise, inceleme ve yardım için kaynaklar, öfke yönetimi, eleştiri ile ilgili duyguları paylaşma, duygu kabulü ve yönetimi, ebeveyn kuralları ile uzlaşma, uyuşturucu ve alkol hakkında tartışma ve sorular, akran baskısına direnme, uygulama ve kuralları iletme, problem çözme, iyi davranış, sosyal becerilerin hazırlığı gibi süreçleri içermektedir (Kumpfer, 1998: 173).

Avusturya Brisbane'deki Queensland Üniversitesinde geliştirilmiş olan Üç P Anne Baba Eğitimi Programı (Positive Parenting Program-Triple P) çok katmanlı önleyici ve aile destek stratejileri sunar. Üç P Anne Baba Eğitimi Programı aile ve toplumla işbirliği yapan, risk etkenlerini azaltan, koruyucu etkenleri destekleyen, multidisipliner yaklaşıma sahip, en etkili anne baba eğitimi programlarından bir tanesidir. Yirmi iki ülkede uygulanmakta olan Üç P Anne Baba Eğitimi Programı Queensland Üniversitesi Anne-babalık ve Aile Destek Merkezi'nin 1979 yılında başlattığı bir çalışmadır. Üç P, davranış sorunları olan ya da olma riski taşıyan çocukların ve ergenlerin anne babaları için geliştirilen çok düzeyli bir aile müdahale programıdır (Sanders, Turner ve Markie-Dadds, 2002: 173-189)

Üç P sosyal öğrenme ilkelerine dayalı davranışçı aile müdahale şeklidir. Çocukluk ve ergenlik çağı davranış bozukluklarını önlenmesinde ve tedavisinde oldukça etkili olan bu yaklaşım çocukluk ve ergenlik dönemindeki çocuklarda ciddi duygusal ve davranışsal problemler ile ilişkili risk faktörlerini azaltmayı ve koruyucu aile faktörlerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Program özellikle: 1) Ebeveynlerin bilgi, özyeterlik, özgüven ve dayanıklılıklarını geliştirmek; 2) Çocuklar için besleyici, güvenli, çekici, şiddet içermeyen ve düşük düzeyde çatışmanın olduğu ortamlar sağlamak ve 3) Pozitif ebeveynlik yoluyla davranışsal, sosyal, duygusal, dil, zihinsel ve entelektüel beceriler sağlamak amaçları ile sağlıklı aile ortamı oluşturmayı hedefler (Sanders, Markie-Dadds ve Turner, 2003: 3).

Obsuth ve diğerleri(2006) tarafından geliştirilmiş olan bağlanma, ergen gelişimi ve etkili ebeveynlik konularını içeren Ebeveyn Bağlanma Grup Programı (Connect Parent Group-CGP) diğer davranışsal yönetim programı benimseyen ebeveyn grubu formatlarından farklıdır ve güvenli bağlanma temellerini oluşturan ebeveynin yansıtma kapasitesini, duyarlılığını ve etkili duygulanımı düzenlemeyi, inşa etmeyi ve geliştirmeyi amaçlamaktadır. On haftalık psiko-eğitim formatında olan ve ebeveynlerin de süreç içinde yer aldığı bu program, özellikle ergen gelişimi ve bağlanmanın temelleri üzerine odaklanmaktadır. Program ergenlerin gereksinimlerine daha iyi cevap vermek, onları daha iyi anlamak ve tanımak için gerekli becerileri geliştirerek

ebeveynlere yardım etmek için egzersiz ve rol yapma biçimindeki yaşantısal aktiviteleri içermektedir. Oturumlar sonunda ebeveynler, ergenlik gibi geçiş sürecindeki olan çocukları ile ilişki içerisinde yaşanan çatışmanın, bağlanmanın bir parçası olduğunu öğrenirler. Aileler aynı zamanda ergenlerin davranışlarının ardındaki olası nedenler üzerine düşünmeyi ve duygu yüklü durumlarda 'geri adım' atmayı öğrenirler. Bu programlarda ebeveynler çocuklarının davranışlarına yanıt olarak bağlanma gereksinimlerini de dikkate alarak yeni yollar düşünmeye cesaretlendirilmektedirler. Oturumlar boyunca ebeveynler yalnızca çocuklarının yaşantıları üzerine değil aynı zamanda kendi yaşantıları üzerine düşünmeye teşvik edilirler.

Noble, Adams ve Openshaw, (1989) tarafından geliştirilen Ergen Etkili Sosyal Beceri Eğitim Programı (Adolescent Social Skills Effectiveness Training Program-ASSET), ergenlerin ve ebeveynlerinin karşılıklı sosyal becerileri kullanılmalarını sağlamak üzere temel sekiz sosyal beceriyi onlara kazandırmayı hedeflemektedir. Program ile bir taraftan sekiz temel becerinin kazanımı hedeflenmekte diğer taraftan ise davranış edinimi ve asimilasyonu sağlanmaktadır. B u sekiz temel beceri; olumlu geri bildirim verme, baskı altındayken dayanma, görüşme (müzakere), problem çözme, yönergeler takip etme ve konuşmayı sürdürmektir. Karşılıklı beceriler ise; olumlu kabul bildirim, olumsuz geri bildirimleri kabul, tümevarımsal mantık, görüşmeyi kolaylaştırma, problem çözmeyi kolaylaştırma, yapıcı komut ve görüşmedir. ASSET'te, üç temel görüşme stratejisi kullanılmaktadır. İlk olarak, katılımcılar profesyonel kalitedeki kasetlerden rol-model yöntemi ile gözlemlerde bulunmakta; ikinci olarak, sosyal beceri davranışlarının oturum boyunca provası yapılarak davranışlar şekillendirilmekte ve son olarak, aile ortamında sosyal becerilerin kullanılmasını geliştirecek ve teşvik edecek ev ödevleri verilmektedir. (Openshaw, Mills, Adams ve Durso, 1992:457-468).

2.2.1. Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme ile İlgili Yayın ve Araştırmalar

Araştırmanın bu bölümünde ergen-ebeveyn ilişki geliştirme ile ilgili yurtdışı ve yurtiçi yayın ve araştırmalar özetlenmiştir.

2.2.1.1. Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme ile İlgili Yurtdışı Yayın ve Araştırmalar

Ergen ve ebeveyn ilişki geliştirme ilk olarak Ginsberg' in 1971 yılında baba-oğul ilişkilerini geliştirmenin etkililiğini keşfetmesi ile ele alınmıştır. Ginsberg' in yapmış olduğu çalışmada baba-oğul çiftleri kontrol grubuna ve ilişki geliştirme grubuna random yöntemiyle atanmışlardır. Katılımcılara tedavi öncesinde ve sonrasında ölçek uygulanmış ve katılımcıların etkileşimleri kayıt altına alınmıştır. Görüşmeler sonrasında, tedavinin sonuçlarını göstermeye yardımcı değerlendirmeler olarak konuşmacı ve dinleyici davranış ölçümleri değerlendirilmiş ve elde edilen bulgularda tedavi grubunda yer alan ergen ve ebeveynlerin kontrol grubundaki ergen ve ebeveynlere göre ilişkilerini algılamada ve iletişim becerileri göstermedeki iyileşme daha yüksek bulunmuştur (Akt: Robin ve Foster, 2003: 274).

Guerney ve diğerleri (1981) ergen-ebeveyn ilişki geliştirme programı ve geleneksel tedavi yaklaşımı uyguladıkları ve hiçbir işlem yapmadıkları üç grubu karşılaştırdıkları çalışmayı 54 anne ve kızları ile gerçekleştirmişlerdir. Tedavi gruplarındaki anne-kız çiftleri ile haftada iki kez bir araya gelmişler ve uygulamalar sonucunda ergen-ebeveyn ilişki geliştirme programının uygulandığı anne-kız çiftlerinin hiçbir tedavi uygulanmayan ve geleneksel yöntemler uygulanan anne-kız çiftlerine göre iletişim becerileri ve empatide, genel ilişki ve iletişim özelliklerinde örneklerinde çok daha üst düzey tavır sergiledikleri ortaya çıkmıştır (Akt: Robin ve Foster, 2003: 274-275).

Vagelsoong (1975) yaptığı çalışmada kontrol ve tedavi grubundaki katılımcılardan verileri 54 ayda toplamış, ayrıca tedavi grubundaki katılımcıların yarısını her hafta telefonla aramış ve altı hafta da güçlendirici (destekleyici) görüşmeler yapılmıştır. Tedavi öncesinde gözlemlenen davranışlara ve ölçek değerlendirmelerine dayanan sonuçlara göre, sadece ilişki geliştirme grubundaki katılımcıların, güçlendirici destek alanları için daha büyük kazanımlar sağladığı saptanmıştır. Ayrıca deney grubundaki ilişki geliştirme programının hedeflediği becerilerin önemli ölçüde sağlandığı tespit

edilmiştir. Ergen-ebeveyn ilişkisindeki bu kalite artışının devamının sağlanıp sağlanmadığı ise 6 aylık izleme çalışması ile gerçekleştirilmiş ve sonuç olarak devamlılığın sağlandığı görülmüştür (Akt: Robin ve Foster, 2003: 275).

Ginsberg(1977) “Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme Programı” uyguladığı bir diğer çalışmada 14 baba ve oğulla çalışmış; deney grubundaki baba ve oğul çiftlerinin birbirlerine yönelik olarak daha fazla empatik kabul geliştirdiklerini, duygularını ve görüşlerini daha duyarlı ifade ettiklerini, öz-farkındalıklarının arttığını ve daha az baskıcı tutum sergilediklerini ortaya koymuştur.

Robin (1981) otuz üç aile ile yapmış olduğu çalışmada, alternatif aile terapisi ile Problem Çözme İletişim Eğitimini karşılaştırmıştır. Alternatif aile terapisi, eklektik aile terapisi uygulamaları ve dinamik aile sistemlerinden oluşmaktadır. Problem çözme iletişim eğitimi ise ailelerin evde birbirleri ile görüşmelerinde kullandıkları iletişim becerilerini, negatif iletişim şekillerini, bilişsel uygunsuz tutumları yeniden yapılandırmayı ve kişisel anlaşmazlıkları çözümüleme becerileri eğitimini içermektedir. Çalışma sonucunda Problem Çözme İletişimi Eğitiminin (PSCT) ergen-ebeveyn çatışmasını azaltma konusunda etkilili olduğu ortaya konulmuştur.

Guerney, Coufal ve Volgelson (1981)’un tartışma odaklı herhangi bir geleneksel tedavi veya İlişki Geliştirme (Veli Ergen İlişkileri Geliştirme) tedavisi almamış, çoğunlukla eğitim ve sosyoekonomik durumu düşük olan 108 anne (yaş 40 ortalaması olan) ve kızları (13.4 yıl yaş ortalaması olan) ile gerçekleştirdikleri çalışmada; (a) iletişim becerileri, (b) genel iletişim şekilleri ve (c) genel ilişki kalitesini geliştirmek üzere tasarlanmış olan programlara katılan gruplar ile herhangi bir tedavi almayan grup karşılaştırılmıştır. Program bitiminde yapılan ölçümler sonucunda, katılımcıların iletişim becerileri, ilişki geliştirme ve geleneksel tedavi gruplarında yer alan katılımcıların genel iletişim şekilleri ve genel ilişki kalitesinin önemli ölçüde gelişme gösterdiği saptanmıştır. İlişki geliştirme grubu ile tartışma odaklı geleneksel tedavi grubu karşılaştırıldığında ise ilişki geliştirme grubunun iletişim becerileri, genel iletişim şekilleri ve genel ilişki kalitesinin daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Openshaw ve diğeri (1992), ergen-ebeveyn çiftlerinin aile içi çatışmalarının azaltılması ve sosyal becerilerinin geliştirmesi amacıyla 18 deney ve 7 kontrol grubunda olmak üzere 25 ergen-ebeveyn çifti ile öntest ve son test uygulamalı deney ve kontrol gruplu çalışma gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışmada katılımcıların algıladıkları davranışsal ve sosyal becerilerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışma süresince deney grubuna Sosyal Beceri Eğitimi (Adolescent Social Skills Effectiveness Training Program-ASSET) uygulanmıştır. Uygulamaların ardından ebeveyn ve ergenlerin sosyal becerilerinin gelişme gösterdiği ayrıca ebeveynlerin müzakere becerilerinin iyileşme göstermesi nedeniyle olumsuz geri bildirimleri alma ve kabul etme konusunda da olumlu değişim yaşandığı görülmüştür. Ebeveyn ilişkisindeki sıcaklık ve düşmanlık puanları arasında olumlu değişiklik yalnız ebeveynler tarafından bildirmiştir.

Sternberg ve Bry (1995) 10-12 seans süren problem çözme terapisine katılan üç klinik aileyle çalışmıştır. Ergen ve ebeveynlerin çatışma çözümü konusunda terapist davranışlarının etkisini belirlemek amacıyla davranış yönetimi, iletişim ve problem çözme eğitimi üzerine çalışmışlardır. Çalışma sonucunda terapist çözüm önerilerini desteklediğinde aile üyelerinin problemlerini çözmek için fikir önermeye daha yatkın oldukları görülmüştür.

Accordino, Keat ve Guerney (2003), İlişki Geliştirme Programı'nın, dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu, karşı gelme bozukluğu ve madde kullanımı gibi sorunlar yaşayan 15 yaşındaki ergen ve onların ebeveynleri üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Araştırma sonucunda, aile bireylerinin empati, diğeri dinleme, diğeri bakış açısını kabul etme, duygu ve düşüncelerini diğeri savunmaya geçirmeden ifade etme ve problem çözme becerileri üzerinde önemli ilerleme gösterdikleri saptanmıştır.

Ralph ve Sanders (2003), rastgele olmayan desen yöntemi (Non-Random Design) ile eşleştirilmiş kontrol gruplu çalışmada; ergenlerin davranış güçlüklerini ve zorluklarını, ergen-ebeveyn çatışmasını, ebeveynlik stillerini ve ilişki memnuniyetini araştırmışlardır. Araştırmada uygulanan Üç P programı sonrası ebeveyn stilleri ve ebeveyn yeterliliği, ebeveyn ve genç çatışması, ebeveynin yaşadığı anksiyete, depresyon ve stres düzeyinde anlamlı düzelme izlenmiştir. Problem davranışların oranı konusunda

kontrol grubu ile deney grubu karşılaştırıldığında ise deney grubunda yer alan katılımcılar daha olumlu yaşantılarda artış gözlemlenirken, problem davranışların sayısında ise azalma görülmüştür.

Obsuth ve diğerleri (2006), yaş ortalamaları 14.51 olan 28 erkek ve 20 kız toplam 48 ergen ve onların ebeveynlerine Ebeveyn Bağlanma Grup Programını (Connect Parent Group-CGP) uygulamışlardır. Uygulama sonrasında ergenin ebeveynini değerlendirmesine ilişkin ön test ile son test ölçümleri arasında hem davranışsal hem de psikolojik kontrol uygulamalarında, bunun sonucu olarak da özerklik destek puanlarında anlamlı farklılıklar ortaya çıkmış ve özerklik destek puanlarında artış gözlemlenmiştir. Benzer olarak ebeveyn değerlendirmelerine ilişkin ön test ile son test puanları arasında hem ebeveyn memnuniyeti hem de algıladıkları yeterlilik puanları arasında olumlu yönde anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Ayrıca tedavi sürecinin tamamlanmasının ardından anksiyete puanları ve kaçınan bağlanma puanlarında düşüş gözlemlenmiştir. Ebeveynlerin algıladıkları aile fonksiyonlarının değerlendirilmesinde ise aile ilişkilerinde daha esnek olmayı gerektiren aile uyumu puanlarında ön test ölçümü ile son test ölçümü arasında olumlu bir artış görülmüştür. Üstelik aile üyeleri arasında karşılıklı olarak ortaya çıkan yakınlık ve aile bağlılığı eğilimi saptanmıştır. Son olarak ise ergenlerin genel problemlerinde, içselleştirme ve dışsallaştırma düzeylerinde program sonrasında önemli bir düşüş görülmüştür.

Burke, Soltys ve Trinder (2008), yaptıkları çalışmada Birlikte Keşfetmek Programının (ETP), yeni bir bileşeni olan Birlikte Ebeveynlik Programının etkililiğini araştırmayı amaçlamışlardır. Birlikte Ebeveynlik Programı, ergen ve ebeveynlerin ilişkilerini geliştirmek ve çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarını yönetmek için daha etkili ebeveynlik stratejilerini öğrenmek isteyen 44 ebeveyne 10 hafta süresince uygulanmış ve uygulama sonrasında elde edilen sonuçlar programın, ebeveynlik uygulamaları ve ebeveyn memnuniyetini artırmada ve çocuklarının duygusal ve davranışsal güçlükleri azaltmada etkili olduğuna dair bazı ön kanıtlar sağladığı görülmüştür.

Lederman, Chan ve Roberts-Gray (2008) Güneydoğu Texas' ta 192 ergen ve ebeveyn ile ortaokul sonrası önleme eğitimi kapsamında yapmış oldukları çalışmada,

katılımcılara var olan ebeveyn-çocuk tartışmaları ve dayanıklılık becerileri için rol play uygulamalı Etkileşim Programı (IP) ve geleneksel, didaktik biçimli Dikkat Kontrol Programı (ACP) uygulamışlardır. Programların uygulanmasının ardından elde edilen ölçümler IP' nin gençlerin cinsel sağlık konusunda toplumsal denetim tedbirlerini (örneğin, veliler ile iletişim) ve kendi denetim tedbirlerini (örneğin, riske karşı koruma) arttırdığını ortaya koymuştur.

Obsuth ve diğerleri (2006), yapmış oldukları çalışmada ergenlik döneminin zorluklarına ve ergen-ebeveyn hedefli müdahalelerin etkileri ve ergen davranış bozukluğuna odaklanmışlardır. Davranış bozukluğu belirlenen 48 ergen ve onların ebeveynleri ile gerçekleştirilen çalışmada katılımcılara Ergen-Ebeveyn Bağlanma Grup Programı uygulanmıştır. Uygulama ile ebeveyn uyumu, empati ve ikili duygulanım alanlarını düzenleme becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu beceriler etkili ebeveynliğin ve güvenli bağlanmanın önemli bileşenleridir. Program sonrasında elde edilen bulgular ergenin saldırgan davranışlarının, içe ve dışa yönelim sorunlarının ve ergen-ebeveyn kaçınma düzeylerinin azalma gösterdiğini ortaya koymuştur.

Riesch ve diğerleri (1993), Circumplex aile sistemlerinin modeline dayalı olarak geliştirmiş oldukları ergen-ebeveyn iletişim eğitiminde, ailelerin iletişimini kolaylaştıran faktörlere ulaşmak için adaptasyon, uyum ve dengeli bir orta durumu korumanın gerekliliğine vurgu yapmışlardır. Araştırmacılar ergen-ebeveyn iletişimini geliştirmenin aile içinde memnuniyeti güçlendireceğini düşündükleri için eğitimin temel amacının da iletişim olması gerektiğini bildirmişlerdir. Bundan hareketle yapmış oldukları çalışmada toplam 459 aile ile çalışmışlardır. Tedavi grubundaki ergen ve ebeveynlere, ergenlik döneminin gelişimsel özelliklerinin ve iletişim ilkelerinin yer aldığı 6 haftalık eğitim verilmiştir. Kontrol grubuna ise herhangi bir tedavi uygulanmamıştır. Uygulama sonrasında elde edilen bulgulara göre, tedavi grubunda yer alan ergen ve ebeveyn çiftlerinin programa katıldıktan sonra aile sistemlerinden daha memnun oldukları, kontrol grubundaki ergen ve ebeveynlerin ise gittikçe artan memnuniyetsizlikleri gözlenmiştir.

Guerney, Vogelsong ve Coufal (1983)' in araştırmasında anne-kız çifti arasındaki kişilerarası iletişimin ilişki geliştirmeyi nasıl etkilediğini incelenmiştir. Araştırmacılar aynı zamanda güçlendirici program kullandıkları çalışmada güçlendirici programın etkililiğini 38 kişilik ilişki geliştirme grubunda; 36 kişilik geleneksel tedavi grubunda; 34 kişilik hiç tedavi almayan olmak üzere 3 grupta test etmişlerdir. İlişki geliştirme grubundaki katılımcılara ilişki geliştirme eğitimi verilirken, diğer tedavi grubuna yapılandırılmamış geleneksel tedavi yaklaşımı uygulanmış, son gruba ise herhangi bir işlem yapılmamıştır. Güçlendirme oturumlarını takiben alınan son test ölçümleri sonucuna göre ilişki geliştirme grubundaki katılımcıların genel ilişki kalitesi ve empati noktasından ele alındığında ilişki geliştirme grubundaki katılımcıların daha önemli kazanımlar sağladığına ortaya koymuştur.

Barkley (1992) ergen-ebeveyn arasında yaşanan çatışma ile sıklıkla gündeme gelen dikkat bozukluğu ve hiperaktivite tanısı almış ergenler için PSCT'nin etkililiğini araştırdığı çalışmasında, Yapısal Aile Eğitimi, Davranış Yönetimi Eğitimi ve Problem özme İletilişim Eğitimini birlikte ele almıştır. Uygulamaların ardından araştırma grubundaki bireylerin özbildirimlerine göre bireylerin yaşadıkları tartışma sırasında çatışmaların sayısında, öfkenin yoğunluğuunda ve bunların yanı sıra ergen-ebeveyn iletişiminde üç tedavi grubunun hepsinde ilerleme sağlanmıştır. Tedavi sonrasında hem pozitif problem çözme davranış kategorisi hem de negatif problem çözme davranış kategorisi önemli ölçüde artış görölmüştür. Bu nedenle araştırmacılar, Problem özme İletilişim Eğitiminin problem çözme becerilerini geliştirmek için etkili olduğuna yönelik kesin bir ifade kullanmamışlardır. Ek olarak Problem özme İletilişim Eğitimi grubunda yer alan annelerin tedavi öncesinden tedavi sonrasına ergenlik dönemindeki çocuklar ile ilgili mantıksız inançlarının derecesinin de kötüleşmesi benzer değerlendirmeye sebep olmuştur. Davranış Yönetimi Eğitimi (BMT) ve Yapısal Aile Terapisi (SFT) tedavi gruplarında yer alan annelerde çocukları ile ilgili mantıksız inançlarının derecesinde herhangi bir değişim gözlemlenmemiştir. Araştırmacılar bunun PSCT tedavi gruplarındaki bilişsel yeniden yapılandırmanın yarattığı farkındalığın yükselmesi ile olabileceğini iddia etmişlerdir.

Ergen ve ebeveyn ilişkilerini geliştirmeye yönelik programların etkisinin ele aldığı yurtdışında yapılan araştırmalar genel olarak ele alındığında; aile ilişkilerinde empatik kabul, iletişim, problem çözüme, çatışma, genel ilişki kalitesi, kabul ve sıcaklık algısı, anksiyete, stres ve depresyon düzeyleri, duygusal ve davranışsal güçlüklerle olan etkisinin araştırıldığı anlaşılmıştır.

2.2.1.2. Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme ile İlgili Yurtiçi Yayın ve Araştırmalar

Türkiye’de anne-baba ve ergen gelişimine yönelik çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı görölmektedir. Çalışmaların genel olarak, okul öncesi ya da ilköğretim dönemi çocuğu olan ailelere yönelik olduğu görölmektedir. Alanyazında ergen ve ebeveyn ilişki geliştirmeye dayalı oldukça az çalışma olduğu görölmektedir. Ancak ergenlik dönemindeki bireylere ya da ailelerine yönelik yapılmış çalışmaların ergen ya da ebeveyni üzerine etkileri ele alınmıştır.

Ebeveyn eğitimine yönelik Akkök, Kökdemir ve Öğetürk (1998)’ ün gerçekteşirdiği çalışma; ilköğretim öğrencilerinin övgüven, sosyal ve akademik becerilerini geliştirme amacıyla bir öğretim yılı boyunca öğrencilerin aileleriyle yürütmüştür. Çalışmada ailelere, çocuk gelişimi hakkında bilgilendirme yapılmış, ailelere çocukların sosyal ve akademik becerilerinin yanı sıra övgüvenlerini artırmada nasıl yardımcı olabilecekleri konusunda eğitim verilmiştir. Çalışmanın sonuçları çocukların övgüven, sosyal beceriler ve akademik becerilerinde artış gözlendiğini belirtmektedir.

Utku (1999), ailelerin çocuklarının eğitim sürecine aktif olarak katılmaları sonucunda, çocukların akademik ve sosyal gelişimlerindeki etkisini araştırmayı amaçladığı çalışmada; 29 ilköğretim öğrencisi ve deney grubundaki öğrencilerin ebeveynleri çalışmanın örnekleme grubunu oluşturmuştur. Deney grubuna 6 haftalık bir aile katılım programı uygulanmış ve deney ve kontrol grubu öğrencileri, öntest ve son test sonuçlarına göre karşılaştırmıştır. Sonuçlara göre çocukların sadece aile içi birlik alanında ve babaların genel iletişim becerilerinde anlamlı bir fark bulunmuştur.

Anne baba eğitiminin kişisel ve sosyal gelişimi desteklemesinin ergenlik döneminin önemli gelişimsel görevlerinden bir tanesi olan mesleki gelişime yönelik katkı sağlayıp

sağlamadığını Hamamcı (1996) yapmış olduğu araştırmada ortaya koymuştur. Araştırmacı aile rehberliği programının, anne babaların meslek gelişimi konusundaki bilgi düzeyleri ve çocuklarının meslek gelişimlerine yardımcı olmaya yönelik tutumları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırmanın denekleri, Ankara Eryaman Lisesinde, lise birinci sınıfta okuyan çocukların ebeveynlerine anne babalara uygulanacak aile rehberliği programı tanıtılmış, gönüllü olarak programa katılmak isteyen anne babalar deney grubuna böyle bir programa katılmak istemeyenler ise kontrol grubuna alınmıştır. Analizlerin sonucunda, aile rehberliği programının anne babaların meslek gelişimi konusundaki bilgi düzeyleri ve çocuklarının meslek gelişimlerine yardımcı olmaya yönelik tutumları üzerinde etkili olduğu bulunmuştur.

Turna (1999), yapmış olduğu araştırmada, iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik bilgi verici danışmanlık programının, gençlerin, baba- genç çatışma düzeyleri ve çatışma eğilim düzeyleri üzerindeki etkisini incelenmiştir. Ayrıca gençlere verilen bu programın dolaylı olarak, babalarının çatışma eğilim düzeyleri üzerinde etkisi olup olmadığı incelenmiştir. Genç Anababa Çatışma Envanteri Baba Formundan ortalamanın üzerinde puan olan öğrenciler, arasından tesadüfi seçimle 20 kişilik deney, 20 kişilik kontrol grubunu oluşturulmuştur. Analizlerin sonucunda, uygulanan iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik bilgi verici danışmanlık programının gençlerin, baba- genç çatışma düzeyleri ve çatışma eğilim düzeyleri üzerinde olumlu etkisi olduğu bulunmuştur. Ancak, gençlerle yapılan bu çalışmanın, babalarının çatışma eğilim düzeyleri üzerinde etkisi olmadığı görülmüştür.

Ergenlik döneminde olumsuz kimlik gelişimini önlemeye yönelik olarak yürütülmüş bir başka aile rehberliği programı ise Akkök, Kararımak, Kocabaş ve Toker (2003) tarafından yürütülmüştür. Programın anne-babaların ergenlerle daha iyi iletişim kurmalarına olumlu etkileri olduğu ifade edilmiş, bunun yanında anne-babaların kişisel gelişimlerine katkıda bulunduğu da vurgulanmıştır.

Özeke-Kocabaş (2005) yapmış olduğu çalışma ile ergen anne-babalarına yönelik olarak oluşturduğu eğitim programının ergen-ebeveyn ilişkilerinin farklı boyutları ve ebeveyn iletişim becerileri üzerindeki etkilerini araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışmada, deney

ve kontrol grubu ve 3 farklı ölçümden (ön test, son test ve izleme çalışması) oluşan deneysel araştırma deseni kullanılmıştır. Ebeveynler için 5 oturumluk eğitim programı genel olarak anne-babaların iletişim becerilerini ve çocuklarıyla ilişkilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Programda temel olarak, anne babaların daha iyi iletişim kurabilmeleri ve anne-babalık becerilerini geliştirebilmeleri için gerekli sosyal beceriler üzerinde durulmuştur. Araştırma verileri nitel ve nicel yöntemlerle toplanmıştır. Nicel bulgular, deney ve kontrol grupları arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermiştir. Ancak, araştırmanın nitel bulgularına göre, bu çalışmadaki anne-baba eğitiminin anne/babaların çocuklarıyla olumlu ilişkiler geliştirmelerine yardımcı olduğu ortaya konulmuştur.

Kocayürek (2007) ise baba katılımının ergen gelişimi üzerindeki etkisine dikkat çeken 9. Sınıf öğrencilerinin babaları ile gerçekleştirdiği 10 haftalık baba katılım eğitimi aile işlevlerini incelediği araştırmasında elde edilen bulgular baba katılım eğitiminin, babaların aile işlevlerine yönelik değerlendirmelerine anlamlı bir etkisi olduğunu göstermiştir. Bununla beraber çalışmaya katılan babaların çocukları, “yakın ilişkiler” ve “duyarlılık” boyutlarında ilerleme göstermelerine rağmen bu ilerleme altı ay sonraki izleme ölçümlerinde bu ilerlemenin korunamadığı görülmüştür. Ayrıca, çocukların, Anne-Baba Ergen İlişkileri Ölçeği “beklentileri karşılama” alt boyutundaki puanlarında düşüş; “güven ve özdeşim” alt boyutunda, babaları eğitim almayan çocuklara göre ilerleme gösterdiği belirlenmiştir. Deney grubu babalarının değerlendirme formu sonuçları, bir yandan baba-çocuk ilişkilerindeki gelişimi diğer yandan da babaların, çocukları ile ilişkilerindeki davranış değişikliklerini ve ilerlemeleri algıladığını ortaya koymaktadır.

Son olarak Milli Eğitim Bakanlığınca “Anne - Baba - Çocuk Eğitimi Projesi” adı altında geniş kapsamlı bir uygulama başlatılmıştır. 12-18 Yaş Aile Eğitim Kurs Programının amacı, aile ve ergen arasındaki ilişkinin daha sağlıklı hale gelmesi ve ergenlerin sahip oldukları kapasiteyi en üst düzeyde gerçekleştirmelerini desteklemektir. Programa 12-18 yaş arasında çocuğu olan anne babalar ve bakımda görevli olan kişiler katılabilmektedir. Programın toplam süresi 14 haftadır. Bu süre, 14 oturum hâlinde düzenlenmiş olup her oturumda ayrı bir tema işlenmektedir. Haftalık ders saati beş olan kurs toplam 70 saattir. Beş ders saatinin üç ders saati grupla yapılan sohbetlerden

oluşmaktadır, iki ders saati ise haftanın değerlendirilmesi, bir sonraki haftanın planlanması çalışmalarının yapılması şeklinde düzenlenmiştir. Program haftada bir uygulanan oturumlardan oluşmaktadır ve oturumlarda grup ile sohbet, programda yer alan temalara bağlı olarak aktif katılımı destekleyecek şekilde yürütülmektedir. Her grup sohbeti sonunda ailelerin edindikleri bilgileri yakın çevreleriyle paylaşabilmeleri amacıyla özet ya da ek bilgilerin yer aldığı ekler verilmektedir. Sohbetler sonunda aileler o haftaki konuyla ilgili olarak kararlar almaya ve uygulamaya yönlendirilmektedir (MEB, 2012).

Ergen ve ebeveyn ilişkilerini geliştirmeye yönelik programların etkisinin ele aldığı yurt içi araştırmalar ise öz-güven, sosyal ve akademik beceri, iletişim becerileri, çatışma çözme ve aile içi ilişkiler üzerine odaklandığı görülmektedir. Ancak ergen ve ebeveyn ilişkilerini geliştirmeye yönelik yurt dışı çalışmalarda genellikle hem ergenin hem de ebeveynin eğitim sürecine dahil olduğu görülürken, yurt içi araştırmalarda ise eğitimin ya ergen ya da ebeveyn katılımına yönelik çalışmaların ise oldukça sınırlı olduğu görülmektedir.

2.3. Ebeveyn Kabul-Red

Çocuklukta ebeveyn davranışlarının önemini ortaya koyan ve bunu bir kişilik kuramı ile birleştiren, ebeveyn kabul ve reddinin sonuçlarını araştıran kuramlardan birisi de Ebeveyn Kabul- Red Kuramı'dır.

2.3.1. Genel Bilgiler

Ebeveyn Kabul ve Red Kuramı (EKAR), ebeveyn kabul-reddinin nedenlerini, sonuçlarını ve diğer bağlantılarını tahmin etmeye ve açıklamaya çabalayan bir toplumsallaşma kuramıdır. Bu kuram, çocuklukta algılanan ebeveyn tarafından kabullenilme veya reddedilmenin çocuğun genel uyumu üzerindeki etkilerini araştırır. Bu sosyal kuram; ebeveyn ılımlılığının esas sebeplerini, sonuçlarını ve diğer bağlantıları tahmin etmeye ve açıklamaya çalışmaktadır (Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2003: 86; Lila, García ve Gracia, 2007: 116).

Kuram, özellikle ebeveyn sevgisine, yani onun ifade şekillerine, etkilerine ve kökenlerine odaklanmaktadır. Amerika'da ve dünyanın değişik ülkelerinde yapılan kültürlerarası yaklaşık 2000 çalışma; çocuğun nerede olursa olsun ebeveynleri tarafından kabule ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır (Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2005: 299).

Kuram, olumlu tepkiye duyulan ihtiyacın uygun bir şekilde karşılanmamasının, yani önemsenen kişiler-özellikle de düşükün olduğumuz şahıslar- tarafından gelen red kavramının bireyin endişe ve güvensizlik duygusuna kapılmasına neden olduğunu varsaymaktadır (Rohner, 2008: 9).

Bu kuramın belki de en önemli özelliği; ebeveyn-çocuk ilişkilerindeki doğrulanabilir evrenselleri araştırmasıdır. Bu hedefi gerçekleştirmek için EKAR araştırmacıları, birçok toplum içinde ebeveyn-çocuk ilişkilerinin detaylarının araştırarak 40 yıldan fazla zaman harcadılar. Sonuçta ise tüm çocuk ve yetişkinlerin; ebeveynleri ve diğer bağlanma figürleri tarafından sevilip sevilmemeye ya da reddedilip reddedilmeme derecesini değerlendirmek için kullanılan genel bir anlam-yapısı açığa çıkardılar. Dolayısıyla başlangıçta sadece anne-baba ile çocuğun ilişkilerindeki kabul-red sonuçlarına yoğunlaşmış olan bu kuram, artık yakın yetişkin ilişkilerini kapsayan diğer temel kişilerarası ilişkilerdeki kabul-red sonuçlarını da tahmin etmeye ve açıklamaya çalışmaktadır. Kuram artık sadece ebeveyn kabulü-reddi ile sınırlı değildir, akran kabulü-reddi, öğretmen kabulü-reddi, yakın ilişkilerdeki kabul-red ve diğer bağlanma ilişkilerindeki kabul-reddi de kapsamaktadır (Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2003: 86).

Birçok ayırt edici özellik EKAR Kuramını önemli kılmaktadır. Bunlardan ilki, çok yöntemli araştırma stratejisi olan bu teorinin Amerika'daki her etnik grubun yanında dünyadaki pek çok kültürlerarası verilerden yararlanmasıdır. Bu kuram ayrıca yüzyıllar öncesine dayanan edebi ve tarihi kavramlardan da yararlanır. Daha önemlisi de çoğunlukta Amerika'da ve 19. yüzyılın sonlarında yapılmış olan ebeveyn kabulü-reddi konuları üzerine çalışmalarla bütünleşme için kavramsal bir çerçeve oluşmasına yardım eder ve onlardan yararlanır. Bu kaynaklardan, ebeveyn kabulü ve reddiyle ilgili konulara

dair yaşamın gelişimine dayalı bir bakış açısı oluşturmaya çalışır (Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2005: 301).

EKAR'da kabul ve reddin birlikte ve sıcaklık boyutu adında iki uçlu süreklilik oluşturduğu belirtilmektedir. Sürekliliğin kabul ucu; sevgi, şefkat, bakım, rahatlık, destek ve diğer olumlu sorumluluk tanımlarıyla gösterilmektedir. Red ucu ise, bu duygu ve davranışların yokluğu ve geri çekimi ile çeşitli fiziksel ve psikolojik incitici davranış ve etkilerle belirtilmektedir (Rohner, 2008: 8; Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2005: 299).

Ebeveyn kabulü-reddi üzerine yapılan ampirik çalışmanın geçmişi 1890'lara dayanmaktadır. Ama 1930'lara kadar ampirik araştırmanın kesintisiz yapısı, ebeveyn kabulü-reddinin etkileriyle az ya da çok ilgilenmeye başlamamıştı. Birçok kişi, bu çalışmanın gövdesinin oluşmasına katkıda bulunmaktadır, fakat az sayıda kişi özellikle önemli ve güçlü katkılarda bulunmuştur. Bu bireyler ve gruplar, araştırmanın farklı teorik geleneklerini, programlarını temsil etmektedirler ve ayırt edici kavramlara, ölçümlere ve araştırma taslaklarına yer vermişlerdir. Kabul-red araştırma yazılarının üretken ilk derlemesi 1930 ve 1940'lardaki Fels Araştırma Enstitüsü'nden gelmektedir. Yine aynı yıllarda Smith Üniversitesi araştırmacıları da ebeveyn kabulü-reddinin etkileri üzerine uzun ve yararlı araştırma makale serisi üretmiştir. 1950'lerde ve 1960'larda kayda değer olan çalışma, Schaefer'in taslak çalışmasıdır. 1960'larda ve 1970'lerdeki kayda değer çalışmalar ise Siegelman ve arkadaşlarının çalışmalarıdır. Özellikle 1980 ve 1990'larda, kabul-red konuları üzerine yapılan diğer bağımsız programlar EKAR'ın gelişimini etkilemiştir. Amerika'da, bunların özellikle üçü önemlidir. Bunlardan birincisi, Rollins ve Thomas tarafından (1979) savunulan "ebeveyn desteği" ve "ebeveynin destek verici davranışı" kavramlarına-hatta yararlanılan çok çeşitli araştırma ölçümlerine ve araştırma taslaklarına-dayanan sosyolojik gelenektir. Bir diğer araştırma programı, ebeveyn prototipleriyle ilgilenen Baumrid'in yaygın olarak bilinen kavramsal modelinden oluşmaktadır. Bu modeldeki ebeveyn prototipleri, otoriter, kötümser ve reddeden/ihtimal eden gibi kavramları içermektedir. Üçüncü program ise Downey, Feldman ve meslektaşlarının çalışmalarından meydana gelmektedir. Bu araştırmacılar "reddetme hassasiyeti"

konusunu keşfetmişlerdir. Onlara göre, kişilerarası red özellikle çocuklukta ebeveyn reddi-çocuklar için reddedilmeye karşı aşırı duyarlılık geliştirmelerine yol açmaktadır. Yani, yakın ilişkilerdeki redde karşı çocuklar telaşlı ve kızgın bir şekilde beklemeye ve aşırı tepki göstermeye daha çok meyilli olurlar. Ayrıca reddedilmeye meyilli çocuklar ve gençler diğerlerinin küçük sanılan duyarsızlıklarını ya da diğerlerinin belirsiz davranışlarını kasıtlı reddetme olarak algırlarlar (Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2005: 302-303; Arslan, 2010: 23).

EKAR'ın oluşumuna yol açan Rohner'in araştırma programı ise, 1960 yılında ebeveyn kabulünün kültürlerarası karşılaştırması konusunda yaptığı yüksek lisans tezi ile başlamıştır. Rohner daha sonra 1975 yılında EKAR Kuramı'nı tüm detaylarıyla ortaya koymuş, 1986'da ise kuramı geliştirmiştir. Rohner, Khaleque ve Cournoyer (2005: 303)'e göre bu konu üzerinde yaklaşık olarak 2000 çalışma mevcuttur.

2.3.2. Ebeveynliğin Sıcaklık Boyutu

Ebeveyn kabulü/reddi, olumlu tarafında kabulün (sıcaklık, kabul, koruma, rahatlık, şefkat, ilgi, bakım, destek ve sevgi), olumsuz tarafında ise reddin (sıcaklık, ilgi, destek ve sevgi eksikliği, psikolojik ve fiziksel anlamda çeşitli incitici davranışlar) yer aldığı ebeveynliğin “sıcaklık boyutu” nu oluştururlar.

Hem ebeveyn kabulü hem de ebeveyn reddi, ebeveynliğin kabul boyutu adı altında iki uçlu süreklilik oluşturur. Bu yüzden kabul boyutu ebeveyn ve çocuklar arasındaki sevgi bağının niteliğiyle ve ebeveynlerin bu duygularını açıklamak için kullandıkları fiziksel ve sözlü olarak gösterdiği davranışlarla ilgilidir. Sürekliliğin bir ucu; kabul, şefkat, koruma, rahatlık, ilgi, bakım, destek ya da sevginin varlığıyla belirtilmektedir. Sürekliliğin diğer ucu ise bu duyguların ve davranışların yokluğu ya da önemli derecede geri çekimine işaret eden ebeveyn reddiyle, fiziksel ve psikolojik olarak incitici davranış ve duyguların varlığıyla belirtilmektedir (Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2005: 305).

Bu konuyla ilgili araştırma yapıldığında araştırmalarda bazen kabul boyutuyla ilgili çelişkili sonuçlar elde edilebilir. Çelişkili sonuçlarla karşılaşıldığında genellikle fenomenolojik bakış açısından elde edilen bilgiye güvenilmelidir. Çünkü bir çocuk

sevilmediğini hissedebilir, fakat gözlemciler ebeveyn reddinin açık bir işaretini bulmakta başarısız olabilirler. Ya da, gözlemciler önemli miktarda ebeveyn saldırganlığı ya da ihmali bildirebilirler, fakat çocuk kendini reddedilmiş hissetmeyebilir. Yani bir taraftaki istismar, red ve ihmalin resmi raporları ile diğer taraftaki çocukların ebeveyn kabulü-reddini algılamaları arasında tutarsızlıklar olabilir. Çünkü ebeveyn kabulü-reddi semboliktir. Bu yüzden, reddin; kültürler arası bir şekilde tutarlı (sürekli) etkilerinin olduğunu anlamak için, onun sembolik doğasını anlamak gerekir. Tüm ebeveynler kabulünü ve reddini bir dereceye kadar ifade edebilmesine rağmen, kullandıkları yol, oldukça değişken, kültürel ve bazen de kişisel anlamlarla doludur. Örneğin, ebeveynler çocuklarını övebilir ve onlara iltifat edebilirler, ama bir sosyo-kültürel yapıda kullandıkları yolun, ikinci bir yapıda hiçbir anlamı yoktur ya da tamamıyla farklı bir anlamı olabilir. Bu yüzden, ebeveyn kabulü-reddi üzerine yapılan kültürler arası araştırmalarda temel hedef, çocukların reddedilme ya da kabul görmeyi yaşadıklarında aynı şekilde tepki verip vermediklerine karar vermektir (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2003: 89-90).

Yapılan çalışmalar, ebeveyn reddinin dört temel ifade yolunun herhangi bir birleşimiyle yaşanabileceğini açığa çıkarmıştır. Ebeveynler: (1) soğuk ve sevgisiz, (2) düşmanca ve saldırgan, (3) umursamaz ve ihmalkar davranışla reddettiğini hissettirebilir. Ya da (4) ortada ebeveyn reddiyle ilgili bir belirti olmasa da çocuk ebeveyninin reddettiğini algılayarak-ki bu ayrışmamış reddir- reddedildiğini hissedebilir. Araştırmacılar, bu davranışların (önemli derecede birbiriyle bağlantılı olabilen) herhangi birini ya bir bütün olarak tamamını çalışmaktadırlar. Genellikle bu dört ifadenin toplamının davranışsal ve gelişime yönelik sonuçlara güçlü veriler sağlamaktadır (Dwairy, 2010: 30; Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2005: 306-307).

Kabul eden ebeveynler, çocuklarda sevilme ve kabul görme duygusu yaşanmasını sağlayarak, onlara karşı davranışlarıyla ve sözleriyle şefkat ve sevgilerini gösterme eğiliminde olurlar. Ebeveyn şefkati ve sevgisi; fiziksel olarak (kucaklama, öpme, okşama vb.), sözle (övme, iltifat, güzel şeyler söyleme vb.) ya da belirli jestlerle gösterilebilir. Diğer taraftan, red eden ebeveynler ise çocuklarından hoşlanmamaya, onları onaylamamaya ya da onlara kızmaya yönelirler. Ebeveynler düşmanlık, kırgınlık,

öfke ya da kin gibi duygularını gösterdiklerinde, genellikle, ortaya çıkan davranışın adı saldırganlıktır. EKAR'daki anlamına göre, saldırganlık gerek fiziksel gerekse duygusal olarak birini, bir şeyi incitmek kastıyla yapılan davranıştır. Ebeveyn bunu sözle (alaycı, küfür eden, küçümseyen, bağırarak, düşüncesizce konuşan, gurur kırıcı sözler ya da çocuğa ya da çocuk hakkında onu hor gören şeyler söyleyerek); fiziksel olarak (vurma, itme, bir şeyleri fırlatma çimdikleme vb.); ya da sözlü olmayan ifadelerle (incitici el kol hareketleri v.b.) gösterebilir. Bu tür durumlar çocuklarda reddedilmiş, sevilmeyen ya da istenmeyen biri olduklarına dair bir duyguya kapılmalarına sebep olur (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2005: 308; Kazarian, Moghnie ve Martin, 2010: 72).

Khaleque' ye göre "bütün etnik gruplarda, ırklarda, kültürlerde, dillerde, farklı cinsiyetlerde ve dünyanın coğrafi sınırları içinde" ebeveyn reddi ile çocuğun psikolojik uyumu arasındaki ilişki evrenseldir... Bu sonucu vermeyen henüz hiçbir toplum bulunmamıştır (Khaleque, 2007: 3).

2.3.3. EKAR'ın Alt Kuramları

EKAR, beş farklı soru tipini 3 alt kuram altında cevaplamaya çalışır. Bu alt kuramlar; kişilik alt kuramını, başa çıkma alt kuramını ve sosyokültürel sistemler alt kuramını kapsamaktadır (Khaleque ve Rohner, 2002: 54)

Kişilik alt kuramı iki genel soru sorar:

1. Her yerdeki-farklı sosyokültürel sistemlerde, farklı ırk ya da etnik gruplarda, farklı cinsiyetlerde vb.-çocukların ebeveynleri tarafından kabul görmeyi ve reddedilmeyi aynı şekilde algıladıkları doğru mudur?
2. Çocukluktaki reddedilmenin etkileri yetişkinliğe ve yaşlılığa ne ölçüde uzanır?

Başa çıkma alt kuramı tek bir temel soru sorar:

3. Niçin reddedilen bazı çocuk ve yetişkinler red ile diğerlerine göre daha kolay başa çıkabiliyorlar?

Sosyokültürel sistemler alt kuramı iki farklı soru sorar:

4. Neden bazı ebeveynler çocuklarına yönelik samimi, sevgi gösteren ve kabul eden iken bazı ebeveynler soğuk, saldırgan, ihmalkar ve red edendir?

5. Toplumun genel yapısı ve içinde yer alan bireylerin davranış ve inançları, çocukların kabulünden ya da reddinden nasıl etkilenir? (Khaleque ve Rohner, 2002: 54; Rohner ve Khaleque, 2002).

2.3.3.1. EKAR'ın Kişilik Kuramı

Kişilik alt kuramı, EKAR Kuramı'nda yer alan üç alt kuramdan biridir ve ebeveyn kabulü-reddinin çocukların yaşamları boyunca kişilik gelişimlerini biçimlendirmede derin bir etkisi olduğunu öne sürmektedir. Özellikle de önemsenen kişiler (ebeveynler ve diğer bağlanma figürler-attachment figure) tarafından gelen olumlu karşılığa duyulan duygusal ihtiyacın, çocuklarda güçlü bir motive edici unsur olduğunu varsayar. Bu ihtiyaç söz konusu bağlanma figürleri tarafından yeterince karşılanmayınca, çocuklar çeşitli şekillerde hem duygusal hem davranışsal tepki vermeye eğilimli olurlar. Kuram, reddedilen çocukların endişeli ve kendine güvensiz olmasının muhtemel olduğunu öne sürmektedir. Kurama göre, ebeveyn reddi çocuklarda ve yetişkinlerde düşmanlık, saldırganlık, pasif saldırganlık ya da düşmanlık ve saldırganlığı kontrol etmedeki problemlere yol açabilmektedir. Reddin şekli, sıklığı ve yoğunluğuna bağlı olarak incinmiş özsaygı, incinmiş öz yeterlilik, duygusal istikrarsızlık ve tepkisizlik ve olumsuz dünya görüşü gibi diğer kişilik problemleri ortaya çıkarabilmektedir (Rohner ve Khaleque, 2002).

Çalışmalar tüm bu durumların yedi kişilik eğilimi olarak ortaya çıktığını göstermiştir: (1) bağımlı ve savunucu bağımsızlık, (2) duygusal tepkisizlik, (3) düşmanlık-saldırganlık, (4) olumsuz özsaygı, (5) olumsuz özyeterlilik, (6) duygusal tutarsızlık ve (7) olumsuz dünya görüşü. Bu kişilik özellikleri olumlu uçtan olumsuz uca uzanan bir boyut şeklinde düşünülmelidir. Dolayısıyla tıpkı kuramın sıcaklık boyutunda olduğu gibi kişilik boyutlarında da her birey, her bir kişilik boyutunun belli bir noktasında yer almaktadır. EKAR Kuramı, kişilerin reddedildiği durumlarda, yedi kişilik özelliğinde olumsuz uçlara doğru kaydıklarını öne sürmektedir. Bu özellikler birbirleriyle ilişkilidirler ve bir alanda yaşanan olumsuzluk diğer alanları da etkileyebilir. Dolayısıyla bu özelliklerin hiçbiri diğerlerinden bağımsız olarak düşünülmemektedir (Khaleque ve Rohner, 2002; Rohner, 2008: 9).

Kişilik kavramının kişilik alt kuramındaki tanımı, bir bireyin çeşitli durumlarda ve ortamlardaki tepki vermeye yatkınlıklarının (etkili, kavramsal ve motive edici eğilimler) ve tepki vermenin asıl yollarının (gözlenebilen davranışlar) az ya da çok kalıcı tanımıdır. Bu tanım; davranışın duygusal, biyolojik ve öğrenilen iç faktörler kadar çevresel (dış) faktörlerle harekete geçtiğini ve bu faktörlerden etkilendiğini ve zamana karşı genellikle bir düzen ya da sırası olduğunu belirtmektedir (Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2005: 310).

Kişilik alt kuramı, reddedilmiş hisseden bireylerin kendilerini, bağlanma figürlerinin onları düşündüğü şekilde düşünmeye eğilimli olduklarını göstermektedir. Red algısı yaşayan bireyler kendilerinin sevilmediğini hissederler, bu yüzden kendilerini seilmeye layık olmayan ve değersiz bir kişi olarak görürler. Duygusal olarak üzgün olurlar ve olumsuz dünya görüşü içinde kaybolurlar. Sonuç olarak, bu duygular kişinin kendisi ve diğerleri hakkında geçmişte yaşadıklarına bağlı olarak varoluşunu düşünmesine sebep olan “zihinsel temsil”i oluşturur. Zihinsel temsil bir kere oluştuğu zaman, kişi artık insanları ve olayları bu açıdan algılamaya başlar. Örneğin, reddedilmiş insanlar sebepsiz yere düşmanlık ya da güvensizlik gibi olumsuz duyguları algılamaya meyillidirler. İlişkilerinde güven problemi yaşarlar. Bu zarar görmüş zihinsel temsil ve seçici algılardan dolayı, kabul görmüş insanlara göre daha tedirgin bir hayat sürerler ve bu diğerleriyle etkileşimlerinde de kendini açığa çıkarır (Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2005: 313-314; Kanyas, 2008: 37).

Reddedilmeyi yaşamış çocuklar ve yetişkinler muhtemelen gitgide artan kızgınlık, öfke ve ona üzüntü verebilecek her türlü yıkıcı duyguyu yaşayabilirler. Birçok insan daha fazla reddedilmekten kendilerini korumak için duygusal olarak içlerine kapanabilirler ya da duygusallığa daha az duyarlı olurlar. Bu durum, sevgilerini ifade etmelerinde ve diğerlerini nasıl kabul edeceklerini bilmelerinde sık sık problemlere yol açmaktadır. Bazı reddedilmiş bireyler, psikolojik olarak incindiklerinden dolayı savunmacı bağımsız olmaktadır. Savunmacı bağımsızlık; bireylerin, olumlu karşılık için yaptıkları davranış girişimleri bakımından sağlıklı bağımlılığa benzemektedir. Diğer yandan, sağlıklı bağımsızlığın tersine savunmacı bir şekilde bağımsız insanlar; bazen farkında olmasalar da olumlu karşılığı yani kabul ve desteği çok istemektedir. Çünkü kızgınlık,

güvensizlik ve kronik reddin yol açtığı diğer olumsuz duyguların yaşanmasından dolayı, sık sık bu kabul gereksinimlerini olumlu bir şekilde inkâr ederler. Sebep olduğu duygular ve davranışlarla birlikte savunmacı bağımsızlık bazen reddedilen bireylerin diğer kişileri de reddettiği bir reddetme sürecine girmesine yol açmaktadır (karşı red). Bu durumda bu sürecin, şiddeti ve diğer ciddi ilişki sorunlarını da artırdığına şaşırılmamak gerekir (Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2005: 312).

Reddedilen kişilerin yaşadığı bir bilişsel durum olarak olumsuz dünya görüşü, olumsuz özsaygı, olumsuz özyeterlilik ve diğer kişilik eğilimlerinin bazıları, zarar görmüş zihinsel temsillerde ya da reddedilmiş insanlar arasındaki toplumsal kavramlarda önemli unsurlardır (Rohner, 2008: 9). Olumsuz dünya görüşüne sahip kişiler hayatları ve kişilerarası ilişkileri ile ilgili düşmanca, arkadaşça olmayan, duygusal anlamda güvensiz, tehdit edici ya da tehlikeli gibi sıfatlar kullandığı bir dünya ve hayat görüşü oluşturmaya başlar (Rohner 1986, Akt: Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2005: 312).

Özsaygı; bireyin kendine değer verme duygularıyla ilgiliyken, özyeterlilik günlük görevlerini yerine getirmeleri ve kendi gereksinimlerini sağlamalarında yetenek ve ustalık duygularıyla ilgilidir. Bireyler çok iyi insanlar olmadıklarını hissettiklerinde, kendi gereksinimlerini karşılamada da iyi olmadıklarını hissetmeye eğilimlidirler. Bunun da ötesinde, kendi kişisel gereksinimlerini karşılamakta iyi olmadıklarını hissettiklerinde, kendilerinin iyiliğini çok az düşünmeye başlarlar. Kızgınlık, kendileriyle ilgili olumsuz duygular ve algılanan reddin diğer sonuçları; reddedilmiş çocukların ve yetişkinlerin stresle etkili bir şekilde başa çıkabilme kapasitelerini düşürmektedir. Stresli durumlarla karşılaşıldığında kabul gören (sevilen) kişiler büyük bir duygusal sakinlik ile bu durumla başa çıkabilirken; reddedilmiş bireyler, başa çıkmakta zorlanır ve sık sık duygusal olarak üzgün hatta sürekli ağlayan ya da öfkeli tepkiler verirler. Algılanan redle ilişkili olan bütün bu üzüntü verici duygular; çocukların ve yetişkinlerin olumsuz dünya görüşü oluşturmalarına sebep olabilir (Rohner 1975, 1986, Akt: Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2005: 312).

2.3.3.2. EKAR'ın Başa Çıkma Kuramı

Başa çıkma alt kuramı niçin reddedilen bazı çocuk ve yetişkinlerin bu reddedilme ile diğerlerine göre daha kolay başa çıkabildikleri, birçok reddedilmiş bireyin yaşadığı akıl sağlığıyla ilgili negatif sorunları yaşamadan reddedilmeye dayanabildikleri sorusuyla ilgilidir. Teorik ve deneysel olarak, başa çıkma süreci EKAR kuramının en az geliştirilmiş bölümüdür (Rohner ve Khaleque, 2002; Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2005: 314-315).

Nitekim başa çıkma alt teorisinin temel sorusunu cevaplamaya yardımcı olan mekanizma ve aşamalar hakkında çok az şey bilinmektedir. Yine de, bu başa çıkma yani bütün kabul-red sürecini anlamak için, kişinin çoklu değişkenlerini, kişiyle bağlantılı bakış açısını dikkate almak gerekir. Kişiyile bağlantılı bakış açısının üç unsuru vardır: kendi, diğeri ve kaynak (ortam). Davranışın bu çoklu değişken modelinin fonksiyonu; bireyin algılanan red ile başa çıkma davranışının kendi, diğeri ve ortam arasındaki etkileşimidir. “Kendi” özelliği, diğeri dâhili ve harici (kişilik) özelliklerle beraber bireyin zihinsel faaliyetlerini içermektedir. “Diğeri” özelliği, şekil, sıklık, süreç ve reddin şiddetiyle beraber ebeveynlerin ve diğeri bağlanma figürlerinin kişisel ve kişilerarası özelliklerini kapsamaktadır. “Ortam” özelliği ise; kişinin çevresinden edindiği sosyal durumuyla ilgili özellikleriyle beraber, bireyin hayatındaki diğeri önemli insanları kapsamaktadır (Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2005: 315). Yani başa çıkmayı başaran kişiler sahip oldukları özkararlılık, kişilerarası ilişkilerdeki hakimiyet ile çevresel destek faktörlerini etkin biçimde kullanarak bu çoklu değişken modelini yaşamlarında aktif olarak kullanmaktadırlar.

Ebeveyn reddi yaşamış bazı çocuklar ve yetişkinler, reddedilme yaşamlarına rağmen hem duygusal hem de davranışsal açıdan oldukça sağlıklı bir durumda olabilirler. Amerika'daki ve dünyadaki birçok yerde yapılan çalışmalara göre, çocuklar ve yetişkinlerin yaklaşık yüzde 80'i-coğrafi konum, ırk ve etnik yapı gözetmeksizin-genelde ebeveyn reddinden olumsuz şekilde etkilenmeye meyillidirler. Kalan yüzde 20'lik kesim EKAR'da “Coperlar” (başa çıkanlar) olarak adlandırılır. Bunlar ebeveyn reddini yaşayan, çocukluklarında önemli derecede bundan etkilenen fakat yine de psikolojik olarak uyumlu olmaya devam edenlerdir. (Rohner ve Khaleque, 2002)

Bazı çocukların ve yetişkinlerin sahip oldukları kimi yeteneklerin onların diğerlerine göre daha etkili bir şekilde başa çıkmalarını sağladığı düşünülmektedir. Bu yetenekler özkararlılık ve kişisel ilişkileri kesebilme kapasitesini kapsamaktadır. Özkararlılığı olan bireyler; kendi çabalarıyla ya da kişisel inançlarıyla yaptıkları üzerinde en azından bir parça kontrollerini kullanabileceklerine inanmaktadırlar. Kendilerinde kontrol edebilecekleri gücü hisseden bireyler, zorluklarla başa çıkmada daha çok olanağa sahiptirler. Diğerleriyse, kendilerini kukla gibi hissedebilirler. Başlarına gelen her şeyin kader, şans, talih ya da diğer güçlü şeylerden olduğunu düşünürler (Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2005: 315-316).

2.3.3.3. EKAR'ın Sosyokültürel Sistemler Kuramı

EKAR 'ın sosyokültürel sistemler alt kuramı; tüm toplumlardaki ebeveyn kabulü-reddiyle ilgili sebepler, sonuçlar ve diğer bağlantılar hakkında bir düşünce şekli sağlamakta, reddedilmenin evrensel nedenleri üzerinde durmakta; reddetmeyle ilgili sosyokültürel değişkenleri belirlemeye ve açıklamaya çalışmaktadır (Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2005: 317).

Kişilik alt teorisinin varsayımlarına göre ebeveyn kabulü-reddi ve diğer davranışlar çocukların kişilik gelişimini ve davranışını doğrudan etkilemektedir. Çocukların ailedeki tecrübelerinin yanı sıra yaşadıkları doğal çevre, toplumun yürütme sistemleri, toplumdaki yaşlılarıyla (emsalleriyle) ve yetişkinlerle etkileşimleri, onların hayatlarını etkileyen çeşitli tecrübeleri yaşamasına olanak sağlar. Sosyokültürel sistemler alt kuramına göre, toplumdaki birçok bireyde zamanla şekillenen zihinsel temsiller olan ifade sistemleri, başlıca insan oluşumları olmasına rağmen sosyokültürel sistemin içerisinde bir kere meydana getirildiğinde, bireyin gelecekteki inanç ve davranışlarını şekillendirmelerini etkileyebilmektedir. Bu yüzden sosyokültürel sistemler alt kuramı, ebeveyn kabulü ve reddinin dünya çapındaki etkilerini, ebeveyn kabulü ve reddini ifade eden bağlantıları tahmin etmeye ve açıklamaya çalışmaktadır. Örneğin, çocukların reddedilme eğiliminin olduğu toplumlar doğaüstü dünya (Tanrı, tanrılar ve ruhani dünya) ile ilgili kültürel inançlarında, doğaüstü güçleri genellikle kötü niyetli, düşmanca davranan, tehlikeli, tahmin edilemeyen, değişken, zarar verici, yıkıcı gibi olumsuz güçler olarak nitelendirmektedir. Diğer yandan, çocukların kabul edilerek, sevgi içinde

yetiştirildikleri toplumlarda doğaüstü dünyanın genellikle iyi kalpli yani kabulcü, destek veren, cömert, koruyucu olduğu düşünülmektedir. Bu durum birçok kültürler-arası veri tarafından doğrulanmıştır (Öngider, 2006: 58; Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2005: 318-319).

Ebeveyn kabulü-reddi; bireylerin sanatsal tercihleri kadar, sanatsal gelenekleri gibi diğer ifade edici birçok sosyokültürel bağlantılarla ilgilidir. Yapılan araştırmalar meslek seçimi, sanatsal gelenek veya tercihlerin de ebeveyn kabul-reddi ile ilişkili olabileceğine işaret etmektedir. Tüm bunlar ebeveyn kabul-reddinin sosyal, duygusal ve sosyal-bilişsel etkilerinin olduğunu göstermektedir. Kuram dünyadaki ebeveynlerin yüzde 25'inin redde ciddi şekilde meyilli olmasından yola çıkarak, bunun nedenlerini araştırmaya; güçlü reddetme eğilimine, hangi kültürel kodların neden olduğunu irdelemeye yönelik çalışmalar yapmaktadır (Öngider, 2006: 58; Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2005: 318-319; Kanyas, 2008: 34; Rohner ve Khaleque, 2002).

2.3.4. Ebeveyn Kabul-Red ile İlgili Yayın ve Araştırmalar

Araştırmanın bu bölümünde ebeveyn kabul-red ile ilgili yurtdışı ve yurtiçi yayın ve araştırmalar özetlenmiştir.

2.3.4.1. Ebeveyn Kabul-Red ile İlgili Yurtdışı Yayın ve Araştırmalar

Rohner ve Rohner (1981) tarafından yapılan, EKAR Kuramının ebeveynliğin sıcaklık (kabul-red) boyutunun ve kontrol boyutununun incelendiği kültürlerarası kodlarla ilgili çalışmada 186 değişik ülkeden oluşan bir örneklem kullanılmıştır. Bulgular, ebeveynlerin davranışlarında cinsiyetin bu iki boyut açısından belirleyici bir etkisi olmadığını saptamış ve sonuçlar bunun anne ya da babaya ait olmadığını her iki ebeveyne ait genel bir davranış olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmada algılanan kabul-red değişkenleri arasında yüksek korelasyonlar bulunmuştur. Örneğin, algılanan ebeveyn sıcaklığı ile ebeveyn ihmali ve düşmanlığı arasındaki ilişki negatif yönde, ihmali ile düşmanlık arasındaki ilişki ise pozitif yöndedir. “Sağlıklı psikososyal gelişimin sevgi ve orta dereceli kontolle sağlanabileceği” tezinin kültürlerarası bir örneklemde de ampirik olarak gösterilmiş olması çalışmanın önemli sonuçlarından birisidir.

Rohner'in 1986'da yayımlanan kültürlerarası çalışmasında, yetişkinlerin duygusal tepkisizliği, olumsuz dünya algıları ve duygusal tutarsızlıkları gibi değişkenlerin algılanan ebeveyn düşmanlığıyla anlamlı derecede ilgili olduğu; öz-değer ve öz-yeterliliğin daha genel bir ölçüm olan öz-değerlendirme etrafında birleştiği tespit edilmiştir. Tüm kültürlerde, yetişkinlerde (çocuklarınkinin tersine) bağımlılık ile algılanan düşmanlık anlamlı derecede ilişkili bulunmuştur. Algılanan red ise, kişiliğin bağımlılık dışındaki tüm özellikleriyle ilişkili bulunmuştur. Yani, kendini reddedilmiş algılayan denekler aynı zamanda kendini bir biçimde saldırgan bulmakta, öz-değerlerinde ve özyeterliliklerinde bozulma olduğunu hissetmekte, duygusal açıdan tepkisiz ve tutarsız olmakta ve olumsuz bir dünya algıları olmaktadır (Akt: Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2005).

Campo ve Rohner (1992), algılanan ebeveyn kabul-red ile psikolojik uyum ve duygusal istismar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın örneklemini 40'ı duygusal istismara uğramış, 40'ı ise duygusal istismara uğramamış genç yetişkinden oluşmaktadır. Araştırmanın sonuçları, çocukluklarında duygusal istismara uğramış kişilerin duygusal istismara uğramayanlara oranla anne ve babalarını daha reddedici algıladıklarını ortaya koymuştur.

Ebeveyn red algısını olası olumsuz sonuçlarını ortaya koyan bir diğer araştırmada Younge, Oetting ve Deffenbacher (1996) tarafından yapılan araştırmada 16-20 yaşları arasındaki 48 ergen ve bu ergenlerin aileleri ile çalışılmış ve anne reddi ile ergenlerin okulu bırakmaları ve ilaç bağımlılıkları arasındaki olası ilişki incelenmiştir. Araştırmanın sonuçları; anne reddi ile okulu bırakma ve ilaç bağımlılığı arasında pozitif bir ilişki olduğunu, anne kabulü ile ilgili en yüksek puanların ise okula devam eden ergenlerden geldiğini göstermiştir.

Red algısının diğer ucu olan kabul algısına yönelik olarak ise Jones (2000) tarafından gerçekleştirilen ve 11-16 yaş grubundaki 52 ergen ve anneleriyle 2 yıl süreyle yürütülen araştırmada annelerin kabul düzeyi ile ergenlerin sosyal becerileri arasındaki olası ilişki incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda annelerin kabul düzeyinin arttıkça çocukların

sosyal yeterlik düzeylerinin de arttığı, diğer insanlarla daha sağlıklı ilişkiler kurabildikleri belirlenmiştir.

Sosyal yeterliliğin akran ve kardeş boyutu üzerine Paley ve diğerleri (2000) tarafından yapılan 12-14 yaş arasında 451 Amerikalı çocuk ve ve bu çocukların ailelerinin katıldığı araştırmada, 4 yıl boyunca ebeveyn-çocuk ilişkileri incelenmiştir. Çalışmanın bulguları ebeveynleriyle kabul edici ve sıcak ilişkiler içerisinde olan çocukların kardeşleriyle ve akranlarıyla olumlu ilişkiler geliştirdiklerini, dışlanan ve reddedilen çocukların ise sosyal ilişkilerinde problemler yaşadıklarını, akranları tarafından sevilmediklerini ortaya koymuştur.

Wolchik ve diğerleri (2000) tarafından 8-15 yaş arasındaki 678 çocuk ve bu çocukların anneleriyle gerçekleştirilen araştırmada, annelerin kabul-red düzeyi ile çocuklarının sosyal iletişim becerileri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Araştırmada ayrıca reddedici tutuma sahip annelerin çocuklarının özgüvenlerinin düşük olduğu, iletişim becerilerinin zayıf olduğu ve duygularını paylaşma gibi duygusal becerilerde de yetersizlikler ifade ettikleri görülmüştür.

Khaleque (2001), 100 kadın ve 14 erkek Amerikalı üniversite öğrencisi ile yaptığı çalışmada çocuklukta anne-baba, yetişkinlikte ise eşle yaşanan kabul ve reddin kişilerin psikolojik uyumu üzerindeki etkilerini incelemiştir. Bulgular, hem çocuklukta hem de yetişkinlikte yaşanan kabul-reddin kişilerin psikolojik uyumu üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur.

Xia ve Qian (2001), örneklemini 127 ergenin oluşturduğu araştırmalarında ebeveynlerin çocuklarını yetiştirme tutumları ile gençlerin ruhsal sağlığını değerlendirmeleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma bulguları, ebeveynlerin reddedici, yadsıyıcı, öldürmeye eğilimli ve aşırı koruyucu olmalarının, ergenlerin genel ruh sağlıklarının bozulması ile ilişkili olduğunu, ayrıca bu ergenlerin ebeveynlerinin kabul ve duygusal sıcaklıklarının çok düşük olduğunu ortaya koymuştur.

Khalaque ve Rohner (2002)'nin kuramın önemini ortaya koymak açısından önemli olan yapmış oldukları meta-analiz çalışmasında, 1977 yılından 2000 yılına kadar yapılan ve 7563 deneğin katıldığı 43 çalışma analize tabi tutulmuştur. Bu yolla kuramın çalışıldığı araştırmalar bir arada değerlendirilmek hedeflenmiştir. Araştırmada değerlendirilen ebeveyn kabulü-reddi ile ilgili çalışmaların örnekleme; Amerika, Çin, Hindistan, Kore, Karayipler, Mısır, Pakistan ve Türkiye'dendir. Yapılan meta-analizin sonuçları algılanan ebeveyn kabul- reddi ile psikolojik uyum arasındaki ilişkinin kültür farkı gözetmeksizin tüm çalışmalarda yer aldığını ve algılanan ebeveyn kabul-reddinin, çocuğun psikolojik uyumunda önemli rol oynadığını göstermiştir.

Rohner ve Britner (2002), dünyanın çeşitli yerlerinde yapılmış olan ebeveyn kabul-red araştırmalarını gözden geçirdikleri çalışmalarında ebeveyn red oranının yüksekliğinin depresyon, davranış bozuklukları ve suçluluğu içeren davranış sorunları ve alkol-madde kullanımı ile ilişkili olduğu tespit etmişlerdir.

Kim ve Rohner (2003), yaşları 19-21 arasında değişen, çocukluklarında ebeveynleri tarafından kabul edilmiş ya da reddedilmiş 317 erkek ve 408 kız olmak üzere toplam 725 üniversite öğrencisi üzerinde yaptıkları çalışmada; kız çocukların duygusal empati değerleri ile annenin kabulü arasında, erkek çocukların duygusal empati değerleri ile baba kabulü arasında ilişki tespit etmişlerdir. Anneleri tarafından reddedildiklerini algılayan kız çocukları, anneleri tarafından kabul edildiklerini algılayan kız çocuklarına göre anneleri ile daha düşük düzeyde duygusal empati kurmuşlardır. Ancak erkek çocukları için aksine çocukluklarında babaları tarafından red algılayanların algılamayanlara göre daha yüksek duygusal empati gösterdikleri saptanmıştır.

Akse, Hale, Engels, Raaijmakers ve Meeus (2004); algılanan ebeveyn kabul-reddi ile ergenlerdeki depresyon ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın örnekleme, 13 yaş grubundan 550 ve 17 yaş grubundan 592 olmak üzere 1142 ergenden oluşmaktadır. Araştırmanın bulguları, algılanan ebeveyn reddi ile depresyon ve saldırganlık arasında pozitif ilişki olduğunu göstermiştir.

Cournoyer, Sethi ve Cordero (2005); Ukrayna'nın Kharkiv şehrindeki 108 üniversite öğrencisinin ebeveyn kabul-reddi, ebeveyn kontrolünü ve benlik kavramlarını algılanması incelemiştir. Öğrenciler Ebeveyn kabul-Red Kontrol Anketi (PARQ Kontrol) ve Kişilik Uyum Anketi'nin (PAQ) Rusça çevirilerini cevaplamışlardır. Katılımcıların anne ve babalarını kabul eden olarak algılamaları ile olumlu benlik kavramlarına sahip olmaları arasında doğrusal ilişki olduğu görülmüştür.

Lila, Garcia Ve Gracia (2007); örneklemini, Kolombiya'da iki ebeveynli çekirdek ailede yaşayan, yaşları 7 ile 13 arasında olan 234 çocuk ve 234 ebeveyn (anne ya da kadın bakıcı ve baba ya da erkek bakıcıdan) oluşturdukları çalışmada, algılanan baba ve anne kabulü ile çocukların uyumu arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada çocuklar, Ebeveyn Kabul-Red Anketini (Çocuk PARQ anne ve baba uyarlamaları; Rohner,1990) ve Kişilik Değerlendirme Anketini (PARQ; Rohner,1990) tamamlamışlar; ebeveynler ise, Çocuk Davranışı Kontrol Listesini (CBCL; Achenbach & Edelbrock, 1983) cevaplamışlardır. Sonuçlar, algılanan baba kabulünün çocukların davranış problemleri üzerinde doğrudan etkisinin olmadığını ve anne kabulünün baba kabulünün etkilerine aracılık ettiğini göstermektedir.

Dwairy'nin (2010) çalışmasında; ebeveyn kabulü-Reddi Anketi PARQ, dokuz ülkedeki ergenlere uygulanmıştır. Araştırmanın örneklemini farklı toplumlardaki Arap, Hindistan, Fransız ve Arjantinli 2,884 ergen oluşturmuştur. Sonuçlar ebeveyn kabulü-reddinin ülkeden ülkeye değiştiğini göstermektedir. Babalar annelere göre daha çok reddeden ve daha az kabul edendir ve erkek ergenler kız ergenlere göre daha çok reddedilmekte ve daha az kabul görmektedirler. Ebeveyn reddi; az eğitilmiş ebeveynlerde ve sosyo-ekonomik seviyesi düşük ailelerde daha yaygındır. Ebeveyn reddi bir bütün olarak, ergenlerin akıl sağlığı için, reddin ve kabulün çelişkili birliğinden daha az zararlıdır.

Benzer olarak Malik'in (2010) çalışmasında Pakistan'ın sosyo-kültürel bağlamda demografik değişikliklerinin, ebeveynlerin çocuklarını kabul-reddiyle ilgili olan istismar ve ihmale olan etkisine odaklanılmıştır. Çalışma, rastgele seçilmiş, yaşları 8-12 arasında değişen 100 erkek ve 100 kız olmak üzere 200 çocukla yapılmıştır. Sonuçlar

daha uysalca istismar edilen çocukların, sertçe istismar edilen çocuklara oranla anne-babalarını daha fazla reddeden olarak algıladıklarını, ayrıca annenin eğitiminin ve ailenin genişliğinin, sosyo-ekonomik duruma ve babanın eğitimine oranla çocuk istismarında daha önemli belirleyiciler olduğunu göstermiştir.

Kazarian, Moghnie ve Martin (2010); genç yetişkinlerin hatırladığı kadarıyla anne ve baba tarafından kabulünü ve reddini mizahlı davranış şekilleri ve kişisel mutlulukla bağlantılı olarak incelemiştir. 283 Lübnan Okulu öğrencisi üzerinde yapılan çalışmada ebeveyn kabulünün; ebeveynlik öznel mutluluk değerlendirmeleriyle olumlu yönde ilişkide olduğu, ebeveynin sürekli ya da belirli oranda reddiyle ise olumsuz yönde ilişkide olduğu anlaşılmıştır. Ebeveyn reddi, uyumlu mizah şekillerinin kullanımını engelleyip, uyumsuz mizah şekillerine sebep olmakta; ebeveyn kabulü ise uyumlu mizah şekillerinin kullanımına yol açıp uyumsuz mizah şekillerini ortadan kaldırmaktadır. Sonuç olarak bulgular; ebeveyn ılımlılığı ve reddinin belli başlı mizah çeşitlerinin gelişimine, hatta ileriki zamanlarda da mutluluk ve rahata (huzura) da katkıda bulunduğu görüşünü desteklemektedir.

Kim (2011), yaşları 11 ile 17 arasında değişen ergenlerin ebeveynleri (35 baba, 64 anne) ile yapmış olduğu araştırmada ebeveyn depresyon semptomlarının kabul red ile ilişkisini araştırmıştır. Analizler sonucunda her iki ebeveynin de depresyon semptomları üzerinde kabul ve red davranışlarının etkisinin olduğu görülmüştür. Özellikle anne depresyon semptomları ile düşmanlık davranışı üzerinde pozitif yönlü bir ilişki bulunurken, baba depresyon semptomları ile sıcaklık davranışı arasında pozitif yönlü, ayrılmamış red, ihmal ve düşmanlık ile negatif yönlü ilişki tespit edilmiştir.

Rasmi, Susan Chuang ve Safdar (2012)'ın üç kültürel grup arasında yürüttüğü çalışmasında Avrupalı Kanadalı, Arap Kanadalı ve Mısır'daki ve Lübnan'daki Arap gençlerin psikolojik iyilik hali, yaşam doyumu ve risk davranışlarının farklılaşmasını incelenmiştir. Ebeveyn kabul-red kuramını kullanarak algıladıkları ebeveyn reddi ve bu gençler için pozitif ve negatif sonuçlarını arasındaki ilişkinin gücü incelenmiştir. Bulgulara göre, Avrupalı Kanadalı gençlerin her iki Arap grubuna oranla daha az ebeveyn reddi algıladıkları ve daha yüksek yaşam doyumuna sahip oldukları

görülmüştür. Ancak Arap Kanadalı ve Arap gençlerin, Avrupalı Kanadalılara göre daha fazla ebeveyn reddi algılamalarına rağmen bunun onların uyum sağlamalarında daha az etkiye sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca Arap Kanadalı gençlerle Arap gençlerin psikolojik iyilik hali, yaşam doyumu ve risk davranışları ve algıladıkları ebeveyn reddi arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Ebeveyn kabul reddine ilişkin yurt dışı araştırmalar, genel olarak ele alındığında algılanan reddin ortaya çıkardığı çocuk üzerindeki etkilerine ve red davranışına neden olan etkenlere odaklandığı görülmektedir. Algılanan red sonucu çocukta görülen etkiler ele alındığında; özdeğer ve özyeterlik, duygusal istismar, okul terki, ilaç bağımlılığı, sosyal yeterlik, kardeş ve akran ilişkileri, öz-güven, madde ve alkol kullanımı, empati, iletişim becerileri, depresyon, suçluluk, mizah gelişimi gibi değişkenlere odaklandığı görülmektedir. Red davranışını ortaya çıkaran değişken olarak ise ekonomik düzey, anne ve baba eğitim durumu ve aile genişliği değişkenlerinin ele alındığı görülmektedir.

2.3.4.2. Ebeveyn Kabul-Red ile İlgili Yurtiçi Yayın ve Araştırmalar

Ebeveyn kabul reddi ile ilgili yurtiçinde araştırmalar genel olarak ebeveyn kabul-red algısının çocukların psikolojik gelişimleri ve kişilik uyumları üzerinde etkileri üzerine yoğunlaşmıştır. Örneğin, Şakir (1987), 14-18 yaş grubu öğrencilerinin sosyal uyumları ile anne-baba tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın bulguları, annelerin ve babaların sevecen, hoşgörülü, kabul edici olmaları ile ergenlerin sosyal uyumları arasında olumlu ilişki olduğunu; soğuk, hoşgörüsüz, reddedici olmaları ile ergenlerin sosyal uyumları arasında ise olumsuz ilişki olduğunu göstermiştir.

Erdem (1990) ise; alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyden 13-14 yaş aralığındaki 344 öğrenci ile yaptığı çalışmada, algılanan ebeveyn red ile benlik kavramı, kaygı, öğrenilmiş çaresizlik ve akademik başarı değişkenleri arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Araştırmanın bulguları ebeveyn red algısı yüksek olan grubun daha yüksek kaygıya, daha düşük benlik saygısına ve daha düşük akademik başarıya sahip olduklarını göstermiştir.

Konuyla ilgili diğer araştırmalara bakıldığında, Akbağ'ın (1994), liseye devam eden ergenlerin anne-baba tutumlarını algılamaları ile uyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında anne-baba tutumlarının, ergenlerin uyum düzeyleri üzerinde etkili olduğu anlaşılmıştır. Bu araştırmanın bulgularına göre; algılanan ilgi ve şefkat, ergenlerin uyumlarını olumlu; fiziksel ve duygusal cezalandırma, ayrıcalıklardan yoksun bırakma ve koruyuculuk davranışı ise ergenlerin uyumlarını olumsuz etkilemektedir.

Çocuk ve ergenlerin ebeveynleri ile olan ilişkilerini karşılıklı olarak algılanışını incelendiği araştırmada özel (1999), 7-11 yaşları arasındaki 50 çocuk, 12-18 yaşları arasındaki 50 genç ve bu çocuk ve gençlerin anneleri olmak üzere toplam 200 kişiye incelemiştir. Araştırmanın bulguları gençlerin anne reddi algılama düzeylerinin çocuklara göre daha yüksek, çocukların ve gençlerin anne reddi algılama düzeylerinin ise annelerinden daha yüksek olduğunu göstermiştir.

Ebeveyn red algısının ruh sağlığı üzerindeki etkisini araştıran Kayahan (2002) çocuk ve ergen psikiyatrisi kliniğine başvuran 96 çocuk ve bu çocukların anneleri (sorunlu grup) ile okullardan seçilen 108 çocuk ve anneleri (kontrol grubu) üzerinde çalışmıştır. Araştırmada annelerin bağlanma stilleri ve çocukların algıladıkları kabul-reddin çocuk ruh sağlığı ile ilişkisi ele alınmıştır. Araştırmanın sonucunda sorunlu grupta yer alan çocukların daha fazla anne reddi algıladığı ve psikolojik uyumlarının düşük olduğu, sorunlu grupta yer alan annelerin kontrol grubu annelerine göre, kendi annelerinden daha fazla reddedilme algıladıkları ve özsaygılarının daha düşük olduğu saptanmıştır.

etin (2005), yaşları 15-20 arasında olan suçlu ve suça bulaşmamış 130 ergen üzerinde yaptığı çalışmada, ergenleri, ebeveyn kabul red algıları ile genel psikolojik uyumları açısından karşılaştırmıştır. Araştırmanın sonucunda; suçlu ergenlerin ebeveynleriyle ilişkilerinde normal ergenlere göre daha yüksek düzeyde ayrışmamış red ve kontrol algıladıkları, daha "bağımsız", duygusal açıdan daha duyarsız oldukları, bu ergenlerin benlik saygılarının daha fazla zedelenmiş olduğu, insanlarla ilişki kurmada ve zorluklarla başa ıkmanda daha fazla zorlandıkları ve hayata daha olumsuz baktıkları belirlenmiştir.

Mamiyev (2005); Türkiye’de üniversiteye devam etmekte olan, yaşları 16-27 arasında olan 132 erkek Türkmen öğrencinin ebeveyn kabul-reddini, genel psikolojik uyumunu ve eş kabul-reddini, 121 erkek Türk öğrencisinden oluşan bir grupta karşılaştırarak araştırmıştır. Araştırma sonucunda, Türkmen öğrencilerin algıladıkları çocuklukta ebeveyn, yetişkinlikte ise eş kabul düzeylerinin yüksek ve aynı şekilde psikolojik uyumlarının da yüksek olduğu; Türk ve Türkmen öğrencilerin algıladıkları ebeveyn kabul-reddi ve eş kabul-reddi açısından benzer olduğu, psikolojik uyumları arasında anlamlı bir farkın bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Bu bulgular, EKAR kuramının kültür farkı gözetmediğine yönelik bulgularını destekler durumdadır. Araştırmada ayrıca, algılanan ebeveyn kabul-reddinin, yetişkinlikteki psikolojik uyum ve eş kabul-reddi ile oldukça yüksek düzeyde ilişkili olduğu, baba kabul-reddinin de anne kabul-reddi kadar önemli olduğu tespit edilmiştir.

Yener’in (2005) araştırmasında, çocukların algıladıkları ebeveyn kabul-reddi ile, psikolojik uyum ve okul başarısı arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Çalışmanın örneklemini 11-15 yaşları arasındaki 184 kız ve 169 erkek öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmanın sonuçları; çocukların, algıladıkları ebeveyn kabul düzeylerinin ve psikolojik uyum düzeylerinin oldukça yüksek olduğunu ve bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişki bulunduğunu, okul başarısı ile hem algılanan anne-baba kabulü arasında hem de çocukların psikolojik uyumları arasında anlamlı ilişkiler olduğunu, araştırılan ilişkilerde cinsiyet ve yaş farklarının bir etki yaratmadığı ortaya konulmuştur.

Candan (2006); örneklemini, anne-babası evli (tam aile) 50 çocuk ile anne-babası boşanmış (parçalanmış aile) 50 çocuk ve bu çocukların ebeveynleri (anne-baba) 200 kişi olmak üzere toplam 300 kişiden oluşan çalışmada, parçalanmış ve tam aileyi, sağlıklı-sağlıksız aileyi, ebeveyn kabul-reddini, ülkemizdeki ilköğretim çağı çocuklarının algılayışı açısından incelemiştir. Araştırmanın bulguları; çocukların algılayışı açısından, anne-baba kabul reddi ile anne-baba arasındaki çatışmanın, anne-babanın evli ya da boşanmış olmasından daha önemli olduğunu, çatışmalı evliliklerdeki çocukların anne-babası anlaşarak boşanmış çocuklara göre daha fazla ebeveyn reddi

algıladıklarını, anne-baba arasındaki çatışmanın hem annelerin hem de babaların çocuklarına karşı daha reddedici davranmalarına yol açtığını göstermiştir.

Eryavuz (2006); örnekleme 153 bekâr ve 145 evli olmak üzere toplam 298 kişi olan çalışmada, çocuklukta yaşanan ebeveyn kabul-reddi ile yetişkinlikte yaşanan eş kabul-reddi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği, Kişilik Değerlendirme Ölçeği ve Eş Kabul-Red Ölçeği uygulanmıştır. Çalışmanın sonunda; çocuklukta ebeveynleri tarafından kabul edilmiş olanların bugün eşleri tarafından daha çok kabul algıladıkları, kabul-red açısından çocukluk ve yetişkinlik dönemleri arasında orta derecede bir sürekliliğin olduğu ve çocuklukta ebeveyn reddi algılayanların psikolojik uyumsuzluğunun daha yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Öngider'in (2006) anne-babanın evli ya da boşanmış olması, eşler arası çatışmanın varlığı ve ebeveyn kabul-reddi ile ülkemizdeki ilköğretim çağı çocuklarının psikolojik uyumu arasındaki ilişkiyi incelediği araştırması, anne-babası evli 138 çocuk ile anne-babası boşanmış 124 çocuk ve bu çocukların anneleri olmak üzere toplam 524 kişi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Ebeveyn kabul-reddi, Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği (EKRÖ) ile; kişilik uyumu Kişilik Değerlendirme Ölçeği (KİDÖ) ile; eş kabul-reddi ise Eş Kabul-Red Ölçeği (EŞKRÖ) ile değerlendirilmiştir. Çalışmanın bulguları, çocukların ruhsal gelişimi için en ideal ortamın anne-baba arasında çatışmanın olmadığı evlilikler olduğunu; bunun dışındaki tüm durumların (çatışmalı evlilik, çatışmasız veya çatışmalı boşanma) çocukları psikolojik açıdan örselediğini göstermiştir.

Batum'un (2007) öğrenme bozukluğu olan çocuklarda ebeveyn reddi ve davranış sorunlarını incelediği çalışması, 53'ü öğrenme bozukluğu tanısı almış 57'si ise böyle bir tanı almamış olmak üzere 7-11 yaşları arasındaki toplam 110 çocukla yapılmıştır. Çalışmada Ebeveyn Kabul-Red/ Kontrol Ölçeği (EKRÖ/K), Öğrenme Bozukluğu Belirti Tarama Listesi ve Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda, öğrenme bozukluklarında ebeveyn reddinin önemli bir rol oynadığı tespit edilmiştir ve bu sebeple, ebeveynlerin de tedavi planında yer alması gerektiği belirtilmiştir.

Önder ve Gülay (2007), annelerin kabul-red düzeyleri ile çocuklarının empati beceri düzeyleri arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında ilişkiisel tarama modelini kullanmışlardır. Araştırmanın örneklemini ise 4. 5. ve 6. sınıflara devam eden 205'i kız ve 182'si erkek olmak üzere toplam 387 öğrenci oluşturmuştur. Veri toplama araçları olarak Kişisel Bilgi Formu ve Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği kullanılan araştırmanın sonucuna göre, annelerin kabul-red düzeyi ile çocuklarının empati düzeyleri arasında ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Sarıtaş'ın (2007) anne kabul-red algısı ile ergenlerin psikolojik sıkıntıları (öfke, olumsuz duygu hali ve kaygı durumları) arasındaki ilişkiyi ve Erken Dönem Uyumsuz Şemalar'ın bu ilişkideki rolünü incelediği araştırmasının örneklemini; yaşları 15-18 arasında olan, 198'i kız, 158'i erkek olmak üzere, toplam 356 lise 2. sınıf öğrencisidir. Young Şema Ölçeği, Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği, Süreklilik Kaygı Ölçeği ve Süreklilik Öfke Ölçeği kullanılarak gerçekleştirilen araştırmanın bulguları, red algılayan ergenlerin, kabul algılayan ergenlere göre daha fazla öfke, olumsuz duygu hali ve kaygı durumları yaşadıklarını göstermiştir.

Yalçın (2007), ergenlerde algılanan duygusal istismar ile ergenlerin uyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasının verilerini, yaşları 15 ile 17 arasında değişen toplam 198 öğrenciden almıştır. Çalışmada ergenlerin anne ve babalarından algıladıkları duygusal istismar düzeyleri ile kişisel, sosyal ve genel uyum düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bulgular; ergenlerin algıladıkları duygusal istismar ile uyum düzeyleri arasında ilişki olduğunu; ergenlerin annelerinden ve babalarından algıladıkları duygusal istismar düzeyi arttıkça, kişisel, sosyal ve genel uyumlarının düştüğünü ortaya koymuştur.

Yılmaz (2007); örneklemini lisede okuyan 406 öğrenciden oluşan çalışmada, ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri ile çözümlenmemiş ebeveynler arası çatışma ve ebeveyn kabul-reddi arasındaki olası ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın bulgularına göre, algılanan sık ve yoğun ebeveynler arası çatışma ve ebeveyn reddi ile sosyal kaygı arasında anlamlı ilişki vardır. Algılanan çözümlenmemiş ebeveynler arası çatışma ile sosyal kaygı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı, algılanan ebeveynler arası çatışma ile

algılanan ebeveyn reddi arasında ise anlamlı pozitif ilişki olduğu da araştırmanın ortaya koyduğu sonuçlardır.

Kanyas (2008); örnekleme bir kardeşli ve 18-30 yaşları arasındaki 180 kişi olan çalışmada, algılanan ebeveyn kabul-reddinin kardeşler arasındaki kıskançlık, çatışma ve olumluluk gibi dinamiklere olan etkisini incelemiştir. Bulgular algılanan ebeveyn reddi içinde sadece algılanan anne reddinin, kardeşler arası çatışma ve kıskançlığı arttırdığını ortaya koymuştur. Çalışma kardeş sıralaması, yaş farkı ve cinsiyet gibi özellikler dikkate alınarak yapılmış ve ebeveyn kabul-red seviyesinin, kardeşler arası ilişkiler üzerindeki en yoğun etkisinin iki kız kardeş arasında olduğunu göstermiştir.

Yetişkin ilişkilerinin belirleyicisi olarak ebeveyn red algısı üzerine Varan, Rohner, ve Eryüksel (2008), yakın ilişki yaşamakta olan 681 yetişkin Türk denek üzerinde çalışmışlardır. Bu çalışmada algılanan eş/sevgili kabulü, algılanan ebeveyn kabulüne yönelik anılar ve psikolojik uyum arasındaki ilişkileri incelenmiştir. Araştırmanın bulguları algılanan ebeveyn ve eş/sevgili kabulünün, psikolojik uyuma anlamlı ve birbirinden bağımsız katkılarda bulunduğunu ortaya koymuştur. Araştırmada yer alan kadın ve erkeklerin eş ya da sevgilileri tarafından ne kadar az sevildiklerini düşünürlerse psikolojik uyumlarının da o kadar bozulduğu ortaya konulmuştur.

Benzer olarak Salahur (2010), 266 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirmiş olduğu çalışmada; üniversite öğrencilerinin çocukluklarında algıladıkları ebeveyn kabul-red düzeyi, yetişkinlikteki bağlanma özellikleri ve depresif belirti düzeyleri arasındaki ilişkileri incelemiştir. Araştırmanın bulguları, ebeveyn kabul-red düzeyinin depresyonu yordadığı, yine yetişkin bağlanma özelliklerinden hem kaygı hem de kaçınma boyutunun depresyonu yordadığı, algılanan ebeveyn kabul-red düzeyi ile depresif belirti düzeyi arasındaki ilişkide yetişkin bağlanma özelliklerinden hem kaygı hem de kaçınma boyutunun aracı rolü olduğunu ortaya koymuştur.

Yakmaz Basılğan (2012); her iki ebeveyni de hayatta olan 10-11 yaş grubundaki 60'ı çocuk, 60'ı ise bu çocukların annelerinden oluşan 120 kişilik bir örnekleme yaptığı çalışmada ebeveyn kabul red düzeyinin çocukların davranış problemleri üzerindeki

etkisini incelemiştir. Araştırmacı bunun için Ebeveyn Kabul Red Ölçeği Çocuk Formu (EKRO) ve Çocuklar ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği (CBCL 6/18) şeklinde iki ölçek kullanmıştır. Çalışmanın sonuçları ebeveyn kabul red düzeyinin çocukların davranış problemi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir.

Direktör ve Çakıcı (2012), KKTC'de okumakta olan 10. ve 11. sınıf, 322 kız ve 170 erkek öğrenci üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmada ergenler tarafından algılanan ebeveyn kabul-reddi ile depresyon, anksiyete, hostilite, somatizasyon ve olumsuz benlik algısı arasındaki ilişkinin incelemiştir. Yapılan analizler sonucunda deneklerin anne ve babalarını kabul edici algılama eğiliminde oldukları bulunmuştur. Ayrıca anne ve babadan algılanan red ile depresyon, somatizasyon, anksiyete, hostilite ve olumsuz benlik algısı arasında düşük düzeyde ilişki olduğu; anneden algılanan kontrol puanları yükseldikçe depresyon, somatizasyon, anksiyete, olumsuz benlik algısı ve hostilite puanlarının da arttığı tespit edilmiştir.

Ebeveyn kabul reddine ilişkin yurt içi araştırmalar genel olarak değerlendirildiğinde bu çalışmaların algılanan reddin çocuk üzerinde ortaya çıkardığı etkiler ve red davranışının nedenleri üzerine odaklandığı görülmektedir. Algılanan red sonucu çocukta görülen etkiler ele alındığında; kardeşler arası çatışma, depresyon, sosyal uyum, benlik algısı, öğrenilmiş çaresizlik, akademik başarı, özsaygı, suça yönelme, sosyal kaygı, psikolojik ve sosyal uyum, empatik beceri, öfke ve kaygı gibi değişkenlere odaklandığı görülmektedir. Red davranışını ortaya çıkaran değişken olarak ise boşanma veya parçalanmış aileler, ebeveynlerin bağlanma stilleri ve ebeveyn çatışması değişkenlerinin ele alındığı görülmektedir.

2.4. Aile İşlevleri

Bu başlık altında aile ve aile işlevlerine ilişkin kuramsal açıklamalar ve aile işlevleri ile ilgili araştırmalar sunulmuştur.

2.4.1. Ailenin Tanımı

Kavram olarak oldukça geniş bir yelpazede olan “aile” kavramının alanyazında farklı tanımları bulunmaktadır.

Reyam'a göre "aile" kelimesi Latince famas (açlık) kelimesinden türemiştir. Yaklaşık 4000 yıllık bir geçmişi vardır. Toplum düzenini, kültür ve geleneklerin sürekliliğini, yeni nesillerin bakım ve eğitimi sağlayan aile, asıl olarak üyelerinin temel ihtiyaçlarını karşılayan ve onlara koruma sunan topluluktur. Biyolojik ve sosyal bir yapı olarak insanlar arasında kendi özel şekillerini geliştirmiş olan ailenin insanlık tarihi içerisinde değişik formları olmuştur. Ancak tüm değişikliklere rağmen değişmeyen özelliği, bireyin gelişiminin ilk çevresi olmasıdır (Akt: Peseschkian, 1999: 74; Özgüven, 2000: 25).

Aile; üyeleri arasındaki ilişkiler ve etkileşim yönüyle sosyal bir grup; sosyal ve ekonomik yönüyle bir birlik; sosyal yaşamın temel göstergelerinden biri olarak bir örgüt; üyelerinin ihtiyaçlarının karşılanması ve yürütülmesinde ise sistematik kurallara sahip bir sosyal kurum olarak tanımlanabilmektedir (Nirun, 1994: 17).

Şahinkaya aileyi; evlenme, kan veya evlat edinme bağları ile birbirine bağlanmış olan, aynı evde oturan, aynı geliri paylaşan ve oynadıkları roller çerçevesinde birbirlerini etkileyerek oluşturdukları belli bir görgüyü nesilden nesile sürdüren insan topluluğu olarak tanımlamıştır (1990: 170). Sayın (1990:2) ise “Aile, biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün devamını sağlayan toplumsallaşma sürecinin ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belli kurallara bağlandığı o güne kadar toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal ve hukuksal yönleri olan toplumsal bir birimdir” demektedir.

Özgüven (2001: 289) Türk toplumunda ailenin, evlilik bağıyla başlayan, akrabalık bağları ve diğer sosyal bağlarla birbirlerine bağlanan, çoğunlukla aynı evde yaşayan bireylerden oluşan, üyelerinin cinsel, psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayan, bireyin topluma uyumunu sağlayan bir birim olduğunu vurgulamaktadır.

Gülerce (1996: 12), ailenin üyelerinin toplamından çok daha fazlası olduğunu ifade etmektedir. Ona göre bu toplumsal birimi bir arada tutan ve aile anlamını almasına sebep olan, süreklilik gösteren örüntüleridir.

Ailenin devamlılığını koruyan, tüm ailelerde bulunan nitelikler genel olarak şu şekilde sıralanmaktadır:

- Aile, toplumu oluşturan diğer kuramlara göre daha yaygın ve evrenseldir.
- Aile, çeşitli ve karmaşık duyguları birarada tutar.
- Aile, ailedeki bireylerin kişiliğini şekillendirir, geliştirir ve sosyalleştirir.
- Ailenin yapısı ve büyüklüğü sınırlıdır.
- Aile, toplumu oluşturan en küçük sosyal birimdir.
- Aile üyelerinin belirli rolleri ve sorumlulukları vardır.
- Aile, sosyal ve yasal kurallara dayanır.
- Aile, kendi gibi toplumu oluşturan diğer birimlerle sürekli olarak etkileşim içindedir (Genez-Muluk 2004, Akt: Sarıhan, 2007: 6) .

Aile evrensel bir kurumdur ve hemen hemen her toplumda mevcuttur. Ancak ailenin şekli ve fonksiyonu tarihsel süreç içerisinde ve toplumdan topluma değişmektedir (Bozkurt, 2011: 259). Tarıma dayalı geleneksel toplumlarda, geniş aile yapısı görülmektedir. Sanayileşme öncesi görülen bu aile, anne-baba ve çocukların dışında birkaç kuşağın bir arada bulunduğu bir yapı göstermektedir. Geniş aile olarak tanımlanan bu yapıda ailenin kendisi tek tek bireylerden önce gelmektedir (Erkan, 2010: 6) . Tarıma dayalı geleneksel toplumların yerini sanayileşmiş toplumların alması ve bununla birlikte kentleşmenin ortaya çıkmasının sonucu olarak geleneksel geniş ailenin yerini çekirdek aile almıştır (Sayın, 1990: 9; Canatan ve Yıldırım, 2011: 124; Güler, 2010: 3; Yörükoğlu, 1986: 97). Bu değişimin sonucu olarak aile işlevlerinin de değişmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Modernleşme sürecine paralel olarak daha izole olan ailenin işlevleri daralmış; aile toplumsallaştırma ve bireyin kişiliğinin gelişimini görev edinmiştir (Bozkurt, 2011: 268). Modern toplumdaki ailenin temel işlevinin, çocuğun sosyalizasyon sürecine ve kişilik gelişimine olan katkısı nedeniyle çocukların toplumsal yaşamda başarılı, başarısız, mutlu ya da mutsuz olmaları ailenin sorumluluğu olarak görülmektedir. Dolayısıyla çocukların ve gençlerin günümüzde karşılaştığı sorunların kaynaklarından biri de yanlış ve yetersiz sosyalleşme ve bunun yol açtığı bunalımlar olarak değerlendirilmektedir (Kasapoğlu ve Karkıner, 2011: 108). Sosyalleşme, bireyin topluma kazandırılması süreci içinde uyumlu birey yetiştirme gerekliliği olarak ortaya çıkar. Bu işlevsellik çerçevesinde bireyin "aktif bir aktör"

olarak aile içi sorumluluklarını, beklenti içinde olmadan yerine getirmesi söz konusudur (Görgün- Baran, 2004: 40-41).

2.4.2.Aile Türleri

Önceden belirtildiği üzere tarihsel olarak birçok aile tipi var olmuştur. Sadece tarihsel olarak değişik biçimleri olan bir kurum değildir. Aynı dönem içinde de aile farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Nitekim, günümüzde aynı zaman dilimi içinde Türkiye’ de aile türleri, Geleneksel Geniş Aile, Çekirdek Aile ve Geçiş Ailesi biçiminde üç aile türü mevcuttur (Özgüven, 2009: 27).

2.4.2.1. Geniş Aile

Anne-baba ve çocukların dışında birkaç kuşağın yer aldığı, akrabalık bağlarının güçlü olduğu, özellikle gelişmemiş ve tarımla geçimini sağlayan topluluklarda görülen aile türüdür ve aile bireylerden önce gelmektedir (Bozkurt, 2011: 263). Geleneksel geniş aile, diğer ailelerle karşılaştırıldığında; en çok sorumluluk üstlenen aile türüdür. Evrensel anlamda ailenin taşıdığı ya da taşıyabileceği sorumluluklarının çoğunu bu aile türü taşımış ve yerine getirmiştir (Canatan ve Yıldırım, 2011: 90). Kongar (1970: 63-64), geleneksel geniş ailenin işlevlerini ekonomik, prestij, eğitim, koruyucu, dini, eğlenme ve dinlenme, sevgi ve neslin devamı olarak sıralamıştır.

2.4.2.2. Çekirdek Aile

Modern toplumlarda en çok görülen aile türü olan ve sanayileşme sonrası yaygınlaşan (Erkan, 2010: 7) çekirdek aile; akrabalık ilişkilerinin büyük bir ağırlığının olmadığı, anne-baba ve çocuklardan oluşan (Timur, 1972: 7; Canatan ve Yıldırım, 2011: 74) ve devamlılığı anne ve babanın karşılıklı bağlılığına dayalı olan bir aile türüdür (Bozkurt, 2011: 263). Geniş aileye nispetle işlevlerinde daralma görülen bu aile türünün temel işlevleri, türün devamını sağlama, çocuğun sosyalizasyonu ve psikolojik doyumdur (Sayın, 1990: 10).

2.4.2.3. Geçiş Ailesi

Toprağa bağlı üretimden endüstrileşmiş bir üretime doğru hızlı bir geçişin olduğu ve nüfusun hızla arttığı, toplumsal yapı, yaşam biçimi ve kavramların hızla değiştiği

toplumlarda görülen aile türüdür (Özgüven, 2009: 28-29). Türkiye’ de kasaba ve gecekondü ailelerin bu aile türüne rastlanmaktadır (Bahar, 2008: 172). Bu aile, geniş ailenin bazı sorumluluklarını üzerinden atmış ancak çekirdek aile kadar da sorumluluklarını daraltmamıştır.

2.4.3. Aile Sosyolojisi Kuramları

Aile kavramı üzerine pek çok araştırmacı aileyi farklı açılardan ele almış ve ideal aile tipinin ne olacağı, aileyi oluşturan bireylerinin işlevlerinin ve bu bireylerin birbirlerine karşı sorumluluklarının ne olduğuna ilişkin pek çok bakış açısı getirmişlerdir (Ertürk, 2010: 18). Bu kuramlardan bazıları (ekolojik, yapısal-işlevselci, çatışmacı, feminist, simgesel etkileşimci, toplumsal alışveriş yaklaşımları) genel nitelikli kuramlar olup bazıları ise (ailevi gelişim ve aile sistemleri yaklaşımları) aile konusunda oluşturulmuş spesifik kuramlardır (Canatan ve Yıldırım, 2011: 36).

2.4.3.1. Yapısal-İşlevselci Kuram

Bu kurama göre aile biyolojik karakteristiklerinin sonucu ortaya çıkan bir kurum olmasına rağmen yalnız biyolojik değil aynı zamanda sosyal bir nitelik de taşımaktadır. Aile, bu özelliği nedeniyle diğer kurumlar tarafından gerçekleştirilemeyen işlevleri üstlenir (Özkalp, 2003: 144). Kuram, bu nedenle aileyi, toplum için belirli işlevleri yerine getiren toplumsal bütünsel sistemin çok sayıda bileşeninden biri olarak; bireyi ise kararlar alan etkin bir kişiden çok roller ve statüler sistemiyle bağlı bir kişi olarak algılar (Sayın, 1990: 28). Bu sosyolojik yaklaşım, ailenin kendi içindeki ilişkilerini ve bundan doğan yapısal farkları, hem ailenin diğer toplumsal kurum ve alt sistemlerle hem de tüm toplumsal yapı ile olan birbirlerine bağlı ve bağımlı ilişkileri içeren tümcü bir görüşür (Timur, 1972: 5; Klein & White 1996, Akt: Görgün-Baran, 2004: s. 32; İçli, 1997: 62).

2.4.3.2. Çatışma Kuramı

Çatışma kuramı ailenin toplum içerisinde önemli fonksiyonları üstlendiğini ve önemli bir kurum olduğunu savunmakta ancak eşitsizlikleri de barındırdığını savunmaktadır (Özkalp, 2003: 147). Aileyi güç hâkimiyet ve çatışma kurumu olarak ele almaktadır. Ailenin içsel çıkarlarının çatışmalarla dolu olduğunu, kurumsal düzenlemelerin ailede kaynakların eşitliğini sağlayıcı yönde değiştirilmesi gerektiğini ileri sürmekte ve ailesel

yaşamın dinamizmini açıklayabilmek için ailenin içinde çıkar çatışmalarının dikkate alınması gerektiği belirtilmektedir (İçli, 1997: 63). Kuram çatışmanın insan yaşamının temel bileşeni olduğunu ve dolayısıyla sosyal gruplarda da kaçınılmaz olduğunu ileri sürmektedir. Aile kurumunda da yaş ve cinsiyete dayalı güç sistemlerinin bulunması nedeniyle eşit güç dağılımının olmadığı ve çocukların yetişkinlere, kadınların ise erkeklere oranla daha az güce sahip olduklarını savunmaktadır (Ertürk, 2010: 23).

2.4.3.3. Simgesel Etkileşimci Kuram

Bu kurama göre aile içerisindeki davranışları anlamak için aile üyeleri arasındaki mevcut ilişkilere (Özkalp, 2003: 148) ve etkileşimlere ilişkin anlam oluşturmak gerekmektedir (Ertürk, 2010: 25). Çünkü insan dünyayı ona yüklediği anlamlar çerçevesinde algılamakta ve bu anlamlar karşılıklı iletişim sürecini belirlemektedir. Sembolik etkileşim kuramı aileyi; bilgi, inanç, tutum, değer ve rollerden oluşan simgesel iletişimin belirlediği bir etkileşim odağı olarak tanımlamaktadır (Canatan ve Yıldırım, 2011: 43) ve ailenin yalnız dış gözlemlerle anlaşılmasının mümkün olmadığını savunmaktadır (Sayın, 1990: 27).

Kurama göre çocuk aile içerisindeki diğer kişilerle ilişki kurarak inanç, norm, değer ve sembollerini öğrenir. Paylaşılan anlamlar geliştikçe çocuk kendini başkalarının gözünden görmeye ve değerlendirmeye başlar; bu süreç onun kişilik gelişimi ve toplumsal karakterleri öğrenmesini sağlar (Özkalp, 2003: 148).

2.4.3.4. Aile Sistemleri Kuramı

Bu kuram, ilk olarak biyolog Ludwig von Bertalanffy ve matematikçi / mühendis Norbert Wiener tarafından ele alınmış ve bir sistem elemanlarının kendilerine verilen çeşitli girdilerden çıktı üretmek için nasıl birlikte çalışmalarını gerektiğini açıklamak için geliştirilmiştir. Kuramda aile geçmişini olan, şuan var olan ve geleceği olan bir sistem olarak ele alınmıştır (Segrin ve Flora, 2011: 26). Bu yaklaşım aileyi bir sistem olarak ele almakta ve var olmak için kurallara dayalı çalıştığını vurgulamaktadır. Kuram, aile sisteminin uyum ve kendi varlığını sürdürmesinin sistemdeki farklılıklar ile olumlu, çatışma ve gerilimle olumsuz bir ilişki oraya koyduğunu ve bu çatışma ve gerilimin aile için tehdit oluşturduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca ailevi amaçlar arasında üst düzeydeki

amaçların daha düşük düzeydeki amaçların belirleyicisi olduğunu savunmaktadır (Canatan ve Yıldırım, 2011: 47). Bu yaklaşıma göre aile sürekli bir değişim içerisindedir ve değişim esnasında sürekli dengeyi aramaktadır. Dengeyi ararken, kendine özgü iletişim biçimlerini, sınırlarını ve kurallarını kullanmaktadır. Aile üyelerinin davranışları tüm sistemi etkilemekte ve sistemin yenilenmesi ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır (Ertürk, 2010: 28). Aile sistemi genellikle birkaç alt sistemi kendi bünyesinde barındırmakta ve bu alt sistemler genel aile sistemini etkilemekte aynı zamanda genel aile sistemi de alt sistemleri etkilemektedir. Yani birbirinden kopuk değıllerdir ve farklı alt sistemlerdeki iletişim ve çatışmalar sistem içerisindeki bireyleri ve bütün olarak aile sistemini etkilemektedir. Ayrıca aile üst sistemler olarak isimlendirilen ve mahalle, iş yeri, okul gibi daha büyük sistemler ile de aile etkileşim halindedir(Özgün, 2010: 92).

2.4.3.5. Toplumsal Alışveriş Kuramı

Bu kurama göre ailedeki bireyler birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılayan, alışveriş içerisinde olan unsurlardır ve aralarındaki alışverişin adil olması ilişkilerin sağlıklı olup olmamasını belirlemektedir. Eşitlik ve karşılıklılık üzerine kurulu kuram sosyal bir alışverişte tarafların memnun olabilmeleri için dengeli bir karşılıklılığın sağlanması gerektiğine vurgu yapmakta (Ertürk, 2010: 26), aileyi üyeleri arasında faydayı üst düzeye çıkaran hakça ve dengeli alışveriş ilişkilerini sağlayan küme olarak tanımlamaktadır (Canatan ve Yıldırım, 2011: 44).

2.4.3.6. Aile Gelişim Kuramı

İlk olarak Evelyn Duvall ve Reuben Hill tarafından ifade edilen Aile Gelişim Kuramı da aileyi etkileşimciler gibi karşılıklı birbirini etkileyen kişiler grubu olarak kabul etmekte; rolleri ise ikişer birbirine bağlanmış gruplar(koca-baba, oğul-kardeş) olarak ele alınmaktadır. Bu roller yaşa ve geçirilen aşamalara bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bu aşamalar karı-koca çifti ile başlamakta ve çocukların doğmasıyla daha da karmaşıklaşarak gelişmekte ve sonrasında çocukların meslek sahibi olmaları ve evlenmeleri ile yeniden başlangıçtaki karı-koca çiftine dönüşmelerini temsil etmektedir (Sayın, 1990: 30-31). Dolayısıyla tüm bu değişim, ailenin dinamik bir kurum olduğunu göstermekte ve her gelişim aşamasında aile, farklı yeni görevler bekleyen ve üyelerinin

özgül gelişim görevlerini tanımlayan bir küme olarak tanımlanmıştır (Canatan ve Yıldırım, 2011: 45).

2.4.3.7. Feminist Kuram

Feminizmin, hem işlevselcilerin hem de çatışmacıların görüşlerine eleştirisinin altında tek fakat önemli bir neden yatmaktadır. O da erkek egemenliği demek olan “ataerkilliktir” (Kasapoğlu ve Karkıner, 2011: 16). Bu kurama göre ataerkil toplumda erkek ve kadın ilişkileri eşitsizlik temelinde gelişmiştir. Kurama göre aile; toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal sınıf, ırk, cinsel yönelim gibi konularda toplumun beklentilerinin öğrenildiği yerdir ve aile içindeki ilişkilerin işlevsel ve uyumlu olmayıp eşitsiz ve dengesiz olduğunu iddia etmektedir (Canatan ve Yıldırım, 2011: 42). Kadın sorununu ele alan ortamlardan birisinin aile olması nedeniyle toplumsal bir kategori olarak aileye kadın gözüyle bakan bu kuram (Ertürk, 2010: 31) aile ilişkilerini irdelerken diğer aile üyelerini bir kenara itmesi açısından eleştirilmektedir (Canatan, ve Yıldırım, 2011: 42).

2.4.3.8. Ekolojik Kuram

Bu kuram aileyi çevresel değişimlere uyum sağlayan ve kendini yeniden örgütleyen bir küme olarak tanımlamaktadır. Kuram ailevi roller ile çevre arasındaki ilişkiyi ve ailevi ihtiyaçları karşılamak için aile üyelerinin ne tür davranışlar gösterdiklerini ele almaktadır (Canatan ve Yıldırım, 2011: 36-37). Kurama göre ailenin varlığını sürdürebilmesi için doğal çevreye, insani bağlarını sürdürebilmesi için ise toplumsal çevreye gereksinimi vardır (Smith 1995, Akt: Özgün, 2010: 97). Bunun sonucu olarak aile içerisinde çocuğun gelişiminin aile ile sınırlandırılmayacağı; okul gibi diğer pek çok sistemin gelişim üzerinde etkili olduğu ileri sürülmektedir (Ertürk, 2010: 29).

Tüm bu kuramların aile ile ilgili ürettiği bilgiler kendi temel varsayımına dayanmaktadır. Aile hakkında bu kadar farklı görüşün olması, ailenin aslında hem bireyi hem de toplumu biçimlendiren işlevlere sahip olduğunu göstermektedir.

2.4.4. Ailenin Önemi

Toplumsal yapı içerisinde çekirdek özelliği taşıyan ailenin insan yaşamındaki önemi, çocukluktan itibaren ihtiyaç duyduğu sevgi, şefkat, ilgi ve bakımı bulabileceği en doğal ortam olmasından ileri gelmektedir. (Bulut, 1993: 1). Dünyaya geldiği andan itibaren çevreye uyum sağlamaya çalışan çocuk için en büyük destek ailesinden, anne-babasından gelir. Çocuk anne-babadan başlayarak çevresindekileri taklit ederek doğruları ve yanlışları öğrenir, ilk sosyal deneyimlerini edinir. Kişilik yapısı büyük ölçüde ailede şekillenir (Başar, 1997: 21; Türkoğlu, 1997: 78-82).

Çocuğun, bilişsel gelişiminden cinsel gelişimine kadar tüm alanlar açısından tam ve sağlıklı bir birey olmasında ailenin oldukça önemli etkisi vardır. Ailenin diğer bireylerinden öğrenilenler ve onlarla kurulan güvenli ilişkiler, önemini yaşam boyu korumaktadır (Yörükoğlu, 2000: 84-85).

Aile aynı zamanda, çocuğun topluma ve yaşama uzanmasında bir köprü görevi görmektedir. Aile içindeki ilişkiler ve deneyimler aile dışındaki ilişkileri belirlemektedir. Ailenin diğer fertleriyle bir arada yaşama aslında sonraki yaşama ve toplumsallaşmaya hazırlık yapma niteliğindedir (Çakıcı, 2006: 10). Bireyin yaşamından doyum alması ve yaşadığı topluma uyumlu bir kişi olarak yetişmesi için kişilik gelişiminde ve davranışlarının biçimlenmesinde en etkili kurum olan ailenin güçlü olması, toplumun da güçlü olmasını sağlayan önemli bir etkidir. Çünkü birey, ilk sosyal deneyimlerini ailede yaşar ve bireye davranış kazandıran en önemli kurum ailedir. Sağlıklı bireylerin oluşması ancak içinde yaşanılan ailenin işlevlerinin sağlıklı bir biçimde yerine getirilmesiyle mümkündür. İşlevlerini sağlıklı bir biçimde yerine getiren aile, bireyin ruhsal gelişimini sağlayarak ve davranışlarını biçimlendirip yönlendirerek toplumun kültür değerlerinin sonraki kuşaklara aktarılmasına katkı sağlar (Bulut, 1993: 20; Duyan, 2003: 51).

2.4.5. Aile İçi İlişkiler

Bir sosyal sistem olan ailenin üyeleri birbirleriyle ikili ya da çoklu ilişkiler kurarlar ve bu ilişkiler birbirini etkileyen karmaşık ilişkiler ağı şeklinde bir yapı ortaya çıkarır. Bu karmaşık ilişkiler ağı ise yaşanılan her durumla ilgili olarak aile üyelerinin birbirleri

üzerinde etkili olmalarını ve hatta bir sosyal sistem olarak ailenin her üye üzerinde etkili olmasını ortaya çıkarabilmektedir (Özguven, 2000: 24). Dolayısıyla ailede ortaya çıkabilecek olumsuz bir durum aile üyelerini de olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Ailenin bir takım yanlış tutum veya davranışları aileyi oluşturan bireyler ve özellikle çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir (Sertelin, 2003: 40–42).

Aile içi ilişkiler, ailenin işlevlerini yerine getirip getirememesini belirleyen en önemli etkenlerden biridir. Yapılmış olan çalışmalar, sürekli tartışan anne-baba ile yaşayan çocuklarda, hem fiziksel hem de ruhsal sağlık sorunlarının fazla olduğunu göstermektedir. Bu tür ailelerde yaşayan çocuklar duygusal durumlarını kontrol etmekte ve ifade etmekte sorunlar yaşamaktadırlar (Çamur Duyan, 2000: 9; Bulut, 1990: 4; Özmert, 2006: 258). Aile içindeki sorunların çözümü üyelerin duygu ve düşüncelerini birbirlerine aktarmaları ve başarılı bir diyalog kurabilmeleri halinde mümkün olabilmektedir. İletişimin doğru kurulamaması sağlıksız bir aile ortamı oluşturmaktadır, bu ortam ise duyguların bastırılmasına ve sorunların çözülememesine neden olmaktadır. Oysa üyelerin arasındaki sınırların iyi tanımlandığı ve iletişimin fazla olduğu ailelerde yetişen çocuklar sorunlarını daha rahat çözmektedirler (Özatça, 2009: 64-65). Üyeler arası ilişkiler sınırların tanımlanması, önemli oranda sağlıklı anne- baba ilişkisine bağlıdır.

Sağlıklı anne-baba ilişkisi, ailenin temelini de sağlam olmasını sağlar. Sağlam temeller üzerine kurulmuş olan ailede ise üyelerin duygu ve düşüncelerini ifade edebilme özgürlüğü olur. Bu özgürlük ortamı çocuğun kendine ve çevreye olan güveninin oluşmasına yardımcı olur. Bu yüzden anne-babaların hem birbirleriyle hem de doğumlarından itibaren çocuklarıyla sağlıklı iletişim kurmaları gerekir. Sağlıklı iletişim kurabilmenin yolu ebeveynlerin kendilerine güvenli, saygılı, sorunlara karşı duyarlı, işbirlikçi, çocuklarının duygu ve düşüncelerini paylaşabilen ve kabul edici bir tutum içinde olmalarından geçer. İnatçı bir tutum sergileyen, kendi görüşlerinin dışındakileri kabul etmeyen anne-babalar, çocuklarıyla sağlıklı iletişim kuramazlar (Stephen, 1993: 2). Ailenin birden fazla kuşağı bir arada barındırması sonucu ilişki sistemleri karışık ve çeşitlidir. Aile içindeki etkileşim temelde iki yönlü olarak gerçekleşir: Evlenme ile başlayan eşler arası yatay ilişki ile daha sonra çocukların katılımıyla ortaya çıkan ve

kuşaklar arası ilişkiyi ifade eden dikey ilişki. Bu iki yönlü etkileşimde anne ve babalar çocuklarının davranışlarını etkilerken çocuklar da anne babalarının davranışlarını etkileyebilmektedirler (Şahin, 1996: 12).

Sonuç olarak; aile içi ilişkiler örüntüsü, ailenin işlevlerini sağlıklı olarak yerine getirip getirememesinde önemli bir belirleyicidir. Bu ilişkiler; aile içi roller ile davranışların kural ve değerlere bağlı olarak kontrol edilme biçiminin ürünüdür. Aile üyeleri birbirleriyle içtenlikle ilgilenmeli, birbirlerinin davranışlarına uygun duygusal tepkiler verebilmeli, yaşanan sorunları aile içinde çözümleyebilmeli ve tüm bunları kapsayacak karşılıklı yapıcı bir iletişim ağına sahip olabilmeleridir (Bulut, 1990: 5).

2.4.6. Aile İşlevleri

Bir organizasyon olarak aile kurumu; aile üyelerinin sosyal, kültürel, ekonomik, eğitimsel ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamaya, üyelerinin, toplum içinde kendilerini güvenlikle var edebilmelerine, geliştirebilmelerine, saygınlık kazanabilmelerine ve kendilerini gerçekleştirebilmelerine aracılık eder. Bu bağlamda ailenin işlevi, üyelerinin doğal gereksinmelerini karşılamaya yönelik bir aracılık işlevidir. Aile aynı zamanda, toplumun kalkınması, gelişmesi, birliği ve esenliği, sürekliliği için de temel bir işlev görür. Dolayısıyla ailenin işlevleri, üyelerinin sağlıklı bir bütünlük ve beraberlik içinde yerine getirmesi gereken görevleri ifade etse de (Aslıtürk, 2012; Bulut, 1993: 11) aile işlevleri kültürel kontroller dışında düşünülemez. Bu işlevlerin yerine getirilmesi ailenin iç dinamiğine olduğu kadar dış dünya ile ilişkilerine de bağlıdır. Toplum, örf ve adetler ile aile üyeliğini ve üyelerin rollerini belirlemektedir. Bu yüzden içinde buldukları toplumlara göre farklılıklar gösterdiklerinden aileler için tüm toplumlarda geçerli olabilecek bir işlev sıralaması yapılamaz. (Sanay, 1990: 76; Freedman, 1981: 483; Bulut, 1993: 4).

Nitekim ailenin temel işlevlerini, çeşitli yazarlar değişik şekillerde sıralamışlardır. Ogburn (1963); ailenin yedi işlevi üzerinde durmuş ve bunları ekonomik ihtiyaçları karşılamak, statü sağlamak, çocukların eğitimini planlamak, din eğitimi vermek, boş zaman faaliyetlerini gerçekleştirmek, aile üyelerinin birbirini koruması ve karşılıklı sevgi ortamı yaratmak olarak sıralamıştır. Murdock (1949), Lundberg (1963) ve

Yorburg (1983) ailenin temel işlevlerini ekonomik, cinsel davranış-üreme ve çocukların bakımı ve sosyalleşmesi başlıkları altında toplamış; Lundberg (1963) daha sonra bu işlevlere ailedeki rol dağılımı ve karşılıklı doyumu da eklemiştir. Ackerman (1958) ise aile işlevlerini biyolojik, sosyal, psikolojik ve ekonomik olmak üzere dört gruba ayırmıştır (Akt: Bulut, 1993: 3).

Ailenin temel işlevlerine ilişkin erken dönem çalışmaları yukarıdaki gruplamaları yapsa da işlevsel açıdan aile, sağlıklı aile ve sağlıksız aile olmak üzere iki grupta incelenmektedir. Sorunları birlikte çözebilen, birbirine duygusal olarak bağlı, herkesin kendisinden beklenen rolü yerine getirdiği, birbirleriyle açık, rahat ve dolaysız iletişim kuran aileler işlevlerini yerine getiren dolayısıyla da sağlıklı aileler olarak tanımlanmaktadır (Bishop ve Epstein,1983, Akt: Bulut, 1990: 3). Geçtan (1982: 25) da sağlıklı aile göstergeleri olarak, karşılıklı saygı, aileye ve yakın çevreye karşı sorumlu davranma noktalarını belirtmektedir. Dolayısıyla işlevsel olan aile "sağlıklı", işlevlerini beklenen düzeyde yerine getiremeyen aile de "sağlıksız" aile olarak adlandırılabilir.

Bireyin çok yönlü ihtiyaçlarının gerektiği biçimde karşılanması, insanın ihtiyaçlarının karşılanabileceği en doğal ortam olan ailenin sağlıklı ve mutlu bir ortam olmasından geçer. Sağlıklı işlevlere sahip ailelerde aile içi iletişim karşılıklı saygı ve işbirliğine dayanır, farklı görüşlere saygı duyulur, ilişkiler sürekli, otorite esnek ve üyeler aile içinde bağımsız birer kişi olarak hareket edebilirler. Herkes görev ve sorumluluklarını bilir ve yapar. Ayrıca üyeler birbirlerinin yaşamlarını sınırlamazlar, ailenin ortak yaşantısı dışında bireyler farklı uğraşlar ve ilişkiler sürdürürler (Topçu Kabasakal, 2001: 9-10; Bulut, 1993: 6).

İşlevlerini yerine getiremeyen aileler ise sağlıksız ailelerdir. Sağlıksız ailede üyeler birbirleriyle az konuşur, aralarında açık bir iletişim yoktur, sorunlara birlikte çözüm aramazlar. Bu tür aileler otoritenin egemen olduğu ailelerdir. Çocukların ayrı bireyler oldukları kabul edilmez ve koşulsuz itaat etmeleri beklenir. Ailenin kuralları tartışmaya açılamaz. Davranışlarını otoritenin istediği yönde düzeltmeyenler, değişik yollardan

cezalandırılır Sağlıksız aile, bireyin kendine özgü bir benlik geliştirmesine karşıdır (Cüceloğlu,1994: 59; Topçu Kabasakal, 2001: 13).

Beavers, Hampson ve Hulgus'a (1986) göre sağlıksız (işlevsel olmayan) ailelerde şu özellikler gözlenir:

- Üyeler karşılıklı iletişime kapalıdır. Dolaylı ilişkiler içindedirler. Kesin ve açık değildirler.
- Genellikle üyelerde egoizm hakimdir. Bu da önce yalnızlık sonra da buna bağlı olarak ümitsizlik yaratır.
- Kişiler karşındakilere onların istediği biçimde davranır. Böylece birbirlerinin gerçek özelliklerini bilemezler.
- Üyeler duygusal sorunlarını birbirlerinden saklamak için büyük güç sarf ederler.
- Sahte davranışlar oluşur. Kişi gerçek ihtiyaçlarını zayıf veya güçlü görünerek saklama yoluna gider (Akt: Bulut, 1990: 2).

Ailenin bu işlevleri ergenin gelişiminde de oldukça belirleyicidir. Ergenlerin kendine güvenen, özdenetimli, olumlu duygulara sahip, sağlıklı bireyler olarak yetişmeleri, yaşadıkları ailenin işlevlerini sağlıklı bir biçimde yerine getirmesi ile mümkün olur. Çünkü aile gencin toplumsal hayata hazırlandığı en önemli ve en temel birimdir. Aile, işlevlerini yerine getirerek çocuğun sağlıklı bir çevrede yaşamasını, kendini istediği ve yatkın olduğu alanlarda özgürce yetiştirebilmesini, inisiyatif alabilen, katılımcı, kendisiyle ve diğer insanlarla barışık bir kişilik kazanmasını sağlar (Doğan, Ceyhan, 2008: 68; Clark 1984:1; Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 1997:3).

2.4.7. Aile İşlev Modelleri

Ailenin nasıl geliştiği, ailede işlerin nasıl yürüdüğü ve yerinde gitmeyen durumların belirlenebilmesinde ve ailede işlemeyen işlevlerle ilgili olarak çalışmaların yapılabilmesi için bir bakış açısı oluşturmada aile işlevleri ile ilgili olarak teorik bir modelin bulunması zorunlu olabilir (Barker, 1986: 77).

Alanyazına bakıldığında, 3 yaygın aile modelinden söz edilmektedir. Bunlar; Circumplex Model, Beavers'in Aile Sistem Modeli ve McMaster Aile İşlevleri Modeli'dir.

2.4.7.1. Beavers Sistem Modeli

Beavers Sistem Modeli aile işlevselliğine yönelik iki boyut tanımlamaktadır. Birinci boyut "aile yetkinliği", ikinci boyut ise "aile stili"dir. Ailenin yetkinlik boyutu özerkliğin desteklenip desteklenmemesi, anlaşma derecesi ve iletişimin ne kadar sağlıklı yürütüldüğü ile ilgilidir. Aile stil boyutu ise ailenin kurduğu ilişkilerde iç-merkezli (centripetal) yaşam stilini mi dış-merkezli (centrifugal) yaşam stilini mi benimsediği ile ilişkili bir boyuttur. İşlevsel ailelerde iç-merkezli ve dış-merkezli boyutlar dengeli bir biçimde kullanılır. Bazı etkinlikler aile içine yönelikken bazı etkinlikler de aile dışına, sosyal çevreye yönelik olur. İşlevsel olmayan ailelerde ise ilişkiler, ya aşırı iç-merkezli olur ve aileye aşırı bağımlılık, tüm davranışların kontrol edilmesi ortaya çıkar; ya da aşırı dış-merkezli olur aile bireyleri arasındaki bağlar çok fazla gevşer (Beavers & Hampton, 2000: 130).

2.4.7.2. Circumplex Model

Bu model ilk olarak Olson, Sprenkle ve Russell (1979) tarafından kaleme alınmış, Olson (1986) tarafından detaylandırılarak geliştirilmiştir. Circumplex Model, aileleri temel olarak bütünlük ve uyum olmak üzere iki boyuta ayırmakta, iletişim boyutunu ise aile bireylerinin iki boyut arasındaki hareketini kolaylaştırıcı bir yan boyut olarak değerlendirmektedirler. Onlara göre yan boyut olsa bile olumlu ve olumsuz iletişim, temel iki boyut olan bütünlük ve uyum düzeylerinde değişiklik yapma olanağını azaltır (Barnes ve Olson, 1985: 438-439; Maynard ve Olson, 1987: 502)

Bütünlük boyutu, aile üyelerinin diğerleriyle aralarındaki duygusal bağı ifade etmektedir. Bu boyut, sadece aile üyeleri arasındaki içsel sınırları değil, aynı zamanda aile üyelerinin bireysel özelliklerini de kapsar. Bütünlük boyutu; kopuk, içiçe, ayrı ve bağlı olmak üzere dört düzeyden oluşmaktadır. Bütünlük boyutu kopuk olan ailelerde, üyeler arasındaki duygusal bağ çok zayıf olduğundan birlik olma duygusu çok gelişmez. Bütünlük boyutu içiçe olan ailelerde ise aile üyelerinin özerk kimlikleri kaybolur.

Bütünlük boyutu ayrı ve bağlı ailelerde ise üyeler, hem aile sistemi ile ilgilidirler hem de kendi ilgi ve ihtiyaçlarını dikkate alırlar (Olson, 2000: 145-146).

Bu modelde, ailenin temel boyutlarından ikincisi olan uyum boyutu; ailenin yapısını, rollerini ve kurallarını duruma göre değiştirebilme yeteneğini ifade eder. Uyum boyutu; katı (çok düşük), yapılandırılmış (düşükten ortaya), esnek (ortadan yükseğe) ve kaotik (çok yüksek) olmak üzere dört düzeyden oluşmaktadır. İki uç nokta olan katı ve kaotik düzey uyumsuzluk düzeyleridir. Orta iki düzeyde yani yapılandırılmış ve esnek uyum boyutundaki ailelerde ise kurallar uzlaşılarak alınır. Sorunların çözümü için demokratik yollar kullanılır, rol yapısında esneklikler ortaya çıkar. Etkili ve dengeli bir disiplin sağlandığında bireylerin ihtiyaçları ve istekleri arasında denge söz konusu hale gelir (Barnes ve Olson, 1985: 439-440; Olson, 2000: 148-149).

Bu modelin üçüncü bir boyutu olan iletişim, kolaylaştırıcı boyut olarak kabul edilir. İletişim aile üyelerinin bütünlük ile uyum boyutları arasındaki hareketlerini kolaylaştırır. İletişim, bir grup olarak ailenin kendini açma, şeffaflık, süreklilik, karşılıklı saygı, konuşma ve dinleme becerilerine odaklanarak tespit edilir. Olumlu iletişim becerileri, aile üyelerinin kendilerinin ve birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılama olanağını sağlar. Olumsuz iletişim becerileri ise, aile üyelerinin birbirleriyle duygularını paylaşmalarına engel olduğu için iki boyut arasındaki hareketi zorlaştırır (Olson, 2000: 150).

2.4.7.3. McMaster Aile İşlevleri Modeli

Bir diğer önemli aile işlevleri modeli olan McMaster modeli, aile üyeleri arasındaki ilişkilerin, ailenin sürdüğü yaşamla etkileşimini ve aile yapısını anlamak amacıyla bir takım aile işlevleri tanımlamıştır. Bu model şu varsayımlar üzerinde temellendirilmiştir:

1. Aileyi oluşturan parçalar birbirleriyle ilişkili ve bağlantılıdır.
2. Aile sistemini oluşturan parçaları sistemden ayırarak, aileyi anlamak mümkün değildir.
3. Aile işlevleri, aileyi oluşturan parçaların tek tek ele alınarak incelenmesiyle anlaşılabilir.

4. Ailenin yapı ve organizasyonu, aile üyelerinin davranışlarını belirlemede önemli yere sahiptir.
5. Aile sisteminde kuşaktan kuşağa aktarılan kalıp yargılar, aile üyelerinin davranışlarını da biçimlendirir. (Miller, Ryan, Kietner, Bishop ve Epstein, 2000: 169).

McMaster Aile İşlevleri Modeli, Epstein, Baldwin ve Bishop (1983) tarafından sistem yaklaşımı üzerine temellendirilerek geliştirilmiştir. Bu model aile işlevlerini; "problem çözme", "iletişim", "roller", "duygusal tepki verebilme", "gereken ilgiyi gösterme", "davranış kontrolü" olmak üzere altı boyutta ele alır. Bu boyutlar aile işlevlerindeki sorun alanlarını tek tek ele almaktadır. İşlevsel ailelerde yakınlık orta düzeydedir ve davranışların kontrolünde esneklik vardır. Bu ailelerde rol dağılımı, bireyin özelliklerine ve konumuna uygun yapılmıştır, iletişim açık ve nettir; duygular rahatlıkla ifade edilebilir, aile problemle karşılaştığında uygun çözümler üretebilir; bireysellik ve özerklik cesaretlendirilir. (Epstein, Baldwin ve Bishop, 1983: 172-174).

Bu modelde aile işlevlerinin tüm yönleri yerine ailenin ruhsal, fiziksel sağlığı ve aile üyelerinin problemlerinde en etkili olan boyutlar üzerine odaklanılmıştır. Bu boyutlar ailenin temel özelliklerini yansıtmaktadır Türkiye’de, ailenin sağlıklı olup olmadığını genel olarak değerlendirmek üzere bu altı alt boyuta “genel işlevler” boyutu eklenmiştir (Barker, 1986: 78; Bulut,1990: 6).

Gerek aile gerekse aile işlevlerine ilişkin kuramsal yaklaşımların ele alındığı yukarıdaki özetleme, aile konusunun ne denli geniş bir inceleme alanı olduğunu göstermektedir. Bizim çalışmamızın kuramsal temeli ağırlıklı olarak işlevsel modellerden sistem yaklaşımına yakındır. Bu yaklaşım aileyi diğer toplumsal sistemlerin bir parçası olan ve kendi alt sistemleri bütüncül bir yapı olarak kabul eder ve yapının bir parçasındaki değişimin diğer parçaları ve bir bütün olarak yapıyı değiştireceğini öngörür.

2.4.8. Aile İşlevleri ile İlgili Yayın ve Araştırmalar

Araştırmanın bu bölümünde aile işlevleri ile ilgili yurtdışı ve yurtiçi yayın ve araştırmalar özetlenmiştir.

2.4.8.1. Aile İşlevleri ile İlgili Yurtdışı Yayın ve Araştırmalar

Kuramsal temel daha önceki yıllarda atılsa da aile işlevleriyle ilgili görgül araştırmalar 1990'lı yıllara doğru başlamıştır. Bu çalışmalardan biri Barnes ve Olson'un (1985) çalışmasıdır. Bu çalışmada ebeveyn-ergen arasındaki iletişim ve Circumplex Evlilik ve Aile Sistemleri Modeli arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma 426 'normal' ailenin babaları, anneleri ve ergenler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Aile sisteminin yapısını belirlemek ve tarif etmek için aile puanlamaları geliştirilmiş ve kullanılmıştır. Ebeveynler ve ergenlerin jenerasyon farklarından dolayı iletişim algıları farklı olacağından ayrı iki test geliştirilmiş ve iki gruba uygulanmıştır. Çalışmada, dengeli ve uç noktada olan aileler, ebeveyn-ergen iletişimde pozitiflik açısından karşılaştırılmış; dengeli ailelerdeki ebeveyn iletişiminin daha pozitif olduğu saptanmış ancak her iki grubun ergenleri arasında bir fark görülmemiştir. Bireysel seviyedeki analize zıt olarak aile seviyesinde ebeveyn-ergen ilişkisinde ve Circumplex boyutlarında (bağlılık, uyum) ve aile memnuniyetinde doğrusal bir ilişki olduğu gözlenmiştir. İyi ebeveyn-ergen ilişkisi olan aileler kendilerini Circumplex Modeli içinde aile bağlılığı, aile uyumu ve aile memnuniyeti açılarından yüksek olarak algılamışlardır. Çalışma, ebeveyn-ergen iletişimi algılarında jenerasyon farklılıkları ve ebeveynsel farklılıklar olduğunu göstermiştir. Ergenler jenerasyonlar arası iletişimlerde ebeveynlerle ergenler karşılaştırıldığında ergenler iletişimde daha az açıklık algılamışlardır. Balanced (dengeli) aileler daha açık ve problemsiz bir iletişimi yansıtarak daha yüksek skorlar almışlardır.

Smart, Chibucos ve Didier (1990), ergenlerin madde kullanımı ve algılanan aile işlevselliğini araştırdıkları çalışmalarını 974 öğrenci ile gerçekleştirmişlerdir. Çalışmanın sonuçları, dengeli ya da orta düzeydeki aile işlevselliğine göre uçlardaki aile işlevselliği olan ailelerden gelen ergenlerin madde kullanımı riskini daha fazla olduğunu göstermiştir. Aile iletişimi ve suç davranışları arasındaki ilişkiyi inceleyen Clark ve

Shields (1997), iletişim ve suç davranışlarının birbirleri ile ilişkili olduğunu, aile içi iletişimin iyi olmasının çocukları suç davranışlarından koruduğunu ortaya koymuşlardır.

Fallon ve Bowles (1997), aile yapısının ve aile işlevselliğinin ergenlerin ebeveynleriyle, kardeşleriyle ve akranlarıyla geçirdikleri zamanı algılamaları üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Araştırmada ergenlerden aile işlevselliğini belirleyen ebeveyn stili, yakınlık ve çatışma olmak üzere üç faktörden oluşan bir anketi yanıtlamaları istenmiştir. Bulgulara göre karmaşık aile yapısı ve işlevselliğine ilişkin faktörler, kız ve erkek ergenlerin aile üyeleriyle ve yaşlılarıyla zaman geçirip geçirmeyeceklerini etkilemektedir.

Shek, aile işlevleriyle ilgili farklı yıllarda çalışan araştırmacılardan biridir. Shek (1997), 429 çocuğun ve ailelerinin bildirimleri üzerinden aile işlevi ergenlerde psikolojik iyilik hali, okula uyum ve problem davranışlarla ilişkisini incelemiştir; bulgular aile işlevlerinin Çinli ergenlerin psikolojik iyilikleriyle (yaşam doyumu, yaşam amacı, genel psikiyatrik hastalıklar, umutsuzluk ve benlik saygısı, okula uyumlarıyla (algılanan akademik performans ve okuldaki davranışlar), problem davranışlar (sigara içme, ilacın kötüye kullanımı) ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Çalışmalarından birinde, Shek (1999) Çinli 378 aile ve onların ergen çocukları arasındaki aile fonksiyonları algısını incelemiştir. Çalışma, ailelerin ve onların ergenlik dönemindeki çocuklarının iki yıl arka arkaya verdikleri bildirimlere dayanmıştır. İki farklı zamanda yapılan çalışmada, aile fonksiyonu konusunda baba-ergen ve anne-ergen algılarındaki çelişkiler incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, ergenlerin ebeveynlerinden daha olumsuz bir aile fonksiyonu algısına sahip olduğu; annelerin ve ergen çocukların aile fonksiyonu algılarının ikinci zamanda birinci zamandan daha düşük olduğunu görülmüştür. Çalışmanın bulgularından yola çıkılarak, aile algılarındaki ebeveyn/ergen farklılıklarının, değerlendirme zamanları arasındaki süreye bağlı olabileceğini ileri sürülmüştür. Shek (2001)' de yaptığı çalışmasında ise ailedeki ikili ilişkiler ve aile işlevi arasındaki bağlantıyı araştırmak için, 378 Çinli ailenin ebeveyn-ergen ilişkisini ve evlilik kalitesini incelemiştir. Bulgular, ebeveynlerin ve çocukların aile işlevi hakkındaki görüşlerinin ailedeki ikili ilişkilerle ilgili olduğunu; baba-çocuk ilişkileri ve

babaların evlilik ilişkileri algılarının, aile işlevlerini nasıl algıladıklarıyla ve zamanla bu işlevlerdeki değişimlerle güçlü olarak bağlantılı olduğu ortaya konmuştur.

Shek (2002) daha sonra yapmış olduğu araştırmada ise, 1519 Çinli ergen üzerinde aile işlevi ve ergen uyumunu ilişkisini incelemiştir. Bulgular aile işlevi; ergenin psikolojisinin iyi olma durumu (varoluşsal iyi olma, hayat memnuniyeti, özsaygı, başarı duygusu, psikiyatrik hastalık hali), okul uyumu (algılanan akademik performance, akademik başarı memnuniyeti ve okul yönetimi) ve problem davranış ölçümleriyle önemli bir ilişki içinde olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca ekonomik olarak yüksek seviyedeki ergenlere göre düşük seviyedeki ergenlerde aile işlevleri, uyum düzeyi ile daha güçlü düzeyde ilişkili bulunmuştur.

Fondacaro, Dunkle ve Pathak (1998) çalışmalarında belirli aile anlaşmazlıklarının çözülmesinde prosedürel adaletin süregelen aile tartışmaları, aile bağlılığı ve geç ergenlik dönemindeki bireylerin psikososyal uyum seviyeleriyle ne derecede ilişkili olduğunu incelemiştir. Yaşları 18-22 arasında olan 240 katılımcıdan son bir yıl içerisinde yaşadıkları önemli bir aile anlaşmazlığını hatırlamaları ve ebeveynlerinin prosedürel adalet, kontrol ve sonuç memnuniyeti boyutlarını nasıl ele aldıklarını değerlendirmeleri istenmiştir. Sonuçlar, üç adalet kriterinin (tarafsızlık, güven ve mevki) sağlıklı aile işlevleriyle ve aile bağlılığı uyumu ile pozitif yönde, aile içi tartışmalarla ise negatif yönde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Pelcovitz ve diğerleri (2000); 99 fiziksel istismara uğramış ergen ile 99 fiziksel istismara uğramamış ergenden oluşmakta olan karşılaştırmalı çalışmalarında aile işlevi ile fiziksel istismar, istismarın şiddeti ve istismarın başlangıcı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada istismara uğramış ergenler, ailelerini istismara uğramamış ergenlere kıyasla çok daha az uyumlu, daha az bağlı ve daha az dengeli olarak algılamışlardır. Sonuç olarak, fiziksel olarak istismara uğramış ergenler ailelerini katı ve duygusal olarak yoksun görmektedirler.

Unger ve diğerleri (2000), birer yıllık aralarla üç kez yapılan görüşmelerden topladıkları verilerle ebeveynler arası yaşanan tartışmalar ve ergenlerin depresyon hali arasındaki

ilişkiyi araştırmışlardır. Bulgular ebeveynler arasında yaşanan tartışmaların ergenleri depresyon riskiyle karşı karşıya getirdiğini, hatta aile işlevinin ebeveynlerin kendi aralarındaki tartışmaları ile depresyon arasındaki ilişkide arabulucuk gibi anahtar bir rol üstlendiğini göstermiştir. Ayrıca ebeveynler arası tartışmalar yaşanan ailelerde ergen depresyonunu engelleme ve tedavi etme girişimlerinin fayda sağlayabileceği belirtilmiştir.

Dinsmore ve Stormshak (2003) risk grubunda bulunan, etnik olarak karışık, genç ergenler üzerinde yaptıkları araştırmalarında hem aile kavramının hem de içsel yeterlik özelliklerinin kişilerin yeme alışkanlıkları ve davranışları ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Ailenin, ergenin psikososyal gelişimi üzerindeki etkisi incelenmiş ve sonuçlar ergenliğin başlaması ile birlikte yetkin aile ortamının bireysel farklılıkları ve kişiliği güçlendirdiğini göstermiştir. Aynı zamanda ergenlerin ailelerini kendilerine yakın hissetme algıları ile madde bağımlılığı ve agresif davranışlar da dahil olmak üzere sorunlarla baş etme seviyeleri arasında olumlu ilişki olduğu bulunmuştur.

Crane ve diğerleri (2005) aile işlevi, ebeveynler ve ergen çocukları arasındaki kültürel uyum ve ergenlerin uyum problemlerini incelemişlerdir. Çalışmada Amerika'da ve Kanada'da yaşayan 41 Çinli ergen ve onların ebeveynleri yer almıştır. Bulgular, ebeveynler ve ergenler arasındaki ebeveyn kültür uyumunun ergen depresyonu ile, aile işlevinin ise hem depresyon hem de suça yönelme ile ilişkili olduğunu göstermiştir.

Engels ve diğerlerinin (2006) çalışmasında, yalan söyleme davranışı üzerine 671 ebeveyn-ergen çiftle görüşülmüş, analizlerde bu çiftlerden edinilen veriler kullanılmıştır. Çalışmada bir yandan ergenlerin ailelerine karşı yalan söyleme davranışı ve ebeveyn-çocuk ilişkisinin boyutları, diğer yandan da davranışsal ve duygusal uyum düzeyleri incelenmiştir. Bulgulara göre, ailelerine sıklıkla yalan söyleyen çocuklar daha az açıklık, daha fazla gizlilik, zayıf iletişim örnekleri, ebeveyn-çocuk arasında daha az güven ve daha fazla yabancılaşma göstermiştir. Bu durum yalan söyleme davranışının sadece ebeveyn ve çocuğun birbirleriyle iletişim kurma şeklinin önemini değil, ayrıca ebeveynlerin çocuklara yeterince fırsat sunmasının önemini de vurgulamaktadır.

Henderson ve Dakof (2006), 224 klinik ergen vakasında ortaya çıkan problemler üzerinde aile fonksiyonları ve benlik algısının etkilerini incelemiştir. Bulgular, ergenlerin aile fonksiyonları ile dışsallaştırma problemleri arasında ve dışsallaştırma ile benlik kavramı arasında güçlü ve doğrudan bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca aile fonksiyonları, dışsallaştırma problemleri ve benlik kavramı arasında doğrudan ilişki bulunmamıştır.

Henry ve diğerleri (2006), ergenlerin tüm aile sistemi algıları ile seçilmiş ebeveyn davranışları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Dokuzuncu ve onuncu sınıf 160 öğrenciye uygulanan anketten elde edilen veriler analiz edilmiştir. Sonuçlar göstermiştir ki, dengeli aile işlevinde yer alan ergenler yüksek derecede ebeveyn desteği bildirirken, aile sistemlerinin çok yüksek ya da çok düşük seviyelerde fonksiyon gösterdiğini algıladıklarında yüksek derecede ebeveyn denetimi bildirmişlerdir.

Tiffin ve diğerleri (2007), bir bireyin kendine yöneltilen ebeveyn davranışlarının tamamının, onların güncel aile işlevi algılarını etkilediği hipotezini 50 yaşındaki 213 erkek ve 270 kadından alınan verilerle test etmişlerdir. Katılımcıların çocukluk yılları boyunca maruz kaldıkları ebeveyn davranışlarını kapsayan geçmişe yönelik bildirimleri ile güncel aile işlevi algıları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Çalışmada, hatırlanan ebeveyn davranışları ile güncel sağlıklı aile işlevi arasında anlamlı bir ilişki ortaya konmuştur. Geçmişteki olumlu ebeveyn yaşantıları arttıkça güncel sağlıklı aile işlevi algısının da arttığı sağtanmıştır.

Schwartz ve diğerlerinin çalışması (2008), kimlik karmaşası ve aile işlevinin bir grup İspanyali göçmen ergende madde bağımlılığı ve cinsel davranış girişimlerine etkilerini araştırmak için yapılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre aile işlevindeki değişiklikler, kimlik karmaşasındaki değişimlerle yakından ilgilidir. Aile işlevi ve kimlik karmaşasının İspanya göçmeni ergenlerde, madde bağımlılığı ve HIV'den korunma için potansiyel olarak önemli mekanizmaları temsil ettiği görülmüştür. Olumlu aile işlevine katkıda bulunmak için tasarlanan müdahaleler, kimlik karmaşasını azaltarak, ergenlerde madde bağımlılığına başlamayı ve erken gelişen cinsel davranışları önleyebileceği belirtilmiştir.

Kim ve Kim'in (2008); 1236'sı istismara uğramamış, 707'si istismara uğramış toplam 1943 Koreli ergen üzerinde yaptıkları araştırmada, suç davranışı üzerinde ergen kişiliğinin ebeveyn- partner dinamiklerinin, aile işlevinin ve aile içi şiddetin etkisi incelenmiştir. Diğer ergenler ile karşılaştırıldığında, istismara uğramış ergenler, daha zayıf aile işlevlerine sahip olduklarını ve aile içi şiddeti daha yüksek olarak ifade etmişlerdir. Suça karışmış ergenler, antisosyal kişilik eğilimlerinin tekrarlanma oranını, psikosomatik semptomları ve gerilim oranını, suç davranışlarının ortaya çıkış sıklığını da yüksek olarak tanımlamışlardır. Suça karışmış Koreli çocuklar suça karışmayanlara kıyasla daha fazla sağlıksız aile işlevi, aile içi şiddet ve ebeveyne özgü zayıf partner dinamikleri olduğunu belirtmişlerdir.

Amacı aile işlevinin belirli yönleri ile ergen intihar düşüncesi ve davranışı arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmak olan Van Renen ve Wild (2008)'in çalışmasında, 43'ü erkek ve 44'ü kız olmak üzere lisede okumakta olan 14-16 yaş arasındaki 87 öğrenci katılımcı yer almıştır. Bu katılımcıların aile işlevleri ile intihar düşünceleri ve davranışının çeşitli yönleri ölçülmüştür. Aile işlevleri; psikolojik kontrol, ebeveyn-ergen ilişkisindeki davranış düzeni, aile içi tartışmalar ve aile yapısı yönlerinden incelenmiştir. Bulgulara göre intihar fikri ya da davranışı bulunduğunu söyleyen ergenler bu fikir ya da davranış bulunmayan ergenlere nazaran aileleriyle düşük bağ ve düzen ve yoğun tartışma ve psikolojik kontrol bildirmişlerdir. Aile yapısı ve ebeveynler arası tartışmalar ile intihar fikri ya da davranışı arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Henry ve diğerlerinin (2009) 248 ergen ile gerçekleştirdikleri çalışmada; cinsiyet, etnik köken, aile şekli ve yaş faktörleri kontrol edildikten sonra empatik düşünceyle içsel ve dışsal motivasyon inançları ve aile işlevlerinin ilişkisini incelemiştir. Bulgulara göre ergenlerin empatik düşüncelerini açıklamada ergenlerin inançsal motivasyonlarının (hem içsel hem dışsal), aile işlevlerinin ve cinsiyetin önemli faktörler olduğu görülmüştür. Araştırmacılar bulgulardan yola çıkarak; aile sistemlerine yönelik ergenlerin duygusal empatilerini geliştiren yaklaşımların, ailelerin duygusal bağlarını ve esnekliklerini güçlendirmeye yardımcı olan aktiviteler de içerebileceklerini, bunun ise

ergendeki hızlı gelişimleri kolaylaştırıcı iletişim kalıplarının somut ve esnek olmasını sağlayacağını belirtmişlerdir.

Kwok ve Shek (2009) orta öğretime devam eden Hong Konglu 5.557 çocuğun cevaplarından yola çıkarak, sosyal problem çözme becerisi, algılanan aile işlevi ve intihar düşüncesi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bulgular, intihar düşüncesinin sosyal problem çözme becerisi ve aile işlevi ile negatif ilişki içerisinde olduğunu göstermiştir. Algılanan sağlıklı aile işlevi düzeyi yüksek olursa intihar düşüncesinin seviyesinin düşük olacağını bu nedenle, ebeveyn kontrolünü ve aile içi tartışmayı azaltarak; ebeveyn ilgisini, uyumunu ve ortak paylaşım anlayışını arttırmanın önemli olduğu ortaya konulmuştur.

Mouttapa ve diğerleri (2009) Kalifornia’da 7-12. sınıflar arasında bulunan 1598 İspanyol kadın ve erkekle çalışmışlardır. Aile işlevi ile benlik saygısının sigara ve alkol kullanımı arasındaki ilişkileri araştırdıkları çalışmada; İspanyol ergenleri örnekleminde zayıf aile işlevi ve düşük benlik saygısının hayat boyu devam eden yüksek dereceli sigara içme davranışı ve geçmiş yıllara ait alkol kullanımıyla ilişkili olduğu bulunmuştur.

Tafa ve Baiocco’nun (2009) 252 aile ile gerçekleştirdiği çalışmada, aile sisteminin özellikleri hakkında ergenlerin ve ebeveyn algılarının ergen bağımlılık davranışını nasıl yordadığı incelenmiştir. Bulgular aile sistemleri özelliklerinin ergenin bağımlılık davranışını öngörebileceği sonucunu ortaya koymuştur.

Zaniah, Nasir, Khairudin ve Shahrazad (2011), yaşları 16 ile 25 arasında değişen 30 erkek genç ile yaptıkları araştırmada aile fonksiyonlarının boyutları olan uyum ve bağıllık boyutları ile benlik kavramı boyutlarını karşılaştırmışlardır. Araştırma sonunda elde edilen bulgulara göre, fiziksel benlik, ahlaki benlik, aile benliği ve sosyal benlik ile aile fonksiyonunun boyutlarından olan uyum arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu ortaya konmuştur. Bağıllık fonksiyonu içinde benzer bulgular elde edilmiş ve benlik kavramı ile bağıllık arasında anlamı ve pozitif bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Laghi ve diğerkleri (2012), yaşları 16-18 arasında değişen 726 italyan ergen ile gerçekleştirdikleri çalışmada alkol tüketime alışkanlığı ile aile fonksiyonlarını, aile memnuniyetini ve aile içi iletişimi incelemişlerdir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, aile iletişimi, memnuniyeti ve aile fonksiyonları ile ergenlerin hiç alkol almama, sosyal içme, aşırı içme ve bağımlılık düzeyinde alkol tüketimi açısından farklılık gösterdiğini ortaya koymuş; alkol ve aile işlevselliğinin etkileri konusunda, alkol tüketiminin aile işlevselliğinin en güçlü yordayıcısı olduğunu saptamışlardır.

Naghavi ve Redzuan (2012) yapmış oldukları araştırmada aile fonksiyonları ile duygusal zekâları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmanın örneklemini yaşları 12 ile 15 arasında değişen 234 İran' lı öğrencinin oluşturduğu araştırmanın bulgularına göre; duygusal zekâ toplam varyansının %82' sinin aile fonksiyonlarının açıkladığını ortaya koymuştur.

Aile işlevlerine ilişkin yurt dışı araştırmalar, genel olarak ele alındığında madde kullanımı, iletişim, suçta yönelme eğilimi, çatışma düzeyi, ebeveyn tutumları, psikososyal uyum, ebeveyn ve ergen karşılaştırması, evlilik kalitesi, agresif davranış, yalan söyleme davranışı, ebeveyn denetimi erken cinsel aktivite, intihar düşüncesi ve empati değişkenlerinin ele alındığı görülmektedir.

2.4.8.2. Aile İşlevleri ile İlgili Yurtiçi Yayın ve Araştırmalar

Öztürk (1990), yaşları 18-20 arasında olan gençlerin yetiştikleri aile ortamına göre davranış farklılıkları olup olmadığını araştırmıştır. Araştırmanın bulguları sevgiye ve saygıya dayalı bir aile ortamında yaşayan gençlerin kendini kabul düzeyi daha yüksek, sosyal ilişkilerde başarılı ve bağımsız bireyler oldukları; reddedilen ve kısıtlanan gençlerin ise içine kapanık, kendilerine fiziksel olarak zarar veren, çevresine saldırgan davranışlar sergileyen kişiler oldukları yönündedir.

Eryüksel (1996), yaşları 12-18 arasında olan orta sosyoekonomik düzeye sahip 429 ergen, 254 anne ve 204 baba ile yürüttüğü çalışmasında, ergen-anne-baba ilişkilerinin problem çözme becerileri, bilişsel çarpıtmalar ve aile yapısına etkilerini incelemiştir. Bulgular, ebeveyn ve ergen stres düzeyini belirleyen en önemli etkenin iletişim

olduğunu göstermiştir. Çalışma ergen-ebeveyn ilişkisinde cinsiyetin etkili olduğunu, anne ile kız arasındaki ilişkinin daha sıcak, anne ile oğul arasındaki ilişkinin ise daha çatışmalı olduğunu ortaya koymuştur.

Kumbasar ve Bulut (1997) uyum bozukluğu tanısı koyulan üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada; öğrencilerin aile işlevlerini tüm alt boyutlarda sağlıklı olarak algıladıklarını belirlemişlerdir. Bu boyutlar içinde en sağlıklı algılanan alt boyutun “Problem Çözme” alt boyutu olduğu görülmüş, gençlerin büyük kısmının aile algıları ise yetersiz ya da işlevsiz olduğu tespit edilmiştir.

Sümer ve Güngör (1999)’ün, yaş ortalamaları 20 olan 279 üniversite öğrencisinden oluşan araştırmalarında, ebeveynlerin çocuk yetiştirme stillerinin gencin bağlanma stillerine, benliğine ve yakın ilişkilerine etkisi incelenmiştir. Veriler; Çocuk Yetiştirme Stili Ölçeği, İlişki Anketi, Benlik Belirginliği Ölçeği, Sürekli Kaygı Ölçeği ve Sosyotropi-Otonomi Ölçeği ile toplanmıştır. Bulgular, yüksek düzeyde ilgi ve kabullenme gören gençlerin düşük düzeyde kabul; ilgi ve otoritenin olduğu ailelerden gelenlere göre anlamlı derecede güvenli bağlanma gösterdiklerini ortaya koymuştur.

Örgün’ün (2000); anne-baba tutumları ile çocuğun benlik saygısı ve atılganlık seviyesi arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında örneklem 223 erkek ve 197 kız olmak üzere toplam 420 öğrenciden oluşmuştur. Veriler; Bireyi Tanıma Çizelgesi, Rathus Atılganlık Envanteri, Piers-Harris Benlik Saygısı Ölçeği ve Anne-Baba Tutum Ölçeği ile toplanmıştır. Bulgulara göre, eşitlikçi ve demokratik anne-baba tutumu algılayan çocukların baskıcı, otoriter ve aşırı koruyucu anne-baba tutumu algılayan çocuklardan daha yüksek benlik saygısına sahip ve daha atılgan oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca atılganlık düzeyi ile benlik saygısı arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür.

Topçu Kabasakal (2001), uyum sorunu olan çocukların aile işlevlerinin iyileştirilmesinde anne eğitim gruplarının etkisini belirlemek için yaptığı araştırmasının örneklemine 80 deney grubu (uyum sorunlu çocukların anneleri) ve 40 kontrol grubu (uyum sorunu olmayan çocukların anneleri) olmak üzere 120 kişi oluşturmuştur. Veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen Görüşme Formu ve Aile Değerlendirme

Ölçeği ile toplanmıştır. Deney grubundaki anneler 8 kişilik gruplar halinde 10 oturumluk eğitim gruplarına katılmıştır. Araştırmanın bulgularında; uyum sorunu olan çocukların ailelerinin sağlıksız aile işlevlerine sahip olduğu, uyum sorunu olmayan çocukların ailelerinin ise sağlıklı aile işlevlerine sahip olduğu ve eğitim uygulamasının deney grubunun sağlıksız aile işlevlerinde iyileşmeyi sağladığı saptanmıştır.

Ökte (2001)'nin araştırmasında; aile işlevleri sağlıklı ya da sağlıksız olan ergenlerin içe dönüklük-dışa dönüklük boyutları bakımından kişilik özellikleri ve aile işlevleri incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini Burdur ilindeki liselere devam eden 163'ü kız ve 183'ü erkek olmak üzere 346 öğrenci oluşturmuş, veriler Eysenck Kişilik Envanteri ve Aile Değerlendirme Ölçeği ile toplanmıştır. Araştırmanın bulguları; sağlıksız ailelerin çocuklarının, sağlıklı ailelerin çocuklarına göre daha dışa dönük olduğunu, cinsiyet ve ailelerinin evlilik durumunun anlamlı bir farklılığa neden olmadığını, evli olan ailelerin boşanmış ya da çatışma yaşayan ailelere göre genel işlevlerde daha sağlıklı olduğunu, ebeveynlerinden biri ölmüş olan gençlerin ebeveynleri boşanmış olanlara oranla problem çözme ve iletişimde daha sağlıklı olduğunu ortaya koymuştur.

Yılmaz (2001), örneklemini ilköğretim, lise ve üniversitede okuyan 534 öğrenci ve bu öğrencilerin ailelerinin oluşturduğu araştırmasında çocukların anne-babaları ile ilişkilerini incelemiştir. Veriler, Çiftler Uyum Ölçeği, Anne-Baba Tutum Ölçeği ve Benlik Algısı Ölçeği ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda; eşler arasındaki uyum ile anne-babaların çocuklarına gösterdikleri ilgi arasında pozitif ilişki olduğu, ayrıca her yaş grubunda anne-baba kabul-ilgi-özerklik ve kontrol-denetleme alt boyutlarının benlik algısını anlamlı düzeyde etkilediği bulgularına ulaşılmıştır.

Topçugil (2002), aile işlevlerinin çocukların psikolojik, sosyal ve fiziksel gelişimlerine etkisini araştırdığı araştırmasında, örneklemini Ankara Defterdarlığı Gündüz Bakımevine devam eden toplam 100 çocuk ve bu çocukların aileleri olarak belirlemiştir. Veriler Gelişim Basamaklarını Değerlendirme Dosyası ve Aile Değerlendirme Ölçeği ile toplanmıştır. Araştırmanın bulguları annelerin davranış kontrolü boyutuyla çocukların sosyal-duygusal gelişimlerinin ilişkili olduğunu, babanın davranış kontrolü boyutuyla ise çocuğun algılamasının ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Bahçivan-Saydam ve Gençöz (2005) yaşları 14-17 arasında değişen 153 lise öğrencisi ile yürüttükleri araştırmada; aile ilişkileri, ebeveynin çocuk yetiştirme tutumu ve kendilik değerinin, gençlerde görülen davranış problemleriyle ilişkisini incelemişlerdir. Araştırmanın bulguları; aile bireylerinin problem çözme konusunda yetersiz kalması ile ergenin yıkıcı davranışlar sergilemesi arasında pozitif ilişki olduğunu, ailenin genel işlevlerinde yaşanan problemlerin ergenin suça yönelik davranış problemlerinin yordanmasında önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir.

Türküm ve diğerleri (2005), üniversite öğrencilerinin aile işlevi algıları ile sorunlarla başa çıkma davranışları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmanın bulguları; işlevsel olmayan başa çıkma davranışlarını sıklıkla sergileyen öğrencilerin aile işlevlerini sağlıklı algıladıklarını, sağlıklı aile işlevi algısına sahip öğrencilerin ise sorunları aile üyeleriyle paylaşma yolunu seçtiklerini ortaya koymuştur.

Ulusoy, Özcan Demir ve Görgün Baran (2005), 726 ergen ile yaptıkları çalışmada ebeveynin çocuk yetiştirme biçimi ile gencin ergenlik döneminde yaşadığı problemler arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırmanın bulgularına göre; ebeveynin çocuk yetiştirme biçimi ile gencin ailesinin sosyal ve ekonomik durumu, aile içi ilişkiler ve aile içi şiddet, gencin etiketlenmesi, gencin ve ailesinin madde bağımlılığı, gencin hayatı yaşamaya değer bulmaması, gencin vücuduna zarar verme davranışı, okula devamsızlığı, evden kaçma davranışı ve arkadaşları ile ilişki kuramaması arasında güçlü ve anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.

Avcı (2006), şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen ergenlerin ailelerinin problem çözme, iletişim, duygusal tepki verebilme, ailedeki roller, davranış kontrolü, gereken ilgiyi gösterebilme ve aile işlevlerini incelediği araştırmasının örneklemini, yaşları 14-18 arasında olan ergenlerin aileleriyle oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularında, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin problem çözme, iletişim, duygusal tepki verebilme, ailedeki roller, davranış kontrolü, gereken ilgiyi gösterebilme ve genel aile işlevlerinde karşılaştırma grubunda yer alan ailelere göre önemli oranda yetersizlik yaşadıkları belirlenmiştir. ayrıca şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin

“sürekli öfke”, “içe-yönelik öfke” ve “dışa yönelik öfke” düzeylerinin anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu, şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin ailelerinin ise öfkelerini daha iyi kontrol ettikleri görülmüştür.

Balkaya ve Ceyhan (2007), 1454 lise öğrencisi ile yürüttükleri araştırmada lise öğrencilerinin suç davranış düzeylerini bazı kişisel ve ailesel nitelikler bakımından incelemişlerdir. Araştırmanın bulgularına göre, anne ve babalarını otoriter ve ilgisiz algılayan ergenlerin suç davranış düzeyleri, anne ve babalarını demokratik algılayanlardan ergenlere göre daha yüksek çıkmıştır. Öğrencilerin ailelerinde kendilerini mutlu hissetme sıklıkları ile suç davranış düzeyleri arasında negatif ilişki bulunmuştur.

Cenkseven-Önder ve Yurtlar (2008) zorba, kurban ve olumlu özellikler taşıyan ergenlerle bu ergenlerin aile özellikleri arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Bulgulara göre zorba ve kurban öğrenciler ailelerini problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, ilgi gösterme, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar alt boyutlarında olumlu özelliklere sahip öğrencilere göre daha olumsuz algılamaktadırlar.

Siyez (2009) anti-sosyal davranışlarla ilgili koruyucu ve risk faktörlerine ilişkin yaptığı kapsamlı alanyazın taraması sonucuna göre, aile bireyleri arasındaki sağlıklı iletişimin anti-sosyal davranışlara karşı sosyal bir koruyucu etki oluşturduğunu, aile içi sağlıklı iletişimin ise ergenlerin olumlu sosyal gelişimlerini aksattığını ve uyumsuz davranışların görülme sıklığını artırdığını ortaya koymuştur.

Bulut (2010)'un, 14-18 yaş aralığında 695 lise öğrencisi ergenlerde yapmış olduğu araştırmada kuraldışı davranışların aile işlevselliği, aile risk faktörleri ve yaşam kalitesi açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bulgulara, problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel işlevler açısından sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenler, sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlere kıyasla daha yüksek oranda kuraldışı davranış gösterdiğini ortaya koymuştur.

Aile işlevlerine ilişkin yurt içi araştırmalarda daha çok madde kullanımı, iletişim, suça yönelme eğilimi, atılganlık, benlik algısı, bağlanma stilleri, kabul, özerklik, bilişsel çarpıtma, ebeveyn tutumları, içe ve dışa yönelik öfke, antisosyal davranış, kuraldışı davranış ve problem çözme becerileri gibi değişkenlerin ele alındığı görölmektedir

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın evren ve örnekleme, araştırma deseni, araştırmaya katılan öğrencilerin deney ve kontrol gruplarına nasıl yerleştirildiği, araştırmada kullanılan veri toplama araçları, yapılan deneysel işlemler ve verilerin analizine ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

3.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Samsun ili Atakum ilçesindeki 2011-2012 eğitim-öğretim yılında var olan liseler arasından seçkisiz olarak seçilmiş 4 lisede öğrenim görmekte olan 231 11. sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Belirtilen liselerde öğrenim gören 11. Sınıf öğrencisi 350 öğrenciye Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği ve Aile Değerlendirme Ölçeği ve araştırmacı tarafından biçimlendirilen Kişisel Bilgi Formu ve uygulanmıştır. Uygulanan ölçeklerden 231 tanesi puanlamaya alınabilmiş, 119 ölçek yarım bırakıldığı için iptal edilmiştir.

Değerlendirmeye alınan her iki ölçekten de aldığı ham puanlar hesaplanmış ve bunlar standart T puanlarına çevrilmiştir. Tüm bireylerin elde ettikleri toplam puanlar büyükten küçüğe doğru sıralanmıştır. En yüksek puan alan kişiler belirlendikten sonra deney ve kontrol gruplarının oluşturulması amacıyla hangi ailelere ulaşılabileceği belirlenmiştir.

Ailelerin katılımı konusunda gönüllülük esas alınmış ve çalışmaya katılmayı kabul edenler arasından bir deney ve bir kontrol olmak üzere çalışma grupları oluşturulmuştur. Çalışma gruplarının her biri 9 ergen ve annesinden oluşmaktadır. Başka bir ifadeyle 9 ergen deney, 9 ergen de kontrol grubunda olmak üzere 18 ergen çalışma grubuna dahil edilmiştir. Çalışma gruplarına ergenler anneleri ile birlikte katılmışlar ancak, ölçümler ergen algısı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evren ve örnekleme ilişkin veriler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Evren ve Örneklem Tablosu

Kişisel Bilgi Formu	Evren		Örneklem	
			Deney	Kontrol
Cinsiyet	Kadın	126	3	3
	Erkek	105	6	6
Akademik Başarı	Düşük	5	0	0
	Orta	154	6	6
	Yüksek	72	3	3
Anne	Öz	229	9	9
	Üvey	2	0	0
Anne Öğrenim Durumu	Okuryazar Değil	4	0	0
	Okuryazar	3	0	0
	İlkokul Mezunu	69	2	3
	Ortaokul Mezunu	46	1	1
	Lise Mezunu	69	4	2
	Üniversite Mezunu	40	2	3

Tablo 1 incelendiğinde, deney grubuna alınan 9 ergenin 6'sının erkek, 3'ünün kız öğrenci olduğu, deneklerin 6'sının orta, 3'ünün yüksek akademik başarı gösterdiği, anne ve babalarının üvey olmadığı, ebeveynlerin ağırlıklı lise ve üstü eğitim aldığı görülmektedir. Bu sosyolojik anlamda orta sınıf aile tipolojisine uymaktadır. Nitekim ailelerle yapılan yüz yüze görüşmelerde, ailelerin ekonomik yoksulluk çekmedikleri, düzenli bir aile gelirlerinin olduğu anlaşılmıştır. Hem deney hem kontrol grubunda bulunan ebeveynlerin de birbirlerine yakın özellikler göstermelerine dikkat edilmiştir.

3.2. Araştırmanın Deseni

Bu araştırma, ergen-ebeveyn ilişki geliştirme programının algılanan ebeveyn red ve aile işlevleri algısı üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yarı deneysel bir araştırmadır. Araştırmada 2x2'lik karışık desenlerin bir türü olan deney ve kontrol gruplu ön-test ve son-test desen kullanılmıştır. Bu desende birinci faktör bağımsız işlem gruplarını (deney ve kontrol) gösterirken, ikinci faktör bağımlı değişkenlere ilişkin farklı koşullardaki

tekrarlı ölçümleri (ön-test, son-test) göstermektedir (Büyüköztürk, 2006: 82). Araştırma deseni Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Araştırmanın Deseni Tablosu

Gruplar	Öntest	İşlem	Sontest
Deney Grubu	Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği Aile Değerlendirme Ölçeği	Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme Programının Uygulaması(10 Oturum)	Ebeveyn Kabul/Red Ölçeği Aile Değerlendirme Ölçeği
Kontrol Grubu	Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği Aile Değerlendirme Ölçeği	İşlem Yok	Ebeveyn Kabul/Red Ölçeği Aile Değerlendirme Ölçeği

Tablo 2’de görüldüğü gibi grup uygulamaları öncesinde deney ve kontrol gruplarına Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği ve Aile Değerlendirme Ölçeği ve bu ölçüm ön test niteliğini taşımıştır. Ölçeğin uygulanmasından sonra deney grubuna atanan bireyler araştırmacı tarafından hazırlanan 10 oturumluk Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme Programının uygulamasına katılmışlardır. Bu süre boyunca kontrol grubundaki bireyler herhangi bir müdahaleye maruz kalmamışlardır. Eğitim programı sonlandırıldıktan bir gün sonra, tüm gruplardaki bireylere Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği ve Aile Değerlendirme Ölçeği tekrar uygulanmış ve bu ölçüm de son test niteliğini taşımıştır.

Bu desene göre, araştırmanın bir bağımsız, iki bağımlı değişkeni bulunmaktadır. Araştırmanın bağımsız değişkeni Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme Programının uygulamasıdır. Araştırmanın bağımlı değişkenleri ise, ergen tarafından algılanan red puanları ve aile işlevleridir.

Katılımcıların seçimi aşamasında bağımlı değişkenler dışında öğrencilerin sahip oldukları kişisel değişkenler açısından da kontrol edilebilmeleri önemlidir. Deneysel desenlerin gerektirdiği kontrollerin sağlanamadığı ya da yeterli olmadığı durumlarda yarı deneysel desenlerden faydalanılır (Karasar, 2011:102; Akkoyun, 1986: 296).

Yansız atamanın gerçekleştirilemediği yarı–deneysel desende, araştırmacı önemli değişkenler açısından denekleri eşitlemeye çalışır (Mertens, 2010: 138-149). Bu çalışmada öğrencilerin, sınıf düzeyleri, akademik başarılar, cinsiyetleri, ailelerinin sosyo-ekonomik düzeyi gibi kişisel değişkenleri dikkate alınarak gruplar oluşturulmaya çalışılmış ve böylece yarı deneysel desenin gerekleri yerine getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca ebeveynlerin de (annelerinde) deney ve kontrol gruplarında olmaları nedeniyle annelerin de kişisel değişkenleri dikkate alınmıştır. Ancak araştırmada deneysel işlemin (Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme Programının) anneler üzerindeki sonuçlarının incelemeye alınmaması nedeniyle buna ilişkin bilgiler ve veriler bu çalışma süresince değerlendirilmeye alınmamıştır. Ergenlerin ebeveynlerinden algıları red puanları ve aile işlevleri puanları bakımından eşitlenip eşitlenmediğini anlamak için deney ve kontrol gruplarının ön test puanlarına t-testi uygulanmıştır. t-testi sonuçları Tablo 3’ de sunulmuştur.

Tablo 3: Deney ve Kontrol Gruplarının Ebeveyn Kabul/Red Ölçeği ve Aile Değerlendirme Ölçeği Ön Test Puanlarına Ait Sayısal Bilgiler ve t-Testi Karşılaştırılması

	n	$\bar{x}$ (ön-test)	t	Ss	p
Deney(Kabul/Red)	9	180.000	.775	10.641	.522
Kontrol(Kabul/Red)	9	176.777		10.244	
Deney (Aile İşlevleri)	9	2.317	.654	.142	.450
Kontrol(Aile İşlevleri)	9	2.255		.193	

p>.05

Tablo 3’de görüldüğü üzere deney ve kontrol grubunda yer alan ergenlerin Kabul/Red Ölçeği [t=.775; p>.05] ön-test ve Aile Değerlendirme Ölçeği [t=.654, p>.05] ön-test puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığına yönelik yapılan t-testi sonuçlarına göre; deney ve kontrol grupları ön-test puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı, yani grupların ön-test puanları açısından birbirine denk olduğu görülmektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada çalışma grubunu oluşturan öğrencilerden gerekli olan verileri elde etmek amacıyla Kişisel Bilgi Formu, Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği ve Aile Değerlendirme Ölçeği uygulanmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formu araştırmacı tarafından hazırlanmış olup, öğrencilerin cinsiyetleri, akademik başarıları, ebeveynlerinin öz ya da üvey olup olmaması, ebeveynlerinin boşanıp boşanmadıkları, boşanmışlar ise hangi ebeveyni ile birlikte yaşadıkları, anne ve babalarının öğrenim durumu ile ilgili bilgileri edinmeyi amaçlayan sorulardan oluşmaktadır. Bu formla edinilen bilgiler çalışma gruplarının temel bazı özellikleri açasından denkleştirilmesinde kullanılmıştır.

3.3.2. Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği

Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği, çocuk tarafından algılanan ebeveyn kabul-reddinin değerlendirilmesi amacıyla Rohner ve arkadaşları tarafından 1978 yılında geliştirilmiştir (Aktaran: Öngider, 2006: 73). Altmış maddelik Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği; Sıcaklık Alt Ölçeği (20 madde), Düşmanlık/Saldırganlık Alt Ölçeği (15 madde), İhmal ve Kayıtsızlık Alt Ölçeği (15 madde) ve Ayrışmamış Ret Alt Ölçeği (10 madde) olmak üzere dört alt ölçekten oluşmaktadır

Kabul-red ile ilgili yukarıda açaıklanan dört alt ölçeğin toplam puanı bireylerin “ebeveyni tarafından kabul edilme-reddedilme” algısını göstermektedir. Bu puanlar 60 ile 240 arasında değişmekte; 60 puan en yüksek düzeyde kabul algısını, 240 puan en yüksek düzeyde red algısını göstermektedir. Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği’nde yer alan maddeler “hemen hemen her zaman doğru”, “bazen doğru”, “nadiren doğru”, “hiç bir zaman doğru değil” biçiminde dörtlü likert tipi bir ölçek üzerinde yanıtlanmaktadır. Değerlendirme bu yanıtlara sırasıyla 4, 3, 2, ve 1 puan verilerek yapılmaktadır. Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği, 9-17 yaşlar ararsındaki çocukların anne-babalarıyla ilişkilerinde “algıladıkları” kabul-reddini değerlendirmektedir. Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği, anne ve baba için ayrı ayrı doldurulmaktadır. Baba ile ilişkide algılanmış olan kabul-reddin değerlendirildiği Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği, "Baba EKRÖ", anne ile ilişkide

algılanmış olan kabul-reddin değerlendirildiği EKRÖ ise, "Anne EKRÖ" olarak adlandırılmaktadır.

Türkiye’de Çocuk/Ergen EKRÖ’nün ülkemizdeki güvenirlik ve geçerlik çalışması Varan (2003) tarafından yapılmış ve elde edilen bulgular Çocuk/Ergen EKRÖ’nün ülkemizdeki çocukların algıladıkları ebeveyn kabul-reddini güvenilir ve geçerli bir şekilde değerlendirdiğini göstermiştir. Yaşları 9 ile 18 arasında değişen 1657 denekle (821 kız - 49.5%; 833 erkek - 50.3%) yapılan çalışmada Çocuk/Ergen EKRÖ’nün hem Anne hem de Baba formlarına ait alt ölçeklerin Cronbach Alpha iç-tutarlık katsayıları .82 ile .96 arasında değişmiştir. Her iki form içinde toplam iç-tutarlık katsayısı .96 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini irdeleyen faktör analizi sonuçları da, Çocuk/Ergen EKRÖ’nün Anne ve Baba formlarının ülkemizdeki geçerliğini desteklemiştir. Uygulanan Oblimin Rotasyonu sonrasında 16 kümenin beklendiği gibi iki ayrı faktöre yüklendiği görülmüştür. Öz değerleri Anne Formu için 8.83 ve 2.01, Baba formu için ise 9.18 ve 2.22 olan bu iki faktöre yüklenen kümeler incelendiğinde, birinci faktör “Red”, ikinci faktör ise “Kabul” olarak isimlendirilmiştir. Bu iki faktörün açıkladığı toplam varyans Anne formu için %67.75, Baba formu için %71.24 olarak belirlemiştir. Diğer yandan ölçeğe sonradan eklenen Kontrol alt ölçeğinin iç tutarlık katsayısı Anne Formu için .74, Baba Formu için .73 olarak hesaplanmıştır. Kontrol alt ölçeğinin yapı geçerliği için uygulanan faktör analizinde uygulanan Oblimin Rotasyonu sonrası oluşturulmuş olan 5 kümenin beklendiği gibi iki ayrı faktöre yüklendiği görülmüştür. Öz-değerleri Anne Formu için 2.23 ve 1.35, Baba Formu için ise 2.11 ve 1.49 olan bu iki faktöre yüklenen kümeler incelendiğinde, birinci faktör “izin vericilik”, ikinci faktör ise “kısıtlayıcılık” olarak isimlendirilmiştir. Bu iki faktörün açıkladığı toplam varyans Anne formu için %71.53, Baba formu için %73.94 olarak belirlemiştir. Bu sonuçların ışığında Çocuk/Ergen EKRÖ’nün Türk çocuklarının anne-babalarıyla ilişkide algılamış oldukları kabul-reddi güvenilir ve geçerli bir şekilde değerlendirdiği sonucuna varılmıştır (Varan, 2003).

3.3.3. Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ)

Özgün adı “Family Assessment Device” (FAD) olan Aile Değerlendirme Ölçeği, Amerika Birleşik Devletleri’nde Brown Üniversitesi ve Buttler Hastanesi tarafından

Aile Araştırma Programı çerçevesinde geliştirilmiş ve ailenin işlevlerini hangi konularda yerine getirip getirmediğini ortaya çıkarmak amacıyla kullanılmıştır. Epstein, Baldwin ve Bishop tarafından (1983) geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan ölçek, daha önce geliştirilmiş olan McMaster Aile İşlevleri Modelinin klinik olarak aileler üzerinde uygulanmasıyla elde edilmiştir. Ölçek, Türkiye’de Bulut (1990) tarafından geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılarak Türkçeye kazandırılmıştır. Ölçeğin İngilizce orijinali üç yabancı dil uzmanı tarafından birbirinden bağımsız olarak dilimize çevrilmiştir. Daha sonra aile terapisi konusunda uzmanlaşmış bir öğretim üyesinin önerileri doğrultusunda, her bir madde için o maddeyi en iyi açıklayan çeviri benimsenmiştir. Böylelikle Türkçeye çevrilmiş olan bu form Amerika’da uzun yıllar kalmış bir psikolog tarafından tekrar İngilizceye çevrilmiş ve ifadeler daha düzgün ve anlaşılır hale getirilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliğinde (Construct validity) ADÖ boşanma sürecinde olan 25 kadın veya erkeğe, 25’de normal evlilik sürdüren çiftlerden birine uygulanmıştır. Her iki grupta elde edilen puan ortalamaları arasındaki fark tüm alt boyutlar için ayrı ayrı testi ile test edilmiştir. Ölçeğin uyum geçerliliğini (Concurrent validity) incelemek amacıyla ADÖ, halen evli bulunan 25 kişiye 10 sorudan oluşan Evlilik Yaşam Ölçeği, kişinin evlilikteki doyumunu ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir ölçek olduğundan, ADÖ’nin sadece “Genel İşlevler” alt ölçeği ile karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda, deneklerin her iki ölçekten aldığı puanlar üzerinden hesaplanan Pearson Momentler Çarpımı korelasyon kat sayısı 0.66 olarak bulunmuştur. Bu değer $p < 0.001$ düzeyinde anlamlıdır. Aracın güvenilirliği iç tutarlılık ve puan değişmezliği açısından incelenmiştir. Ölçeğin iç tutarlılığı ile ilgili analizler, 67 kişinin ADÖ’ye verdikleri cevaplar üzerinden her bir alt grup için ayrı ayrı Cronbach-alfa katsayıları hesaplanarak yapılmıştır. Ölçeğin puan değişmezliğini hesaplamak amacıyla ADÖ Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu öğrencileri ve çalışanlarından meydana gelmiş 51 kişiye 3 hafta ara ile 2 kez uygulanmış, deneklerin ADÖ’nün her iki uygulamasından aldıkları puanlar arasındaki ilişki Pearson- momentler çarpımı korelasyon katsayısı ile hesaplanmıştır. Sonuçlar ölçeğin bu konularda güvenilirliğinin yeterli düzeyde olduğunu göstermiştir (Bulut, 1990).

Ölçek, Problem Çözme, İletişim, Roller, Duygusal Tepki Verebilme, Gereken İlgiyi Gösterme, Davranış Kontrolü, Genel İşlevler olmak üzere 7 alt ölçek ve 60 madde

içermekte ve aile üyelerinin kendi aileleriyle ilgili algılarını değerlendirmektedir. Her madde aile yaşamına ilişkin olumlu ve olumsuz ifadelerin yer aldığı bir cümleden meydana gelmiştir ve her biri yedi alt ölçekten bir tanesine aittir. Maddelerin bazıları, sağlıklı işlevleri bazıları da sağlıklı işlevleri tanımlamaktadır. ADÖ’de bu yedi alt ölçeğin yanı sıra ayrıca toplam puan üzerinden bir değerlendirme yapılmaktadır. On iki yaş üzerindeki tüm aile bireylerine uygulanabilen bu ölçekte puanlar 1.00 (sağlıklı) ile 4.00 (sağlıksız) arasında değişmektedir. 2.00’nin üzerindeki puan ortalamaları aile işlevlerinde sağlıksızlığa doğru bir gidiş olduğunu göstermektedir (Bulut, 1990).

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde ne tür çözümlene tekniklerinin kullanılması gerektiğine karar vermek amacıyla deney ve kontrol gruplarının ölçeklerden elde ettikleri değerlerin parametrik testlerin temel varsayımlarını karşılayıp karşılamadığı sorgulanmıştır. Verilerin normal dağılıma uygunluğunu test etmek için gözlem sayısı 29’dan az olduğu durumlarda kullanılan Shapiro Wilk testi kullanılmıştır. Ardından çarpıklık katsayısı (Skewness), aritmetik ortalama ve ortanca değerleri ele alınmış ve elde edilen sonuçlara ve varyansların homojenliği testinden elde edilen verilere göre parametrik testlerin kullanımına karar verilmiş ve mixed (karışık) desenlerde kullanılması uygun bir teknik olan tek faktörde tekrarlı ölçümler için iki faktörlü ANOVA tekniği (Büyüköztürk, 2006: 80) kullanılmıştır.

Uygulamanın Yapıldığı Yer ve Zaman

Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme Programının uygulama çalışmaları Mart ve Haziran 2012 tarihleri arasında Atakum Belediyesi Eğitim ve Kültür Merkezi’nde yapılmıştır. Deney grubunda yer alan ergen ve annelerinin uygulamalara devamlılığının sağlanmasına katkı sağlamak amacıyla katılımcıların uygulama yerine ulaşımı ve geri dönüşleri servislerle sağlanmıştır. Deney grubunda bulunan 9 ergene ve annelerine on hafta boyunca her cuma günü 18.00 ile 20.30 saatleri arasında yaklaşık olarak 120 dakika süresince araştırmacı tarafından programın uygulaması yapılmıştır. Katılımcı ergenlerden son oturumda bir gün sonra son test ölçümleri alınmıştır.

3.5. Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme Programı

Ergen-Ebeveyn ilişki geliştirme oturumlarının amacı, sağlıklı aile yaşamının temeli olan alanlarda hem ergenler hem de ebeveynler için bir öğrenme yaşantısı oluşturarak bireylerin becerilerini geliştirmektir (Burnett, 1992: 17). Programın oluşturulmasında Darrell J. Burnett' in(1992) “Improving Parent-Adolescent Relationships Learning Activities for Parents and Adolescents. Leader Manual and Participant Workbook” kitabındaki programının basamakları temel olarak alınmış; etkinlik içeriğinin ve ifade örneklerini oluşturulmasında ise; dönemin ergen ve ebeveyn açısından genel özellikleri ve döneme özgü çatışma alanları araştırılmış ve bu amaçla; Temel ve Aksoy (2010), Ergen ve Gelişimi: Yetişkinliğe İlk Adım”; Karaköse (2008), Anne Babalar için Ergen Psikolojisi ve İletişim”; Ersanlı (2010), “Davranışlarımız” kaynaklarından faydalanılmıştır.

3.6. Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme Programının Uygulanması

On oturumdan oluşan Ergen- Ebeveyn İlişki Geliştirme Programının uygulanmasına yönelik amaçlar ve işlemler aşağıda verilmiştir.

3.6.1. 1. Oturum

Amaçlar

1. Grup üyelerinin birbirlerini tanımalarını sağlamak ve grup sürecinin işleyişi konusunda bilgilendirme yapmak.
2. Ebeveyn ve ergenlere birbirlerinin kişilik özelliklerini anlama imkanı sağlamak.
3. Ebeveyn ve ergenlerin birbirlerini anlama konusunda ne kadar benzer ya da farklı olduklarını kavratmak.

Aşağıdaki noktalar vurgulanır:

- İlk oturum, ebeveyn ve ergenlerin birbirlerinin kişilik özelliklerini algılamaları konusunda farkındalıkları ile ilgilenir. Bu bağlamda sosyal algıdaki farklılaşmalara dikkat çekilir. Sosyal algının, insanların başkalarını nasıl algıladıkları ve aile üyelerinin birbirleri ile nasıl etkileşimde bulunduğunu anlamak için bir anahtar olduğu ve sosyal algının birbirimizi nasıl gördüğümüze yönelik olduğu ve güncel davranışlara (önceki altı ay içinde) dayalı olması gerektiği uygulayıcı tarafından ifade edilir.

İşlem

1. Katılımcılar bir birlerini tanır ve grup sürecinin işleyişi ile ilgili bilgi verilir ve katılımcıların soruları uygulayıcı tarafından yanıtlanarak oturuma başlanır.
2. Aile üyeleri ile sosyal algı ve davranış arasındaki bağlantı üzerine tartışma yürütülür.
3. Aile Sosyal Algısı: Ebeveyn-Ergen Formu'nu doldurmaları için ebeveynler ve ergenler bilgilendirilir ve formların tamamlanması için 15 dakika beklenir.
4. Formları karşılaştırmak için ebeveynler doğrudan gençlerle birlikte oturmaları sağlanır. Birbirlerinin yanıtlarını gözden geçirirlerken, form üzerindeki her bir açıklama için spesifik örnekler vermeleri konusunda uygulayıcı bilgilendirme yapar.
5. Ebeveynler ve ergenler arasındaki 10-15 dakikalık tartışmadan sonra, Olumsuz açıklamaların karşısındaki olumlu açıklamalar ile ilgili grup tartışması yapılır.
6. Sosyal algı üzerine pozitif veya negatif vurgunun önemini tartışılır. Aile içinde, sosyal algıların gerçekçi bir dengesini geliştirmeye çalışmanın, ailenin her üyesinin olumsuz yönlerini kabul ederek olumlu yönlerini artırmak için çalışmanın öneminden bahsedilir.
7. Ailelere genel olarak diğerlerinin üç bölümdeki değişik tanımlamalarla ilgili kendilerini nasıl hissettikleri ve yeni sürprizle karşılaşmış ve karşılaşmadıkları ile ilgili sorular uygulayıcı tarafından katılımcılara sorulur.
8. Arkadaşlarla ilgili konu ele alınır.
  - a. Ebeveynlere, ergenlik dönemindeki çocuklarının arkadaşları ile ilgili (giyimleri, saçları, makyajları, müzikleri dilleri vb.) kendi algılarına (olumlu ya da olumsuz) nasıl ulaştıklarını tartışmak için soru sorulur.
  - b. Ergenlere, onları arkadaş olarak isteyip istemedikleri açısından kendi algılarını (olumlu ya da olumsuz) nasıl şekillendirdiklerini tartışmak için soru sorulur.
9. Aile içinde algıları güncel tutmanın ve birbirlerinin eski görünümünü değiştirmek için istekli olmanın çok önemli olduğu hatırlatılarak oturumu bitirilir. Sonraki oturumda sosyal algı konusunu devam edeceği ve birbirlerinin değerlerini nasıl gördüklerine yoğunlaşılacağı da gruba hatırlatılır.

1. Oturumun Özeti

Birinci oturum grup üyelerinin kendilerini tanıtmaları ile oturuma başladıktan sonra grup sürecinin işleyiş kuralları olan grup üyelerinin birbirlerine karşı koşulsuz saygılı olmaları, düşüncelerden çok duyguların ifadesinin önemi, grup içinde konuşulanların grupta

kalacağı, bir üye konuştuğu zaman diğerleri onu dinlemesinin gerekliliği, etkililik açısından üyelerin oturumlara katılmalarının önemi ifade edildi. Grup üyelerinin çoğu daha önce böyle bir süreçte yer almadıkları için heyecanlı olduklarını; ebeveynler ise böyle bir eğitime neden seçildiklerinin anlamadıklarını ifade ettiler. Ardından grup üyelerine süreçten beklentileri soruldu. Katılımcıların bir kısmı çocuğu ile ilgili bir sorun olmadığını düşündüğünü ve belirtirken bir kısmı ise böyle bir süreçte yer almanın ilişkilerine iyi geleceğine inandıklarını ifade ettiler. Tüm ebeveyn ve ergenler ortak bir şekilde bir sorun üzerine konuşmaya başladıklarında bunun tartışmaya dönüştüğünü; birbirlerinin istek ve beklentilerine karşılıklı duyarsız kaldıklarını belirttiler. Ardından ilk iki oturumun amacının birbirimizi anlamak olduğu ve bu bağlamda oturumun amacının da kişilik özelliklerimizi anlamak olduğu bilgisi verilerek sosyal algı kavramı üzerinde bilgilendirme yapıldı. Daha sonra ergen ve ebeveynlere Sosyal Algı: Ebeveyn ve Ergen Formunu doldurmaları için açıklama yapıldı. Formlar doldurulurken ebeveynlerden ve ergenlerden fiziksel görünüşleri değil yalnızca kişilik özelliklerini ele almaları istendi. Formları doldurmaları için yeterli süre verildikten sonra katılımcıların birbirleri ile birlikte yanıtlarını kontrol etmeleri için zaman verildi ve ardından her bir üyeden A, B ve C bölümlerinde yer alan ifadelerin olumlu ya da olumsuzluk oranlarının yoklaması yapıldı ve sayılar tahtaya kaydedildi. Bu oran tüm ailelerde yaklaşık % 50 oranında idi. Sosyal algı üzerine pozitif veya negatif vurgunun ve sosyal algı dengesinin aile içi dinamiklere etkisinin önemine yönelik grup tartışması yapıldı. Daha sonra formun D, E ve F bölümlerinin yer aldığı arkadaşlarla ilgili bölüm ele alındı. Formun A, B ve C bölümlerine benzer bir yoklama yapıldıktan sonra grup tartışması başlatıldı. Ailelerin eğilimi genel olarak arkadaşlarını seçerken çocuklarından beklentileri kendi aile yapılarına kendi değerlerine yakın kişileri seçmeleri yönündeydi. Ebeveynler, arkadaş seçimi konusunda çocuklarından beklenti oluştururken kendi kişilik özelliklerini temel aldıklarını fark ettiler. Bu cevap genel olarak grup içerisinde ergenlerde rahatsızlık yarattı. Bunun bencillik olduğunu ve böyle bir beklentiye yanıt vermenin olası olmadığını ifade ettiler. Ergenlere bu seçimi yaparken olumlu ya da olumsuz algılarını nasıl şekillendirdiği ile ilgili soru yöneltilerek grup tartışması yapıldı. Ardından olumlu ve olumsuz yönlerimiz ile yüzleşmenin grup üyelerinde neler hissettirdiği üzerine konuşuldu bu konuda ebeveynlerin daha hassasiyet gösterdiği gözlemlendi. Daha sonra ergen ve ebeveyn formlarında yer alan “Ebeveynim beni nasıl tanımlar” ve “Kızım/Oğlum beni nasıl tanımlar” bölümünde yer alan olumlu ve olumsuz

ifadelerin tutarlılığı üzerine konuşuldu. Bu konuda olumsuz ifadeler ebeveynlere yönelik genel olarak müdahaleci tanımları ağırlık kazanırken, ergenlere yönelik ise sorumluluklarına yönelik eksiklikler ve vurdumduymazlık tanımları ağırlık kazandı. Olumlu ifadeler ise genel olarak ebeveynlere yönelik özverili ve sevgi dolu olma yönündeydi, ergenlere yönelik ise topluma karşı saygılı tanımları ağırlık kazandı. Katılımcıların geneli ilk oturumun olmasından kaynaklı olarak kendilerini gergin hissettiklerini ancak böyle bir etkinliğe katılmanın ilişkilerini olumlu etkileyeceğine inandıklarını belirttiler. Gençler ise ev ortamında ifade edemeyecekleri şeyleri söyleme imkanı buldukları için beklediklerinden daha memnuniyet verici olduğunu ifade ettiler. Bir genç bunları zaman zaman söylediklerini ancak çok bir anlam ifade etmediğini böyle bir ortamda daha etkili olacağına inandığını ifade etti. Ardından her ailede aile üyelerinin olumsuz yönlerini kabul edip bunları dönüştürmeye çalışmanın aile içi ilişkilere olumlu etkisinden bahsedildi. Bir sonraki oturumun yine sosyal algı bünyesindeki değerlerimizi daha iyi anlamaya yönelik bir etkinlik olduğu belirtilerek oturum sonlandırıldı.

3.6.2. 2. Oturum

Amaçlar

1. Ebeveyn ve ergenlerin birbirlerinin değer yargılarını daha iyi anlama olanağı sağlamak.
2. Ebeveyn ve ergenlere birbirlerinin değer yargılarını anlama konusunda ne kadar benzer ya da farklı olduklarını görme imkânı sağlamak.

Aşağıdaki noktalar vurgulanır:

- Uygulamanın amacı, hem ebeveynin hem de ergenin, kendi değerleri açısından birbirlerine yönelik algıları konusunda, birbirlerine ne kadar benzer ya da farklı olduklarının anlamalarına yardımcı olmaktır.
- Aile üyelerinin değerlerini bilmeleri ve bu değerleri nasıl seçtiklerini tartışmasının gerekliliği üzerinde durulur.
- Değerlerin konuşularak değil eylem ve davranışlarla gösterilmesinin önemi vurgulanır.
- Anne-babaların, gençler ile ilişkilerinde çifte standarda dikkat etmeleri gerektiği vurgulanır. Örneğin “Dediğimi yap, yaptığımı yapma” gibi.

İşlem

1.Ebeveynler ergenlerden ayrılır. Ergenler odanın bir tarafında ebeveynler diğer tarafında oturtulur.

1. Kişilik özelliklerimiz ve sosyal algının önemi konusunu kısaca özetlenir. Yüzyıllar boyunca geleneksel kuşak çatışması fenomenini üzerine konuşulduktan sonra “değerler” konusuna giriş yapılır. Teknoloji, bilim ve iletişimdeki hızlı değişimle birlikte ebeveynlerin ergenler ve gençler gibi aynı şekilde bir yaşama sahip olduğunu söylemenin zor olarak görüldüğü belirtilir.

2. Bu oturumun, ebeveynler ve ergenlerin norm değerleri(değer ölçüleri) açısından ne kadar benzer ya da farklı olduklarını görmek için bir fırsat sunduğu vurgulanır.

3. Ebeveynler Form 3’ü “Değerler: Ebeveyn Anketi” doldurulmalıdır. Aynı zamanda, ergenlerin de Form 4’ü “Değerler: Ergen Anketi”ni doldurmaları gerekir.

4. Tüm katılımcıların değerleri sıralarken önem dercesine göre numaralandırmaları istenir ve her sıralama numarasını sadece bir kez kullanabilecekleri belirtilir. Eğer tek bir değeri en yüksek olarak seçmeli onu 1 puan ile işaretlemeleri ifade edilir.

5. Ebeveynlerden, çocuklarının en önemli olarak işaretlemiş olabileceğini düşündükleri üç değer ve kişilik özelliğini tahmin etmeleri istenir.

6. Ergenlerden de, ebeveynlerinin (anne ve/veya baba) en önemli olarak işaretlemiş olabileceğini düşündükleri üç değer ve kişilik özelliğini tahmin etmeleri istenir.

7. Anketin tamamlanması için 10 ile 15 dakika izin verilir.

8. Ergenlerin doldurdıkları anketin üst yarısında listelenen değerlerle ilgili kendi en üst sıradaki iki cevap üzerinde durulur.

9. Ebeveynlerin doldurdıkları aynı değerler listesindeki en üst iki cevap üzerinde durulur. Cevapları tahtaya kaydedilir.

10. Kısaca eylem yoluyla gösterilmiş olsun veya olmasın bir düşünce ve bir davranış aracılığı ile ortaya konan bir değer arasındaki farkları tartışmaları istenir.

11. Grup üyelerine aile hayatının kendileri için önemli olduğunu gösteren örnek davranışların neler olduğu sorulur.

12. Çalışma programları, okul etkinlikleri, vb nedeniyle aile hayatı için zaman oluşturmaya yönelik zorluklara vurgu yapılır.

13. Bir kişilik özelliği örneği olarak ilgili olma ve ergenin bunu davranışlarında nasıl gösterdiği üzerine konuşulduktan sonra, ergenin ilgi davranışları için örnekler istenir.

Ebeveynlere ergenlerin aile içinde ilgi davranışlarını nasıl gösterdikleri (saygı, dinleme, fiziksel sarılma, bağ kurma, nerede olduğuna yönelik hesap verme, vb.) sorulur.

14. Bir ebeveynin değerli bir kişilik özelliği olan ilgili olma davranışlarını nasıl gösterdiğini tartışılır. Bir ebeveynin ailesi için ilgili olmasını hangi davranışlarıyla (ekonomik destek, manevi destek, dinleme, iletişim) göstereceğine yönelik örnekler vermesi istenir. Ardından bir ebeveynin ilgili olduğunu ergene sınırlar koyarak göstermiş olur mu? sorusu sorulur. Ebeveynlerin çocuklarından sorumlu olduğu ve sınırlar koymanın bağımsızlığa giden yolda rehberlik gereksinimi olan ergen için ilgili olmanın bir yöntemi olabilir.

15. Ebeveynlere ve ergenlere benzerlikleri ve farklılıkları kaydettikleri değerler ve kişilik özellikleri listelerini karşılaştırmaları için birlikte oturmaları istenir.

16. Aile üyeleri arasında karşılaştırma ve tartışma için 10 dakika verilir. (NOT: Bu işlem, grubun geri kalanı için bir uygulama olarak değil özel olarak yapılır, yani grup üyeleri bunu kendi aralarında tartışır.)

17. Anne-babalara ve gençlere davranışlarının belirttikleri değerleri destekleyip desteklemediğinin farkında olmalarını sürdürmelerini belirterek bitirilir. Grup üyeleri, asıl değerler olarak aile hayatını ve ilgiyi yansıtan davranışları uygulamaları için teşvik edilir.

18. Oturumun sonunda, bu iki oturumun ebeveynlerin ve gençlerin sosyal algıyı yani birbirlerine ne kadar benzer ya da farklı olduklarını ve birbirlerini nasıl gördüklerini anlamaları için bir olanak sağladığı özetlenir. Onlara mevcut davranışlara dayalı algılarını sürdürmeleri ve bunu her altı ayda bir güncellemeleri önerilir.

19. Sonraki 5 oturumun yeni bir konu merkezi etrafında yer alacağını belirterek İletişim odaklı Bölüm II'ye giriş yapılacağı belirtilir. Onları Oturum 3'ün ergen ve ebeveynler arasındaki dört temel iletişim tarzını inceleyeceği noktasında bilgilendirilerek oturum sonlandırılır.

2. Oturumun Özeti

Oturuma birinci oturumun özeti yapılarak başlandı. Ardından kuşak çatışması konusuna vurgu yapılarak değerler konusuna giriş yapıldı. Toplumdaki hızlı değişimin bir sonucu olarak ergenlerin ve ebeveynlerin aynı düşünüp aynı şeyi yaşamalarının zor olduğu üzerine konuşuldu. Ardından ebeveynlere Form 3'ü "Değerler: Ebeveyn

Anketi”ni, ergenlere de Form 4’ü “Değerler: Ergen Anketi”ni doldurmadan önce formların ilk bölümünde yer alan değerlerin her birinin ne anlam ifade ettiği konusunda da bilgilendirme yapıldı. Daha sonra herkesin her bir değer ne anlama geldiğini anladığından emin olunarak formlarda yer alan değer ve kişilik özellikleri seçeneklerini derecelendirmeleri için 15 dakika zaman tanındı. Grup üyelerinin formları doldurmaları tamamlamasının ardından ebeveynlerden çocuklarının en önemli olarak işaretlemiş olabileceklerini üç değer ve kişilik özelliklerini tahmin etmeleri istendi. Ardından aynı işlem ergenler için yapıldı ve ebeveynlerinin en önemli olarak işaretlemiş olabilecekleri üç değer ve kişilik özelliklerini tahmin etmeleri istendi. Ergenlerin ilk iki sıradaki değerleri ve kişilik özellikleri soruldu ve cevaplar tahtaya kaydedildi. Grup üyelerinin çoğunluğu aile hayatının ve eşitliğin kendileri için ilk iki sırada yer aldığını belirtti. Kişisel ifade özgürlüğünü de belirtenler oldu. Kişilik özellikleri açısından en yüksek puanı ise üretken olmak ve ilgili olmak aldı. Ardından ebeveynlerin ilk iki sırada yer verdikleri değerler ve kişilik özellikleri soruldu ve ebeveynlerin genel olarak aile hayatı ve huzur en çok puanı alan değer olurken ilgili olmak ve sorumluluk sahibi olmak ise ikinci en yüksek puanı aldı. Aile hayatı hem ergenler hem de ebeveynler için ortak önemli değer idi. Daha sonra davranışlarımıza değerlerimizi ve kişilik özelliklerimizi nasıl yansıttığımız üzerine grup tartışması başlatıldı. Örnek olarak “aile hayatı” ele alındı ve aile hayatı değerinin ergenler için ve ebeveynler için ne ifade ettiği konuşuldu. Daha sonra bu değeri davranışlarımızla ne oranda gösterdiğimiz sorusu üzerine konuşulduğunda grup üyeleri aslında aile hayatı değerini yaşatmak adına çok da çaba göstermedikleri fark etti. Katılımcılardan birçoğu aile olarak uzun zaman boyunca herhangi bir özel etkinlik yapmadıklarını belirttiler ve iş ve okul yaşamının yoğunluğu nedeniyle birlikte alışverişe bile çıkamadıklarından bahsettiler. Katılımcıların geneli çocuğuna kıyafet alışverişini kendi başlarına yaptıklarını, o sırada çocuklarının dershanede ya da okulda olduğunu ifade ettiler. Bu farkındalık bazı katılımcı çiftinde derin bir üzüntünün yaşanmasına neden oldu. Oturum esnasında bir sonraki güne yönelik program yapan bir anne genç çifti ise grup üyelerini oldukça neşelendirdi. Daha sonra kişilik özellikleri arasından “ilgili olmak” ele alındı ve ilgili olmak adına hangi davranışları sergiledikleri soruldu. Ebeveynler onların iyiliğini düşünmenin en önemli ilgili olma davranışı olduğunu belirttiler. Ebeveynin ilgili olma diye yorumladıkları davranışları gençler kendilerine müdahale olarak değerlendirdiler. Ergenler açısından

sarıma, gönül alma ilgili olma davranışları olarak gösterildi. Katılımcılar değer olarak belirttikleri ifadeler ile davranışları arasındaki tutarsızlık karşısında çok şaşırıldıklarını ifade ettiler. Değerler konusunda anneler çocuklarına oldukça ciddi yüzleştirmede bulunurken, kişilik özellikleri konusunda da gençler ebeveynlerine oldukça ciddi eleştiriler getirdi. Ardından ergenlere sınır koymanın bir ilgi gösterme davranışı olup olmadığı sorusu yöneltilerek buna ilişkin grup tartışması başlatıldı. Sonuçta kendilerinden sorumlu olmaları ve kendilerini önemsemeleri nedeniyle sınır koymanın bir ilgili olma davranışı olabileceği konusunda grup üyeleri fikir birliği sağladılar. Grup üyelerine formlarını karşılaştırmaları için 10 dakika süre tanındı. Daha sonra davranışların değerleri destekleyip desteklemediği ile ilgili farkındalığın öneminden bahsedildi ve aile hayatı ve ilgili olmayı yansıtan davranışları sergilemenin aile hayatımızı daha sağlıklı kılacağı belirtildi. Grup üyeleri değerler konusunda farklılaşabileceklerini daha önce düşünmedikleri ifade ettiler. Bunun yaşanan sürecin kuşak farklılığından kaynaklanabileceği konusunda tüm üyeler hem aynı görüşe sahiptiler. Son olarak ise ilk iki oturumun ergen ve ebeveynlerin birbirlerini nasıl gördüklerini görmeleri için bir fırsat sunmuş olduğu ve bundan sonraki oturumların ise iletişim odaklı oturumlar olacağı belirtilerek oturum sonlandırıldı.

3.6.3. 3. Oturum

Amaçlar

1. Ebeveynlere ve ergenlerin, aile ortamında güvengen bir iletişim şekli oluşturmalarına ve bunu geliştirmelerine yardımcı olmak.
2. Ebeveynler ve ergenler arasındaki otoriter, tutarsız, koruyucu ve problem (sorun) odaklı dört temel iletişim stilini tanımalarına yardımcı olmak.

Aşağıdaki noktalar vurgulanır:

- Üçüncü oturum, ebeveynlerin ve ergenlerin birbirleriyle iletişim kurabilecekleri 4 yöntemi ele almaktadır. Bu oturum sürecinde, ebeveyn ve ergenler farklı iletişim şekillerini içeren 4 senaryo dinlemektedirler. Bu iletişim stilleri; oturum esnasında rol yapılarak gerçekleştirilebilir(tercihen), ya da oturum esnasında yüksek sesle okunabilir.

Aşağıdaki nitelikler önem taşımaktadır:

- Bu iletişim stilleri gösterildikçe, aileler bu iletişim şekillerinin kendilerine uygun olan tarzı ortaya çıkarabilirler.
- Birbirleriyle nasıl iletişim kurdukları konusunda farkındalığın iletişim kurmada ilk adım olduğu belirtilir.

İşlem

1. Ebeveyn ve ergenler arasındaki 4 iletişim stilini(A,B,C ve D) dinleyeceklerini söyleyerek oturum süreci açıklanır. Katılımcıların dikkati “Ebeveyn-Ergen İletişim Stilleri” ne dikkat çekilir. Her iletişim stilini dinlemeleri ve daha sonra da her biriyle ilgili 4 soruyu cevaplamalarının isteneceğini açıklanır:
  - a. Bu iletişim stiline hangi ismi verirsiniz?
  - b. Bu iletişim stilinin, güçlü ve zayıf(olumlu ve olumsuz) noktaları nelerdir?
  - c. Başarılan nedir?
  - d. Her iletişim stilinde, ebeveyn ve ergenlerin duyguları nelerdir?
2. Bir süre belli bir iletişim stili üzerinde çalışmaları gerektiği açıklanır. Yani; “A” Tarzını dinledikten sonra, bu Stil “A” ile ilgili Cevap Kâğıdı üzerindeki dört soruyu cevaplamaları gerekmektedir.
3. “A” Stilindeki diyaloglar ergen anne ikilisine sesli olarak okutturulur. Tarzın sunulmasından sonra katılımcılardan bireysel olarak Stil A için dört soruyu cevaplamaları istenir. Her katılımcı cevap kağıdını bireysel olarak doldurur.
4. Daha sonra diğer üç stil için aynı aşamalar gerçekleştirilir.
5. Tartışma kâğıdı üzerindeki maddeleri tekrar gözden geçirilir. İletişimin karşılıklı konuşarak probleme odaklanma tarzının ve karşılıklı problem çözmenin öneminin aile iletişiminin ideal bir şekli olduğunun ve ailelerin ulaşmaları gereken hedef olduğu vurgulanır.
6. Her iki tarafın kendilerini iletişim probleminin bir parçası olarak kabul etmek zorunda olduklarından, bu iletişim şeklinin olgunluk gerektirdiği vurgulanır. Çünkü bu dört iletişim tarzının hepsinin günlük yaşam içerisinde sürekli kullanıldığından bahsedilir.
7. Bütün aile üyelerinin belirli problemleri tanımlarını ve uygulanabilir sonuçlar sunmaları sağlanarak, probleme yönelik Tarz “D” yi uygulamalarına teşvik ederek sonuçlandırılır.

8. Oturum 4 e yönelik bilgi verilerek olarak, ailelerin problem odaklı iletişimin tarzını benimsemesi halinde, aileler içinde sorun çözmeye geldiğinde üç temel kişilik tiplerinin olduğunu fark etmeleri gerekir. Oturum 4' ün, ailelerdeki üç temel problem çözme yaklaşımını ele alacağı ifade edilir ve oturum sonlandırılır.

3. Oturumun Özeti

Oturuma ikinci oturumun özeti yapılarak başlandı. Ardından bu oturumun ergenlerin ve ebeveynlerin birbirleri ile iletişim kurmada temel olarak kullandıkları dört iletişim yöntemi konusuna giriş yapıldı ve bu bağlamda otoriter, tutarsız, koruyucu ve problem odaklı(demokratik) ebeveyn tutumlarının özellikleri üzerine konuşuldu. Problem odaklı iletişim biçiminde aile üyelerinin birbirine değer veren, saygı-sevgi gösteren bir tutum içerisinde olduğu, aile içerisinde uzun süren çekişme, kavga ve anlaşmazlıkların olmadığı, sorunların konuşularak çözüldüğü, her bireyin uyacağı kuralların belli olduğu ifade edildi. Bu iletişim yaklaşımını benimseyen aile ortamında yetişen bireylerin ise benlik saygıları yüksek özgüvenleri tam, inisiyatif alabilen diğer insanlara saygılı, yaratıcı ve üretken bireyler olarak yetiştikleri ifade edildi. Koruyucu iletişim yaklaşımını benimseyen aile ortamında ise çocuklarına karşı sevecen, ilgili ve düşkün oldukları, aşırı verici oldukları, çocukları adına karar aldıkları, arkadaş seçimine ve giyim kuşamlarına sürekli müdahale ettikleri, çocuklarının kapasitesini dikkate almadan sürekli beklenti içerisinde oldukları ve hep çevreden bir kötülük geleceği düşüncesi içerisinde oldukları için birbirlerinin yaşamını daralttıkları ifade edildi. Bu ortamda yetişen bireylerin ise okulda başarılı olabildikleri ancak arkadaşlık ilişkilerinin zayıf olduğu, girişken olmadıkları ve toplum içindeki davranışlarının çekingen olduğu, anne-babadan bağımsız bir kimlik geliştirmelerini güç olduğu, kendilerine olan güvenlerinin olmadığı, yanlış yapmaktan korktukları için diğer kişilerden sürekli onay bekledikleri ve kendi başına karar vermekte zorlandıkları ifade edildi. Otoriter iletişim tarzına sahip ailelerde ise aile ortamının gergin olduğu, ilişkilerde korku ve kızgınlık duygularının egemen olduğu, karşısındaki kişiyi dinlemek, anlamaya çalışmak gibi duygusal paylaşımların olmadığı, sürekli eleştirinin var olduğu, benimsenme ve kabulün olmadığı, birbirlerine karşı; soğuk, anlayışsız ve kırıncı bir tutumun var olduğu ve otorite durumundaki kişilerin doğrularının kabul edilmesine yönelik inancın var olduğu ifade edildi. Bu ortamda ise bireylerin yetersiz ve güvensiz kişiler oldukları, saldırgan davranışa daha yatkın

oldukları, düşmanca duygular taşıdıkları ve kuralları çiğneme eğilimi taşıdıkları vurgulandı. Tutarsız iletişim tarzına sahip ailelerde ise kuralların olmadığı ya da kolayca bozulduğu, kimi zaman fazla serbest bıraktıkları kimi zaman ise aşırı baskı oluşturdukları, aile bireyleri arasında düşünce birliğinin olmadığı dile getirildi. Bu aile yapılarındaki tutarsızlık ve kararsızlığa karşı çocukta, anne ve babayı kullanma davranışını geliştirdiği ve bunun sonucunda çocuk, talebini karşılayacağını tahmin ettiği ebeveynine istediğini yaptırdığı, şımarık, istediğini yaptırmakta direten, benmerkezci, evde aşırı nazlı dışarıda ise sinmiş bir yapıya sahip oldukları ifade edildi.

Ebeveyn ve ergen arasındaki dört iletişim stilini temsil eden dört senaryoyu katılımcı ergen-ebeveyn çiftlerinden okumaları istendi. Senaryoların her birinin okunmasının ardından senaryo ile ilgili yanıtlanması gereken dört soru üzerine konuşuldu. Katılımcıların büyük çoğunluğu senaryoların her birinin hangi iletişim biçimini yansıttığı sorusunu doğru ifade ettiler. Her bir iletişim biçiminin güçlü ve zayıf yönleri tartışılırken otoriter ve koruyucu stillerin güçlü yönlerinin de var olduğu konusunda ebeveynlerin çoğu hem fikir oldular. Ergenler ise bu iki iletişim biçiminin güçlü yönlerinin olmadığına yönelik fikir beyan ettiler. Ebeveynler zaman zaman bu dört iletişim stiline de başvurduklarını ifade ettiler, uygulayıcı tarafından baskın olarak kullanılan stilin onların stili olduğu belirtildi. Stil A da yansıtılan otoriter tutum ile ilgili olan senaryoda tarafların her ikisinin de aslında herhangi bir kazancının olmadığı aksine iletişimi oldukça olumsuz bir noktaya taşıdığı üzerine konuşuldu. Senaryodaki ebeveyn ve gençlerin duyguları konusunda ise hem ebeveynler hem de gençler kızgınlık ve öfke duygularını daha fazla ifade ettiler. Otoriter iletişim stilinin ilişkileri gergin bir hale getirdiği konusunda tüm grup üyeleri ortak bir anlayışa sahipti. Daha sonra ikinci senaryo üzerinde konuşan ergen ve ebeveynler, tutarsız iletişim biçiminin aslında oldukça sık yaşadıklarını ve bu iletişim tarzı ile de aslında tarafların da herhangi başarı sağlayamadığı söylediler. Ancak bu iletişim tarzında tarafların yaşadığı duygular tartışılırken, ebeveynlerin daha çok yılgınlık duygusunu ele aldılar. Aile iletişimi konusunda tutarlılığın önemi vurgulandı. Ayrıca gençlerle iletişimde, ebeveynlerin “ortak tavır” sergilemesinin önemli olduğu; aksi takdirde gençlerin ebeveynlerle disiplin konularında tutarsızlık yaşayacakları belirtildi. Ardından üçüncü senaryo ele alındı ve bu senaryo ile ilgili dört sorunun cevaplmasına geçildi. Ebeveynlerin genel olarak bu

iletişim stilini kullandıkları görüldü. Bu iletişim biçimini kullanırken aslında son derece iyi niyetli olduklarını ve çocuklarına olan sevgilerinden bu yönteme başvurduklarını belirttiler. Ebeveynlerin ergenlerle iletişiminde, gereğinden fazla suçluluk duygusu ve diğerlerinin onayına ihtiyaç duymanın gencin gelişimi için yaratacağı olumsuzluk vurgulandı. Bu iletişim stiline bireyin sürekli onay bekleyen bir kişilik yapısı geliştirmesine neden olacağı ve bağımsız bir kimlik kazanımının söz konusu olamayacağı ifade edildi. Son olarak ise demokratik iletişim stili olarak adlandırılan senaryo ele alındı. Konunun ailelerin yaşadığı en hassas konularından bir tanesi olan gencin odasının kullanımı ile ilgili olması, uzun tartışmalara neden oldu. Senaryoda ebeveyn tutumunun ütopyik olarak değerlendirenler de oldu. Özellikle bir anne çocuğunun odasına kapı tıklararak girmenin anlamsız olduğunu ısrarla dile getirdi. Özel yaşam alanına saygı üzerine konuşuldu. Ardından demokratik stili günlük yaşamda daha sık kullanmanın aile içi iletişim sürecini olumlu etkileyeceği ifade edildi ve grup üyeleri bu stili kullanmaları konusunda teşvik edildi. Oturumun sonunda ise iletişimi bir güç savaşına dönüştürdüklerini fark ettiler. Ayrıca kendi iletişim stillerini demokratik olarak nitelendiren ebeveynler aslında genel olarak otoriter ve koruyucu tutum takındıklarını ifade ettiler. Gelecek oturumun aile içi iletişimde problem çözerken kullanılan iletişim stiline ne olduğu üzerine odaklanılacağı söylenilerek oturum sonlandırıldı.

3.6.4. 4. Oturum

Amaçlar

1. Aile ortamı içerisinde güvengen bir iletişim tarzı tanımlama(oluşturma) ve geliştirme konusunda ergen ve ebeveynlere yardım etmek.
2. Aile ortamı içerisinde pasif, agresif ve güvengen problem çözme yaklaşımlarını fark etme konusunda ergen ve ebeveynlere yardım etmek.

Aşağıdaki noktalar vurgulanır:

- Oturum pasif, agresif ve güvengen problem çözme yaklaşımları ile ilgilendir. Bu oturum boyunca ergen ve ebeveynler aile içindeki ortaya çıkan problemleri çözmek için diğer aile üyelerinin kullandığı her bir pasif, saldırgan ya da güvengen problem çözme yaklaşımlarını tartışır.

- Her bir aile üyesinin kendi yanıt verme yöntemlerinin farkında olmalarının önemli bir nokta olduğu vurgulanır. Her bir aile üyesinin olumlu tepkilerini arttırma girişimleri desteklenir.

İşlem

1. Ergen ve ebeveynlerin birlikte oturmaları istenir.
2. “Üç Problem Çözme Stili” isimli forma bakmaları ve birlikte bu formu doldurmaları istenir.
3. “Pasif” sözcüğünün tanımını vermek için sözcüğün anlamını grup üyelerine sorulur ve cevaplar tahtaya yazılır.
4. Tartışmanın ardından pasif kişilerin özellikleri uygulayıcı tarafından belirtilir.
5. “Agresif” sözcüğünün tanımını vermek için sözcüğün anlamını grup üyelerine sorulur ve cevaplar tahtaya yazılır.
6. Tartışmanın ardından agresif kişilerin özellikleri uygulayıcı tarafından belirtilir.
7. “Güvengen ” sözcüğünün tanımını vermek için sözcüğün anlamını grup üyelerine sorulur ve cevaplar tahtaya yazılır.
8. Güvengen kişilerin özellikleri uygulayıcı tarafından belirtilir.
9. Ergen ve ebeveynlere “Problem Çözme Senaryosu” isimli Form dağıtılır.
10. “Ebeveyn Cevap Kağıdı” isimli Form ve “Ergen Cevap Kağıdı” isimli Formu doldurmaları için ebeveyn ve ergenlere açıklama yapılır.
11. Daha sonra aşağıdaki yönergeler verilir:
Yanıt kâğıdında 5 aile senaryosu var. Ergen ve ebeveynlerden alınmış 5 ifadeye sahip, Ebeveynler de ergenlerden alınmış 5 ifadeye sahip. Onlardan her bir alıntı ifadeye tepki olarak bir pasif, bir agresif ve bir güvengen olmak üzere üç farklı yanıt vermeleri beklenir. Örneğin ergen cevap kağıdında ilk ifade bir ebeveynin söylediği “Artık bu çocuklarla aylak aylak dolaşmanı istemiyorum” ifadesini her bir ergenden üç farklı ifade yazması istenir. Bu aktivite her yalnızca farklılıkları bilme ve her bir tepki tarzına ait örnekleri yazabilme için olduğu belirtilir. Ebeveynlerin ebeveyn cevap kâğıdında da aynı işlemleri yapması beklenir. Birinci senaryoda ergenin söylediği “gezmek istediğim herkesle gezerim” ifadesine karşılık ebeveynin üç değişik pasif, agresif ve güvengen ifade yazmaları istenir ve 15 dakika zaman verilir.
13. Tüm senaryolar tamamlandıktan sonra ilk olarak ergenlerden ardından ebeveynlerden yanıtlar alınır.

14. Daha sonra diğerk dört senaryoyu aile üyelerinin birbirleri ile gözden geçirmeleri istenir.

15. 5 dakika sonra aile içerisinde farklı kişilik özelliklerinin olduğu ve pasif, agresif ve güvengen yaklaşımların her birinin nasıl seçildiğinin farkına varmanın önemli bir nokta olduğu belirtilir.

16. Güvengen yaklaşımın ailenin tüm bireylerinin aile içi tartışmalarda karşı düşünce oluşturacağı ve kendilerinin bireysel olarak var edecekleri sağlıklı aile iletişimleri için bir amaç olduğunu ailelere hatırlatılır.

17. Bundan sonraki birkaç oturumun her bir aile üyesine kendi karşıt görüşünü diğerk aile üyelerine etkili bir şekilde iletme imkanı sağlayan, etkili iletişim tekniklerini ergen ve ebeveynler uygulayacakları güvengen iletişim konulu uygulama oturumları olacağı belirtilerek oturum sonuçlandırılır.

4. Oturumun Özeti

Oturuma üçüncü oturumun özeti yapılarak başlandı. Ardından “pasif” sözcüğünün anlamı grup üyelerine soruldu. Alınan cevapları hemen hemen benzer idi. Daha sonra pasif kişilerin boyun eğici(izin verici) problem çözme eğilimi gösteren kişiler olduğu belirtildi. Bu kişilerin genellikle “Bundan hoşlanmadım ancak bu konuda elimden gelen bir şey yok, bu nedenle sen yapman gereken ne ise onu yapmaya devam et” şeklindeki iletişim tarzını benimsedikleri ifade edildi. Pasif kişilerin bir tartışma yapılırken ya da bir karar alınırken genellikle sızlandıkları ve şikayet ettikleri ancak herkesin de bu kişilerin durumlarından memnun olmadıklarının farkında oldukları vurgulandı. Pasif kişilerin genellikle başkaları tarafından yürütüleni eleştirmeden kabul ettikleri belirtildi. Ardından “agresif” sözcüğü grup üyelerine soruldu. Sözcüğün anlamı tartışıldıktan sonra agresif kişilerin pasif kişilerin aksine diğerk insanlarla çatışma yaşadığında genellikle baskın gelerek ve onların üzerine giderek problemlere yaklaştıkları belirtildi. Agresif kişilerin çatışmalı durumlarda yakın ilişki içinde olduğu insanlara karşı bile düşmanca, aşağılayıcı ve küçük düşürücü bir şekilde problem çözmeye çalıştıklarına da vurgu yapıldı. Yine agresif kişilerin genellikle aile içinde kontrol kazanmanın bir yolu olarak bağırmaı kullandığı; aynı zamanda bu kişilerin suçlayıcı ifade tarzlarının olduğunu da belirtildi (“Sen hiçbir şey bilmiyorsun, beni hasta ediyorsun” vb...).

Ardından “güvengen” sözcüğü grup üyelerine soruldu. Grup üyelerinin hemen hemen

çoğu sözcüğün anlamı konusunda bilgi sahibi değillerdi. Daha sonra güvengenliğin, bireylerin kendilerini oldukları gibi anlatabilmeleri, olumlu ve olumsuz duygularını iletebilmeleri, kendilerine ters gelen isteklere karşı koyabilmeleri, karşısındakinden istekte bulunabilme becerisine sahip olabilmeleri ve başkalarının haklarını çiğnemenen kendi haklarını kullanabilmeleri gibi davranışsal özellikler olduğu ifade edildi. Güvengen kişilerin problemlerini kendilerini ortaya koyarak çözmeye çalıştıkları ancak bunu yaparken diğerlerinin doğrularına da saygı gösterdikleri, problemlere akılcı ve mantıklı yaklaşımlar kullanarak yaklaştıklarını ve sıklıkla aile içinde anlamlı bir uzlaşma arayışı içinde oldukları vurgulandı. Güvengen insanların agresif insanların aksine “sen” şeklindeki suçlayıcı cümleler yerine “ben” cümlelerini tercih ettiklerine ve sağlıklı aile iletişimine ulaşmanın güvengen problem çözme ile olabileceğine vurgu yapıldı. Son olarak güvengen problem çözme ile sağlıklı aile iletişiminin hedeflendiği belirtildi. Hemen ardından formlara bakmaları istendi. Ebeveyn formunda ergenlerin dili ile yazılmış beş ifadenin yer aldığı, ergenlerin formunda ise ebeveynlerin diliyle yazılmış beş tane ifade olduğu açıklandı. Bu beş ifadeye pasif, agresif ve güvengen tepkilerde bulunmaları istendi. Bu süreç için ayrılan zamanın bitiminin ardından ergen ve ebeveynlerden ilk olarak bu beş ifadeden seçtikleri bir ifadeyi karşılıklı birbirlerine pasif tepki olarak ifade etmeleri söylendi. Ardından agresif tepkilerin ifadesine geçildi. Son olarak ise güvengen ifade tepkileri paylaşıldı. Tepki paylaşımlarında sonra hangi tepki biçiminin kendilerini daha iyi hissettirdiği üzerine konuşuldu. Gençlerin tamamı güvengen bir tepkinin kendilerini uzlaşma götürüleceğini ancak kendi evlerinde genellikle “yapmak zorundasın”, ya da “hadi yapmada görelim” tarzında bir yaklaşımın benimsendiğini belirttiler. Anneler ise bunu bugüne kadar denemediklerini belirttiler ve gençlerin bu ifadesini duymaktan kaynaklı çok mutlu olduklarını, bunun karşılıklı bir söz olması gerektiğini ifade ettiler. Tüm grup üyelerinin paylaşımının ardından hangi ifade biçiminin olayı çözüme götürüleceğine ve her bir tepki türü sonrasında neler hissettiklerimize yönelik tartışma devam ettirildi. Grup üyelerinin tamamı güvengen yaklaşımın problemin çözümüne daha yaklaştırdığı söylediler. Yani güvengen yaklaşımla sorun çözülmesinin daha kolay olacağı konusunda fikir birliği halinde olmalarına rağmen ancak günlük yaşamda bunu göz ardı ettiklerini ifade ettiler. Bu uygulamaların günlük yaşamda da sürekli kullanmanın bu davranış biçiminin kalıcı olmasında etkili olduğu gruba iletildi. Güvengen yaklaşımın sağlıklı aile ortamı yaratma

önemli olduğuna vurgu yapılarak ve bir sonraki oturumun etkili iletişim teknikleri ile ilgili olduğu bilgisi verilerek oturum sonlandırıldı.

3.6.5. 5. Oturum

Amaçlar

1. Aile ortamı içerisinde güvengen bir iletişim tarzı tanımlama(oluşturma) ve geliştirme konusunda ergen ve ebeveynlere yardım etmek.

2. Ergen ve ebeveynlerin aile yaşantısı ile ilgili sorunları tartışırken;

- a. Sözsüz teknikleri
- b. Konu üzerinde odaklanmayı
- c. Dinleme gibi konuları içeren etkili iletişim tekniklerini öğrenmelerine yardımcı olmak

Bu oturumda ergen ve ebeveynlerin mümkün olan en etkili biçimde karşısındakinin fikirlerini ve duygularını nasıl anlayacaklarının öğretildiği etkili iletişim uygulamalı bir egzersizdir. Aşağıdaki noktalar vurgulanır:

- Birçok aile üyesinin
  - a. Ne söyledikleri
  - b. Nasıl söyledikleri
  - c. Diğerlerinin ne söylediklerini dinleme konularında beceri eksikliği nedeniyle aile sorunlarının çözümünde aktif değildir.

İşlem

1. Ergen ve ebeveynlerin birlikte oturmaları söylenir.
2. Etkili iletişimde etkili problem çözme öğrenmenin gerekli olduğu kısaca açıklanır ve “Etkili İletişimin Önemli Alanları” ele alınır.
3. Etkili iletişimin üç temel ögesini incelenir ve ardından her bir öge açıklanır. İlk olarak “ne söylediğimiz” ele alınır ve aile üyelerinin tartışılan konunun dışına çıkma ve muğlak ya da belirsiz olma eğiliminde oldukları belirtilir. Ardından birerleri ile iletişim içindeyken konuşulan konuya sadık kalmaları konusunda teşvik edilir. Genellikle bir konu tartışılırken ebeveynlerin konu üzerinde durmaktan daha çok giysiler, arkadaşlar, sokağa çıkma yasağı gibi konularda konuyu değiştirdiklerini vurgulanır. Ayrıca

ebeveynlerin iyi arkadaş, iyi notlar ve saygı gibi konularda ergenlerden beklentilerini belirsiz ifade ettikleri vurgulanır.

3. Ardından etkili aile iletişiminde en büyük engelin söylemek zorunda olduğumuz şeyleri nasıl söylediğimiz olduğu belirtilir. Çoğunlukla aile üyeleri aile problemlerinin çözümüne yönelik olumlu düşüncelere sahip oldukları ancak onlar fikirlerini diğer aile üyelerine kapalı tuttıkları açıklanır.

4. Etkili iletişim için Göz Teması, Ses Tonu ve Beden Duruşu gibi sözsüz tekniklerinin her biri aşağıdaki örneklerle açıklanır.

Göz Teması: Grup üyelerinden bir ergene bir iltifatta bulunulur(Örneğin; giydiğin gömleği gerçekten çok beğendim). Üç kez aynı şey söylenir. Bunu ilk olarak yere bakarak söylenir, ikincisi tavana bakarak söylenir, üçüncüsü ise doğrudan karşısındakine bakarak söylenir. Daha sonra karşımızdaki kişinin yüzüne bakarak konuşmanın önemi vurgulanır.

Ses Tonu: Gruptaki aynı kişiye aynı iltifatta bulunulur. “Güzel gömlek” sözü söylenir. Sözü ilk olarak geveleyerek neredeyse duyulmaz bir tonda söylenir. Sözün tekrarı yüksek tonla ve şen şakrak bir tonda söylenir. Daha sonra “Güzel gömlek, bu on yıl öncesinin modası” denir. Bu alaycı tonun kişiyi nasıl gücendirdiği anlatılır ve aynı zamanda verilen ses tonu örneklerinin iletişimi nasıl etkilediği tekrar vurgulanır.

Beden Duruşu: Aynı katılımcıya güzel gömlek derken esneyen bir beden duruşu sergilenir. Onlara konuştuğumuz zaman birisine doğru eğilerek konuştuğumuz zamanki ilginin ve samimi görünümün önemi vurgulanır. Daha sonra örnek olarak gömleğinin kullanılmasına izin veren katılımcıya teşekkür edilir ve gömleğinin gerçekten hoş olduğu söylenir.

5. Ardından grup üyelerine birisinin kendisini dinlediğini nasıl anladıkları sorulur. Birinin onları dinlediğini anlamının en kısa yolunun söylediklerimizi tekrar edebilmesinin olduğu vurgulanır. Çoğu zaman ailelerde diğer kişilerin bizim söylediklerimizi dinliyor olduğunu varsaydığımız vurgulanır. Ancak aile üyelerinin ne söylediğimizi dinleyip dinlemediğinin kontrolünün önemli olduğu vurgulanır. İyi dinlemenin aynı zamanda iyi konuşmayı da teşvik ettiği vurgulanır.

6. “Etkili İletişim İçin Puanlama Listesi” isimli Form 10’ a dikkat çekilir. Her bir ailenin aile sorunları sayfasını ve puanlama listesini kullanarak iletişimin üç alanı olan dinleme, konu üzerinde kalma ve sözsüz iletişim tekniklerini uygulama fırsatına sahip olacakları

vurgulanır. Etkinliğin iki üye ile yapılabileceği vurgulanır. Ardından aşağıdaki faaliyetler gerçekleştirilir:

- a. İlk adımda her bir madde başına en az iki cümle ile listelenen konular hakkında konuşmak gerektiği vurgulanır. Örneğin ilk sorun “daha iyi olması için ailemi değiştirebilseydim, ben..... yapardım” cümlesini konuşmacının en az iki cümle ile tamamlaması beklenir. Konuşmacının yanıt verirken puanlama listesindeki gibi beden duruşu, ses tonu ve göz kontağı gibi sözsüz tekniklere dikkat ederek dinleyiciye hitap etmesi gerektiği vurgulanır. Konuşmacı aynı zamanda konudan sapmadan konu üzerinde durma konusunda özellikle dikkatli olacaktır. Bu puanlama listesi üzerindeki “içerik” başlığının altına işaretlenir.
- b. İkinci adımda dinleyiciden beklenen herhangi bir yorum katmadan konuşmacının ne söylediğini tekrarlaması gerektiği vurgulanır. Böylece dinleyici yukarıdaki örnekteki gibi “ Sen daha iyi olması için aileni değiştirebilseydin .....yapacağını söylüyorsun” der. Dinleyicinin görevi konuşmacının ne söylediğini ona kanıtlama değil, onun söylediklerinin basit ve doğru bir şekilde tekrarlama olduğu ifade edilir.
- c. Üçüncü adım ise konuşmacı ve dinleyicinin puanlama listesi üzerinde listelenen kriterleri puanlamasının içerir. Bunlar;
Göz Kontakı: Söylenen şeyleri tekrar ederken konuşmacının dinleyiciye ya da dinleyicinin konuşmacıya ne ölçüde baktığını,
Ses Tonu: Konuşmacı ve dinleyicinin kullandıkları ses tonunun ne ölçüde tehditkar, alaycı, öğüt verici, şikayetçi olduğu ve çok yüksek ya da çok yumuşak tonlu olup olmadığı,
Beden Duruşu: Konuşmacının ve dinleyicinin vücut dilini sıkıntılı(esneyerek, elini çenesine koyarak) olmak yerine ne ölçüde ilgili ve alakalı(kişiye doğru eğilerek) olduğu, ne derce saldırgan(işaret parmağını sallayarak) ya da savunmacı(kolları göğüste birleştirerek, kolları bağlayarak) olduğu, noktalarında değerlendirmeleri istenir.
- d. Katılımcıların dikkati kayıt listesinin altındaki numaralandırılmış listeye çekilir:
  1. İyi (Genel bir fikir var, ancak uygulamaya ihtiyaç var)
  2. Çok iyi (İyi yapıyor, ancak uygulamaya ihtiyacı var)

3. Mükemmel (Problemsiz)

Herkesin en azından iyi oldukları vurgulanır ve 0 puan verilmez. Etkinlik sırasında konuşmacı dinleyiciyi, dinleyici de konuşmacıyı kaydeder. Puanlar verildikten sonra puanlayıcı neden kaç puan verdiğini açıklamalıdır. Böylece, bir kaydedici “Göz kontağı konusunda sana 1 verdim, çünkü sen karşıdakinin gözlerine bakarak başlamana rağmen gözlerini onun gözlerinden kaçırmaya başladın ve sonrasında çoğu zaman göz kontağından kaçındın” diyebilir.

- e. Dinleyici ve kaydedici için puanlar alındıktan sonra onlar rol değiştirir, yani aynı konu üzerinde dinleyici konuşmacı, konuşmacı da dinleyici olur. Böylece yukarıdaki örnekteki dinleyici olan ebeveyn konuşmacı sütunu altındaki ebeveyn ismi ebeveyn ismi v.s. yerleri doldurur. Ergen dinleyici olduğunda ise benzer işlem uygulanır. Aynı konu yani “ben..... yapardım” ifadesi tekrar edilir.

7. Koşulsuz dinlemenin problem ortaya çıktığında iletişimin ilk bölümü olduğu hatırlatılır. Aile üyesine onun görüşünü dinlediğimizi ispatladıktan sonra kendi görüşümüzü sunabileceğimiz açıklanır. Bu etkinliklerin amacının senin görüşünü karşıya nasıl ileteceğin ve karşıımızdakilerin görüşlerini nasıl objektif bir biçimde dinleyeceğimizin basit bir uygulamasıdır.

8. Sorunlar tartışılırken konu üzerinde odaklanmanın aile üyelerine sağlayan puanlama sisteminin olduğu belirtilerek oturum sonlandırılır. Puanlama sisteminin daha kişisel olma ve aile üyelerinin birbirlerine karşı “Ben” ifadeleri kullanmaları nedeniyle gelecek üç oturum da kullanılacağı belirtilir.

9. Puanlama sisteminin aile üyelerinin övgüyü nasıl alacakları ve vereceklerini birbirlerine karşı olumlu duygularını nasıl ifade edeceklerini uygularken kullanılacağını belirterek sonraki oturuma ilişkin bilgi verilir ve oturum sonlandırılır.

5. Oturumun Özeti

Oturuma bir önceki oturumun özeti yapılarak başlandı ve bu ve diğer birkaç oturumun iletişim teknikleri kullanma üzerine kurulu olduğu ifade edildi. Ardından fikirlerimizi karşı tarafa iletirken ifade ettiğimiz şeyi nasıl iletmişimizin ve karşı tarafın fikirlerini nasıl dinlediğimizin iletişimde oldukça önemli olduğu vurgulandı. Çoğu zaman bu

farkındalığın eksikliği nedeniyle aile içerisinde ortaya çıkan sorunlarda etkili bir tutum takınılmadığından bahsedildi. Hepimizin sorunun çözümüne yönelik olumlu düşüncelere sahip olduğumuz ancak bunu uygun davranışlar ve sözlerle destekleyemediğimiz için çok etkili olmadığı ve ardından aile içi tartışmalarda tarafların belirsiz oldukları ve sık sık konu dışına çıktıkları, bunun da sorunun çözümü yerine sorunu daha karmaşık bir hale getirdiği ifade edildi. Bu konu paylaşılırken gençler bunu annelerinin oldukça sık yaptıklarını ve en yoğun konu değiştirme konusunun ise ders çalışma olduğu belirtildi. Sürekli konunun aynı noktaya getirilmeye çalışılmasının yarattığı sıkıntı üzerine konuşuldu. Daha sonra söylediğimiz şeyleri ifade ederken Göz teması, beden duruşu ve ses tonu gibi sözsüz iletişim tekniklerini uygun bir şekilde kullanımının karşı tarafa seni dinliyorum ve seni anlıyorum mesajı vereceği ifade edildi. Bedenin en çok dikkat çeken yerinin yüz olduğu, yüz de ise göz olduğu ifade edildi. Gözün başlı başına bir mesaj kaynağı olduğu, göze bakma ilgiyi ifade ettiği, iletişim sürecinde bulunan kişiler birbirlerine doğru yönelmelerinin gerekliliği, yüzlerini birbirlerine dönmeleri ve göz teması kurulmasının önemi vurgulandı. Ancak sürekli karşıdaki kişinin gözüne bakmanı rahatsız edici olduğu bu nedenle sürekli göz teması kurulmaması gerektiği belirtildi. Kişileri tehdit edici bakışlar itici ve iletişimi engelleyici bir bakış tarzı olduğu, Genellikle yalan söyleyen kişilerin, bir şeyleri gizleyen ve saklayan kişilerin göz teması kurmakta zorlandıkları hatta çoğu zaman göz teması kuramadıkları ve göz kaçırarak kişilerin dikkat çekmemek için görünmek istemedikleri ifade edildi.

Ardından ses tonunun kullanılma biçiminin, iletişimin hayati bir parçası olduğuna ve insanlar arası ilişkilerde yaşanan en küçük gerginliğin, kendini önce ses tonunda ortaya koyduğuna dikkat çekildi. Büyük çoğunlukla gündelik ilişkilerde canlı, neşeli, enerjik bir ses tonu, insanlar üzerinde olumlu etki bırakacağı, ayrıca ortada bir gerginlik ve sorun varsa ses tonunun yumuşak ve sakin olmasının da çatışmayı önleyeceği ve işbirliğini kolaylaştıracağı belirtildi. Sert ve kesin konuşma biçiminin, çoğunlukla dinleyenlerde savunuculuğa sebep olacağı ve rahatsızlık yaratacağı anlatıldı, ayrıca sesine özür diler gibi bir ton verilmesinin de, karşıdaki kişilerce isteklerinin kolayca geri çevrilmesine veya söyledikleri önemsiz olarak görülmesine neden olabileceği belirtildi. İletişim sırasında beden duruşumuz da iletişimi güçlendirici veya zayıflatıcı etkiye sahip olduğuna dikkat çekildi. Biriyle çok özel bir konuyu görüşen kişi hafifçe

öne eğilir. Çocuğa eğilerek konuşan yetişkinin, karşısında işbirliğine çok daha yatkın bir çocuk bulacağı ifade edildi ve bu duruşu grup üyelerinin tekrarlamaları istendi. Daha sonra omuzları geriye atmış ve göğüs dışarıya çıkmış meydan okur gibi bir beden duruşunun da savaşa davet ifade ettiği ve çatışmayı daha da arttırabileceği ifade edildi. Ardından iletişimin iki yönlü bir süreç olduğu ve iletişimini dinleme boyutunun da önemli olduğu belirtilerek iyi dinleyicinin özellikleri ele alındı. İyi bir dinleyicinin dikkat ve ilgi ile dinlediği, sözlerin içeri kadar duygularını da dinlediği, sabırlı olduğu ve duygularını kontrol edebildiği, göz teması ve baş hareketleri ile dinlediğini karşı tarafa iletmediği, konuşanın sözlünü kesmediği ve cümlesini tamamlamadığı, söylenenler hoşuna gitmese de söylenenleri yargılamadığı ve son olarak da anladığından emin olmak için söylenenleri aynen değiştirmeden kendi ifadeleri ile tekrar ettiği ifade edildi. Bu açıklamaların ardından katılımcıların “Etkili İletişim Etkinliği İçin Aile Konuları Formu” na bakmaları istendi. Formda katılımcıların tamamlaması için yarım bırakılmış çeşitli aile konuları ile ilgili 10 tane ifade yer alıyordu. Bu 10 ifadeyi doldururken etkili iletişimin tüm basamaklarını uyguluyor olacağımız ifade edildi. Formda yer alan ifadelerin her birinin tamamlanmasının ardından ergen ve ebeveyn sıra ile konuşmacı ve dinleyici konumunda oldular ve birbirlerine konularını aktarırken etkili iletişimin öğelerinin her birini kullanmaları konusunda teşvik edildiler. Konuşmacı aktarımda bulunurken ses tonu, göz teması ve beden duruşunun yanı sıra konu üzerinde odaklanması konusunda da sürekli hatırlatmalarda bulunuldu. Dinleyici konumundaki kişinin ise iyi dinleyici özelliklerine uygun davranması konusunda hatırlatmada bulunuldu. Ve birinin bizi dinleyip dinlemediğini anlamanın yolunun söylediğimiz şeyleri tekrar edebilmesi olduğu ifade edildi. Etkinlikte ilk uygulama yapan kişiler daha sonradan yapanlara göre daha gözden kaçırdıkları noktalar daha fazla oldu. Uygulayıcı sayısı arttıkça sonlara doğru etkinliği yapan kişilerin göz teması, beden duruşu, ses tonu konusunda daha iyi oldukları gözlemlendi. Konuşmacı konumundaki kişi konuşmasını yaparken dinleyici konumundaki kişi onu Puanlama Formunu kullanarak onu puanlamaktaydı. Daha sonra konuşmacı dinleyici konumuna geçtikten sonra ise aynı puanlamayı diğer kişi yaptı. Aile üyelerinin birbirlerini puanlarken oldukça objektif oldukları gözlemlendi. Ayrıca verdikleri puanları paylaşırken neden o puanı verdiklerini oldukça açıklayıcı ifade ettiler. Aile üyeleri hassas oldukları konuları paylaşırken kimi zaman etkili iletişimin kurallarını çiğnedikleri gözlemlendi. Bu esnada araya girilerek

konu bir kez daha hatırlatıldı. Tüm üyelerin paylaşımı tamamlandıktan sonra hem konuşmacı olarak hem de dinleyici olarak belirtilen noktalara dikkat edildiğinde neler hissettikleri üzerine konuşuldu. Uygulamalar genel olarak oldukça canlı geçti. Katılımcılar bunlara günlük yaşamda çok dikkat edemeyecekleri konusunda ortak bir düşünce dile getirdiler. Burada kazanılan becerilerin günlük yaşama aktarılmasının bu süreci daha anlamlı kılacağı üzerine konuşuldu. Ardından iletişimin tek yönlü olmadığı ve sağlıklı iletişim kurduğumuzda sağlıklı tepkiler almamızın daha olası olacağı ifade edildi. Ayrıca birkaç oturumun bu kuralları kullanmak üzerine kurulu olduğu ifade edildi. Bu nedenle bu becerileri kullanma konusunda daha pratik yapılacağı ifade edildi. Uygulamalar sırasında bir anne ve ergen katılımcı çifti özellikle birbirlerine oldukça düşük puan vermesi üzerine konuşuldu ve ergenin annesi oldukça sitemli olduğunu ifade ett. Konuşmaların sonunda ergen annesinin söylediği şeyle çoğu zaman ilgilenmediğini, sürekli emirler verdiğini ve kendisini yönetmeye çalıştığını ifade etti. Bunu ifade ederken oldukça yoğun idi ve kendini ifade ettikten sonra ağlamaya başlaması tüm katılımcıları etkiledi. Çoğu katılımcı bunun değersizlik duygusu yaşamasına neden olduğunu ifade ettiler. Çoğu zaman böylesi iletişimin kendi aralarında da geçtiğini ifade ettiler. Sağlıklı tepki almak için sağlıklı tepki vermenin gerekliliğine bir kez daha vurgu yapıldı. Ardından bir sonraki oturumun olumlu ve olumsuz duygularımızı etkili bir şekilde nasıl karşı taraf ileteceğimiz ile ilgili bir etkinlik olacağı hatırlatılarak oturum sonlandırıldı.

3.6.6. 6. Oturum

Amaçlar

1. Aile ortamı içerisindeki bireylerin güvengen iletişim tarzlarını belirlemelerine ve geliştirmelerine yardım etmek.
2. Ebeveynlere ve ergenlere; (a) sözlü olmayan teknikler, (b) konuya üzerinde odaklanma ve (c) birbirlerine karşı **olumlu** duygularını ifade ederken dinlemenin de içinde olduğu etkili iletişim tekniklerini öğrenmelerine yardımcı olmak.
3. Ebeveynlere ve ergenlere; (a) sözlü olmayan teknikler, (b) konuya üzerinde odaklanma ve (c) birbirlerine karşı **olumsuz** duygularını ifade ederken dinlemenin de içinde olduğu etkili iletişim tekniklerini öğrenmelerine yardımcı olmak.

Aşağıdaki noktalar vurgulanır:

- Oturum 6, sözsüz iletişim tekniklerini öğrenen ergen ve ebeveynlerin birbirlerine karşı olumlu ve olumsuz duygularını “ben” ifadeleri ile karşılıklı olarak ilettikleri etkili iletişimin uygulamalı bir tekniğidir.

İşlem

1. Ergen ve ebeveynler bir arada otururlar.
2. Aile içerisindeki olumlu ve olumsuz davranışlara dikkat çekme ile ilgili belirtilen hususlara vurgu yapılarak oturum tanıtılır.
3. “Etkili İletişim İçin Puanlama Listesi” isimli formu ve “Etkili İletişim İçin Olumlu Duyguların İfadesi Çizelgesi” isimli form katılımcılara dağıtılır.
4. Beşinci oturumda anlatıldığı gibi dinleme ve sözsüz teknikleri kullanarak konu üzerinde odaklanmanın önemine dikkat çekilir.
5. Beşinci oturum süresince anlatıldığı gibi puanlama sistemini kullanmak için yönergeler kısaca gözden geçirilir.
6. Beşinci oturumda yaptıkları gibi “Ben” ifadeleri ile “Etkili İletişim İçin Olumlu Duyguların İfadesi Çizelgesi” isimli formu doldurmaları istenir.
7. Olumlu bir noktanın da puanlama sistemi üzerindeki içerik başlığı altındaki konu üzerinde odaklanma ve olumsuz olmayan nitelendiriciler ile olumlu kalma olduğu vurgulanır. Yani bazen övgüler aile içerisinde sadece olumsuz bir ifade kullanarak yapılmamış olabilir. “İngilizce dersinden 70 alman ne hoş”, cümlesini takiben “50 aldıktan sonra” cümlesi ile devam etmek olumsuz ifade ile yapılmamış bir övgüye örnek verilebilir. Dinleyici, konuşmacının olumlu ifadelerini tekrar ettiğinde olumsuz bir nitelendirici ile övgüyü aşağılamadan basit bir şekilde tekrar ettiği vurgulanır. Yukarıdaki örneği kullanırsak bir ebeveyn “Ne güzel İngilizce dersinden 70 almışsın” diyerek cümleyi nitelirmeden ifadeyi basit bir şekilde tekrar etmelidir. “İngilizce öğretmeni kolay soru sorar, hiç kimseye 70 in altında not vermez” denilmeden övgü almak ergen için çok önemlidir.
8. Etkinliği tamamlamaları için ailelere 20-25 dakika izin verilir.
9. Katılımcılara pozitif olmanın mı ve yeterince pozitif ifadeler bulmanın zor olup olmadığı ve övgü alırken ve verirken utanıp utanmadıkları sorulur.

10. Pozitif etkileşimin önemi yinelenerek, ergen ve ebeveynlere birbirlerine karşı olumlu duygularını “Ben” ifadeleri ile ulaştırmaya ve birbirlerinin düşüncelerine olumlu bakmaya devam etmeleri hatırlatılır.
11. Pozitif duyguların varlığına rağmen aynı zamanda aile üyelerinin birbirlerine karşı negatif duygularının da var olduğu ve negatif duyguları ifade etmek için her bir aile üyesinin aile içerisinde yöneme gereksinimi olduğu vurgulanır. Açık sözlülüğün negatif ifadeleri daha ılımlı pozitif ifadeler haline getirdiği vurgulanır.
12. Katılımcılar; “Etkili İletişim İçin Puanlama Listesi” ve “Etkili İletişim Etkinliği için Olumsuz Duyguların Başlıca İfadeleri” formlarına yönlendirilir.
13. Beşinci oturumda anlatıldığı gibi bir konuya odaklanmanın, sözlü olmayan teknikleri kullanmanın ve dinlemenin önemini tekrar hatırlatıldı.
14. Hiç kimsenin kendisi hakkında olumsuz şeyler duymaktan hoşlanmadığı ve eğer duyduğumuz şeyden hoşnut değilsek hemen durumu normal bir yaklaşımla ele almamız gerektiği vurgulanır. Öte yandan, bu iletişim etkinliğinde, ifadenin basit, tarafsız tekrarlanmaya çalışılması; konuşmacıya dinleyicinin onu gerçekten dinlediğini kanıtlar.
15. Katılımcılara, “Olumsuz Duyguların Başlıca İfadeleri” formunun başındaki ilk cümle ile başlamaları ve her cümleyi, kâğıt teki her cümleye hitap eden her aile üyesiyle yapmaları gerektiği hatırlatılır.
16. Odada dolaşarak onlara güvengen(haklarını savunan)olmaları ve saldırgan olmamaları hatırlatılır.
17. Katılımcılara etkinliği yapmaları için 10 dakika verilir. Bütün ailelere sakin olmaları, konuya odaklanmaları ve uzun süre bir cümle üzerinde “takılıp” kalmamaları hatırlatılır. Bunun sadece; etkileşimin büyük olumsuz patlak vermeye dönüşmeden bu olumsuz duyguları iletme ve almayı öğrenmek için basit bir etkinlik olduğu belirtilir.
18. Bir süre sonra, katılımcılara uygulamanın kolaylığı ve zorluğunu tartışmaları istenir. Bunu olumlu duyguları ifade etmenin mi yoksa olumsuz duyguları ifade etmenin mi daha zor olduğunu tartışmaları istenir.
19. Katılımcıları; gelecekte yararlanmaları için kâğıtlarını saklamaları, iletişim kurmaya devam etmeleri ve sözlü olmayan iletişim tekniklerinin günlük kullanımının farkında olmaları konusunda cesaretlendirerek oturum bitirilir.
20. Oturum 7’nin empati üzerinden, aile üyeleri arasındaki duygu ve düşünceleri ifade etme ve dinlemek önemli olmasına rağmen; aile üyelerinin duygu ve düşünceleriyle

ilgili” kendini diğer aile üyelerinin yerine koymaya” çalışmasının da aynı ölçüde önemli olduğu belirtilerek gelecek oturuma kısa bir giriş yapılır. Ebeveyn ve ergenlerin gelecek oturumda, her birini diğer kişinin bakış açısından her şeyi görmeye ve hissetmeye çalışarak empatiyi uygulayacakları açıklanır.

6. Oturumun Özeti

Oturuma bir önceki oturumun özeti yapılarak başlandı ardından yaşamın ilk yıllarındaki çocuklar aile içinde dikkat çekmek için davranış kalıpları geliştirdikleri ve çocuğun olumlu ya da olumsuz davranışlar yoluyla dikkat çekmesinin bir seçim olduğu vurgulandı. Çoğu ailede eğitimin sadece olumsuz davranışlar ortaya çıktığında gündem oluşturduğu ve ebeveynlerin bu yüzden “ Ahmet ne iyi bir çocuksun, bugün kız kardeşinin oyuncağını kırmamışsın” demeye alışık olmadıkları, genellikle Ahmet’ in bu anımı dikkate almak yerine, bir oyuncağı kırdığı zamanı dikkate aldıkları ifade edildi. Çoğu durumda çocukların olumsuz davranış repertuarını geliştirdikleri, bu sayede ise bunlar ile dikkat çekebildiği ifade edildi. Bazı durumlarda bazı çocukların sorunlu gibi görüldüğü vurgulandı. Negatif dikkat zincirini kırmak ve olumlu davranışlara yönelmenin oldukça önemli olduğu ve ortalama ve sağlıklı bir ailede olumsuz davranışların olumlu davranışlara oranının dörtte bir oranında olması gerektiği vurgulandı. Böylece her bir olayda olumsuz davranış için verilen dikkat olumlu davranış için verildiğinde dört katı olacağı bilgisi verildi. Hemen devamında “Etkili İletişim İçin Olumlu Duygular” isimli forma dikkatleri çekildi. Katılımcılardan bireysel olarak bu on ifadeyi incelemeleri ve doldurmaları istendi. Katılımcıların ifadeleri tamamlamakta oldukça zorlandıkları gözlemlendi. İfadeleri tamamlamaları için ayrılan sürenin ardından beşinci oturumda ele alınan etkili iletişimin temel öğeleri hatırlatılarak yarım bırakılmış ve katılımcılar tarafından tamamlanan ifadeleri bir birleri ile paylaşmaları istendi. Paylaşımlar sırasında katılımcıların tamamı oldukça duygusal anlar yaşadılar. Ayrıca katılımcıların büyük çoğunluğu uygulama esnasında sözsüz iletişim tekniklerini ve iyi dinleyici özelliklerini oldukça iyi kullandıkları görüldü. Daha sonra yaşamda yalnızca olumlu duygulara sahip olmadığımız kimi zaman da birbirimize karşı olumsuz duygularımızın da olduğu ifade edildi. Ancak bu olumsuz duygularımızın aile içerisinde; bazen duygusal patlamalara, öfke nöbetlerine(sinir krizine), varlık yıkımlarına ve huzursuzluk yaratan genel bir duyguya yol açabileceği anlatıldı. Daha sonra olumsuz

duyguların; sık sık, kızgın olma duyguları ile başladığı, bu duygunun, gücenme duygularına hatta ileride öfke ve en sonunda nefrete kadar ilerleyebileceği belirtildi. Bu nedenle ailelerin kızgınlık ve nefreti yıllar geçtikçe güçlü duygular haline getirmesinler diye öfke ve gücenme duyguları ortaya çıktığında tartışabilmelerini önemi ifade edildi. Sağlıklı aile ortamlarında yapıcı eleştiri olarak kabul ettiğimiz olumsuz duyguları ve anlaşmazlıkları ifade etme özgürlüğüne sahip oldukları belirtildi. Ardından “Etkili İletişim İçin Olumsuz Duygular” isimli forma dikkatleri çekildi. Katılımcılardan bireysel olarak bu on ifadeyi incelemeleri ve doldurmaları istendi. Katılımcıların ifadeleri tamamlamaları için ayrılan sürenin ardından beşinci oturumda ele alınan etkili iletişimin temel öğeleri tekrar hatırlatılarak yarım bırakılmış ve katılımcılar tarafından tamamlanan ifadeleri birbirleri ile paylaşmaları istendi. Katılımcıların büyük çoğunluğu uygulama esnasında sözsüz iletişim tekniklerini ve iyi dinleyici özelliklerini oldukça iyi kullandıkları görüldü. Bu konuda katılımcılara olumlu dönüt verildi. Katılımcılar ise bununla ilgili evde sürekli egzersiz yaptıklarını ve hatalı bir iletişime yöneldiklerinde birbirlerini uyardıklarını ifade ettiler. Bu da kazanılan becerilerin sürdürülebilirliği açısından oldukça önemlidir. Puanlama esnasında herkes son derece objektif bir şekilde gerekçelendirerek puanlarını verdiler. Devamında katılımcılara olumlu duyguları mı iletmenin yoksa olumsuz duyguları mı iletmenin daha zor olduğu soruldu. Katılımcıları çoğunluğu olumlu ifadeleri iletmekte zorlandıklarını belirttiler. Ardından günlük yaşam içerisinde olumlu ifadeleri ne kadar görmezden geldiğimize dikkat çekildi. Bu uygulama sırasında bazı katılımcılar olumlu duygularını ifade ederken bu kadar zorlanmalarını bir sonucu olarak ağladılar ve bu güne kadar bunu fark etmemenin üzüntüsünü yaşadıklarını ifade ettiler. Bazı anne katılımcıların ise olumlu duygularını ifade ederken nasihat şeklinde iletmesi dikkat çekiciydi. Katılımcılar bu uygulama sayesinde olumlu duyguları atlamamanın ve zaman zaman birbirimize iletmenin önemini gördüler. Olumsuz ifadeleri iletme boyutunda ise çoğu zaman günlük yaşamda etkili iletişimin öğelerini kullanmadıklarını ifade ettiler. Oturum bu uygulamaların günlük yaşamda da aktif olarak kullanılırsa anlamlı olacağı ifade edilerek ve bir sonraki oturumun yine etkili iletişim uygulamalarından empatik duygularımızı karşı tarafa iletme ile ilgili olacağı açıklandı ve oturum sonlandırıldı.

3.6.7. 7. Oturum

Amaçlar

- 1.Ebeveynlere ve ergenlerin, aile ortamında güvenen iletişimler oluşturmalarına ve bunları geliştirmelerine yardımcı olmak.
- 2.Ebeveyn-ergen konularıyla ilgili duygu, düşünce ve fikirlerinde “kendini birbirinin yerine koyarak” birbirleri için empati kurmalarına yardımcı olmak.
- 3.Ebeveynlere ve ergenlere, (a) sözlü olmayan teknikleri, (b) konuya odaklanmayı ve (c) birbirlerine karşı empati duygularını açıklarken dinlemeyi kapsayan etkili iletişim şekillerini öğrenmelerine yardımcı olmak.

Aşağıdaki noktalar vurgulanır:

Oturum 7'nin ebeveyn ve ergenlere; (a) belirli sözlü olmayan teknikleri uygulamayı, (b) konuya odaklanmayı ve (c) birbirlerine karşı empati duygularını açıklarken birbirlerini dinlemelerini sağlayan etkili iletişimde uygulamalı bir alıştırma.

İşlem

1. Bu oturumdaki “bilgi” bölümünde listelenen hususlarla empati konusuna giriş yapılır.
- 2.Ebeveynler bireysel olarak “Aile meseleleriyle ilgili Empati üzerine Etkinlikler için Ebeveyn Kâğıdı” isimli formu doldurmaları konusunda yönlendirilir. Ergenlerin ise “Aile Sorunları İle ilgili Empati Etkinlikleri: Ergen Kâğıdı” nı doldurmaları istenir.
- 3.Formun A bölümünün, genelde ergenlik sürecinde ortaya çıkan temel sorunlarla bağlantılı olarak diğer aile üyesinin duygularına hitap ettiği açıklanır. Formun B bölümünün ise, kağıdı tamamlayan kişinin duygularına hitap ettiği açıklanır. Her iki oturumunda tamamlanması gerektiği belirtilir(NOT: Eğer onlar bazı sorunlarla henüz karşılaşmamışlarsa, onları muhtemel duygu, düşünceleri hissetmeleri sağlanır).
4. Ebeveyn ve ergenlerin görevinin, anlaşma olsa da olmasa da “kendini diğerinin yerine koymaya” çalışmak olduğu hatırlatılır. (NOT: eğer ebeveyn ve ergenler tereddüt eder ve diğer aile üyesinin ne hissettiği ve düşündüğünü bilmediklerini söyler ise, her üyeye tahminde bulunmaları talimatı verilir).
- 5.Formları doldurmaları için 20 dakika verilir.
- 6.Ebeveyn ve ergenlere tamamlanan kâğıtları gözden geçirirken aile olarak bir arada oturmaları söylenir.

7.“Etkili İletişim İçin Puanlama Sistemi” ni kullanarak aile üyeleri arasında yapılandırılmış bir biçimde tartışılacağı açıklanır.

8. Aşağıdaki talimatlar verilir:

- a. Ebeveyn etkileşime konuşmacı olarak başlar. Ergen dinleyicidir. İsimleri puanlama sistemi üzerine kaydedilir.
- b. Ebeveyn ergenle, Formun A bölümünde listelenen ilk madde üzerindeki “kendini onun yerine koymaya”, yani empati kurmaya çalışarak konuşur.(örneğin: Ergen bir partidedir ve arkadaşları onu alkol kullanmaya teşvik eder.) Ebeveyn, ergenin akran baskısıyla karşılaştığında onun ne düşünüp hissedebileceği hakkındaki düşünceleri ifade eder. Ebeveyn, ergene karşı sözlerini doğrudan hitap eder.
- c. Ergen bir dinleyici olarak, dinlediğini göstermek için ebeveynin söylediği şeyleri sadece tekrar eder.
- d. Konuşmacı ve dinleyici; daha sonra, puanlama sistemi üzerine eğer kendi kendilerini puanlamaktadırlar.
- e. Daha sonra ergen, bir dinleyici olan ebeveyne ergenin duygu ve düşünceleri hakkında doğru düşündüğünü açıklayarak aynı konu üzerinde konuşmacı olmaktadır.
- f. Bir dinleyici olarak ebeveyn sadece söyleneni tekrar eder.
- g. Bu etkileşimden sonra, ergen; Formun Bölüm A üzerindeki ilk madde üzerindeki ebeveynle empati kurmaya çalışan ve ebeveynin durumla ilgili anlamakta zorluk çektiği duygu ve düşüncelerle ilgili olarak “kendini ebeveynin yerine koymaya” çalışan konuşmacı olur.
- h. Bir dinleyici olarak ebeveyn sadece ergenin söylediği şeyleri tekrar eder
- i. İkisi de daha sonra Form 20 puanlama sistemi üzerinde puanlama yapılır.
- j. Daha sonra ebeveyn; ergenin gerçekten de bu ebeveynin duygu ve düşüncelerini hakkında doğru düşündüğünü açıklayan aynı konu üzerinde konuşmacı olur.
- k. Ergen daha sonra ebeveynin söylediği şeyleri tekrar eder.

9. Puanlama sistemi üzerinde puanlama yapılır.

10.Grup üyelerinden konuya odaklanmada ve sakin kalabilmede zorluk çekip çekmediklerini kısaca tartışmaları istenir.

11. Empatinin ailelerdeki iyi bir iletişim kurmanın temeli olduğu belirtilerek oturum bitirilir.

7. Oturumun Özeti

Oturuma altıncı oturumun özeti yapılarak başlandı. Daha sonra güvengen iletişimin gelişiminde Empatinin önemi belirtildi. Saldırganlığın genellikle güvengen etkileşimlere engel olduğu ve aile üyeleri; hassas konular tartışılırken, birbirlerine karşı saldırgan, düşmanca, savunmacı ve küçümseyici olma riski taşıdıkları ifade edildi. Empatinin; “kendini diğerinin yerine koyma” sürecinde, saldırganlığa yönelik eğilimi yok ettiği ve eğer aile üyesi, diğer üyenin duygularının farkında olur ve onun yaşadığı duygu, düşüncelerin içine girebilirse, aile üyeleri saldırgan olmak yerine daha kolay güvengen ilişki kurabileceği ifade edildi. Empatinin, “acıyı içinde çekmek” anlamına gelen bir kelimedenden geldiği, sempati ise, “acıyı beraber çekmek” anlamına geldiği ifade edildi. Empatinin karşımızdaki kişinin duygu ve düşüncelerine katılmak anlamının olmadığı özellikle vurgulandı. Empati kurmada öncelikle karşımızdaki kişinin duygularını anlamının önemli olduğu belirtildi. Ayrıca empatinin basamaklarından bahsedilerek katılımcılar “Aile meseleleriyle ilgili Empati üzerine Etkinlikler için Ebeveyn Formu” na ve “Aile meseleleriyle ilgili Empati Üzerine Etkinlikler için Ergen Formu” na bakmaları istendi. Formu tamamlamaları için verilen sürenin tamamlanmasının ardından grup üyelerinin Ebeveynlerin formun A bölümünden kendi seçtikleri bir ifadeyi paylaşmaları istenir. Bunu yaparken kendilerini çocuklarının yerine koyarak ve etkili iletişimin temel öğelerini yani sözsüz iletişim teknikleri ve etkili dinleme kurallarını hatırlayarak yapmaları istendi. Aynı uygulamayı daha sonra dinleyici konumundaki ergen konuşmacı olarak empatik bir şekilde ve etkili iletişimin temel öğelerine dikkat ederek ifade etmeleri sağlandı. Uygulamaların aralarında empatinin kişinin görüşlerine katılmak anlamı taşımadığı sürekli hatırlatıldı. Katılımcıların çoğu oldukça uygun bir şekilde süreci tamamladılar. Ancak bir aile özellikle sigara içme konusunda oldukça sert bir tartışma içerisine girdi. Kendilerine uygulamanın amacı ifade edilerek ve etkili iletişim öğeleri hatırlatılarak oturumun amacına uygun tartışmaya teşvik edildi. Tüm grup üyeleri uygulamaları tamamladıktan sonra anlaşıldığını hissetmenin nasıl hissettirdiği üzerine konuşuldu. Özellikle ergenler ebeveynleri tarafından anlaşılmanın sıkıntısını dile getirdiler. Anlaşıldığını

hissetmenin çözüme yönelik adım atmada da etkili olduğunu ifade ettiler. Ardından bir sonraki oturumun davranış değişikliği yaratma boyutuna giriş yapılacağı ve oturumun amacının olumsuz davranışların nasıl meydana geldiği ve olumsuz davranışların sonuçlarının yaşanmasında ebeveynlerin takındıkları tutum konusunun ele alınacağı belirtilerek oturum sonlandırıldı.

3.6.8. 8. Oturum

Amaçlar

1. Ebeveyn ve ergenlerin ev ortamında davranışların neden oluştuğunu anlamalarına davranışların değişimi ve yönetimi için bazı yöntemler öğrenmelerine yardımcı olmak
2. Ebeveyn ve ergenlerin Etki Yasasını yani davranış ve bu davranışın sonucu arasındaki ilişkiyi anlamalarına yardımcı olmak.
3. Aile ortamı içerisinde ebeveynlerin ergenlerden bekledikleri ve onayladıkları davranışların sonuçlarını öğrenmelerine fırsat sunarak bunların önemini anlamalarına yardımcı olmak.

Aşağıdaki noktalar vurgulanır:

Oturum 8 davranışların oluşum sebepleri etrafında odaklanır. Oturum 8'in ana konusu bir davranışın tekrarlanma olasılığı kişinin davranışın sebep olduğu sonucu nasıl algıladığı ve yaşadığına dayandığıdır. Bu nedenle, kişi sonucu yaşar ve hoş (güzel) olarak algırsa, davranışı muhtemelen tekrar eder. Diğer yandan, kişi sonucu yaşar ve hoş olarak algılamazsa, muhtemelen ileride meydana gelecek davranış azaltacaktır.

Aşağıdaki hususlar vurgulanır:

- Davranışın tekrarı ya da azalmasının temeli, kişinin davranışın sonuçlarını nasıl algıladığı ve nasıl yaşadığına dayanmaktadır.
- Her ergen, ergenlik sürecinde yaşadıkları şeylere dayanarak ileride uzak durmak istediği başlıca olumsuz sonuçların limitlerini keşfeder.

İşlem

- 1.Ebeveyn ve ergenler beraber oturtulur.
- 2.Katılımcılara ergenlik döneminde bir gencin taşkın hareketlerinin sonuçlarını içeren bir senaryo okutulur ve senaryoya ilişkin dört soru yöneltilir.

3. Yanıtlar alınmadan önce karşılıklı birbirlerinin yanıtlarını tahmin etmeleri istenir.

4. Ebeveynlerin bireysel yanıtlarını oylamaya sunulur. Cevaplar tahtaya kaydedilir. D şikkını seçmeyen ebeveynlere, neden bu şikkı seçmedikleri sorulur. (Genellikle; ya işlerin daha kötüye gideceği, ya da suçlara bulaşacakları ve daha kötü alışkanlıklar öğrenecekleri konularındaki endişelerini ifade edeceklerdir ya da bazıları belki de aile sorunlarında yasal faaliyet eksikliğiyle ilgili sıkıntılarını tartışacaklardır)

D şikkını seçen ebeveynlere, neden bunu seçtikleri sorulur.

5. Ebeveynlerle senaryoyu nasıl buldukları konusunda 15 dakika süren bir tartışmadan sonra, davranışın ardından gelen sonuçların, davranışların tekrar ortaya çıkıp çıkmayacağına karar vermede nasıl önemli bir rolü olduğuna giriş yapılır. Bazı durumlarda, şiddetine bağlı olarak yasal sonucunun, nasıl problemlili davranışı durduracak tek gerçek sonuç olduğu vurgulanır.

Ebeveynlerin ergenler için yapabilecekleri en iyi şeyin aslında olumlu ve olumsuz davranışlarının sonucunu tutarlı yaşamalarını sağlamalarının olduğu belirtilir. Çünkü bunun problem davranışın devam etmesini ya da bitmesini belirlemede önemli olduğu belirtilir. Bu nedenle ebeveynin temel görevlerinden bir tanesinin ev ortamında bu atmosferi oluşturmak olduğu belirtilir.

6. Ergenin hayatta kendi yolunu bulmada temel olayları öğrenmesine yardımcı olan ebeveynin bunu yaparken kimi zaman “Hayır” ifadeleri sanki olumsuz davranış sonucunu uygulamada ebeveynin oldukça istekliymiş gibi görünmesine neden olabilir.

7. 25 yaşına geldiklerinde çocuklarının ergenlik döneminde ebeveynlerinden öğrendikleri en önemli şeyin ne olduğu sorulduğunda ne söylemelerini isterdiniz sorusu ebeveynlere yöneltilir.

8. Bu konu birkaç dakika konuşulduktan sonra tahtaya “SORUMLULUK” kelimesi yazılır. Sorumluluk kelimesinin anlamı katılımcılara sorulduktan sonra sorumluluk sözcüğünün anlamı kişinin kendi davranışlarının sonuçlarını kabul edebilmesi olarak ifade edilir.

9. Katılımcıların dikkati davranışlarının sonuçlarını tanımalarına ve bu davranışların sonuçlarını kabul etmelerini öğrenmelerine yardımcı olmak için beş adım sunulur:

- a. Tutarlı olun
- b. Demek istediğiniz şeyi söyleyin
- c. Kurtarmayın

d. Teslim olmayın

e. Olumlu şeyleri araştırın

10. Her adımı tasvir etmek için hazırlanmış olan karikatürler kullanılır ve 5 adım tek tek ele alınır.

11. Aile içerisinde, özellikler de ergenlik yıllarında, olumlu şeyler aramanın ve heyecanlı tepkilerinin “iyi olmasını” sağlamanın ergeni olumlu davranışlara istekli kılmakta bir gereklilik olduğu vurgulanır.

12. Ergenlik yıllarında, olumsuz etkileşimler vurgulanır ise kaçınılmaz bir şekilde, ergenin bağımsızlık mücadeleleri ortaya çıkar ve ergen yeni bir davranışı dener ve sınırları test eder. Öte yandan, eğer olumlu şeyler vurgulanırsa, olumsuzlar daha karşı konulabilir olur.

13. Pozitif şeylerin negatiflere göre “dörtte bir “oranla daha sağlıklı ailelerde olduğu vurgulanır. Bu nedenle, ebeveyn ve ergen arasından her bir olumsuz etkileşim için, dört pozitif etkileşim meydana gelmelidir. Aileleri bu oranı bir hedef olarak almaları ve dikkatlerini Form 19 olan “Çok İyi Demek İçin Yollar” a vermeleri söylenir.

14. Oturum, ebeveyn ver ergenleri sonuçları uygulamak için bir düzen kurarken beş temel adıma odaklanmaya cesaretlendirerek bitirilir.

15. Katılımcılara birbirlerindeki çoğaltmak ya da azaltmak istedikleri belirli davranışları düşünmelerini talimatı verilir ve bir sonraki oturumun evde birbirinden hangi davranışları bekledikleri hakkında konuşurken bunu nasıl açık ifade ettiklerine odaklandığı belirtilir.

8. Oturumun Özeti

- Oturuma bir önceki oturumun özeti yapılarak başlandı. Ardından bir davranışın tekrarlanma olasılığının kişinin davranışın sebep olduğu sonucu nasıl algıladığı ve yaşadığına dayandığı ifade edildi. Bu nedenle, kişi sonucu yaşar ve hoş(güzel) olarak algılsa, davranışı muhtemelen tekrar edeceği, diğer yandan, kişi sonucu yaşar ve hoş olarak algılamazsa, muhtemelen ileride meydana gelecek davranış azaltacağı belirtildi. Daha sonra trafik cezası alan sürücücü örneği verildi. Örneğin, bazı kişiler trafik cezası alırlar ve bunu aşırı çirkin ve olumsuz bir sonuç olarak yaşadıkları, bunun sonucu olarak ise hatalı ve problemlili araba kullanma tutumları önemli derecede azaldığı belirtildi. Diğer yandan, bazılarının sonucu kötü olarak değerlendirmeler için ise birden fazla

trafik cezası almalarının gerektiği, bunun erkek ya da kız kardeş aynı sonucu güzel olarak algılayabilirken diğer bir ailede bir çocuk ya da ergen sonucu kötü olarak algılayabileceği, sonuçları algılamamanın ve yaşamadaki bireysel farklılıklar ile de ilişkili olabileceği vurgulandı. Daha sonra her ergenin, ergenlik sürecinde yaşadıkları şeylere dayanarak ilerde uzak durmak istediği başlıca olumsuz sonuçların limitlerini keşfettiği açıklandı. Ardından 16 yaşındaki gencin senaryosu paylaşıldı ve ebeveynlerden dört seçenektan hangisini seçecekleri soruldu. Ancak ebeveynlerin yanıtlarını almadan önce ergenlerden ebeveynlerinin cevaplarını tahmin etmeleri istendi. Ergenlerin çoğu seçeneklerden çocuğun arkasından onu bulmak için gitme ve evde daha sıkı kurallar uygulamak seçeneğini seçeceklerini belirttiler. Ancak ebeveynlerin bir kısmının cevapları ergenlerin tahmininden daha sert idi ve arabanın zararları için suç duyurusunda bulunmak seçeneğini tercih etmişlerdi. Daha sonra ebeveynlere seçtikleri şıkkı neden seçtikleri sorusu yöneltildi. Ve arabanın zararları için suç duyurusunda bulunmak şıkkını seçen iki ebeveynin gerekçesi bunun son nokta olduğu ve daha kötü şeylerin olmasına engel olmak için yaptığının bedelini yaşaması gerektiğini ifade ettiler. Diğer şıkları seçen ebeveynler ise işlerin daha kötüye gideceği, ya da suçlara bulaşacakları ve daha kötü alışkanlıklar öğrenecekleri konularındaki endişelerini ifade ettiler. Gençler ise arabanın zararları için suç duyurusunda bulunmak seçeneğini acımasız buldular ve sonucu daha olumsuz hale getireceğini ifade ettiler. Ardından davranışların sonuçlarını tutarlı yaşamamanın, problem davranışın devam etmesini belirlemede ki öneminden bahsedildikten sonra Davranış sonuçlarını düzenlemede ki 5 adım anlatıldı. Ardından her bir adım karikatürler üzerinden yürütüldü. Aileler karikatürleri oldukça ilgi çekici buldular. İlk adımdaki “Tutarlı Olmak” karikatürü üzerine konuşulurken aile yaşamı içerisinde tutarlı olmanın gerçekten de oldukça zor olduğu ifade edildi. Tutarsızlığın ergeni çıkarıcılığa sevk edeceği ifade edildi. Aileler yaşadıkları tutarsızlık örneklerini paylaşırken nasıl farklı davranabileceklerini gördüler. Ardından ikinci karikatür ele alındı. “Demek istediğiniz şeyi söyleyin” karikatürü tartışılırken konuya odaklanma konusu bir kez daha gündeme geldi. Ayrıca söylemek istediğimiz şeylerin net ve açık ifade etmenin önemi konuşuldu. Daha sonra boş tehditler savurarak yasaklar koymanın ve bunu uygulayamamanın yaratacağı olumsuzluklar konuşuldu. Sonuç olarak yasaklama getirirken de gerçekten uygulanabilirliği olan yasaklar koymaya ve bunları uygulamaya çağrı yapıldı. Üçüncü adım ise “Kurtarma” başlığı idi. Bu adımda ise

karikatürde de yer aldığı gibi çoğu zaman disiplin uygulamalarında ebeveynlerden bir tanesinin ya da aile büyüklerinin araya girdiği ve gerekçesini sevgi olarak nitelendirdiği için genci ya da çocuğu kurtarma(koruma) eğilimi gösterdiği ifade edildi. Anneler bu konuda kendilerini objektif bir şekilde eleştirdiler ve çoğu zaman babadan habersiz durumu idare ettiklerini ifade ettiler. Ancak hatalarını görme şansı bulduklarını ifade ettiler. Ardından “Teslim Olmayın” basamağı ele alındı. Ve karikatürdeki gencin istediğini yaptırmak için kullandığı yöntemler üzerine konuşuldu. Gencin bunu davranışın olumsuz sonucunu yaşamamak adına yaptığı ifade edildi. Teslim olduğunda ise ergenin bu davranışı yapma eğiliminin artacağı ifade edildi. Son olarak ise çocuklarımız olumlu bir şey yaptığında onları olumlu sözlerle takdir etmenin önemi üzerine konuşuldu ve olumlu cümleler kurmayı ne kadar çok ihmal ettiğimiz üzerine konuşuldu. Olumlu davranışı arttırmak istiyorsak eğer olumlu davranışları gündeme getirmenin öneminden bahsedildi. Katılımcıların büyük çoğunluğu bu konuda ki eksikliklerden rahatsızlıklarını dile getirdiler ve sağlıklı ailede olumlu ifadelerin oranının olumsuz ifadelere göre dört kat fazla olması gerektiği hatırlatılarak bir sonraki oturumun aile içerisinde beklentilerimizin eksik veya belirsiz olmasından bahsedeceğimiz belirtilerek oturum sonlandırıldı.

3.6.9. 9. Oturum

Amaçlar

- 1.Ebeveyn ve ergenlere birbirleriyle beklenen davranışları tartıştıklarında açık olmanın önemini anlamalarında yardımcı olmak
- 2.Ebeveyn ver ergenlere belirsiz genellemeler yerine açık somut araçlarla iletişim kurmalarını öğretmek.

Aşağıdaki noktalar vurgulanır:

Oturum 9; aile problemlerinin; aile üyelerinin birbirlerinden bekledikleri şeylerle ilgili genelde belisiz olmaları nedeniyle ortaya çıktığını vurgulamaktadır.

Aşağıdaki hususların vurgusu yapılır:

- Sözcükler genellikle belirsiz bir üslupla kullanılmaktadır ve her aile üyesi sözcüklerin ne anlama geldiğini kendine göre tanımlamakta ya da algılamaktadır

İşlem

1. Ebeveyn ve ergenlere beraber oturmaları talimatı verilir.
2. Tahtaya “Güven”, “Saygı”, “Anlayış” ve “Sorumluluk” kelimeleri yazılır.
3. Konu aile meselelerini tartışmaya geldiğinde açık olmanın önemi konusuyla giriş yapılır.
4. “Güven”, “Saygı”, “Anlayış” ve “Sorumluluk” kelimelerinin aile ortamlarında kullanılan ve sık sık belirsiz yorumlara ve tartışmalara yol açan “tipik” kelimeler olduğunu belirterek giriş yapılır.
5. Her sözcüğün ne anlama geldiğiyle ilgili dört kelimenin her birini inceleneceği vurgulanır.
6. Tahtaya “Güven” kelimesinin sözlük tanımın yazılır: “başkasına inanmak: sonuçlarından korkmaksızın diğerinin yaptığı şeylerde ona karşı itimat etmektir”.
7. Ebeveynlerin çocuklarına karşı nasıl güven sağladıkları tartışılır. Ergenlere güvenin nasıl sağlandığı sorulur. Cevaplar tahtaya yazılır.
8. Güvenin kazanılması gereken bir şey olduğu vurgulanır.
9. Ergenlere ebeveynlerinin güvenlerini nasıl kazandıkları sorulur(güvenin; söz ve vaatlerle değil eylemlerle kazanıldığını vurgulanır) ve nasıl kaybettikleri sorulur(güven davranış ile kaybedilir ve sadece davranışla yeniden kazanılır).
10. Ebeveynlerden eklemelerde bulunmaları istenir. Genellikle, iki temel alan vardır: (1) Ebeveynler ergenin sözcüğünün bir anlam ifade ettiğine güvenmezler(örneğin: Ergen söylemek istediği şeyi söylemez) ve (2) ebeveynler ergenin kararlarına güvenmezler(örneğin: arkadaş seçimleri, akran baskısına “hayır” demek vb)
11. Ergenlere ve ebeveynlere birbirlerine yönelik güvenlerini kaybettiklerin alanlarda yeniden güven kazanmanın ne kadar sürdüğü sorulur. Güven kazanmanın çok zor olduğunu ancak kaybetmenin ise çok kolay olduğu vurgulanır.
12. Güven kaybedilirse ebeveynlerin, çocuklarının güvenini yeniden kazanmadan önce hangi davranışları göstermeleri konusunda betimleme yapmaları gerekir.
13. Güvenin davranıştan önce değil sonra geldiği vurgulanır.
14. “Saygı” kelimesine giriş yapılır ve tüm katılımcılara bu kelimenin tanımı sorulur. Ardından tahtaya “Saygı” kelimesini sözlük tanımını yazılır: “Başkası için saygısı olmak: diğer kişiye itibar duymak, diğerini önemsemek”(Ölçülü davranmaya neden olan sevgi duygusu).

- 15.“Saygı” kelimesinin sözlükteki “saygı duyma”nın, “önemseme” kelimesine göre daha belirsiz olduğu vurgulanır. Ebeveynler ya da ergenler birbirlerine, senden bana saygı göstermeni istiyorum derlerse, ne demek istediklerini açıklamaları gerekir.
19. Ergenlerden ve ebeveynlerden kendilerinde saygısızlık olarak gördükleri davranışlara (küfür,yalan söyleme,alay vb) açık örnekler vermeleri istenir.
20. “Anlayış” kelimesini tanıtır, tüm katılımcılara bu kelimenin tanımı sorulur.
- 21.Tahtaya “anlayış” kelimesinin tanımı yazılır: “denilmek istenen şeyi algılamak”. Anlamaya çalışmanın; “kendini diğer kişinin yerine koyma” yeteneğine sahip olmak olduğu açıklanır.
22. Aile iletişimleri bağlamında, ergen ebeveynlerine “beni anlamıyorsun” dediğinde, ergenin de gerçekten söylemek istediği şey “ bana katılmıyorsun, benimle aynı fikirde değilsin” demektir.
23. Ebeveynler ergenleri ne demek istediklerini anlamaya çalıştıklarında genelde uzun tartışmalarda bulunurlar çünkü ergenler “onlarında bir zamanla genç olduklarını” vurgular. Öte yandan, tartışma esnasında, ergenin aradığı şey anlayış değil anlaşmadır.
24. “Sorumluluk” kelimesi tahtaya yazılır, tüm katılımcılara bu kelimenin tanımı sorulur.
25. Tahtaya kelimenin sözlük tanımı yazılır: “mesul olmak”
26. Ailelerde “sen ne zaman sorumluluk sahibi olacaksının anlamının “sen ne zaman güvenilir olacaksın” olduğu vurgulanır.
27. Sorumlu olma, birinin davranışlarının sonuçlarının kabul etmeyi öğrenme açısından tartışılır. Sorumlu bir ergenin olumlu ya da olumsuz davranışından sorumlu olan kişi olduğu vurgulanır. Sorumlu bir ergen, sözlerine dikkat eder ve aşırı tepki göstermeden ve durumları daha kötü duruma getirmeden olumsuz sonuçları kabul eder. Ergenelerin ebeveynlerini ya da başka insanları suçlamak yerine kendi davranışlarının sonuçlarını kabul etmeleri onları çok daha sorumlu kılacaktır.
28. Sorumluluğun zamanla olgunlukla ortaya çıktığı vurgulanır.
29. Oturumu, katılımcılara dört belirsiz kelime olan “Güven”, “Saygı”, “Anlayış” ve “Sorumluluk” kelimeleriyle bağlantılı örneklerini bu oturumda ele alırken, gelecekteki onlar için en önemli hususun aile meselelerini tartışırken belirsiz görünen iletişimin tüm alanlarında açık olmaya çalışmaktır.
30. Oturum 10 un, geçtiğimiz birkaç oturumda ele alınan sonuç ve davranışları

tartıştıktan sonra, ebeveyn ve ergenlerin birbirlerinden bekledikleri belirli davranışları ve bu davranışlara bağlı belirli sonuçların içinde olduğu aile sözleşmesinde bir etkinliğini kapsadığını belirterek, 10. Oturumun aile üyeleri arasında olumlu etkileşimleri ilerletme çabası içine karşılıklı uzlaşma etkinliği olduğu belirtilerek oturum sonlandırıldı.

9. Oturumun Özeti

Oturuma sekizinci oturumun özeti yapılarak başlandı. Daha sonra aile içerisinde yaşanan bir tartışmada sözcüklerin belirsiz bir üslupla ya da yanlış olarak kullanıldığından, yani beklentileri ifade ederken net ve açık olamamaktan bahsedildi. Davranışların sonuçlarının neler olabileceğinin yanı sıra beklenen davranışların da açık ve net ifade edilmesinin beklentiye cevap vermeyi de daha olası kılacağı için sağlıklı bir iletişim ortamının oluşacağı ifade edildi. Ardından özellikle günlük yaşamda çok kullandığımız ve birbirimizden beklenti ifade eden “Güven”, “Saygı”, “Anlayış” ve “Sorumluluk” sözcükleri tahtaya yazıldı. İlk olarak güven sözcüğü ele alındı ve tüm katılımcılardan güven sözcüğü üzerine bir şeyler söylemeleri istendi. Ebeveynlerin bir kısmı kendini rahat hissetme olarak tanımlarken güven sözcüğünü bazı ebeveynler ise kendisi ile benzer düşünülmesini güven olarak tanımladı. Gençler ise güven sözcüğünü her zaman yanında olma olarak tanımladı. Ardından güven sözcüğünün sonuçlarından korkmadan karşımızdaki kişinin yaptıklarına itimat etmek olduğu ifade edildi. Ardından güvenin nasıl sağlandığı sorusu grup üyelerine soruldu. Birçok katılımcı güvenin sağlanmasının oldukça güç olduğunu belirttiler. Ardından sözlerle güven sağlanmasının oldukça güç olduğu üzerine konuşuldu. Güvenin sağlanmasında davranışların belirleyici olduğu ve güvenin davranışın ardından oluştuğu ifade edildi. Daha sonra sözlerle kazanılmayan ve davranışlarla sağlanan güvenin yine davranışlarla kaybedilebileceği üzerine konuşuldu. Ardından ergenlerin ebeveynlerine karşı güvenlerini kayb ettikleri konular ele alındı. Genel olarak güven kaybının verilen bir sözü yerine getirmeme, sigarayı bırakma konusunda söz verme ancak gerçekleştirilmeme şeklinde idi. Daha sonra güvenin yeniden oluşturulması için geçen süreden bahsedildi. Daha sonra ebeveynlere ergenlere olan güvenlerini kayb ettikleri noktalar soruldu. Ebeveynlerin cevapları genel olarak akademik başarı konusunda yoğunlaştı. Ergenlere yöneltilen sorular ebeveynlere de yöneltildi ve güveni kayb ettikten sonra tekrar kazanmanın uzun süre aldığı üzerine

konuşuldu. Ve güvenin davranıştan sonra geldiği hatırlatılarak saygı kelimesine giriş yapıldı. Saygı sözcüğünün kelime anlamı grup üyelerine soruldu. Genel olarak ergenler saygıyı otoriteye karşı gösterilen bir davranış olarak tanımladı. Daha sonra saygı sözcüğünün tanımının temelinde aslında sevginin olduğunun ifade edilmesinin ardından ebeveynler özellikle saygı konusunda daha netleştiklerini ifade ettiler. Bu yönüyle düşünmediklerini ifade ettiler. Ardından “bana saygı göstermeni istiyorum” ifadesinin daha açık kullanılmasının öneminden bahsedildi. Ardından saygısızlık olarak görülen davranış örnekleri sıralandı ve bana saygı göstermeni istiyorum yerine bu sıralanan davranış örnekleri üzerinden bu talebin dile getirilmesinin önemi üzerine konuşuldu. Hemen ardından anlayış sözcüğüne geçildi ve sözcüğün anlamı grup üyeleri arasında tartışıldı. Ardından sözcüğün anlamı verildi. Anlayış sözcüğünün kullanılmasında “beni anlamıyorsun” diyen bir gencin beklentisinin aslında anlaşılacak yerine fikrine katılmak şeklinde olduğu ifade edildi. Ve Ardından kısa bir hikaye paylaşıldı. Ebeveynler paylaşılan hikâyedeki gencin gerçekten anlaşılmaktan uzak daha çok dediğini yaptırma çabası içinde olduğunu ifade ettiler. Ve hikâyedeki babanın tavrını bir önceki oturumdaki tutarlı olmak basamağı ile ilişkilendirerek, ebeveynin anlayış noktasında oldukça iyi olduğunu ancak tutarlı olmadığını ifade ettiler. Ardından sorumluluk sözcüğünün anlamı katılımcılara soruldu ve genel olarak görevlerini yerine getirme cevabı alındı. Ardından sorumluluk sözcüğünün anlamında aslında bir önceki oturumda da ele aldığımız gibi kişinin davranışlarının sorumluluğunun üstlenilmesi olduğu ifade edildi. Ardından davranışlarımızın sonuçlarını olumsuz olduğunda bile herhangi bir gerginlik yaratmadan yaşamamızın aslında bir olgunluk örneği olduğu ve ortaya çıkabilecek çatışmaları ortadan kaldırdığı belirtilir. Oturumun sonunda aileler günlük yaşamda sıkça kullandıkları bu sözcüklerin gerçekten net ve açık kullanmadıklarını fark ettiler. Ayrıca birbirimizden beklentilerimizi iletirken açık ifade etmenin dikkate alınma ihtimalini arttırdığını fark ettiler. Bir sonraki oturumun son oturum olduğu ve davranış sözleşmesi oluşturma örneğini hep birlikte gerçekleştireceğimizi belirtilerek oturum sonlandırıldı.

3.6.10. 10. Oturum

Amaçlar

1. Ebeveyn ve ergenlere; birbirlerine karşı olumlu davranışlarını iletmeleri için birbirleriyle nasıl uzlaşacaklarını ve “sözleşme yapacaklarını” uygulama fırsatı vermek.
2. Ebeveyn ve ergenlerle bir “yedi adım”lı sözleşme etkinliği örneğini oluşturmak.

Aşağıdaki noktalar vurgulanır:

- Karşılıklı sözleşmenin kullanımı, ebeveyn ve ergenler arasında ortaya çıkan problemleri çözmeye bir yöntem olarak tanımlanmaktadır.
- Sözleşme yapma; ebeveyn ve ergenlerin, problemlerin aile içerisinde ortaya çıktığında ve her ikisinin de birlikte çalışmaya karar vererek problemleri çözmeye çalışmayı kabul ettiği bir yaklaşımdır.

İşlem

1. Ebeveyn ve ergenler birlikte oturtulur.
2. Sözleşme uygulaması hakkında bilgi verilir ve sözleşme yapma konusuna giriş yapılır ve katılımcıların dikkati “Aile Davranış Sözleşmesi” ne çekilir.
3. Bir kez daha sözleşmenin amacının olumlu etkileşimleri artırmak olduğu vurgulanır. Sözleşmede ele alınan bütün davranışların olumsuz şekilde değil olumlu şekilde ifade edilmesi gerektiği vurgulanır. Sözleşmenin olumsuz tehditlerle sıralanmaması gerektiği vurgulanır. (örn: derslerini yapmazsan, iki hafta evden çıkamazsın gibi). Aksine olumlu ödüller ile sıralanmalı.(örn: bütün hafta boyunca derslerini yaparsan, hafta sonları dışarı çıkabilirsin gibi.)
4. Sözleşmedeki bütün davranışların genel değil açık ve net olması ve bütün davranışların gerçekçi olması gerektiğini vurgulanır. Örneğin; ebeveynlerin 17 yaşındaki bir ergenin hafta sonu akşam 16’ da evde olmasını beklenmemeleri gerektiği, bunun yanı sıra, eğer çocukları yıllarca matematik dersinde zorluk yaşıyorsa ve düşük not alıyorsa, matematikten 90 almasının beklenmemesi gerektiği uygulayıcı tarafından belirtildi. Benzer şekilde, ergenlerden de; ebeveynlerinin davranışları konusundaki beklentilerinde gerçekçi olmaları istendi. Örneğin; 16 yaşındaki bir çocuk

ebeveynlerinden ona hafta sonları gece yarısı saat 2' ye kadar dışarıda kalması için izin verilmesini beklememesi gerektiği belirtildi.

7. Empatinin sözleşme işinde en önemli bir parça olduğu vurgulanır. Konu sözleşmede sıralanan çeşitli davranışlara ne kadar çaba gösterildiğini değerlendirmeye gelince, ergen ve ebeveynlerin “kendilerini diğerinin yerine koymaları” önemli bir işlemdir.

8. Katılımcıları dikkati “Etkinlik” bölümünde sözleşme yapmada yedi(7) adıma çekilir. Yedi(7) adım kısaca gözden geçirilir ve bunlar tahtaya yazılır.

- a. Diğer aile üyelerine sunacağınız ödülleri tanımlama
- b. Diğer aile üyelerinden istediğiniz ödülleri tanımlama
- c. İsteddiğiniz ödüllerin önceliklerini belirleme.
- d. Diğer aile üyelerine sunduğunuz ödüllerin değerlerini belirleme
- e. Bütün maddelerin açık(özel) ve gerçekçi olduğundan emin olma
- f. Birbirine karşı empati gösterme
- g. Ödülleri değiş tokuş yapma- birbirleriyle ödülleri görüşme

8. Tüm basamaklar tek tek ele alınıp işlendikten sonra bu oturum boyunca uygulanan yedi adımlı sözleşme yaklaşımın sadece bir örnek olduğu ve birbirleriyle görüşmeye çalıştıkları şeyi hissetmeleri için bir yöntem olarak sunulduğu belirtildi.

9. Katılımcıları problem ortaya çıktığında, program boyunca uygulanan iletişim becerilerini kullanarak, bir “görüşme” yaklaşımı kullanmalarına teşvik edilir.

10. Oturum, bütün katılımcılara düzenli katılımlarından dolayı teşekkür ederek bitirilir. Tüm oturumlar süresince öğrendikleri aktivite ve becerileri uygulamaya devam etmeleri konusunda için teşvik edilir.

10. Oturumun Özeti

Oturuma dokuzuncu oturumun özeti yapılarak başlandı. Ardından bu oturumda yedi adımdan oluşan bir sözleşme etkinliği uygulanacağı ve bu sayede olumlu davranışların nasıl geliştireceğini uygulama fırsatı yakalanacağı belirtildi. Ardından bu sözleşmenin uygulanabilmesi için her iki tarafında sorunun çözümüne yönelik birlikte çalışmayı kabul etmesi gerektiği ifade edildi. Ayrıca bu sözleşmenin tüm sorunların ortadan kalktığı anlamına gelmediği ancak olumlu etkileşimleri arttırmak için bir uygulama olduğu belirtildi. Ardından ergen ve ebeveynlerin birlikte oturmaları istendi ve uygulamanın yönergelerinin ve yedi adımın yer aldığı forma bakmaları istendi. Bu yedi

adım aynı anda tahtada da yazılı idi ve kısaca bu adımlardan bahsedildi. Daha sonra uygulamanın amacının olumlu etkileşimi arttırmak olduğu hatırlatılarak açık ve net olmaları ve olumsuz odaklanmak yerine olumlu odaklanmaları yani “derslerini çalışmazsan hafta sonu dışarı çıkamazsın” yerine “hafta içi derslerini çalışırsan hafta sonu dışarı çıkabilirsin” hatırlatıldı. Ayrıca sözleşmede gerçekçi olmanın önemi ifade edildi. Örneği matematik dersi 30 olan çocuğundan ebeveynin matematik dersini 90 yaparsan sana istediğini alırım demek çok gerçekçi olmayacağı ifade edildi. Son olarak ise sözleşmede empatinin önemi ifade edildi. Sözleşmede 1. Adım “Diğerleri için ödülleri tanımlamak” basamağına dikkat çekildi ve ebeveynlerden ergenler için üç ödül belirlemeleri, benzer biçimde ergenlerden de ebeveynleri için üç ödül belirlemeleri istendi. Ardından 2. Adıma geçildi ve ebeveynlerin ve ergenlerin kağıtlarını değiş tokuş yapmaları istendi bu basamak ise karşınızdaki kişiden kendi ödülünüzü tanımlama aşaması olduğu ifade edildi ve herkesin kendisi için iki ödül belirlemesi istendi. Ardından herkesin önünde beş tane ödül olduğundan emin olunduktan sonra bunları önem sırasına koymaları istendi. Bu nedenle her bir maddenin sağ alt kısmında yer alan “Ö” harfini yanına 1’ den 5’ e kadar derecelendirmeleri ve bir puanı yalnızca bir kez kullanmaları istendi. Sürecin tamamlanmasının ardından kağıtların tekrar bir birleri ile değiştirmeleri istendi. Böylece ergenlerin önünde ebeveynleri için yapabilecekleri ödüller, ebeveynlerin önünde ise çocukları için yapabilecekleri ödüller yer aldı. Herkesin doğru kağıdı tuttuğundan emin olunduktan sonra bu ödülü gerçekleştirme zorluğunu 1’den 5’e kadar derecelendirmeleri istendi. Oturum bu anına kadar merak ve espri ile süreci takip eden katılımcılar bu noktadan itibaren küçük çaplı tartışmalara başladı. Derecelendirmenin ardından ödüllerin ne kadar açık ve gerçekçi olduğu üzerine konuşuldu. Birkaç aile dışında genellikle herhangi bir sorun yaşanmadı. Bu ailelerin ödülleri tekrar gözden geçirmeleri istendi. Sürecin altıncı basamağında birinci derecede zor olarak tanımladıkları ödülleri empati kurarak birbirleri anladıklarını ifade etmeleri istendi. Bu noktada özellikle iki aile içerisinde küçük bir tartışma yaşandı. Kardeşi ile iyi geçinmesini isteyen ve gencin bunu birinci derecede zor olarak tanımlaması sonucu gencin ebeveyni, empati kurallarına uygun olarak onu anladığını iletmesine karşın gencin tepkisi olması gerekenden daha sert idi. Hemen müdahale edilerek bu uygulamanın amacının olumlu etkileşimleri arttırmak olduğu hatırlatıldı. Ve kurallara uygun bir diyalog ortamı yeniden sağlanmaya çalışıldı. Bir diğer ailede ise

ebeveyninin sigarayı bırakmasını kendisine ödül olarak tanımlayan genç ile elektronik gitar almasının karşılığında bazı derslerinden notlarını yükseltmeyi talep eden ebeveyn arasında sonu anlaşmaya varan diyaloglar yaşandı. Ve yukarıda belirtilen müdahale gerçekleştirilerek sürecin işletilmesi sağlandı. Son adımda ise tekrar kağıtlar değiş tokuş yapıldı ve karşılıklı adım atıldı. Sürecin tamamlanmasının ardından ailelerde her iki taraf da oldukça memnun görünüyordu. Daha sonra oturumun son oturum olduğu bildirildi ve süreç tüm katılımcılarla değerlendirildi. İlk geldiklerinde neden biz sorusunu sorduklarını ifade eden ebeveynler çocukları ile ilişkilerinde yaptıkları hataları görme şansı bulduklarını ifade ettiler. Grup üyelerinin son oturum olmasından kaynaklanan bir duygusal anlar yaşandı ve her bir katılımcıya teşekkür ederek, burada hep birlikte kazandığımız becerileri günlük yaşamda da kullanılmasının aile iletişimini olumlu yönde değiştireceği ifade edilerek oturum sonlandırıldı.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmada öne sürülen denenceleri test etmek üzere yapılan istatistiksel analizlere ve bu analizlerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bulgular, denencelere uygun olacak şekilde sunulmuştur.

4.1. Denence 1. Ergen-ebeveyn ilişki geliştirme programına katılan ergenlerle, bu programa katılmayan ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları red puanları arasında anlamlı bir fark vardır.

Deney ve Kontrol grubunda yer alan deneklerin Kabul-Red Ölçeği puanlarının aritmetik ortalama ve standart sapmaları Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Deney ve Kontrol Grubunun Kabul-Red Ölçeği Ön-test ve Son-test Ölçüm Puanlarının Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmaları

Gruplar	Ön-test			Son-test		
	n	$\bar{x}$	Ss	n	$\bar{x}$	Ss
Deney Grubu	9	180.000	10.641	9	165.777	9.718
Kontrol Grubu	9	176.777	10.244	9	177.666	12.854

Tablo 4’te deney grubunun Kabul-Red Ölçeği ön-test puan ortalamalarının 180.000, kontrol grubunun ön-test puan ortalamalarının ise 176.777 olduğu; ilgili ölçeğin son-test puan ortalamalarının ise deney grubu için 165.777, kontrol grubu için 177.666 olduğu görülmektedir.

Araştırmanın yukarıda bahsedilen ilk denencesini test etmek amacıyla deney ve kontrol gruplarında bulunan deneklerin Kabul-Red Ölçeği ön-test ve son-test ölçümlerinden

aldıkları puanların ortalamaları arasında anlamlı fark olup olmadığı tek faktörde tekrarlı ölçümler için iki faktörlü ANOVA tekniği ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5. Deney ve Kontrol Gruplarının Kabul-Red Ölçeği Ön-test ve Son- test Toplam Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

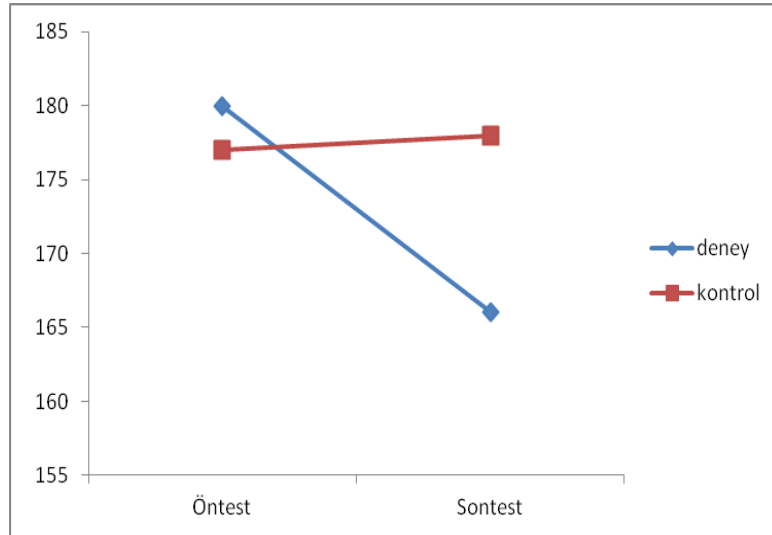
Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p
Gruplar Arası	3681.889	17			
Grup(deney/kontrol)	169	16	169	.770	.393
Hata	3512.889	1	219.556		
Gruplar içi	1224	18			
Ölçüm(Ön-test/Son-test)	400	1	400	20.630	.000*
Grup*Ölçüm	513.778	1	513.778	26.499	.000*
Hata	310.222	16	19.389		
Toplam	4905.889	35			

*p<.001

Tablo 5’te görüldüğü gibi deney ve kontrol gruplarında bulunan deneklerin Kabul-Red Ölçeği grup temel etkisi ön-test ve son-test ölçümlerinden aldıkları puanlar üzerinde yapılan varyans analizi sonucunda, grup temel etkisine ilişkin istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur [$F_{(1,16)} = .770$; $p > .05$]. Başka bir deyişle, deney ve kontrol gruplarındaki deneklerin ön-test ve son-test ayırımı yapmaksızın, Kabul-Red Ölçeği’nden elde ettikleri puanların ortalamaları arasında anlamlı bir fark yoktur. Bununla birlikte, ölçüm temel etkisi ele alındığında ise; farklı zamanlarda yapılan Kabul-Red Ölçeği ön-test ve son-test ölçümleri arasında anlamlı fark olduğu görülmüştür [$F_{(1,16)} = 20.630$ $p < .001$]. Bu bulgu, deneklerin grup ayırımı yapılmaksızın, ön-test ve son-test ölçümlerinden elde ettikleri puanların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğunu göstermektedir. Bulgular, ölçümler arasında zamana bağlı olarak bir farkın varlığını göstermektedir. Yani eğitim programı sonucunda, son-test Kabul-Red Ölçeği puanları ön-test Kabul-Red Ölçeği puanlarına göre düşmüştür.

Tablo 5’te görüldüğü üzere, farklı işlem gruplarında olma ile farklı farklı zamanlardaki ölçümü gösteren faktörlerin, deneklerin Kabul-Red Ölçeği puanları üzerindeki ortak etkisinin anlamlı olduğu bulunmuştur [$F_{(1,16)}=26.499, p<.05$]. Bu bulguya göre deney grubundaki ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları red puanlarında deney öncesine göre gözlenen değişme, kontrol grubundaki ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları red puanlarında gözlenen değişimden farklıdır. Yani deney ve kontrol grubundaki ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları red puanlarında uygulamaya bağlı olarak farklılık görülmektedir. Bir başka deyişle uygulanan deneysel işlemin bir sonucu olarak ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları red puanlarında Tablo 4’ te görüldüğü gibi bir düşme görülmektedir. Bu düşüşün; uygulanan Ergen–Ebeveyn İlişki Geliştirme Programından kaynaklandığı, dolayısıyla ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları red puanlarını düşürmede etkili olduğunu göstermektedir. Aşağıdaki grafikte Kabul-Red Ölçeği son test puanlarının ön test puanlarına göre düştüğü görülmektedir.

Grafik 1. Deney ve Kontrol Gruplarının Kabul-Red Ölçeği Puanlarında Ön-test ve Son-testte Ortaya Çıkan Farklılaşma

Grafik 1 incelendiğinde deney grubundaki bireylerin ebeveynlerinden algıladıkları red puanlarında düşüş yaşanırken kontrol grubundaki bireylerin ebeveynlerinden algıladıkları red puanlarında ise küçük bir artış olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgu, araştırmanın “Ergen-ebeveyn ilişkisi geliştirme programına katılan ergenlerle, bu

programa katılmayan ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları red puanları arasında anlamlı bir fark vardır.” şeklindeki denencesini desteklemektedir.

4.2. Denence 2. Ergen-ebeveyn ilişki geliştirme programına katılan ergenlerle, bu programa katılmayan ergenlerin algıladıkları sağlıklı aile işlevi puanları arasında anlamlı bir fark vardır.

Deney ve Kontrol grubunda yer alan deneklerin Aile Değerlendirme Ölçeği puanlarının aritmetik ortalama ve standart sapmaları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Deney ve Kontrol Grubunun Aile Değerlendirme Ölçeği Ön-test ve Son-test Ölçüm Puanlarının Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmaları

Gruplar	Ön-test			Son-test		
	n	$\bar{x}$	Ss	n	$\bar{x}$	Ss
Deney Grubu	9	2.317	.142	9	2.030	.113
Kontrol Grubu	9	2.255	.193	9	2.251	.224

Tablo 6’deki sonuçları ele aldığımızda deney grubunun Aile Değerlendirme Ölçeği ön-test puan ortalamaları 2.317, kontrol grubunun ön-test puan ortalamaları ise 2.255’dir. Aile Değerlendirme Ölçeği son-test puan ortalamaları ise deney grubunun 2.030 iken, kontrol grubunun Aile Değerlendirme Ölçeği puan ortalamaları ise 2.251’dir.

Araştırmanın yukarıda bahsedilen ikinci denencesini test etmek amacıyla deney ve kontrol gruplarında bulunan deneklerin Aile Değerlendirme Ölçeği ön-test ve son-test ölçümlerinden aldıkları puanların ortalamaları arasında anlamlı fark olup olmadığı tek faktörde tekrarlı ölçümler için iki faktörlü ANOVA tekniği ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Deney ve Kontrol Gruplarının Aile Değerlendirme Ölçeği Ön-test ve Son-test Toplam Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p
Gruplar Arası	1.398	17			
Grup(deney/kontrol)	0.57	1	0.57	.109	.310
Hata	.82	16	0.52		
Gruplar içi	0.322	18			
Ölçüm(Ön-test/Son-test)	.192	1	.192	21.732	.000*
Grup*Ölçüm	.181	1	.181	20.430	.000*
Hata	.141	16	.009		
Toplam	1.72	35			

*p<.001

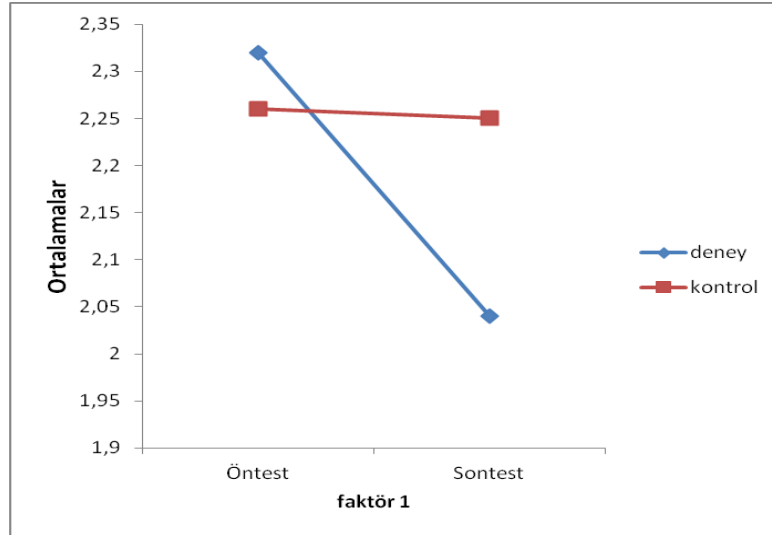
Deney ve kontrol gruplarında bulunan deneklerin Aile Değerlendirme Ölçeği ön-test ve son-test ölçümlerinden aldıkları puanlar üzerinde yapılan varyans analizi sonucunda, anlamlı bir fark yoktur [$F_{(1,16)} = .1098$; $p > .05$]. Başka bir deyişle, deney ve kontrol gruplarındaki deneklerin ön-test ve son-test ayrımı yapmaksızın, Aile Değerlendirme Ölçeği'nden elde ettikleri puanların ortalamaları arasında anlamlı bir fark yoktur. Bununla birlikte, farklı zamanlarda yapılan Aile Değerlendirme Ölçeği ön-test ve son-test ölçümleri arasında anlamlı fark olduğu görülmüştür [$F_{(1,16)} = 21.732$; $p < .001$]. Bu bulgu, deneklerin grup ayrımı yapılmaksızın, ön-test ve son-test ölçümlerinden elde ettikleri puanların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğunu göstermektedir. Bulgular, ölçümler arasında zamana bağlı olarak bir farkın varlığını göstermektedir. Yani eğitim programı sonucunda, son-test Aile Değerlendirme Ölçeği puanları ön-test Aile Değerlendirme Ölçeği puanlarına göre düşmüştür.

Tablo 7'de görüldüğü gibi, farklı işlem gruplarında olma ile farklı zamanlardaki ölçümü gösteren faktörlerin deneklerin Aile Değerlendirme Ölçeği puanları üzerindeki ortak etkisinin anlamlı olduğu bulunmuştur [$F_{(1,16)} = 20.430$; $p < .001$]. Bu bulgu deney grubundaki ergenlerin algıladıkları sağlıklı aile işlevleri puanlarında deney öncesine göre gözlenen değişme, kontrol grubundaki ergenlerin algıladıkları sağlıklı aile işlevi puanlarında gözlenen değişimlerden farklıdır. Yani deney ve kontrol grubundaki ergenlerin

algıladıkları sağlıklı aile işlevleri puanları uygulamaya bağlı olarak farklılık görülmektedir. Bir başka deyişle uygulanan deneysel işlemin bir sonucu olarak ergenlerin algıladıkları sağlıklı aile işlevi puanlarında Tablo 6’ da görüldüğü gibi bir düşme görülmektedir. Bunun uygulanan Ergen–Ebeveyn İlişki Geliştirme Programından kaynaklandığı, dolayısıyla ergenlerin algıladıkları sağlıklı aile işlevi puanlarını düşürmede etkili olduğu söylenebilir.

Aşağıdaki grafikte Aile Değerlendirme Ölçeği son test puanlarının öntest puanlarına göre düştüğü görülmektedir.

Grafik 2. Deney ve Kontrol Gruplarının Aile Değerlendirme Ölçeği Ön-test ve Son-testte Ortaya Çıkan Farklılaşma

Grafik 2’ ye göre, deney grubundaki ergenlerin sağlıklı aile işlevi puanlarında düşüş yaşanırken; kontrol grubundaki ergenlerin sağlıklı aile işlevi puanlarında ise küçük bir artış görülmüştür. Bu bulgu araştırmanın “Ergen-ebeveyn ilişki geliştirme programına katılan ergenlerle, bu programa katılmayan ergenlerin algıladıkları sağlıklı aile işlevi puanları arasında anlamlı bir fark vardır.” şeklindeki araştırmanın denencesini desteklemektedir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme Programının ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları red algısına ve aile işlevlerine etkisi ile ilgili olarak yapılan eğitim çalışmasının sonucunda elde edilen bulgular, kuramsal çerçevede ve daha önce yapılmış araştırmalar eşliğinde tartışılarak yorumlanmıştır.

5.1. Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme Programının Ebeveynlerden Algılanan Red Puanlarına Etkisine İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumu

Araştırmanın bulguları, deneklerin ebeveynlerinden algıladıkları red puanları üzerindeki ortak etkisinin ve ölçüm temel etkisinin anlamlı farklılık oluşturduğunu; ancak deney ve kontrol gruplarında bulunan deneklerin ebeveynlerinden algıladıkları ön-test ve son-test ölçüm puanlarının ise anlamlı farklılık göstermediğini ortaya koymuştur.

Araştırma bulgularına göre programa katılan ergenlerin program sonunda red algılarında bir düşüş olduğu görülmüştür. Ancak deney grubu red algısı puanlarında meydana gelen bu düşme kontrol grubu ile karşılaştırıldığında red algısı puanlarının istatistiksel olarak farklılaşmadığı görülmektedir. Bu bulgu, grubun denkleştirilmesinde ön test ölçümlerinde deney grubunda yer alan ergenlerin Kabul-Red Ölçeği puanlarının kontrol grubundaki ergenlerin Kabul-Red Ölçeği puanlarından bir miktar daha yüksek olmasından kaynaklanmış olmuş olabilir. Diğer yandan kontrol grubunun ön-test ve son test ölçümlerinde de son test puanlarında bir miktar artış görülmüştür. Bunda son-test ölçümlerinin haziran ayına denk gelmesi ve bu ayın öğrenciler için karne dönemi olmasının bir sonucu olarak aile üyeleri arasında gergin diyaloglar yaşanmış olmasından kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Yine bu dönemde gencin dışarıda kalma süresinin diğer dönemlere göre bir miktar daha uzaması, bunun da ergen-ebeveyn çatışmasının en önemli nedenlerinden olması bu sonucu doğurmuş olabilir.

Denencelerin test edilmesinde kullanılan tek faktörde tekrarlı ölçümler için iki faktörlü ANOVA tekniği'nin ortak etki testi olması nedeniyle, ortak etki testinin bağımlı

değişken üzerindeki etkisinin anlamlı çıkması durumunda uygulanan işleme bağlı olarak bir değişim meydana geldiği kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2006: 82).

Dolayısıyla “Ergen-ebeveyn ilişki geliştirme programına katılan ergenlerle, bu programa katılmayan ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları red düzeyi puanları arasında anlamlı bir fark vardır.” denencesini, yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular desteklemektedir. Bu bulgu Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme Programının ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları reddi düşürmede etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Elde edilen bu sonuç program sürecinde oturumlarda işlenen örnek konuları ergen ve ebeveyn çiftinin kendi yaşamlarından seçmelerinden ve tüm süreç boyunca çiftlerin oldukça aktif olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Program süresince ergen ve ebeveynlerin kendilerini zorlayan ve ilişkilerini krize dönüştüren konuları benzer yaşamlara sahip diğer çiftlerle beraber ele almaları ve bunu yaparken sağlıklı problem çözme ve iletişim tekniklerini oldukça aktif kullanmaları yine bu sonucu ortaya çıkardığı düşünülmektedir. Yine ergen ve ebeveyn çiftlerin kabul algısının en önemli göstergelerinden biri olan olumlu duyguların ifadesine yönelik olan olumlu duyguların ifadesi etkinliğinde; özellikle ebeveynlerin olumlu ifadeler bulmakta zorlanmaları, kabul bildiren sözcükleri yaşamlarında çok kullanmadıklarını farketmeleri açısından oldukça önemli idi. Çünkü ergenlik dönemindeki bireyin kendi ile ilgili olumlu şeyler düşünmesi için yaşamında kendisi için önemli olan kişilerden olumlu geribildirimler alması, düşüncelerine önem verildiğini ve onunla ilgilenildiğinin hissettirilmesi bu dönemin gelişimsel görevlerinin sağlıklı gerçekleştirilmesinde önemli etkiye sahiptir. Bunun yanısıra olumsuz duyguların iletimi etkinliği de çatışma konularını suçlayıcı ya da incitici olmadan karşı tarafa iletiminin yaşanması muhtemel; kızgınlık, gücenme, öfke ve hatta nefret duygularını önlemede etkili olması nedeniyle ergen ve ebeveyni arasında olumsuz duyguları ve anlaşmazlıkları uygun biçimde ifade etme becerilerinin kazandırılmaya çalışılması yine bu sonuçta etkili olduğu düşünülmektedir. Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme Programının hem ergenin hem de ebeveyninin süreçte birlikte yer aldığı bir program özelliği taşıması nedeniyle çoğu zaman aile içerisinde karşılıklı konuşulamayan ve konuşulduğunda ise çatışmaya dönüşen konuları; kendileri

ile benzer sorunlara sahip diğer katılımcılarla birlikte ele alma fırsatı elde etmeleri de yine ergenin kabul algısını yükseltmekte etki sağlamış olabilir.

Sonuçlar üzerinde etkili olduğu düşünülen diğer bir nokta ise, programda katılımcılara kazandırılmaya çalışılan becerilerin bir diğer oturumda da aktif olarak kullanılmasının etkililiğidir. Söz konusu bu beceriler günlük hayata transfer edilebilir olduğundan, bu becerilerin öğrenilmesinin de ebeveyn red algısını düşürdüğü söylenebilir. Özellikle ergen ve ebeveynlerinin programa birlikte katılmaları ve beceri alıştırmalarında desteğe ihtiyaç duyduklarında araştırmacıdan destek almaları da bu sonuçta etkili olmuş olabilir.

Alanyazın incelendiğinde araştırmaların bulgularını destekleyen araştırmaların olduğu görülmektedir. Myers ve diğerleri (1992), Bilişsel-Davranışçı Ebeveynlik Becerileri Eğitim Programının ebeveynlerin ve onların ergenlik dönemindeki çocuklarının problem davranışları, aile ilişkileri ve ebeveyn kabul/red algılarını etkileyip etkilemediklerini araştırmışlar uygulama sonucunda problem davranışların ve ebeveynlerin zorlayıcı ebeveyn tutumlarında da azalma eğiliminin sürdüğünü tespit etmişlerdir. Obsuth ve diğerleri (2006)nin, ergen ve ebeveynlerine yönelik olarak geliştirmiş olduğu Ebeveyn Bağlanma Grup Programının uygulaması sonucunda aile üyeleri arasında karşılıklı olarak yakınlık ve aile bağlılığı eğilimi gösterdiklerini saptamıştır. Yine benzer bir bulgu Moretti ve diğerlerinin (1982) yapmış oldukları çalışma ile ortaya konmuştur. Ergen-ebeveyn bağlanma temelli eğitim programının ergen ve ebeveyn ilişkileri üzerindeki etkilerinin ele alındığı çalışmada, bu programın yansıtıcı dinleme, uyum, empati ve ebeveyn kabul algısını geliştirdiği saptanmıştır. Ergenin ebeveyni tarafından kabul edildiğini hissetmesi onun sağlıklı kimlik kazanımı sürecinde oldukça kritik bir öneme sahiptir. Her ne kadar bu dönemde akran etkisinin önemi artmış olsa da ebeveynler bu dönemde de ergenin gelişiminin en temel belirleyicisi olma özelliğini devam ettirmektedir (Karabekiroğlu, 2009: 159). Dolayısıyla bu dönemde ergenin ebeveyni tarafından sevgi alma, kabul görme ve onaylanma ihtiyacı sanıldığı gibi aksine hala devam etmektedir. Nitekim Gözcü-Yavaş (2012), ergenlik döneminde de bireylerin sevginin somut göstergelerinden biri olan sarılıp öpüşme davranışlarına ve kendilerini önemli algılamak için ebeveynleri tarafından takdir edilme davranışlarına gereksinim duyduklarını ortaya koymuştur.

Dolayısıyla bu dönemde ergen kabul duygusunun aile içerisinde ebeveyni tarafından algılanması ergenlerin bireysel özerklik geliştirmelerine, kendi benliklerini diğer aile üyelerinin benliğinden farklılaştırmalarına katkı sağlayacaktır (Kağıtçıbaşı, 1990: 156).

Bireyin red algısı yaşamasına neden olan ilişkilerde karşılıklı bağımlılığın, yetkeçiliğin ve cinsiyetçi rol ayrımının, ebeveyn tarafından ödöl ve cezanın bilinçizce kullanılmasının, kısıtlayıcı, denetleyici, baskıcı ve buyurgan bir ebeveyn tutumunun; ergenlerin kendi kararlarının sorumluluklarını taşımamalarına, düşüncelerini özgürce ifade edememelerine ve engellenmişlik duygusu yaşamalarına yol açmaktadır (Arat, 1990: 254). Program oturumlarında bireylerin birbirlerinden bekledikleri davranışları net biçimde açıklama ve birbirlerinin değer yargılarını anlama alıştırmalarının varlığı ebeveynlerin denetleyici olmasını azaltan bir etki yaratmış ve bu etki nedeniyle daha özerk hareket etme olanağı bulan ergenlerin, ebeveynleri tarafından kabul gördüğünü hissetmesini sağlamış olabilir.

Elde edilen bulguların aksi bulgularada alanyazında rastlanmaktadır. Örneğin, Openshaw ve diğerleri (1992) ergen-ebeveyn çiftlerinin aile içi çatışmalarının azaltılması ve sosyal becerilerinin geliştirmesi için uyguladıkları program sonrasında; ebeveynlerin müzakere becerilerinin iyileşme göstermesi nedeniyle yalnız ebeveynlerin kabul algılarında değişim gösterdiği, ancak ergenlerin kabul algılarında herhangi bir değişme olmadığı saptanmamıştır.

Ergenin bu dönemde sevilmemek, beğenilmemek ve kabul edilmemek korkusu ciddi heyecansal bozuklukları beraberinde getirebilir (Ersanlı, 2010: 206). Khaleque ve Rohner (2002) ebeveynlerden algılanan reddinin psikolojik ve davranışsal uyumun güçlü bir yordayıcısı olduğunu; kendilerini reddedilmiş olarak algılayan ergenlerin içselleştirme ve dışsallaştırma davranışlarını içeren davranış sorunları göstermeye ve madde kötüye kullanımı gibi sorunlar yaşamaya daha yatkın olduklarını bildirmişlerdir. Önder ve Gülay (2007: 26) ebeveynlerin kabul edici davranışlarının uzun ve kısa vadede etkilerini incelemiş ve ebeveyn red algısının içe dönük eğilimleri ve kişiler arası problemleri güçlendirdiğini saptamışlardır. Rogers (1959) ise kabul sürecinin karşılıklılığına dikkat çekmiş ve ebeveynlerin kendilerini kabul düzeyinin çocuklarını

kabul düzeyi ile ilişki olduğunu ve kendi kabul düzeylerinin artması halinde çocuklarını kabul düzeylerinin de arttığını vurgulamıştır (Akt: Nelson-Jones,1982: 29). Ergenin kabul algısının güçlenmesine kaynaklık edeceği düşünülen güvengen ilişki geliştirici alıştırmalar bu programda yer almış ve ergen-ebeveynlerin karşılıklı güven duygusunu pekiştirmesine yol açmış ve güvengen ilişki tarzı ise ergenlerin red algısında düşmeye kaynaklık etmiş olabilir.

Ergenin yaşamının en önemli geçiş dönemini oluşturan ve genel olarak tüm yaşamının büyük bölümünün de belirleyicisi olan böyle kritik bir dönemde anne ve babaların çocuklarına olan sevgilerini açık bir şekilde ifade etmeleri, ergenler için önemli bir güven kaynağı olmaktadır. Ergenlik döneminde sevgi ve ilgi eksikliği yaşanması ise ergenlerin dikkat çekecek uyumsuz davranışlar sergilemelerine ve uygunsuz ilgi gerçekleştirmelerine neden olabilmektedir. Gösterilen bu olumsuz davranışların arkasında yeterince kabul ve sevgi görmemeye karşı bir tepki yer alabilmektedir. Oskay (1986: 80-81-82), ergenin bu süreçte bir yandan attığı adımlarda bağımsız olmak isterken, diğer yandan da anne ve babalarının desteğini hissetmek istediğini, ancak aksine cezalandırıcı, katı ve otoriter bir tutum algıladıklarında ise ergenin kendisini istenmeyen olarak algılamasına neden olabileceğini, reddedildiğinin farkına varan çocuğun ise, bu durumdan kurtulmak ve anne ve babasının sevgi ve güvenini kazanmak için her çabaya başvurabileceğini belirtmiştir.

Bu amaçla ebeveynlerin ve ergenlerin kendilerini ve birbirlerini daha çok kabul etmelerini ve duyguları hakkında daha açık konuşmalarını sağlamak önemlidir. Karşılıklı anlayışın gelişmesi kabul ve saygı davranışlarının sergilenmesini sağlar. Birbirleri ve kendileri ile ilgili içlerindeki olumlu ve olumsuz duyguların ifade edilmesi yakın ilişki içinde oldukları kişilerin daha kolay kabul görmesini sağlar. Bu bağlamda ergenler ve ebeveynler arasındaki ilişkiyi geliştirmeye yardımcı olabilecek becerilerin klinik olmayan, eğitimsel bir model ile hem ebeveynlerin hem de ergenlik çağındaki çocuklarının birbirlerinin farklı yönleri ve değerleri olduğunu anlamaları, daha sağlıklı ilişki kurmalarına yönelik iletişim, empati, problem çözme, davranışları tanıma, açık ve net iletişime yönelik temel becerilerin kazandırılmasının bu süreçte önemli bir katkı sağladığı düşünülmektedir.

Ergen ve ebeveyn için ilişkinin kalitesini geliştirmeye yönelik becerilerin yer aldığı bir program ergenlik döneminde yaşanacak tüm değişim ve farklılaşmanın ergen ve ebeveyn arasındaki bir uzaklaşma yaşanmaksızın uzlaşmasına yardımcı olacaktır. Birbirleri ile daha etkili iletişim kurmalarını öğrenmeleri üzerine kurulu bu tür programlar ile hem ergen hem de ebeveynin, kendileri için önemli kişiler ile yakın ilişki başlatabilme ve sürdürebilmesine yardımcı olan, ayrıca özerkliğine ve bağımsızlaşmasına da destek sağlayacak beceriler öğrenilmesi sağlanacaktır (Accordino, Keat ve Gurney, 2003: 152-164; Ginsberg, 1995: 108-112). Bu bağlamda bu programların sağlıklı ergen gelişimine katkı sağlayacağı gerek söz konusu araştırma ile gerekse geçmiş araştırmalarla ortaya konmuştur.

Genel olarak ergenlik dönemi ebeveyn ile kurulan ilişkinin kabul ve sıcaklık içermesinin duygusal, sosyal ve akademik gelişimde önemli olduğunu bildiren araştırmaların yanı sıra; cezalandırıcı, engelleyici, otoriter, kabul, sevgi ve sıcaklık bildirmeyen ebeveyn- ergen ilişkilerinin ise olumsuz sosyal ve duygusal gelişim ve olumsuz benlik algısı ile ilgili olduğunu bildiren araştırmalar mevcuttur (Voselong ve Guerney, 1980: 297). Ergen - ebeveyn ilişkilerindeki bu tek taraflı buyurgan yapı ve çatışma, geniş bir yelpazede değerlendirildiğinde ergenler için kötü psikososyal uyum ile ilişkilendirilebilir (Smetana, 2011: 18). Dolayısıyla olumsuz mesajların ve iletişimin ailenin her bireyine, özellikle çocuklara etkisi çok fazladır. Birey; konuşulan her sözden, her jest ve mimikten, her tavır ve durumdan, iyi veya kötü olarak etkilenecek kimlik, kişilik ve psikososyal yapısını şekillendirmektedir (Herken ve Özkan, 1998: 85-89). Bu noktada, ebeveyn-ergen arasındaki ilişki sistemi ergenin gelişiminin güçlü belirleyicisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda dönemin özelliklerine, temel çatışma alanlarına uygun olarak hazırlanmiş ebeveynlerin ve ergenlerin kendilerini ve birbirlerini daha çok kabul etmelerini ve duyguları hakkında daha açık konuşmalarını sağlayan bu program ile; ergen ebeveyn çiftleri karşılıklı anlayış gelişimi, kabul ve saygı davranışlarının sergilenmesi, birbirleri ve kendileri ile ilgili olumlu ve olumsuz duyguların ifade edilmesinin sonucu olarak iletişim daha açık hale gelmiş ve buna dayalı olarak ebeveynlerinden kabul davranışı görmeleri de arttırmış olabilir.

5.2. Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme Programının Algılanan Sağlıksız Aile İşlevi Puanlarına Etkisine İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumu

Araştırmanın bulguları, deneklerin ebeveynlerinden algıladıkları sağlıksız aile işlevi puanları üzerindeki ortak etkisinin ve ölçüm temel etkisinin anlamlı farklılık oluşturduğunu; ancak deney ve kontrol gruplarında bulunan deneklerin algıladıkları sağlıksız aile işlevi ön-test ve son-test ölçüm puanlarının ise anlamlı farklılık göstermediğini ortaya koymuştur.

Araştırma bulgularına göre programa katılan ergenlerin program sonunda sağlıksız aile işlevi puanlarında bir düşüş olduğu görülmüştür. Ancak deney grubunun sağlıksız aile işlevi puanlarında meydana gelen bu düşme kontrol grubu ile karşılaştırıldığında sağlıksız aile işlevi puanlarının istatistiksel olarak farklılaşmadığı görülmektedir. Bu bulgu, grubun denkleştirilmesinde ön test ölçümlerinde deney grubunda yer alan ergenlerin Aile Değerlendirme Ölçeği puanlarının kontrol grubundaki ergenlerin Aile Değerlendirme Ölçeği puanlarından bir miktar daha yüksek olmasından kaynaklanmış olmuştur. Denencelerin test edilmesinde kullanılan tek faktörde tekrarlı ölçümler için iki faktörlü ANOVA tekniği' nin ortak etki testi olması nedeniyle, ortak etki testinin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin anlamlı çıkması durumunda uygulanan işleme bağlı olarak bir değişim meydana geldiği söylenebilir (Büyüköztürk, 2006: 82).

Dolayısıyla “Ergen-ebeveyn ilişki geliştirme programına katılan ergenlerle, bu programa katılmayan ergenlerin algıladıkları sağlıksız aile işlevi puanları arasında anlamlı bir fark vardır.” denencesini, yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular desteklemektedir. Bu bulgu Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme Programının ergenlerin sağlıksız aile işlevi algılarını düşürmede etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Elde edilen bu sonuç programın işlem adımlarının sağlıklı ailenin özelliklerini içermesinden ve ergen ve ebeveyn tüm süreç boyunca oldukça aktif olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Program süresince ergen ve ebeveynlerin kendilerini zorlayan ve ilişkilerini krize dönüştüren aile yaşamı konularını benzer yaşamlara sahip diğer çiftlerle beraber ele almalarının ve bunu yaparken sağlıklı problem çözme ve iletişim tekniklerini oldukça aktif kullanmalarının bu sonuçta etkili olduğu

düşünülmektedir. Yine oturumlarda aile yaşamına roller, kurallar, problem çözme yöntemleri, iletişim stilleri gibi konuların kendi aile yaşamlarından örneklerle ele alınması da diğer önemli bir noktadır.

Programda katılımcılara kazandırılmaya çalışılan becerilerin bir diğer oturumda da kullanılmalrı, ergen ve ebeveyn çiftlerinin konuları ele alırken karşılıklı diyalog içerisinde bunu gerçekleştirmeleri ise programın etkili olması sonuca katkı sağladığı söylenebilir. Ayrıca program süresince ergen ve ebeveyn çiftlerinin aile yaşamına ilişkin rolleri, kuralları ve aile değerlerini kendi yaşantılarından yola çıkarak ele almaları da bu sonuç üzerinde etkili olmuş olabilir.

Bu araştırmada Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme Programının ergenlerin algıladıkları sağlıklı aile işlevleri puanlarını düşürmede etkili olduğunu ortaya koyan bulguya benzer bulgulara ilgili alanyazında rastlanmaktadır. Ergen ve ebeveynlerine yönelik hazırlanmış programların etkililiğini değerlendiren araştırmaların çoğu, bu türden programların ergen ve ebeveyn ilişkilerini ve aile içi ilişkileri olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

Houge ve diğerleri (2002), aile önleme danışmanlığının madde kullanımı ve iletişim bozukluğu ile ilgili yüksek risk taşıyan ergen ve onların aileleri ile yaptıkları ve özyeterlik ile aile fonksiyonu ele aldıkları araştırma sonucunda aile uyumlarını arttığını saptamışlardır. Benzer şekilde Harper ve diğerleri (2007), doğal yaşam terapisinin sonunda ergenlerin sosyal ve duygusal problemlerinde ve aile işlevlerini sağlıklı algılama düzeylerinde düşme görüldüğünü ortaya koymuşlardır. Robin (1981) ise, 33 aile ile yapmış olduğu araştırmada, problem çözme iletişim eğitimi, alternatif aile terapisi ve kontrol grubu olmak üzere toplam üç grubu karşılaştırmıştır. Araştırma sonucunda her iki tedavi grubundaki katılımcılar da ev ortamında çatışma ve uyuşmazlık içeren durumlarda problem çözme davranışlarında anlamlı bir artış bildirmişlerdir. Benzer bir araştırma ise Openshaw ve diğerleri (1992) tarafından gerçekleştirilmiş ve ergen-ebeveyn çiftlerine uygulanan eğitim sonrasında; eğitim grubundaki ebeveyn ve ergenlerin sosyal müzakere becerilerinde iyileşme saptanmıştır. Bunun sonucu olarak ise, katılımcı ergen ve ebeveyn çiftleri olumsuz geri bildirimleri

alma ve kabul etme konusunda olumlu değişimler ortaya koymuşlardır. Accordino, Keat ve Guerny (2003), İlişki Geliştirme Programı'nın, 15 yaşındaki bir ergen ile anne-babası üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda, aile bireylerinin empati, diğerini dinleme, diğerinin bakış açısını kabul etme, duygu ve düşüncelerini diğerini savunmaya geçirmeden ifade etme ve problem çözme becerileri üzerinde önemli ilerlemeler olduğu görülmüştür. Obsuth ve diğerleri (2006), Ebeveyn Bağlanma Grup Programının uygulamasının ardından algılanan aile fonksiyonlarının değerlendirilmesinde, aile uyumu puanlarında olumlu bir artış saptamışlardır. Üstelik aile üyeleri karşılıklı olarak yakınlık ve aile bağlılığı eğilimi ortaya koymuşlardır. Riesch ve diğerleri (1993) ise Circumplex Model aile sistemlerinin modeline dayalı olarak geliştiriş oldukları ergen-ebeveyn iletişim eğitiminde adaptasyon (uyum), bağlılık ve iletişim temelli program uygulanan tedavi grubundaki ergen ve ebeveynler tedavi aldıktan sonra aile sistemlerinden daha memnun olduklarını bildirmişler; kontrol grubundaki ergen ve ebeveynler ise gittikçe artan memnuniyetsizlik bildirmişlerdir.

Türkiye' de ise Topçu-Kabasakal (2001), uyum sorunu olan çocukların aile işlevlerinin iyileştirilmesinde anne eğitim gruplarının etkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda, eğitim programından sonra uyum sorunlu çocukların sağlıklı aile işlevleri algılarında iyileşme olduğu görülmüştür. Baba katılımının ergen gelişimine etkisini ele alan Kocayörük (2007)' ün uygulama sonrasında elde ettiği bulgular baba katılım eğitiminin, babaların aile işlevlerine yönelik değerlendirmelerine anlamlı bir etkisi olduğunu göstermiştir. Utku (1999), çalışmasında, ailelerin çocuklarının eğitim sürecine aktif olarak katılmaları sonucunda, çocukların sadece aile içi birlik alanında ve babaların genel iletişim becerilerinde anlamlı bir fark bulunmuştur. Özeke-Kocabaş (2005) ergen ebeveynlerine yönelik bir programın ebeveyn iletişim becerileri üzerindeki etkilerini araştırmayı amaçladığı araştırmanın nitel bulgularına göre, bu çalışmadaki anne-baba eğitiminin anne/babaların çocuklarıyla olumlu ilişkiler geliştirmelerine yardımcı olduğu ortaya konulmuştur.

Tüm bu araştırma bulgularının yan sıra, ailenin eğitim sürecinde yer almasının sağlıklı ergen gelişimine katkısının ve ergenlik dönemine ilişkin önleyici çalışmaların önemli

bir parçası olduğunu bildiren çok sayıda araştırma da mevcuttur (Demarsh ve Kumpfer, 1986; Elrod ve Rubin, 1993).

Ergenlik dönemi süreç olarak çeşitli kaynaklarda yaş aralıklarında farklılaşma olsa da üç dönemde ele alınmakta ve araştırmanın çalışma grubunu oluşturan bireyler, ergenliğin orta ergenlik olarak tanımlanan döneminde yer almaktadırlar. Bu dönem ergenin anne ve babasından farklılaştığı ve ayrıştığı, kimlik edinme çabalarının yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir (Çakır ve Palabıyıkoglu, 1997: 20). Bu nedenle aile içi ilişki dinamiklerinde ciddi değişimlerin yaşandığı dönem olarak kabul edilmektedir. Bu dönemdeki aile içi ilişkilerin yapısı, ailenin işlevlerini sağlıklı biçimde yerine getirip getirmediği konusunda önemli bir belirleyici olarak görülmektedir. Aile üyelerinin birbirleri ile içtenlikle ilgilenmesi, birbirlerinin davranışlarına uygun duygusal tepkiler verebilmesi, çıkan sorunları aile içinde çözümlenebilmesi ve bütün bunları içine alabilecek şekilde karşılıklı yapıcı bir iletişime sahip olması gerekmektedir (Bulut, 1993: 12-13). Dolayısıyla bu dönemde aile içi ilişkilerin niteliği ergenin sağlıklı kimlik kazanımı sürecinin de belirleyicisi olmaktadır. Ergenin kimlik gelişimi sürecinde aile ve ailenin işlevlerinin etkili olması ve dolayısıyla ergenin ruh sağlığını belirleyen en temel etkenin aile olması nedeniyle bu sistemdeki her bir üyenin, işlevini yerine getirmemesi sistemin diğer üyelerini de etkileyecektir. Bu durumda ergeni ya da ebeveynini bu süreçte birbirinde ayrı incelemek yeterli olmayacaktır. Her iki tarafında yer aldığı çalışmalar daha sağlıklı sonuçlar verecektir.

Dünyadaki ve ülkemizdeki çalışmalara bakıldığında ebeveyn katılımlı programlarının erken eğitim çalışmaları kapsamında ilk çocukluk ve son çocukluk döneminde çocuğu olan anne-babalara yönelik olduğu görülmektedir. Bu bağlamda ergenlik dönemi gibi aile içi ilişki dinamiklerinin değiştiği ve geçiş dönemi olan kritik bir dönemde, bu süreç içerisindeki ergen ve ebeveynlerinin ihtiyaçlarının belirlenerek, her iki tarafında yer alacağı uygun programların geliştirilmesi, ergen ruh sağlığını destekleyici projelerin oluşturulmasına ve yürütülmesine katkı sağlayacaktır. Yine bu ergen ebeveyn ilişkilerini geliştirmeye yönelik programların geliştirilmesi ve uygulanması, gencin ve ebeveyninin yaşam kalitelerinin yükselmesine ve dolayısıyla toplumun güçlenmesine de katkı sağlayacaktır

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmada elde edilen bulgulara dayalı olarak ulaşılan genel sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir. Önerilerde hem araştırma bulguları hem de araştırma süresince araştırmacının deneyimleri dikkate alınmıştır.

Bu araştırmada aile içi ilişki dinamiklerinin yoğun değişiminin yaşandığı ergenlik döneminde yer alan bireylerin döneme özgü ilişki sorunlarını etkili biçimde ele almalarına olanak sağlayan Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme Programının ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları red düzeyi ve aile işlevlerine etkisi incelenmiştir. Araştırmada kullanılan program; kişilik özelliklerinin ve değerlerin farkındalığı, güvengen iletişim şekilleri, güvengen problem çözme yaklaşımları, etkili iletişim teknikleri, olumlu ve olumsuz duyguların iletimi, empati, olumsuz davranışların sonuçları, açık iletişim ve davranış kontratı oluşturma uygulamalarından meydana gelmektedir.

Araştırmaya ilişkin bulgular genel olarak ele alındığında; Ergen-Ebeveyn İlişki Geliştirme Programının deney grubunda yer alan ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları red düzeyini ve sağlıksız aile işlevlerini azaltmada etkili olduğunu göstermiştir. Türkiye gibi ergen ve ebeveyn ilişkilerinin zorlayıcı olduğu ve birçok sorunu tetiklediği bir ülkede bu tür bir programın ergenin red algısını azaltması ve aile işlevlerinde olumlu bir dönüşüm sağlaması önemlidir. İlişkilerde bu tür bir katkının daha güçlü sağlanabilmesi için aşağıda gerek araştırmacılara gerekse alanda çalışanlara bazı öneriler sunulmuştur.

6.1. Araştırmacılara Öneriler

1. Ergen tarafından algılanan kabul duygusunun geliştirilmesi için programda olumlu duyguların sözel ve davranış boyutunda ifade edilmesi ile ilgili oturumlar eklenebilir. Dolayısıyla oturum sayısı arttırılabilir. Bu sayede ebeveyn

ve ergen çiftlerinin ilişkilerinde ve diğer ilişkilerinde oluşan değişimi daha iyi görmelerine fırsat sağlanmış olur.

2. Programda kullanılan senaryolar ve canlandırmalar yeniden gözden geçirilerek farklı örneklem gruplarına yönelik güncellenebilir.
3. Programa hem ergenin hem de ebeveynin birlikte katılması nedeniyle programın içeriğinin şekillendirilmesi sürecinde ihtiyaç analizi daha kapsamlı yapılabilir. Bunu yaparken ergenin ve ebeveyninin kendi bildirimlerinin yanısıra okul psikolojik danışmanlarının da görüşü alınabilir.
4. Bu program, ergenin anne ve babasından farklılaştığı ve ayrıştığı, kimlik edinme çabalarının yoğun olarak yaşandığı bir dönem (Çakır ve Palabıyıkoglu, 1997: 20) olan orta ergenlik olarak isimlendirilen süreçte yer alan ergenlere ve onların ebeveynlerine uygulanmıştır. Program ilk ergenlik olarak isimlendirilen ve bedensel değişim daha hızlı olduğu ortaokul dönemini kapsayan bireylere ve ebeveynlerine yönelik sınanabilir.
5. Ergenlik dönemindeki risk grupları dikkate alınarak gruplar oluşturulabilir ve bu gruplar ile çalışma yapılabilir.
6. Ergen ve ebeveynin ilişkisini geliştirmeye yönelik olan bu programda ergenin algıladığı kabul/red algısı ve aile işlevleri incelenmiştir. Ebeveyn algısı ölçümleri alınarak ebeveyn üzerindeki değişim incelenebilir.
7. Ergen ve ebeveynin ilişkisini geliştirmeye yönelik olarak hazırlanmış bu programa ebeveynler arasından sadece anneler katılmışlardır. Katılımın babalar ile gerçekleştirilmesinin ya da anne-kız ve baba-kız; baba-oğul ve anne-oğul gruplarının program içeriğinden nasıl etkileneceği araştırılabilir.
8. Deney ve kontrol grubunda yer alan ergen ebeveyn çiftlerinden son test ölçümlerinden sonra denek kaybı yaşanması nedeniyle izleme çalışması yapılamamıştır. Daha sonra yapılacak araştırmalarda izleme ölçümleri yapılabilir.
9. Araştırma plasebo grubu kullanılmadan gerçekleştirilmiştir. Daha sonra yapılacak araştırmalar için plasebo gruplu çalışmalar yapılabilir.

6.2. Alanda Çalışanlara Öneriler

- 1.** Okullardaki psikolojik danışma ve rehberlik servislerinin önleyici işlevi nedeniyle ergen-ebeveyn ilişkilerinde bu ve benzeri programlarla çalışılarak ergenlik döneminde karşılaşılabilecek riskli davranışları önlenmek hedeflenebilir.
- 2.** Okullardaki rehberlik servisleri ergenlik döneminde yer alan öğrencilerin ebeveynlerine yönelik olarak ergen-ebeveyn ilişkilerini destekleyecek ebeveyn tutumları ile ilgili eğitimler, seminerler ve workshoplar yapılabilir.
- 3.** Okul rehberlik servisleri aracılığıyla aile-okul etkileşimi sağlanabilir ve bu sayede çocuğun gelişiminde birinci derecede sorumlu olan ebeveynin bu süreçte daha aktif katılması sağlanabilir

KAYNAKÇA

ACCORDİNO, Michael P. Guerney, Bernard G. 2003. Relationship Enhancement Couples and Family Outcome Research of the Last 20 Years, **The Family Journal**, 11, ss.162- 166.

ACCORDİNO, Michael P. Keat, Donald B. Guerney, Bernard G. 2003. Using Relationship Enhancement Therapy with an Adolescent with Serious Mental Illness and Substance Dependence, **Journal of Mental Health Counseling**, 25/2, ss.152-164.

AİLE ARAŞTIRMA KURUMU BAŞKANLIĞI. 1997. **Türk Ailesinde Adolesanların Sorunları**, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

AKBAĞ, Müge. 1994. **Liseli Ergenlerin Anne Baba Tutumlarını Algılamaları ile Uyum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AKKOYUN, Füsün. 1986. Faktöriyel Model, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 19/1, ss. 295-302.

AKKÖK, Füsün. Kararımak, Kocabaş. Özlem Ezgi, Özeke. Toker, Nedim. 2003. VII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi 9-11 Temmuz 2003. İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye.

AKSE, Joyce. Hale, William W. Engels, Rutger C. M. E. Raaijmakers, Quinten A.W. Meeus, Wim H. J. 2004. Personality, Perceived Parental Rejection and Problem Behavior in Adolescence, **Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology**, 39, ss. 980–988.

ARAS, Şahbal. Günay, Türkan. Özcan, Sema. Orçın, Esmahan. 2007. İzmir İlinde Lise Öğrencilerinin Riskli Davranışları, **Anadolu Psikiyatri Dergisi**, 8, ss. 186-196.

ARAT, Necla. 1990. **Türkiye’ de Ailenin Sürekliliği ve Değişim**. I. Aile Şurası Bildirileri. 17-20 Aralık 1990. Ankara.

ARKAN, Burcu. Üstün, Besti. 2010. Ebeveyn Eğitim Programlarını Değerlendirme Rehberi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi**, 3/2, ss. 102-107.

ARSLAN, Hasan. 2010. **Algılanan Ebeveyn Kabul ve Reddinin Mizaç ve Karakter Özelliklerine Etkisi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ASLITÜRK, Cem. Sağlıklı Aile, Evlilik ve Terapi, (Çevrimiçi) http://www.iyipsikolog.com/haberler/382/psikolog_cem_asliturk.html, 21 Kasım 2012.

AVCI, Raşit. 2006. **Şiddet Davranışı Gösteren ve Göstermeyen Ergenlerin Ailelerinin Aile İşlevleri, Öfke ve Öfke İfade Tarzları Açısından İncelenmesi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AYDIN, Aslı. 2003. **The Effect of Father Involvement Training on the Fathers Involvement Level and Perceptions of Their Fathering Roles**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi.

BAHAR, Halil İbrahim. 2008. **Sosyoloji**. Uluslar arası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları. Ankara.

BAHÇIVAN-SAYDAM, Reyhan. Gençöz, Tülin. 2005. Aile İlişkileri, Ebeveyn Çocuk Yetiştirme Tutumu ve Kendilik Değerinin Gençler Tarafından Belirtilen Davranış Problemleri ile Olan İlişkisi, **Türk Psikoloji Dergisi**, 20/55, ss. 61–74.

BALKAYA, Ayşen. CEYHAN, Esra. 2007. Lise Öğrencilerinin Suç Davranışı Düzeylerinin Bazı Kişisel ve Ailesel Nitelikler Bakımından İncelenmesi, **Aile ve Toplum Dergisi**, 3/11, ss.13-27.

BARKER, Philip. 1986. **Basic Family Therapy**, New York: Oxford University Press.

BARLEY, Russell. Guevremont, D. Anastopoulos, A. Fletcher, K. 1992. A comparison of three family therapy programs for treating family conflict in adolescents with attention-deficit hyperactivity disorder, **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, 60, ss. 450–462.

BARNES, Hovard L. Olson, David. 1985. Parent-Adolescent Communication and The Circumplex Model, **Child Development**, 56, ss. 438-447.

BAŞAR, H. 1997. Sınıf Yönetimi. Ankara: Personel Eğitim Merkezi YayınNo:13.

BATUM, Petek. 2007. **Öğrenme Bozukluklarında Ebeveyn Kabulü/Reddi ile İçselleştirme ve Dışsallaştırma Sorunlarının İncelenmesi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

BAUMRIND, Diana. 1985. Familial antecedents of adolescent drug use: A development perspective. Ed: Coryl LaRue, Jones ve Robert J. Battjes, Etiology of Drug Abuse: Implications for Prevention NIDA Research Monograph, 56 A RAUS Review Report.

BEAVERS, Robert. Hampton, Robert B. 2000. The Beavers Systems Model of Family Functioning. **Journal of Family Therapy**, 22, ss. 128-143.

BERNE, Eric. 1992. **Hayat Denen Oyun**, (Çev.), Selami Sargut, Ankara: Yaprak Yayınları.

BOUMA, Esther M. C. Ormel, Johan. Verhulst, Frank C. Oldehinkel, Albertine J. 2008. "Stressful life events and depressive problems in early adolescent boys and girls: the influence of parental depressive symptoms, temperament and family environment". **Journal of Affective Disorders**. 105, ss. 185-193

BOZKURT, Veysel. 2011. **Değişen Dünyada Sosyoloji**. Ekin Basım Yayın Dağıtım. Bursa.

BULUT, Fatoş. 2010. **Ergenlerde Görülen Kural Dışı Davranışların Aile İşlevselliği, Aile Risk Faktörleri ve Yaşam Kalitesi Açısından İncelenmesi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

BULUT, Işıl. 1990. **Aile Değerlendirme Ölçeği El Kitabı**, Ankara: Özgüleş Matbaası.

BULUT, Işıl. 1993. **Ruh Hastalığının Aile İşlevlerine Etkisi**, Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları.

BURKE, Susie. Soltys, Michelle. Trinder, Margot. 2008. A Preliminary Evaluation of The Together Parenting Program: A Stand Alone Component of The Exploring Together Program, **Advances in Mental Health**, 7, ss. 51-60.

BURNETT, Darrell J. 1992. **Improving Parent-Adolescent Relationships: Learning Activities for Parents and Adolescents**, USA: Taylor & Francis.

BURNETT, Paul C. 1988. Evaluation of Adlerian Parenting Programs, **Individual Psychology: The Journal of Adlerian Theory, Research & Practice**, 44/1, ss. 63-77.

CAMPO, Anthony T. Rohner, Ronald P. 1992. Relationships Between Perceived Parental Acceptance-Rejection, Psychological Adjustment and Substance Abuse Among Young Adults, **Child Abuse and Neglect**, 16, ss. 429-440.

CANDAN, Gözde. 2006. **8-11 Yaşındaki Parçalanmış ve Tam Aile Çocuklarının Anne-Babalarının Kabul Ve Reddetme Davranışını Algılayışı**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

CANTATAN, Kadir ve Yıldırım, Ergün. 2011. **Aile Sosyolojisi**. Açılım Kitap. İstanbul.

CENKSEVEN-ÖNDER, Fulya. Yurtal, Filiz. 2008. Zorba, Kurban ve Olumlu Özellik Taşıyan Ergenlerin Aile Özelliklerinin İncelenmesi, **Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi**, 8/3, ss. 805-832.

CLARK, Reginald M. 1984. **Family Life and School Achievement**, USA: The University of Chicago Press.

CLARK, Richard D. Shields, Glenn. 1997. Family Communication and Delinquency, **Adolescence**, 32/125, ss. 81-92.

COURNOYER, David E. Sethi, Renuka. Cordero, Antonia. 2005. Perceptions of Parental Acceptance-Rejection and Self-Concepts among Ukrainian University Students, **ETHOS**, 33/3, ss. 335-346.

CRANE, D. Russell. Ngai, So Wa. Larson, Jeffry H. Hafen, McArthur Jr. 2005. The Influence of Family Functioning and Parent-Adolescent Acculturation on North American Chinese Adolescent Outcomes, **Family Relations**, 54/3, ss. 400-410.

CÜCELOĞLU, Doğan. 1994. **İçimdeki Çocuk**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

ÇAKICI, Serap. 2006. **Alt ve Üst Sosyoekonomik Düzeydeki Ailelerin Aile İşlevlerinin, Anne-Çocuk İlişkilerinin ve Aile İşlevlerinin Anne-Çocuk İlişkilerine Etkisinin İncelenmesi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

ÇAKIR, Yelda. Palabıyıkoglu, Refia. 1997. Gençlerde Sosyal Destek-Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması, **Kriz Dergisi**, 5/1, ss. 15-24.

ÇAMUR DUYAN, Gülsüm. 2000. **Aile İşlevleri ile Ailenin Sosyal, Demografik ve Ekonomik Nitelikleri ve Yaşam Döngüsü Arasındaki İlişkiler**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÇETİN, Özgül. 2005. **Suçlu ve Normal Ergenlerde Algılanan Anne-Baba Kabul ve Reddi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

DAVIES, Patrick T. Windle, Michael. 1997. Gender-specific pathways between maternal depressive symptoms, family discord, and adolescent adjustment, **Developmental Psychology**, 33, ss. 657-668

DEMARSH, Joseph. Kumpfer, Karol L. 1986. Family-Oriented Interventions for the Prevention of Chemical Dependency in Children and Adolescents, **Journal of Children in Contemporary Society**, 18/1-2, ss. 117- 151.

DEVORE, Elise R. Ginsburg, Kenneth R.. 2005. The protective effects of good parenting on adolescents, **Current Opinion in Pediatrics**, 17/4, ss. 460-465.

DICKERSON, Andrea Dawn. Crease, Sedahlia Jasper. 2007. Parent-Adolescent Relationship: The Influence of Multi-Family Therapy Group on Communication and Closeness, **The American Journal of Family Therapy**, 33/1, ss. 45-59.

DINSMORE, Britta Davis. Stormshak, Elizabeth A. 2003. Family Functioning and Eating Attitudes and Behaviors in At-Risk Early Adolescent Girls: The Mediating Role of Intra-Personal Competencies, **Current Psychology**, 22/2, ss. 100-116.

DOĞAN, Melike. Ceyhan, Esra. 2008. Genel Lise Öğrencilerinin Aile İşlevlerinin ve Denetim Odaklarının İncelenmesi, **Aile ve Toplum Dergisi**, 4/15, ss. 67-82.

DUYAN, Veli. 2003. Sosyal Hizmetin İşlev ve Rollerini, Toplum ve Sosyal Hizmetler Dergisi. 14/2, ss. 2-22.

DWAIRY, Marwan. 2010. Parental Acceptance-Rejection: a Fourth Cross-Cultural Research on Parenting and Psychological Adjustment of Children, **Journal of Child and Family Studies**, 19, ss. 30-35.

EDGAR-SMITH, Susan E. Wozniak, Robert H. 2010. Family Relational Values in the Parent-Adolescent Relationship, **Counseling and Values**, 54, ss. 187-200.

ELROD, Jeanne M. Rubin, Roger H. 1993. Parental Involvement in Sexual Abuse Prevention Education, **Child Abuse and Neglect**, 17/4, ss. 527-538.

ENGELS, Rutger C. M. E. Finkenauer, Catrin. Van Kooten, Dyana C. 2006. Lying Behavior, Family Functioning and Adjustment in Early Adolescence, **Journal of Youth and Adolescence**, 35, ss. 949-958.

EPSTEIN, Nathan B. Baldwin, Lavrence M. Bishop, Duane S. 1983. The McMaster Family Assesment Device, **Journal Of Marital And Family Therapy**, 9/2, ss. 171-180.

ERDEM, Tansel. 1990. **The Validity and Reliability Study of Turkish Form of Parental Acceptance Rejection Questionnaire** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ERKAN, Semra. 2010. **Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları**. Ed. Fulya Temel. Anı Yayıncılık. Ankara.

ERÖZKAN, Atılgan. 2007. Üniversite Öğrencilerinin Reddedilme Duyarlılıkları ile Sosyal Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 17, ss. 225- 240.

ERSANLI, Kurtman. 2010. **Davranışlarımız**, Samsun: Eser Ofset- Matbaacılık.

ERTÜRK, Gözde. 2010. **Anne Baba Eğitimi**. Ed. Tülin Güler. Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

ERYAVUZ, Ayşe. 2006. **Çocuklukta Algılanan Ebeveyn Kabul veya Reddinin Yetişkinlik Dönemi Yakın İlişkileri Üzerindeki**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ERYÜKSEL, Gül. 1996. Ana-Baba ve Ergen İlişkilerinin Davranışsal Aile Sistemleri Modeline Göre Değerlendirilmesi, **Türk Psikoloji Dergisi**, 11/38, ss. 1-17.

FALLON, Barry J. Bowles, Terry V. 1997. The Effect Of Structure And Family Functioning On Adolescents' Perceptions Of Intimate Time Spent With Parents, Siblings, And Peers, **Journal Of Youth And Adolescence**, 26/1, ss. 25-43.

FINKENAUER, Catrin. Engels, Rutger. Baumeister, Roy. 2005. Parenting Behavior and Adolescent Behavioral and Emotional Problems: The Role of Self-Control, **Journal of Behavioral Development**, 29, ss. 58-69.

FİŞEK, Güler. 1990. **Türk Ailesinin Dinamik ve Yapısal Özellikleri Üzerinde Düşünceler ve Konuya İlişkin Bir Ön Çalışma Raporu**. Aile Yazıları 3 Birey, Kişilik ve Toplum, Bilim Serisi 5/3. Ankara: T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., s. 291-294.

FONDACARO, Mark R. Dunkle, Michael E. Pathak, Maithilee K. 1998. Procedural Justice in Resolving Family Disputes: A Psychosocial Analysis of Individual and Family Functioning in Late Adolescence, **Journal of Youth and Adolescence**, 27/1, ss. 101-119

FREEDMAN, Arnold. 1981. **Neuorotic Problem In Marriage, The Handbook of Marriage and Marital Therapy**, New York: Medical and Scientific Books.

GEÇTAN, Engin. (1982). **Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar**. Ankara: Maya Matbaacılık.

GENEZ MULUK, Emine. 2004. **Alt ve Üst Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Ailelerin Aile Yapılarının Anne-Çocuk İlişkisinin İncelenmesi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

GIDDENS, Antony. Pierson, Christopher. 2001. **Modernliği Anlamlandırmak/Antony Giddens'le Söyleşiler**, (Çev.) Murat Sağlam ve Serhat Uyrukulak, İstanbul: Alfa Yayınları.

GINSBERG, Barry G. 1977. "Parent-Adolescent Relationship Development Program", **Relationship Enhancement**, (ed.) Guernsey BG, San Francisco: Jossey-Bass, ss. 227-267.

GINSBERG, Barry G. 1995. Parent-Adolescent Relationship program (PARD): Relationship Enhancement Therapy with Adolescents and Their Families (Fathers and Sons), **Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training**, 32/1, ss. 108-112.

GINSBERG, Barry G. 1997. **Relationship Enhancement Family Therapy**, Canada: John Wiley and Sons, Inc.

GÖRGÜN-BARAN, Aylin. 2004. Türkiye'de Aile İçi İletişim Ve İlişkiler Üzerine Bir Model Denemesi. **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, 1, 31-41

GÖZCÜ YAVAŞ, Canan Özlem. 2012. Orta ve Geç Ergenlik Dönemindeki Ergenlerde Tutum ve Davranış Farklılıkları, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 3/2, ss. 113-138.

GREENBERGER, Ellen, Chen, Chuansheng. 1996. Perceived Family Relationships and Depressed Mood in Early and Late Adolescence: A Comparison of European and Asian Americans, **Developmental Psychology**, 32/4, ss. 707-716.

GUERNEY, Bernard G. 1977. **Relationship Enhancement Family Therapy**, Canada: John Wiley&Sons, Inc.

GUERNEY, Bernard G. Coufal, Jeanette. Vogelsong, Edward. 1981. Relationship Enhancement versus a Traditional Approach to Therapeutic/Preventative/Enrichment Parent-Adolescent Programs, **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, 49/6, ss. 927-939.

GUERNEY, Bernard G. Guerney, Louise. Stollak, Gary. 1971/72. The Potential Advantages of Changing from a Medical to an Educational Model in Practicing Psychology, **Interpersonal Development**, 2 (4), ss. 238-245.

GUERNEY, Bernard G. Vogelsong, Edward. Coufal, Jeanette. 1983. "Relationship Enhancement versus a Traditional Treatment: Follow-up and Booster Effects", **Family studies review yearbook 1**, (ed.) David H. Olson ve C. Miller, Beverly Hills: Sage. ss. 738-756.

GÜLER, Tülin. 2010. **Anne Baba Eğitimi**. Ed. Tülin Güler. Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

GÜLERCE, Aydan. (1996) **Türkiye’de Ailelerin Psikolojik Örüntüleri**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

HAIR, Elizabeth C. Moore, Kristin A. Garrett, Sarah B. Ling, Thomson. Cleveland, Kevin. 2008. The Continued Importance of Quality Parent–Adolescent Relationships During Late Adolescence, **Journal of Research on Adolescence**, 18/1, ss. 187–200.

HAMAMCIOĞLU, Zeyney. Sevim, Seher. 2004. Türkiye’de Aile Rehberliği Çalışmaları, **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, 2/22, ss. 77-87.

HARAN, Seda. 2003. Ergenlerde Gelişimsel Kriz Üzerine Bir Klinik Örnek, **Kriz Dergisi**, 12/1, ss. 47-53.

HARPER, Nevin J. Russel, Keith. Cooley, Rob. Cupples, Jacqueline. 2007. Catherine Freer Wilderness Therapy Expeditions: An Exploratory Case Study of Adolescent Wilderness Therapy, Family Functioning, and the Maintenance of Change, **Child and Youth Care Forum**, 36/2-3, ss. 111-129.

HENDERSON, Craig E. Dakof, Gayle A. Schwartz, Seth J. Liddle, Howard A. 2006. Family Functioning, Self-Concept, and Severity of Adolescent Externalizing Problems, **Journal of Child and Family Studies**, 15/6, ss. 719-729.

HENRY, Carolyn S. Robinson, Linda C. Neal, Rachel A. Huey, Erron L. 2006. Adolescent Perceptions of Overall Family System Functioning and Parental Behaviors, **Journal of Child and Family Studies**, 15/3, ss. 308–318.

HENRY, Carolyn S. Plunkett, Scott W. Robinson, Linda C. Huey, Erron L. McMichael, B.J. 2009. Adolescent Religious Motivation, Family Functioning, and Empathic Concern, **Journal of Religion and Spirituality in Social Work: Social Thought**, 28/4, ss. 343-361.

HERKEN, Hasan. Özkan, İshak. 1998. Sigara Alışkanlığı ve Ana Baba Tutumu, **Genel Tıp Dergisi**. 8/2, ss. 85-89.

HILL, Nancy E. Bromell, Lea Tyson, Diana F. Flint, Roxanne. 2007. Developmental Commentary: Ecological Perspectives on Parental Influences During Adolescence, **Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology**, 36/3, ss. 367-377.

HINES, Alice M. 1997. Divorce-Related Transitions, Adolescent Development, and the Role of the Parent-Child Relationships: A Review of the Literature, **Journal of Marriage and The Family**, 59, ss. 375-388.

HORTAÇSU, Nuran. 1997. **İnsan İlişkileri**, Ankara: İmge Kitabevi.

HOGUE, Aaron. Liddle, Howard A. Becker, Dana. Johnson-Leckrone, Jodi. 2002. Family-Based Prevention Counseling for High-Risk Young Adolescents: Immediate Outcomes, **Journal of Community Psychology**, 30/1, ss. 1-22.

JONES, D. (2000). Maternal ve paternal parenting during adolescence: Forecasting early adult psychosocial adjustment.. Adolescence. İnternette 15 Ağustos 2006' da http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m2248/is_139_35/ai_68535847 adresinden alınmıştır.

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem. 1990. **Geleneksel Normlar-Çağdaş Normlar ve Çağdaş Aile**. I. Aile Şurası Bildirileri. 17-20 Aralık 1990. Ankara.

KALYENCİOĞLU, Derya. Kutlu, Yasemin. 2010. Ergenlerin Aile İşlevi Algılarına Göre Uyum Düzeyleri, **İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi**, 18/2, ss. 56-62.

KANYAS, Reyhan. 2008. **The Influence of Sibling Configuration and Parental Acceptance-Rejection on the Quality of Sibling Relationship**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KARABEKİROĞLU, Koray. 2009. **Anne-Babalar İçin Ergen Ruh Sağlığı Rehberi**. Ankara: Say Yayınları.

KARATAŞ, Kasım. 2001. Toplumsal Değişme ve Aile, **Toplum ve Sosyal Hizmet**, 12/2, ss. 87-96.

KASAPOĞLU, Aytül ve Karkıner, Nadide. 2011. **Aile Sosyolojisi**. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 2306, Eskişehir.

KAYAHAN, Ayşen. 2002. **Annelerin Bağlanma Stilleri ve Çocukların Algıladıkları Kabul ve Reddin Çocuk Ruh Sağlığı ile İlişkileri**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KAZARIAN, Shahe S. Moghnie, Lamia. Martin, Rod A. 2010. Perceived Parental Warmth and Rejection in Childhood as Predictors of Humor Styles and Subjective Happiness. **Europe's Journal of Psychology**, 3, ss.71-93.

KHALEQUE, Abdul. (2001). **Parental-Acceptance-Rejection, Psychological Adjustment and Intimate Adult Relationships**. Unpublished Masters Thesis, University of Connecticut.

KHALEQUE, Abdul. (2007). Parental Acceptance–Rejection Theory: Beyond Parent–Child Relationship, **International Society for Interpersonal Acceptance and Rejection**, 1/1, ss. 2–4.

KHALEQUE, Abdul. Rohner, Ronald P. 2002. Perceived Parental Acceptance-Rejection and Psychological Adjustment: A Meta-Analysis of Cross-Cultural and Intracultural Studies, **Journal of Marriage and Family**, 64/1, ss. 54-64.

KILIÇARSLAN, Ayşegül. 2001. **Aile Fonksiyonlarının ve Algılanan Farklılaşmış Anne-Baba Yaklaşımının Kardeş İlişkileri Üzerindeki Etkisi.** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KIM, Hyun-Sil. Kim, Hun-Soo. 2008. The Impact of Family Violence, Family Functioning, and Parental Partner Dynamics on Korean Juvenile Delinquency, **Child Psychiatry and Human Development**, 39, ss. 439–453.

KIM, Sung Li. Rohner, Ronald P. 2003. Perceived Parental Acceptance and Emotional Empathy Among University Students in Korea, **Journal of Cross-Cultural Psychology**, 34/6, ss. 723-735.

KOCAYÖRÜK, Ercan. Hatipoğlu Sümer, Zeynep. 2009. The Effects of Father Involvement Training on Family Functioning and Adolescents' Peer Relations, **Journal of Theory and Practice in Education**, 5/7, ss. 3-7.

KONGAR, Emre. 1970. **Türkiye' de aile yapısı, evrimi ve bürokratik örgütlerle ilişkisi**, Amme İdaresi Dergisi TODAİ Yayınları, 3, 2.

KULAKSIZOĞLU, Adnan. 1998. **Ergenlik Psikolojisi.** İstanbul: Remzi Yayınevi.

KUMBASAR Hakan. Bulut, Işıl. 1997. Uyum Bozukluğu Tanısı Konan Üniversite Öğrencilerinin Aile İşlevlerini Değerlendirme Biçimleri, **Yeni Symposium**, 35/4, ss. 126-131.

KUMPFER, Karol L. (1998). Selective Prevention Interventions: The Strengthening Families Program. **NIDA Research Monograph Series**, 177, ss. 160-207.

KUMPFER, Karol L. Alvarado, Rose. 2003. Family-Strengthening Approaches for the Prevention of Youth Problem Behaviors, **American Psychologist**, 58/6-7, ss. 457-465.

KUMPFER, Karol L. Tait, Connie M. 2000. Family Skills Training for Parents and Children, (Çevrimiçi), https://www.ncjrs.gov/html/ojjdp/jjbul2000_04_2/contents.html, 16 Ekim 2012.

KWOK, Sylvia Y. Shek, Daniel T. 2009. Social Problem Solving, Family Functioning, and Suicidal Ideation Among Chinese Adolescents in Hong Kong. **Adolescence**, 44/174, ss. 391-406.

LAIBLE, Deborah J. Carlo, Gustavo. Raffaelli, Marcela. 2000. The Differential Relations of Parent and Peer Attachment to Adolescent Adjustment, **Journal of Youth and Adolescence**, 29/11, ss. 45-59

LAGHÌ, Fiorenzo. Baiocco, Roberto. Lonigro, Antonia. Capacchione, Giulieta. Baumgartner, Emma. 2012. Family functioning and binge drinking among. Italian adolescents, **Journal of Health Psychology**, 17,7, 1132-1141.

LARSON, Dale. 1984. **Teaching Psychological Skills: Models for Giving Psychology Away**, California: Brooks/Cole Publishing Company.

LEDERMAN, Regina P. Mian. Tahir S. 2003. The Parent-Adolescent Relationship Education (PARE) Program: A Curriculum for Prevention of Stds And Pregnancy in Middle School Youth, **Behavioral Medicine**, 29/1, ss. 33-41.

LEDERMAN, Regina P. Chan, Wenyaw. Roberts-Gray, Cynthia. 2008. Parent-Adolescent Relationship Education (PARE): Program Delivery to Reduce Risks for Adolescent Pregnancy and STDs, **Behavioral Medicine**, 33/4, ss.137-144.

LILA, Marisol. Garcia, Fernando. Gracia, Enrique. 2007. Perceived Paternal and Maternal Acceptance and Children's Outcomes in Colombia. **Social Behavior and Personality**, 35/1, ss. 115-124.

LONG, Ethan S.; Adams, Christina D. 2001. Mediation of Parent-Adolescent Conflict through the Combination of Problem-Solving Communication Training and Behavioral Exchange. **Child & Family Behavior Therapy**, 23/3, 1-17.

MALIK, Farah. 2010. Determinants of Child Abuse in Pakistani Families: Parental Acceptance-Rejection and Demographic Variables, **International Journal of Business and Social Science**, 1/1, ss. 67-80.

MAMIYEV, Hemra. 2005. **Türkiye'de Üniversite Eğitimi Almakta Olan Türkmenistan'lı Erkek Öğrencilerinin Ebeveyn ve Eş Kabul-Reddi ve Psikolojik Uyum Açısından İncelenmesi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

MAYNARD , Peter E. Olson , David H. 1987. Circumplex Model of Family Systems: A Treatment Tool in Family Counseling, **Journal of Counseling and Development**, 65, ss. 502-504.

MERTENS, Donna M. 2005. **Research and Evaluation in Education and Psychology: Integrating Diversity With Quantitative, Qualitative, and Mixed Methods**, USA: SAGE Publications, Inc.

MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI (MEB). 12-18 Yaş Aile Eğitim Kurs Programı, (Çevrimiçi), http://hbogm.meb.gov.tr/aileegitimi/programBolumleri/12_18WebTanitim.pdf, 28 Kasım 2012.

MILLER, Ivan W. Ryan, Christine E. Kietner, Gabor I. Bishop, Duane S. Epstein, Nathan B. 2000. The McMaster Approach to Family: Theory, Assessment, Treatment and Research. **Journal of Family Therapy**, 22, ss. 168-189.

MINO, Mary. 2012. Clarifying Communication Competencies through an Interdisciplinary Approach to Communication Pedagogy, **Journal of the Association for Communication Administration**, 31/1, ss. 14-28.

MINUCHIN, Salvador. 1974. **Families And Family Therapy**. Massachusetts: Harvard University Pres.

MOUTTAPA, Michele. Weiss, Jie Wu. Hermann, Mary. 2009. Is Image Everything? The Role of Self-Image in the Relationship Between Family Functioning and Substance Use Among Hispanic Adolescents, **Substance Use and Misuse**, 44/5, ss. 702–721.

MYERS, Hector F. ve diğerleri. 1992. The impact of parent training program on inner-city African-American families. *Journal of Community Psychology*, 20, 132-146.

NAGHAVİ, Fataneh. Redzuan, Ma'rof. 2012. An Empirical Research: The Relationship between Family Functioning and Early Adolescent's Emotional Intelligence. *Journal of American Science*, 8, 5, 580-584.

NAZLI, Serap. 2003. **Aile Danışmanlığı**. Ankara: Anı Yayıncılık.

NİRUN, Nihat. 1994. **Sistemik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

NOBLE, P. Sean. Adams, Gerald R. Openshaw, D. Kim. 1989. Interpersonal Communication in Parent-Adolescent Dyads: A Brief Report on the Effects of a Social Skills Training Program. **Journal of Family Psychology**, 2/4, ss. 483-494.

OBSUTH, Ingrid. Moretti, Marlene M. Holland, Roy. Braber, Karla. Cross, Susan. 2006. Conduct Disorder: New Directions in Promoting Effective Parenting and Strengthening Parent-Adolescent Relationships, **Journal of the Canadian Academy of Child and Adolescent Psychiatry**, 15/1, ss. 6-15.

OLSON, David H. 2000. Circumplex Model of Family Systems, **Journal of Family Therapy**, 22/2, ss. 144-167.

ONUR, Bekir. 2001. **Çocuk ve Ergen Gelişimi**. Ankara: İmge Kitabevi.

OPENSHAW, D. Kim. Mills, Thomas A. Adams, Gerald R. Durso, Deborah D. 1992. Conflict Resolution in Parent-Adolescent Dyads The Influence of Social Skills Training, **Journal of Adolescent Research**, 7/4, ss. 457-468.

OSKAY, Gülter. 1968. Ana-Baba Ergen İlişkilerini Geliştirici Öneriler, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 1, ss. 77-93.

OZANKAYA, Özer. 1986. **Toplumbilim**, İstanbul: Tekin Yayınevi.

ÖKTE, Meltem. 2001. **Ergenlerde İçer Dönüklük-Dışa Dönüklük Kişilik Özelliği İle Aile İşlevleri Arasındaki İlişkiler**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

ÖNAL, Sayın. 1990. **Aile Sosyolojisi**. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 57. İzmir.

ÖNDER, Alev. Gülay, Hülya. 2007. Annelerin Kabul Red Düzeyi ile Çocuklarının Empati Becerisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 22/2, ss. 23-30.

ÖNGİDER, Nilgün (2006). **Evli ve Boşanmış Ailelerde Algılanan Ebeveyn Kabul veya Reddinin Çocuğun Psikolojik Uyumu Üzerindeki Etkileri**. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖRGÜN, Selda Kuru. 2000. **Anne Baba Tutumları ile 8. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygıları ve Atılganlıkları Arasındaki İlişki**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

ÖZATÇA, Arzu. 2009. **Ergenlerde Sosyal ve Duygusal Yalnızlığın Yordayıcısı Olarak Aile İşlevleri**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZEKE-KOCABAŞ, Ezgi. 2005. **The Effects of a Parent Training on Different Dimensions of Parent Adolescent Relationships**. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara

ÖZEL, Sevda. 1999. **Çocuk ve Gençlerin Anneleri ile Olan İlişkilerinin Karşılıklı Olarak Algılanışının İncelenmesi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

ÖZGÜN, Özkan. 2010. **Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları**. Ed. Fulya Temel. Anı Yayıncılık. Ankara.

ÖZGÜVEN, İbrahim Ethem. 2000. **Evlilik ve Aile Terapisi**, Ankara: Pdrem Yayınları.

ÖZGÜVEN, İbrahim Ethem. 2001. **Ailede İletişim ve Yaşam**, Ankara: Pdrem Yayınları.

ÖZKALP, Enver. 2003. **Sosyolojiye Giriş**. Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayın No: 140. Eskişehir.

ÖZMERT, Elif N. 2006. Erken Çocukluk Gelişiminin Desteklenmesi-III: Aile, **Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi**, 49, ss. 256-273.

ÖZTÜRK, İsmet. 1990. **Ana-Baba Tutumlarının Üniversite Öğrencilerinin Bağımsızlık, Duyguları Anlama, Yakınlık, Başatlık, Kendini Suçlama ve Saldırganlık Düzeylerine Etkisi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

PALEY, Blair. Conger, Rand D. Harold, Gordon T. 2000. Parents' Affect Adolescent Cognitive Representations and Adolescent Social Development, **Journal of Marriage and Family**, 62, ss. 761-776.

PEHLİVAN, Hanife. 2008. Anne Eğitim Programının Etkililiğinin Değerlendirilmesi, **Aile ve Toplum Dergisi**, 4/15, ss. 55-67.

PELCOVITZ, David. Kaplan, Sandra J. Ellenberg, Ari. Labruna, Victor. Salzinger, Suzanne. Mandel, Francine. Weiner, Merrill. 2000. Adolescent Physical Abuse: Age at Time of Abuse and Adolescent Perception of Family Functioning, **Journal of Family Violence**, 15/4, ss. 375-389.

PESESCHKIAN. Nossratt. 1999. **Pozitif Aile Terapisi**, İstanbul: Beyaz Yayınlan.

RALPH, Alan. Sanders, Matthew R. 2003. Preliminary Evaluation of the Group Teen Triple P Program for Parents of Teenagers Making The Transition to High School, **Advances in Mental Health**, 2, ss. 169-178.

RIESCH, Susan K. Tosi, Charlene B. Thurston, Christine A. Forsyth, Diane M. Kuenning, T.M.S. Kestly, J. 1993. Effects of Communication Training on Parents and Young Adolescents, **Nursing Research**, 42/1, ss. 10-16.

ROBERTSON, Joan F. Simons, Ronald L. 1989. Family Factors, Self-Esteem, and Adolescent Depression, **Journal of Marriage and Family**, 51/1, ss. 125-138.

ROBIN, Arthur L. 1981. A Controlled Evaluation of Problem-Solving Communication Training with Parent-Adolescent Conflict, **Behavior Therapy**, 12/5, ss. 593–609.

ROBIN, Arthur L. Foster, Sharon L. 2003. **Negotiating Parent-Adolescent Conflict: A Behavioral-Family Systems Approach**, New York: Guilford Press.

ROHNER, Ronald P. 2005. Glossary of Significant Concepts in Parental Acceptance-Rejection Theory (PARTheory), (Çevrimiçi) [http://www.cspar.uconn.edu/ Glossary.pdf](http://www.cspar.uconn.edu/Glossary.pdf), 12 Kasım 2012.

ROHNER, Ronald P. 2008. Intimate Adult Relationships Introduction: Parental Acceptance-Rejection Theory Studies of Intimate Adult Relationships, **Cross-Cultural Research**, 42, ss. 5-12.

ROHNER Ronald P. Britner, Preston A. 2002. Worldwide Mental Health Correlates of Parental Acceptance-Rejection: Review of Cross-Cultural and Intracultural Evidence. **Cross Cultural Research**, 36, ss. 16-47.

ROHNER, Ronald P. Khaleque, Abdul. 2002. Parental Acceptance-Rejection and Life-Span Development: A Universal Perspective, In W. J. Lonner, D. L. Dinnel, S. A. Hayes, & D. N. Sattler (Eds.), *Online Readings in Psychology and Culture*, 11, 4. (Çevrimiçi) http://www.wvu.edu/culture/Rohner_Khaleque.htm, 12 Ekim 2012.

ROHNER, Ronald P. Khaleque, Abdul. Cournoyer, David E. 2003. Cross-National Perspectives on Parental Acceptance-Rejection Theory, **Marriage and Family Review**, 35/3-4, ss. 85-105.

ROHNER, Ronald P. Khaleque, Abdul. Cournoyer, David E. 2005. Parental Acceptance-Rejection: Theory, Methods, Cross-Cultural Evidence, and Implications, **ETHOS**, 33/3, ss. 299-334.

ROHNER, Ronald P. Rohner Evelyn C. 1981. Parental Acceptance-Rejection and Parental Control: Cross-Cultural Codes, **Ethnology**, 20/3, ss. 245-260.

SALAHUR, Esin 2010. **Üniversite Öğrencilerinin Geriye Dönük Olarak Çocukluklarında Algılamış Oldukları Ebeveyn Kabul veya Reddinin Yetişkin Bağlanma Biçimleri ve Depresif Belirtiler İle İlişkisi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SANAY, Eyüp. 1990. Türk Ailesinin Eğitim Yapısı, T.C. **Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Türkiye Yıllığı**, 76, ss. 40-48.

SANDERS Matthew R. 2000. Community-Based Parenting and Family Support Interventions and The Prevention of Drug Abuse, **Addictive Behaviors**, 25/6, ss. 929-942.

SANDERS, Matthew R. Markie-Dadds, Carol. Turner, Karen. 2003. Theoretical, Scientific and Clinical Foundations of the Triple P-Positive Parenting Program: A Population Approach to the Promotion of Parenting Competence, **Parenting Research and Practice Monograph**, 1, ss. 1-23.

SANDERS, Matthew R. Turner, Karen M. T. Markie-Dadds, Carol. 2002. The Development and Dissemination of the Triple P-Positive Parenting Program: A Multilevel, Evidence-Based System of Parenting and Family Support, **Prevention Science**, 3/3, ss. 173-189.

SARITAŞ, Dilek. 2007. **The Effects of Maternal Acceptance-Rejection on Psychological Distress of Adolescents: The Mediator Roles of Early Maladaptive Schemas.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

SAVİ ÇAKAR, Firdevs. Akboy, Rengin. 2010. The Relationship between Behavioral Problems of Primary School Students in Pre-Adolescence Period and Family Functionings. **The International Journal of Research in Teacher Education**, 1/1, ss. 28-41.

SCHWARTZ, Seth J. Mason, Craig A. Pantin, Hilda. Szapocznik, Jose. 2008. Effects of Family Functioning and Identity Confusion on Substance Use and Sexual Behavior in Hispanic Immigrant Early Adolescents, Identity, **An International Journal of Theory and Research**, 8/2, ss. 107–124.

SCUKA, Robert. 2005. **Relationship Enhancement Therapy: Healing through Deep Empathy and Intimate Dialogue.** Newyork: Taylor&Francis Group, LLC.

SEGRİN, Chris ve Flora, Jeanne. 2011. **Family Communication.** Taylor & Francis. UK.

SERTELİN, Çare. 2003. **Ebeveyn Tutumlarının Sosyo-Kültürel Yapı ve Aile Fonksiyonları ile İlişkisi.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SHEK, Daniel T. L. 1997. The Relation of Family Functioning to Adolescent Psychological Well-Being, School Adjustment, and Problem Behavior, **The Journal of Genetic Psychology**, 158/4, ss. 467-479.

SHEK, Daniel T. L. 1999. Individual and Dyadic Predictors of Family Functioning in a Chinese Context, **The American Journal of Family Therapy**, 27/1, ss. 49-61.

SHEK, Daniel T. L. 2001. Paternal and Maternal Influences on Family Functioning Among Hong Kong Chinese Families, **The Journal of Genetic Psychology**, 162/1, ss. 56-74.

SHEK, Daniel T. L. 2002. Family Functioning and Psychological Well-Being, School Adjustment, and Problem Behavior in Chinese Adolescents With and Without Economic Disadvantage, **The Journal of Genetic Psychology**, 163/4, ss. 497-502.

SİYEZ, Müge. 2009. **Ergenlerde Problem Davranışlar Okul Temelli Önleme Çalışmaları İle İlgili Uygulama Örnekleri**, Ankara: Pegem Akademi.

SMART, Laura S. Chibucos, Thomas R. Didier, Larry A. 1990. Adolescent Substance Use And Perceived Family Functioning, **Journal Of Family Issues**, 11/2, ss. 208-227.

STEPHEN, Helen. 1993. **Conflict Resolution With Young Children**, Watson, A.C.T.: Australian Early Childhood Association,

STERNBERG, Juliet A. Bry, Brenna H. 1995. Solution Generation and Family Conflict Over Time in Problem-Solving Therapy with Families of Adolescents: The Impact of Therapist Behavior, **Child and Family Behavior Therapy**, 16/4, ss. 1-23.

SÜMER, Nebi. Güngör, Derya. 1999. Çocuk Yetiştirme Stillerinin Bağlanma, Benlik Değerlendirmeleri ve Yakın İlişkiler Üzerindeki Etkileri, **Türk Psikoloji Dergisi**, 14/44, ss. 35-58.

ŞAHİN, Deniz. 1996. Ergenlerde Aile Algısı ve Benlik Algısı. **Türk Psikoloji Dergisi**, 11, ss. 22-32.

ŞAHİNKAYA, Rezan. 1990. **Orta Anadolu Köylerinde Aile Strüktürü**, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

ŞAKIR, Ayşegül. 1987. **H.Ü. Devlet Konservatuvarına Devam Eden 14-18 Yaş Grubu Öğrencilerinin Sosyal Uyumları ile Ana Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ŞENTÜRK, Ünal. 2001. Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler, **T. C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi**, 4/14, ss. 7-32.

TAFA, Mimma. Baiocco, Roberto. 2009. Addictive Behavior and Family Functioning During Adolescence, **The American Journal of Family Therapy**, 37/5, ss. 388-395.

TEZEL ŞAHİN, Fatma. Özbey, Saide. 2007. Aile Eğitim Programlarına Niçin Gerekirim Duyulmuştur? Aile Eğitimi Programları Neden Önemlidir? **Aile ve Toplum Dergisi**, 3/12, ss. 7-12.

TIFFIN, Paul A. Pearce, Mark S. Kaplan, Carole. Fundudis, Trian. Parker, Louise. 2007. Recollections of Parental Style and Perceptions of Current Family Functioning at Age 50. **Journal of Family Therapy**, 29/2, ss. 169-182.

TİMUR, Serim. 1972. **Türkiye' de Aile Yapısı**. Hacettepe Üniversitesi Yayınları. Ankara.

TOPÇU KABASAKAL, Zekavet. 2001. **Uyum Sorunlu Çocukların Aile İşlevlerini İyileştirmede Anne Eğitim Gruplarının Etkisi**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

TOPÇUGİL, Nazmiye. 2002. **Ankara Defterdarlığı Gündüz Çocuk Bakımevine Devam Eden 3-6 Yaş Grubundaki Çocukların Aile İşlevselliğinin Değerlendirilmesi ve Aile İşlevlerinin Çocukların Psikolojik, Sosyal ve Fiziksel Gelişimleri Üzerindeki Etkisinin Araştırılması**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

TÜRKOĞLU, Adil. (1997). **99 Soruda Eğitim Bilimine Giriş**. İzmir: Memleket Gazetecilik ve Matbaacılık.

TÜRKÜM, Ayse Sibel. Kızıldaş, Alper. Bıyık N., Yemenici B. 2005. Üniversite Öğrencilerinin Aile İşlevlerinin İncelenmesi. **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri**. 5/1, ss. 229-262.

ULUOCAK, Gonca Polat ve Bulut, Işıl. 2012. Aile Terapilerinin Feminist Teori Açısından İncelenmesi, **Aile ev Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi**, 7, 24, 9-25.

ULUSOY, Demet. Özcan Demir, Nilüfer. Özcan. Görgün Baran, Aylin. 2005. Ebeveynin Çocuk Yetiştirme Biçimi ve Ergen Problemleri: Ankara İli Örneği, **Gazi Üniversitesi Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, 3/3, ss. 367-386.

UNGER, Donald G. Brown, Margaret B. Tressell, Patricia A. McLeod, Laurie Ellis. 2000. Interparental Conflict and Adolescent Depressed Mood: The Role of Family Functioning, **Child Psychiatry and Human Development**, 31/1, ss. 23-41.

UNODC (United Nations Office On Drugs And Crime-Vienna). 2009. **Guide to Implementing Family Skills Training Programmes for Drug Abuse Prevention**, New York: United Nations.

UTKU, Dilek Özlem. 1999. **The Effects of a Parental Involvement Program on the Academic and Social Development of 6 th Grade Children and Their Parents.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

XIA, Guohua. Qian, Mingyi. 2001. The Relationship of Parenting Style to Self-Reported Mental Health Among Two Subcultures of Chinese, **Journal Of Adolescence**, 24, ss. 251-260.

VAN RENEN, Lindsay J. Wild, Lauren G. 2008. Family Functioning and Suicidal Ideation/Behaviour in Adolescents: A Pilot Study, **Journal of Child and Adolescent Mental Health**, 20/2, ss. 111-121.

VARAN, Azmi. 2005. Relation Between Parental Acceptance and Intimate Partner Acceptance in Turkey: Does History Repeat Itself?, **Ethos**, 33/3, ss. 414-426.

VARAN, Azmi. Rohner, Ronald P. Eryüksel, Gül. 2008. Intimate Partner Acceptance, Parental Acceptance in Childhood, and Psychological Adjustment Among Turkish Adults in Ongoing Attachment Relationships, **Cross Cultural Research**, 42/1, ss. 46-56.

VOSELONG, Edward, L. Ve Guerny, Bernard, G. 1980. **Working With Parents of Disturbed Adolescents.** Ed: Richard R. Abidin, Parent Education and Intervation Hndbook. Charles C Thomas Publisher, USA.

WOLCHIK, Sharlene A. Wilcox, Kathryn L. Tein, Jenn-Yun. Sandler, Irwin N. (2000). Maternal acceptance and consistency of discipline as buffers of divorce on children's psychological adjustment problems. **Journal of Abnormal Child Psychology**, 28/1, ss. 87-102.

YAKMAZ BASILGAN, Filiz. 2012. **Annelerin Kabul-Red Düzeyi İle Çocukların Davranış Sorunları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

YALÇIN, Sevgi. 2007. **Ergenlerde Algılanan Duygusal İstismarın Uyum Düzeyine Etkisi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

YENER, Nilgün. 2005. **Çocukların Algıladıkları Ebeveyn Kabul veya Reddinin Okul Başarı ve Okul Uyumunu İle İlişkisi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

YILMAZ, Ayşen. 2001. Eşler Arasındaki Uyum, Anne-Baba Tutumu ve Benlik Algısı Arasındaki İlişkilerin Gelişimsel Olarak İncelenmesi, **Türk Psikoloji Dergisi**, 16/47, ss. 1-20.

YILMAZ, Başak. 2007. **Understanding Social Anxiety through Adolescents' Perceptions of Interparental Conflict and Parental Rejection**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

YOUNGE, Susan L. Oetting, Eugene R. Deffenbacher, Jerry L. 1996. Correlations among Maternal Rejection, Dropping out of School, and Drug Use in Adolescents: A Pilot Study, **Journal of Clinical Psychology**, 52/1, ss. 96-102.

YÖRÜKOĞLU Atalay. 2000. **Çocuk Ruh Sağlığı**, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

ZAINAH, A. Z. Nasir, R. Khairudin, R. Wan Shahrazad, W. S. 2011. Family Functioning as Predictor towards Self-Concept among Delinquent Adolescents. **Pertanika J. Soc. Sei. & Hum.** , 19, 83 – 89.

EKLER

Ek 1: AİLE SOSYAL ALGI: ANA BABA FORMU

BÖLÜM A: KENDİMİ NASIL TANIMLARIM

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....

BÖLÜM B: KIZIMI/OĞLUMU NASIL TANIMLARIM

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....

BÖLÜM C: KIZIM/OĞLUM BENİ NASIL TANIMLAR

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....

BÖLÜM D: ARKADAŞLARINI SEÇERKEN KIZIMDAN/OĞLUMDAN BEKLENTİLERİM

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....

BÖLÜM E: KIZIMIN/OĞLUMUN ARKADAŞLARINDAN BEKLENTİLERİM

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....

BÖLÜM F: KIZIMIN/OĞLUMUN ARKADAŞLARINDAN BEĞENDİKLERİM VE NEDENİ

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....

Ek 2: AİLE SOSYAL ALGI: ERGEN FORMU

BÖLÜM A: KENDİMİ NASIL TANIMLARIM

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....

BÖLÜM B: ANNEMİ/BABAMI NASIL TANIMLARIM

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....

BÖLÜM C: ANNEM/BABAM BENİ NASIL TANIMLAR

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....

BÖLÜM D: ARKADAŞLARIMI SEÇERKEN ANNEMİN/BABAMIN BENDEN BEKLENTİLERİ

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....

BÖLÜM E: ARKADAŞLARIMDAN BEKLENTİLERİM

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....

BÖLÜM F: ANNEMİN/BABAMIN ARKADAŞLARIMDAN BEĞENDİKLERİ VE NEDENİ

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....

Ek 3: DEĞERLER: EBEVEYN ANKETİ

BÖLÜM A: DEĞERLER

YÖNERGELER

1. Aşağıda sıralanmış değerleri sizin için önem derecesi bakımından sıralayınız.
2. Sizin için en önemli olana 1 vererek en az öneme sahip olana 10 veriniz. Bir numarayı yalnızca bir kez kullanınız.

.....Eşitlik

.....Sadakat

.....Aile Yaşamı

.....Milli Güvenlik

.....Kişisel İfade Özgürlüğü

.....Barış

.....Mutluluk

.....Kabul ve Onay

.....Eğlence

.....Huzur

Kızınızın/Oğlunuzun en önemli olarak sıraladığı ilk üç değer sizce hangisidir?

1. ....
2. ....
3. ....

BÖLÜM B: KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ

YÖNERGELER:

1. Aşağıda sıralanmış kişilik özelliklerini önem derecesi bakımından sıralayınız
2. Sizin için en önemli olana 1 vererek en az öneme sahip olana 8 veriniz. Bir numarayı yalnızca bir kez kullanınız.

.....İlgili Olmak

.....Üretken(Çalışkan)

.....Yaratıcı

.....Sorumluluk Sahibi

.....Yeniliklere Açık

.....Özgüveni Yüksek

.....İyimser

.....İçten(Samimi)

Kızınızın/Oğlunuzun en önemli olarak sıraladığı ilk üç değer sizce hangisidir?

1. ....
2. ....
3. ....

Ek 4: DEĞERLER: ERGEN ANKETİ

BÖLÜM A: DEĞERLER

YÖNERGELER

1. Aşağıda sıralanmış değerleri sizin için önem derecesi bakımından sıralayınız.
2. Sizin için en önemli olana 1 vererek en az öneme sahip olana 10 veriniz. Bir numarayı yalnızca bir kez kullanınız.

.....Eşitlik	.....Sadakat
.....Aile Yaşamı	.....Milli Güvenlik
.....Kişisel İfade Özgürlüğü	.....Barış
.....Mutluluk	.....Kabul ve Onay
.....Eğlence	.....Huzur

Ebeveyninizin en önemli olarak sıraladığı ilk üç değer sizce hangisidir?

4. ....
5. ....
6. ....

BÖLÜM B: KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ

YÖNERGELER:

1. Aşağıda sıralanmış kişilik özelliklerini önem derecesi bakımından sıralayınız
2. Sizin için en önemli olana 1 vererek en az öneme sahip olana 8 veriniz. Bir numarayı yalnızca bir kez kullanınız.

.....İlgili Olmak	.....Üretken(Çalışkan)
.....Yaratıcı	.....Sorumluluk Sahibi
.....Yeniliklere Açık	.....Özgüveni Yüksek
.....İyimser	.....İçten(Samimi)

Ebeveyninizin en önemli olarak sıraladığı ilk üç değer sizce hangisidir?

1. ....
2. ....
3. ....

STİLA

Anne: Ali, buraya gelir misin?

Erkek Çocuk: Evet, anne!

Anne: Buraya gelmeni daha önce de söylemiştim. Seninle ne hakkında konuşmak istediğimi biliyor musun?

Erkek Çocuk: Ne hakkında?

Anne: Sen söyle.

Erkek Çocuk:

Geç kaldım.

Anne: Saatin kaç olduğunun farkında mısın?

Erkek Çocuk: Evet anne, saati görebiliyorum.

Anne: Ukalalık yapma genç adam, Neden bir saat önce burada değildin?

Erkek Çocuk: Bilmek istiyor musun? Sana söyleyeceklerimi dinleyecek misin?

Anne: Evet dinleyeceğim, neden burada değildin, bilmek istiyorum.

Erkek Çocuk: Tamam, oyundan sonra pizza için durduk. Çalışanlar çok meşguldü ve bize servis yapmaları yaklaşık bir saat sürdü. Biz de ayrılamadık ve geç kaldık.

Anne: Aynı bahanelerle geliyorsun? Hatırlarsan iki hafta önce, baban sen ve ben üçümüz oturup en geç saat 10.30'da evde olmanı konuştuk

Erkek Çocuk: İşte yeniden başlıyoruz.

Anne: Sen aynen devam ediyorsun genç adam, aynen devam ediyorsun.

Erkek Çocuk: Bak anne, artık çocuk değilim.

Anne: Benim evimde yaşıyorsun, Senden ne yapmanı istiyorsam onu yapacaksın. Şimdi sen belki konuşmadan davranışlarınla tepki vereceksin(pasif direniş), belki somurtacak ve hiçbir şey söylemeden duracaksın.

Erkek Çocuk: Her neyse.

Anne: Beni dinlemeni istiyorum, baban ve ben sana hiç bir zaman söylememizi istemeyeceğin bir şey söyleyeceğiz. Bahse girerim sen şu anda söylediğim tek bir sözü bile duymuyorsun.

Erkek Çocuk: Söylediğin her şeyi duyuyorum anne, bunu her zaman söylüyorsun.

Anne: Yine aynı şeyi yapıyorsun genç adam, yine aynı şeyi...

Erkek Çocuk: Off, anne!

Anne: Bana bak, ya evin kurallarına uyacaksın ya da gideceksin.

Erkek Çocuk: Gideceğim ancak burayı terk edebilecek yeterli yaşa geldiğim zaman.

Anne: Şimdi gidebilirsin, ben senin hazırlanmana yardımcı olurum.

Erkek Çocuk: Keşke ayrılabilsem.

Anne: Şimdi sana önerim burada kalmaya devam etmen, bu ise sana ne yapmanı söylersem onu yapman anlamına geliyor. Ve bunu yapmayı öğrenmen için sana yardımcı olacağım. Sana bunu nasıl yapacağını öğrenmene yardımcı olmam için iki hafta boyuca dışarıya çıkmayacaksın.

Erkek Çocuk: Ama yaptığım şey kötü bir şey değil. Bu eve çoğu kişi erken gelmedi.

Anne: Yine aynı şeyi yapıyorsun ve üç haftaya çıktı

Erkek Çocuk: Hadi oradan yaaa...

Anne: Pekala, üç hafta oldu ve bu üç hafta boyunca burada kalırken belki babanın ve benim koyduğumuz kurallara itaat etmekle ilgili düşünürsün.

STİL B

Anne: Ali seni çağırdım ve seni tekrar çağırmayacağım.

Erkek Çocuk: Ben sadece yeni bir albüm almıştım ve içerideki odada bulunan büyük teypte onu dinlemek istemiştım.

Anne: Ali lütfen buraya gel.

Erkek Çocuk: Tamam, ne istiyorsun.

Anne: Ne mi istiyorum? Şimdi şurada dur ve ne istediğimi yüzüme bakarak tekrar sor.

Erkek Çocuk: Ne istediğini bilmiyorum ben sadece diğer odada müzik dinliyorum. Ne istediğini bilme şansım yok.

Anne: Etrafına bak, odana bak, bu ne anlama geliyor,

Erkek Çocuk: Yanlış olan nedir. Bana her şey normal geliyor.

Anne: Sana inanamıyorum, seninle ne yapacağımı bilmiyorum. Şimdi bak senin için geçmişe bakıyorum. Odanı temizlemezsen okuldaki geçen cuma günü olan dansa gidemeyeceğini söylemişim. Odanı dansın ertesi günü temizleme sözü verdiğinde dansa gitmene izin vermişim. Dansa gittin ve o günden beri odana elini bile sürmedin.

Erkek Çocuk: Of anne tartışma, tartışma, tartışma! Bu her zaman yaptığın şey, benimle her zaman tartışıyorsun. Ayrıca oda kötü durumda değil ve burası benim odam.

Anne: Ben seninle ne yapacağımı gerçekten bilmiyorum. Şimdi odanı temizleyecek misin? Ama kastettiğim ŞİMDİ!. Yada haftanın geri kalanında dışarıya çıkmayacaksın. Bunu çok net söylüyorum.

Erkek Çocuk: Tamam, tamam, bir dakika içinde yapıyorum.

Anne: Şimdi, Ali, Şimdi yapmanı istiyorum!

Erkek Çocuk: Bu çok saçma ve gereksiz bir ayrıntı. Ben şu anda albüm dinlememi tamamlamak istiyorum. Sadece tamamlamama izin ver. Ardından dediğini yapacağım, söz veriyorum.

Anne: Verdiğin sözü unutma, ama bu seferlik senin odanı ben toparlayacağım.

Erkek Çocuk: Tamam, benim işime gelir.

STİL C

Baba: Ayşe odana çıkmadan önce bir kaç dakika buraya gelir misin?

Kız Çocuk: Tabi baba.

Baba: Seninle konuşmak istiyorum.

Kız Çocuk: Ne ile ilgili baba?

Baba: Ayşe saatin farkında mısın?

Kız Çocuk: Yaklaşık olarak 10.30 ya da 11.00. Tam bilemiyorum.

Baba: Saatini kontrol et, durmuş olmalı.

Kız Çocuk: İnanamıyorum, ben o kadar geç olduğunu bilmiyordum(farkında değildim). Sanırım oldukça geç oldu. Ne demek istediğini anlıyorum.

Baba: Yavrum sana ulaşamadığımız zaman ne kadar endişeleniyoruz farkında mısın?

Kız Çocuk: Sizi endişelendirdiğimi biliyorum ama böyle bir geceye ihtiyacım vardı.

Baba: Biliyor musun, müthiş derecede çok kaygı duyuyoruz?

Kız Çocuk: Sizi endişelendirdiğimin farkındayım ama biraz daha bana güvenmeniz gerektiğini düşünüyorum.

Baba: Ayşe, sana güvenmiyor değiliz, tabi sana güveniyoruz ama çevredeki insanlar iyi değil. Dolayısıyla çevreye güvenmiyorum. Gazete kupüründeki geç saatte dışarıda olan genç kızın başına gelenleri hatırla, sana bir şey olsun istemiyorum.

Kız Çocuk: Ben sadece arkadaş grubunu akşam ilk terk eden kişi olmak istemedim. Bütün çocuklar eve bu kadar erken gittiğim için beni eleştiriyorlar bana zor anlar yaşatıyorlardı. Ayrıca onların aileleri de bu konuda pek endişeli görünmüyorlardı.

Baba: belki diğer ebeveynler çocukları için endişelenmiyor olabilirler. Ama belki diğer ebeveynler çocuklarını önemsemiyor olabilirler.

Kız Çocuk: Evet doğru bir tahmin...

Baba: Ve diğer bir şey. Sen arabanın kapısını çarpıp arabadakilere iyi geceler dediğinde bloktaki tüm ışıkların kapandığına dikkat ettin mi? Kızını uygun saatte almayan ebeveynlerle ilgili komşuların neler düşünebileceğini hiç düşünüyor musun? Onlar senin hakkında neler düşünürler? Onlar bizim hakkımıza neler düşünürler?

Kız Çocuk: Peki, biraz geç kalma olasılığım ortaya çıktığında belki seni arayabileceğimi düşünüyor musun?

Baba: Evet, belki 15 dakika civarı için. Ama senin ne yaptığın ve sana bir şey olup olmadığı ile ilgili endişelenmek için daha fazla zaman bekleyemeyiz. Biz senden sadece biraz daha erken gelmeye başlamayı istiyoruz. Çünkü biz senin nerede olduğunu ve ne yaptığını bilememekten nefret ediyoruz. Hemen şimdi senin üst kata gitmeni ve sen geç kaldığında endişelenmemize neden olan şeyleri yazmanı istiyoruz. Bunu şimdi bizim için yapar mısın güzel kızım? Yarın da seninle bu konuyla ilgili konuşuruz.

Kız Çocuk: Peki baba.

STİL D:

Anne: Ali

Erkek Çocuk: Efendim.

Anne: Konuşmak için birkaç dakikan var mı?

Erkek Çocuk: Şimdi, yeni aldığım albümü dinlemeye gidiyorum.

Anne: Peki, bizimle konuşmak için ne zaman uygun olursun?

Erkek Çocuk: Ne istiyorsun?

Anne: Odanın şekli ve yerleşimi ile ilgili ciddi problemin olduğunu görüyoruz.

Erkek Çocuk: Bu konuda her zaman beni hatalı bulduğunuzu biliyorsun.

Anne: Evet, biliyorum. Gerçekten bu konu ikimizin arasında kanayan bir yara. Değil mi?

Erkek Çocuk: Evet. Niçin beni odamda yalnız bırakmıyorsunuz, bilmiyorum. Bu, benim odam.

Anne: Bizim birbirimizle konuşma şeklimiz yaşadığımız problemin önemli bir nedeni gibi görünüyor. Sanırım, buranın senin odan olduğunu ve benim çekip gitmem gerektiğini düşünüyorsun.

Erkek Çocuk: Bu konuda sizinle tartışmaya girmedim.

Anne: Evet ben de tartışmak istemiyorum. Ben özellikle kirli giysilerini almak için odana geldiğimde ve kendimi odanın içersinde eşinirken bulduğumda kendimi çok kötü (kavga etme psikolojisinde) hissediyorum. Bir araya gelebileceğimiz ve bu mücadele ortamını bitirebilecek böylece bazı önerilerim olabileceğini umuyordum.

Erkek Çocuk: Neden oranın benim odam olduğu ve başka birinin oraya gidip bakması için bir neden olmadığı konusunda anlaşamıyoruz ki?

Anne: Odanın senin dışında herkes için tümüyle kapalı olmasını mı istersin? Eğer senin dışında hiç kimse odana ne olabileceğini düşünemiyor musun?

Erkek Çocuk: Sanırım bu benim için sadece memnuniyet verici olurdu.

Anne: Benim; kıyafetlerini toplama, onları yıkama ve geri yerleştirme sorumluluğum olduğunu biliyorsun.

Erkek Çocuk: Sanırım odama bir kapaklı sepet alabilirim ve kirli kıyafetlerimi ona koyabilirim.

Anne: Şu ana kadar iyi gibi görünüyor. Ama kıyafetlerin yıkanmaya nasıl gidecek ve yıkandıktan sonra odana nasıl dönecek?

Erkek Çocuk: Sen her zaman bu durumu takip edersin.

Anne: Doğru ama ne zaman odana girsem benimle kavgaya başladın. Çılgına döndün çünkü ben odandaydım. Ve benim keyfim kaçardı çünkü kendimi hizmetçi gibi hissedirdim. Bunu daha fazla yapmamaya karar verdim.

Erkek Çocuk: Eh bilmiyorum. Bir deneyelim bakalım. Muhtemelen kirli kıyafetlerimi kirli sepetine atabilir ve yıkandıktan sonra geri odama götürebilirim sanırım. Özellikle bu, odamdan uzak durmayı sürdüreceğin anlamına gelirse...

Anne: Harika, şimdi her ikimiz de yaptığımız anlaşmadan emin olalım. Ben odana çok fazla girmeyeceğim ve sadece senin getirdiğin çamaşırlarını yıkayacağım. Mahremiyetine daha fazla saygı duyacağım ancak sen de kirli çamaşırlarını kirli sepetine atma ve daha sonra çamaşır yıkandıktan sonra tekrar odana yerleştirme sorumluluğunu alacaksın. Doğru anlamış mıyım?

Erkek Çocuk: Evet, işte tam da bu!

EK 5: ERGEN EBEVEYN İLETİŞİM STİLLERİ: CEVAP KAĞIDI

Yönergeler:

1. Her bir aile bir birim olarak doldurmalı.
2. Her bir soru için 4 tane soruyu cevaplandırınız.

Stillere Tepkiler

1. Her bir stilin ismi nedir?

Stil A.....

Stil B.....

Stil C.....

Stil D.....

2. Zayıf ve güçlü yönleri nelerdir?

Stil A.....

Stil B.....

Stil C.....

Stil D.....

3. Başarılan nedir?

Stil A.....

Stil B.....

Stil C.....

Stil D.....

4. Ergen ve ebeveynlerin metindeki duyguları nedir?

Stil A. Anne.....

Erkek Çocuk.....

Stil B. Anne.....

Erkek Çocuk.....

Stil C. Baba.....

Kız Çocuk.....

Stil D. Anne.....

Erkek Çocuk.....

Ek 6: ÜÇ PROBLEM ÇÖZME STİLİ

Yönergeler:

1. Problem Çözme bakımından aşağıdaki üç sözcüğün ne anlama geldiğini yazınız. Bu yazacaklarınız aile içerisinde konusu geçen bir probleme karşı pasif bir kişinin, agresif bir kişinin ve güvengen bir kişinin nasıl tepki vereceği ile ilgilidir.
2. Cevapları birlikte veriniz.

Problem Çözme Stilleri

Pasif .....

.....

.....

.....

Agresif(Saldırgan) .....

.....

.....

.....

Güvengen.....

.....

.....

Ek 7: PROBLEM ÇÖZME KAĞIDI: EBEVEYN TEPKİ SAYFASI

Yönergeler:

1. Aşağıda ergenlerin söylediği beş ifade tırnak içerisinde yer almaktadır.
2. Her bir ergen cümlesine yönelik pasif, agresif ve güvengen ebeveynlerin ortaya koyabilecekleri tipik tepki cümlelerini tırnak içerisinde yazınız.
3. Beş ergen cümlesinin her biri için üç tepki cümlesi yazdığınızdan emin olun
4. Her birey bu kağıdı ayrı ayrı doldurmalıdır.

“İstedğim kişi ile arkadaşlık yaparım”

Pasif Tepki.....

Agresif Tepki.....

Güvengen Tepki.....

“Arkadaşlarımın hiç birisine sokağa çıkmama cezası uygulanmıyor”

Pasif Tepki.....

Agresif Tepki.....

Güvengen Tepki.....

“Burası benim odam ve istediğim zaman onu dağınık bırakabilirim.”

Pasif Tepki.....

Agresif Tepki.....

Güvengen Tepki.....

“ Neden tıpkı bir çocuk gibi davranmak zorundayım? Neden gün içerisinde nerede olacağımı bilmek zorundasınız?”

Pasif Tepki.....

Agresif Tepki.....

Güvengen Tepki.....

“Bütün çocuklar sigara içiyor. “

Pasif Tepki.....

Agresif Tepki.....

Güvengen Tepki.....

Ek 8: PROBLEM ÇÖZME KAĞIDI: ERGEN TEPKİ SAYFASI

Yönergeler:

1. Aşağıda ebeveynlerin söylediği beş ifade tırnak içerisinde yer almaktadır.
2. Her bir ebeveyn cümlesine yönelik pasif, agresif ve güvengen ergenlerin ortaya koyabilecekleri tipik tepki cümlelerini tırnak içerisinde yazınız.
3. Beş ebeveyn cümlesinin her biri için üç tepki cümlesi yazdığınızdan emin olun
4. Her birey bu kağıdı ayrı ayrı doldurmalıdır.

“Artık o çocuklarla birlikte takılmamı istemiyorum.”

Pasif Tepki.....

Agresif Tepki.....

Güvengen Tepki.....

“Hafta içi günlerde geç 19.00’da evde olmak zorundasın.”

Pasif Tepki.....

Agresif Tepki.....

Güvengen Tepki.....

“Odamın tamamını temizle.”

Pasif Tepki.....

Agresif Tepki.....

Güvengen Tepki.....

“Nereye ve kimin yanına gidiyorsun?”

Pasif Tepki.....

Agresif Tepki.....

Güvengen Tepki.....

“Sigara içme, bak bu son uyarım.”

Pasif Tepki.....

Agresif Tepki.....

Güvengen Tepki.....

Ek 9: ETKİLİ İLETİŞİM ETKİNLİĞİ İÇİN AİLE KONULARI FORMU

1. Daha İyi olması için ailemi değiştirebilseydim,.....
.....
2. Üç kelime ile ailemi anlatacak olsaydım.....
.....
3. Ailemin benim için yapmış olduğu en güzel
şey.....
4. Ailemizde en anlaşılamadığımız şey
.....
5. Kızgınlığı ifade ettiğim zaman aile üyeleri tarafından
.....
6. Aile üyeleri ile gerçekten yapmaktan hoşlandığım şey
.....
7. Aileme gerçekten sevgimi gösterebildiğim an
.....
8. Benim için ideal aile
tanımı.....
9. Ailemden birinin üzgün olduğunu fark ettiğim
zama.....
10. Ailemde kurallar söz konusu olduğunda
kendimi.....hissederim.

Ek 10: AİLE KONULARINDA ETKİLİ İLETİŞİM İÇİN PUANLAMA TABLOSU

Konuşmacı Adı	Puanlama Alanı				Dinleyici Adı	Puanlama Alanı			
	Göz Kontakları	Ses Tonu	Beden Duruşu	İçerik		Göz Kontakları	Ses Tonu	Beden Duruşu	İçerik

Ek 11: ETKİLİ İLETİŞİM ETKİNLİĞİ İÇİN OLUMLU DUYGU İFADELERİ

1. Seninle gurur duyuyorum çünkü,.....
2. Senin ile ilgili sevdiğim üç şey, ...
3. Sana kendimi en yakın hissettiğim an, ...
4. Seninle birlikte geçirdiğim en iyi üç an, ...
5. Senin en büyük yeteneğin, ...
6. ....olduğun
da seni gerçekten çok beğeniyorum.
7. ....
.....olduğunda senin beni gerçekten önemseddiğini hissettim.
8. Aile yaşantımızla ilgili hafızamda kalan en hoş şey, ...
9. Ev ile ilgili en hoşuma giden şey, ...
10. Senin ailemize kattığın en olumlu özellik, ...

Ek 12: ETKİLİ İLETİŞİM ETKİNLİĞİ İÇİN OLUMSUZ DUYGU İFADELERİ

1. Sen .....
.....
.....yaptığın zaman kendimi öfkelenmiş hissediyorum.
2. Sen ,.....
.....
.....yaptığın zaman kendimi sinirlenmiş hissediyorum.
3. Sen ,.....
.....
.....yaptığın zaman kendimi gücenmiş hissediyorum.
4. Sen ,.....
.....
.....yaptığın zaman kendimi utanmış hissediyorum.
5. Sen ,.....
.....
.....yaptığın zaman kendimi tedirgin hissediyorum.
6. Sen ,.....
.....
.....yaptığın zaman kendimi canımın yandığını hissettim.
7. Sen ,.....
.....
.....yaptığın zaman kendimi hayal kırıklığına uğramış hissettim.
8. Sen ,.....
.....
.....yaptığın zaman kendimi kızgın hissettim.
9. Sen ,.....
.....
.....yaptığın zaman bana saygı duymadığını hissediyorum.
10. Sen ,.....
.....
.....yaptığın zaman seninle iletişimimiz zayıflıyor.

Ek 13: ETKİLİ İLETİŞİM ETKİNLİĞİ İÇİN EMPATİ DUYGULARININ İFADESİ EBEVEYN FORMU

Bölüm A:Oğlunun/Kızının Duyguları:

Akran Baskısı

1. Oğlunun/Kızının bir arkadaş toplantısındadır ve arkadaşları onun sigara içmesi konusunda ısrar ediyor, ...
2. Arkadaşları öğleden sonra okulu asması konusunda ısrar ediyor, ...
3. Arkadaşları siz şehir dışındayken evde parti vermesi konusunda ısrar ediyor,.....
4. Oğlun/Kızın arkadaşları tarafınızdan sizin onaylamadığımız bir arkadaşı ile gezmeye zorlanıyor,.....
5. O ailesi tarafından onaylanmayan kıyafetleri giyinmesi konusunda arkadaşları tarafından zorlanıyor .....
6. O ders çalışırken arkadaşı tarafından online siteler üzerinden oyun oynamaya zorlanıyor,.....

Bölüm B:Ebeveyn olarak senin duyguların:

Durumla Yüzleşme

1. Oğlunuz/Kızınız ilk kez karşı cinsten özel arkadaşı ile dışarı çıkmak için izin istedi, ...
2. Oğlunuz/Kızınız henüz ehliyeti yok ve yapmış olduğunuz piknikte araba sürmek istiyor .....
3. Oğlunuz/Kızınız sizin onun odasına girmenizi istemiyor, ...
4. Oğlunuz/Kızınız sizin tanımadığımız bir arkadaşının ev toplantısına gitmek istiyor,.....
5. Oğlunuz/Kızınız saat akşam 6 olan dışarı çıkma yasağını genişletmek istiyor, ...
6. Oğlunuz/Kızınız nadiren eve ders getiriyor ve öğretmenin ödev vermediğini söylüyor,.....
7. Oğlunuz/Kızınız marka etiketli kıyafetler dışında başka şeyler giyinmeyi reddediyor.....

Ek 14: ETKİLİ İLETİŞİM ETKİNLİĞİ İÇİN EMPATİ DUYGULARININ İFADESİ ERGEN FORMU

Bölüm A: Ebeveyninin Duyguları: Akran Baskısı

1. Sen bir arkadaş toplantısındasın ve arkadaşların senin sigara içmen konusunda ısrar ediyor.....
2. Arkadaşların öğleden sonra okulu asman konusunda ısrar ediyor, ...
3. Arkadaşların ailen şehir dışındayken evde parti vermen konusunda ısrar ediyor.....
4. Sen ailen tarafından onaylanmayan kıyafetleri giyinmen konusunda arkadaşların tarafından zorlanıyorsun.....
5. Sen ailen tarafından onaylanmayan bir arkadaşın ile gezmeye zorlanıyorsun.....
6. O evdeyken arkadaşı tarafından online siteler üzerinden oyun oynamaya zorlanıyor, ...

Bölüm B: Genç Olarak Senin Duyguların:

Durumla Yüzleşme

1. ilk kez karşı cinsten özel arkadaşın ile dışarı çıkmak için izin istiyorsun, ...
2. Henüz ehliyetin yok ve yapmış olduğunuz piknikte araba sürmek istiyorsun .....
3. Ebeveynlerinin odanın dışında kalmalarını istiyorsun ve odana sürekli girip çıkmalarını istemiyorsun, ...
4. Ailenin tanımadığı bir arkadaşının ev toplantısına gitmek istiyorsun, ...
5. Akşam saat 7 olan dışarı çıkma yasağını genişletmek istiyorsun, ...
6. Nadiren eve ders getiriyorsun ve sürekli öğretmenin ödev vermediğini söylüyorsun .....
7. Marka etiketli kıyafetler dışında başka şeyler giyinmeyi reddediyorsun .....

Ek 15: AİLE İÇERİSİNDE YAŞANAN TUTARSIZLIK ÖRNEKLERİ

Yönergeler:

1. Bu formu ebeveynler ve ergenler ayrı ayrı doldurmalıdır.
2. Aile içerisinde yaşanan ebeveyn ve ergen arasındaki ve ebeveynlerin kendi aralarındaki tutarsızlık örneklerini yazınız.
3. Eleştiri noktasına değil tutarsızlık örneklerine vurgu yapınız.

Ebeveyn Örnekleri

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ek 16: AİLE İÇERİSİNDE YAŞANAN TUTARSIZLIK ÖRNEKLERİ

Yönergeler:

1. Bu formu ebeveynler ve ergenler ayrı ayrı doldurmalıdır.
2. Aile içerisinde yaşanan ebeveyn ve ergen arasındaki ve ebeveynlerin kendi aralarındaki tutarsızlık örneklerini yazınız.
3. Eleştiri noktasına değil tutarsızlık örneklerine vurgu yapınız.

Ergen Örnekleri

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ek 17: KURTARMA YA DA KURTARILMA YAŞANTILARI ÖRNEKLERİ

Yönergeler:

1. Bu formu ebeveynler ve ergenler ayrı ayrı doldurmalıdır.
2. Ebeveynler çocuklarını nasıl kurtardıkları ile ilgili hatırladıklarını yazmalılar.
3. Ergenler ise ebeveynleri tarafından yakalandıkları ancak kurtuldukları bir anılarını yazmalılar.

Ebeveyn Örnekleri

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ek 18: KURTARMA YA DA KURTARILMA YAŞANTILARI ÖRNEKLERİ

Yönergeler:

1. Bu formu ebeveynler ve ergenler ayrı ayrı doldurmalıdır.
2. Ebeveynler çocuklarını nasıl kurtardıkları ile ilgili hatırladıklarını yazmalılar.
3. Ergenler ise ebeveynleri tarafından yakalandıkları ancak kurtuldukları bir anılarını yazmalılar.

Ergen Örnekleri

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ek 19: “ÇOK İYİ” DEMEK İÇİN YOLLAR

1. Aferin
2. Mükemmel
3. Çok iyi yaptın
4. Olağanüstü
5. Kötü değil
6. Daha iyisini yapamazdım
7. Harika
8. İyi yapıyorsun
9. Gerçekten iyiye gidiyorsun
10. Şu an doğru yoldasın
11. Göz alıcı
12. İyi çalışıyorsun
13. Çabuk anladın
14. Güzel gidiyor
15. Yapabileceğini biliyordum
16. Şimdi olduğunu düşünüyorum
17. Bugün gerçekten çok iyisin
18. Bugün çalışmanla gurur duyuyorum
19. Muazzam
20. Kusursuz
21. Güçlü bir beyne sahiptin
22. Her gün daha iyiye gidiyor
23. Hızlı öğreniyorsun
24. Kolaylıkla yaparsın
25. İyi bir gençsin
26. Çok daha iyi olmuş
27. Süper
27. Bugün çok çalıştın
28. Devam et
29. Tebrikler
30. Tam olarak doğru
31. Nefis
32. Etkileyici
33. Güzel yapıyorsun
34. Bu gerçekten hoş
35. Bu şimdiye kadarkilerin en iyisi
36. İyi fikir
37. İyi çalışmaya devam et
38. Çalışman beni çok mutlu etti
39. Bugün gerçekten sıkı çalışıyorsun
40. Güzel
41. Bir kez daha başaracaksın
42. Denemeye devam et
43. Bu yaptığın çok eğlenceli
44. Daha iyisini de yapabilirsin, çalışmaya devam et.
45. Bugün kendini aştın
46. İlginç
47. Doğru yoldasın, devam et
48. İyi gidiyor görünüyorsun
49. Bunu senden daha iyi yapan hiç kimseyi görmedim.

Ek 20: AİLE DAVRANIŞ SÖZLEŞMESİ

Amaç: Olumlu aile etkileşimini arttırmak.

1. Özel ve net olun
2. Gerçekçi olun.
3. Empatik olun yani başkasının gözüyle olaylara bakabilin.

Etkinlik

1. “Ebeveyn Kart Katoloğu: Gençler için Ödül” ve “Genç Kart Katoloğu: Ebeveynler için Ödül” isimli formlardan üç maddeyi gençlerin ve ebeveynlerin seçmesi istenir.
2. “Ebeveyn Kart Katoloğu: Gençler için Ödül” ve “Genç Kart Katoloğu: Ebeveynler için Ödül” isimli formlardan diğer kişinin listesinden iki tane seçin.
3. Diğer kişilerin listesini değerine göre sıralayınız. En değerli olandan başlayarak 1 ile 5 arasında puanlayınız.
4. Sizin listenizde sizin için en zor ve çok fedakârlığa neden olacak olanları 1 ile 5 arasında puanlayınız.
5. Tüm maddelerin gerçekçi ve net olup olmadığını görmek için her iki listeyi de gözden geçirin.
6. Empati. Her bir madde üzerinde değerleri ve zor olanları gözden geçirirken kendini karşıdaki kişinin yerine koymaya çalış. (ergen o / o belirli bir öge üst yapmak için zor olduğunu düşünüyor neden ilişkili deneyin).
7. Anlaşma. Ergen ve ebeveyn birbirleri ile anlaşır(birbirlerine olumlu davranışlar sunar).

7 ADIM

1. Diğerleri için ödülleri tanımlayınız.
2. Kendiniz için ödülleri tanımlayınız.
3. Ödüllerde önceliklerinizi belirleyin.
4. Ödülleri kazanmada zorlukları belirlemek
5. Gerçekçi ve net maddeler olduğundan emin olun.
6. Empatik olun.
7. Ödüllerin değiş tokuşunu yapın.

Ek 21: EBEVEYN KART KATOLOĞU: GENÇLER İÇİN ÖDÜL

Yönergeler:

1. Bu etkinlikte ebeveynler ve gençler ayrı ayrı çalışacaklardır.
2. Çocuğunuzun en çok memnun olacağına inandığınız üç öge seçin.
3. Listede olmayan ve eklemek istediğiniz bir alan var ise 12. Maddeyi kullanınız.
4. "D" ve "Z" harflerini daha sonra nasıl kullanacağınızı ilişkin talimat alana kadar dikkate almayın.
5. Yönergeyi 1' den 6' ya kadar tamamladıktan sonra grup lideri tarafından verilen ek yönergeleri izleyin.

Gençler İçin Ödüller

1. .... hakkında sürekli konuşmayı bırakmak.
D...../Z.....
2. Çocuğunuzun hafta sonu ve hafta içi .....e kadar
.....daha uzun süre kalması için izin vermek
D...../Z.....
3. Çocuğunuzun haftada bir gün gece dışarı çıkmasına izin
vermek.....
D...../Z.....
4. Haftadabir.....izin vermek.
D...../Z.....
5. Çocuğunuzun içi bir
.....satin almak.
D...../Z.....
6. Daha fazla televizyon izlemesi için izin
vermek.....
D...../Z.....
7. Çocuğunuzun fikirlerini sürekli didiklemeyi bırakmak
.....
D...../Z.....
8. Çocuğunuzun telefonlarındaki mesajları okumayı
bırakmak.....
D...../Z.....
9. Çocuğunuzun bilgisayarda oyun süresini bir miktar daha uzatmak
.....
D...../Z.....
10. Arkadaşlarını, saç şeklini ve giyimini eleştirmeyi
bırakmak.....
D...../Z.....

Ek 22: GENÇ KART KATOLOĞU: EBEVEYNLER İÇİN ÖDÜL

Yönergeler:

1. Bu etkinlikte ebeveynler ve gençler ayrı ayrı çalışacaklardır.
2. Ebeveyninizin en çok memnun olacağına inandığınız üç öge seçin.
3. Listede olmayan ve eklemek istediğiniz bir alan var ise 12. Maddeyi kullanınız.
4. "D" ve "Z" harflerini daha sonra nasıl kullanacağınızı ilişkin talimat alana kadar dikkate almayın.
5. Yönergeyi 1' den 6' ya kadar tamamladıktan sonra grup lideri tarafından verilen ek yönergeleri izleyin.

Ebeveynler için Ödüller

1. Gece saat.....,ile.....arasında .....saat ev ödevlerini yapmak
.....
D...../Z.....
2. Okula gitmeden önce giysilerini ve yatağını toplamak
.....
D...../Z.....
3. ....olduğu zaman tartışmamak ya da ters konuşmamak.
D...../Z.....
4. Odamı temizlemek.....
.....
D...../Z.....
5. Aşağıdaki derslerimin notlarını yükseltmek.
.....dersini.....dan.....ye/ya yükseltmek.
.....dersini.....dan.....ye/ya yükseltmek.
.....dersini.....dan.....ye/ya yükseltmek.
D...../Z.....
6. Sigara içmemek
.....
D...../Z.....
7. ....gibi ev işlerine yardımcı olmak.
D...../Z.....
8. ....olduğu zaman kardeşime bakmak.
D...../Z.....
9. ....olduğu zaman kardeşimle tartışmamak.
D...../Z.....
10. Bilgisayarda geçirdiğim zamanı.....dan.....ya/ye düşürmek
.....
D...../Z.....
11. Telefonu evde sınırlı kullanmak,
.....
D...../Z.....

EK 23: EBEVEYN KABUL-RED/ KONTROL ÖLÇEĞİ (ÇOCUK EKRÖ/K : ANNE)

Bu testte, annelerin çocuklarına karşı nasıl davrandıklarıyla ilgili cümleler var. Her cümleyi dikkatlice oku ve okuduğun cümlelerin,

annenin sana karşı davranışlarını ne kadar iyi anlattığını düşün.

Lütfen her soruyu cevapla.

Unutma, hiç bir cümleyi doğru bilmek, ya da yanlış bilmek diye birşey yok. Onun için cevaplarını verirken mümkün olduğu kadar **dürüst ve samimi ol.**

Cevaplarını, annenden beklediğin davranışlara göre değil, annenine sana gerçekte gösterdiği davranışlara göre ver.

Annem,	Hemen Her Zaman Doğru	Bazen Doğru	Nadiren Doğru	Hemen Hemen Hiçbir Zaman Doğru Değil
1.Benim hakkımda güzel şeyler söyler.				
2.Kötü davrandığımda bana söylenir veya beni azarlar.				
3.Sanki ben hiç yokmuşum gibi davranır.				
4.Beni gerçekten sevmez.				
5.Neleri yapıp, neleri yapamayacağımı kesin olarak anladığımdan emin olmak ister.				
6.Planlarımız hakkında benimle konuşur ve söyleyeceklerimi dinler.				
7.Onun sözünü dinlemediğim zaman beni başkalarına şikayet eder.				
8.Benimle yakından ilgilenir.				
9.Dışarıya çıkacağım zaman, eve kesin olarak saat kaçta dönmem gerektiğini bana söyler.				
10.Arkadaşlarımı eve getirmem için beni cesaretlendirir ve onların güzel vakit geçirmesi için elinden geleni yapar.				
11.Benimle alay eder ve dalga geçer.				
12.Onu rahatsız etmediğim sürece benimle ilgilenmez.				
13.Kızdığı zaman bana bağırır.				
14.Bana sürekli olarak nasıl davranmam gerektiğini söyler.				
15.Benim için önemli olan şeyleri ona anlatabilmemi kolaylaştırır.				
16.Bana karşı sert davranır.				
17.Onun etrafında olmamdan hoşlanır.				
18.Birçok kuralın olmasına ve kurallara uyulması gerektiğine inanır.				
19.Bir şeyi iyi yaptığımda, kendimle gurur duymamı sağlar.				
20.Hak etmediğim zaman bile bana vurur.				
21.Benim için yapması gereken şeyleri unuttur.				
22.Beni büyük bir baş belası olarak görür.				
23.Bana dilediğim kadar özgürlük tanır.				
24.Beni başkalarına över.				
25.Kızdığı zaman beni çok kötü cezalandırır.				
26.Sağlıklı ve doğru şeyleri yememe çok dikkat eder.				
27.İşimi nasıl yapmam gerektiğini bana en ince ayrıntısına kadar söyler.				

28. Benimle sıcak ve sevgi dolu bir şekilde konuşur.				
29. Bana hemen kızar.				
30. Sorularımı cevaplayamayacak kadar meşguldür.				
31. Benden hoşlanmıyor gibi.				
32. İstedğim her yere, ona sormadan gitmeme izin verir.				
33. Hak ettiğim zaman bana güzel şeyler söyler.				
34. Çabuk parlar ve öfkesini benden çıkarır.				
35. Arkadaşlarımın kim olduğuyla yakından ilgilenir.				
36. Bana ne söylendiyse, aynen öyle davranmamda ısrar eder.				
37. Yaptığım şeylerle gerçekten ilgilenir.				
38. Bana bir sürü kırıcı şey söyler.				
39. Ondan yardım istediğimde beni duymazlıktan gelir.				
40. Başım derde girdiğinde, hatanın bende olduğunu düşünür.				
41. Dilediğim her akşam dışarı çıkmama izin verir.				
42. Bana istenilen ve ihtiyaç duyulan biri olduğumu hissettirir.				
43. Onun sinirine dokunduğumu söyler.				
44. Bana çok ilgi gösterir.				
45. Her zaman ne yapacağımı söyleyebilmeyi ister.				
46. İyi davrandığım zaman benimle ne kadar gurur duyduğunu söyler.				
47. Beni kırmak için elinden geleni yapar.				
48. Hatırlaması gerekir diye düşündüğüm önemli şeyleri unuttur.				
49. Şayet kötü davranırsam, beni artık sevmediğini hissettirir.				
50. Bana yapmam için bazı işler verir ve o işler bitene kadar başka hiçbir şey yapmama izin vermez.				
51. Bana yaptığım şeylerin önemli olduğunu hissettirir.				
52. Yanlış bir şey yaptığımda beni korkutur veya tehdit eder.				
53. Benimle zaman geçirmekten hoşlanır.				
54. Canım ne isterse yapmama izin verir.				
55. Korktuğumda ya da bir şeye canım sıkıldığında, bana yardım etmeye çalışır.				
56. Kötü davrandığım zaman beni arkadaşlarımın önünde utandırır.				
57. Benden uzak durmaya çalışır.				
58. Benden şikayet eder.				
59. Yaptığım her şeyi kontrol etmek ister.				
60. Benim ne düşündüğüme önem verir ve düşündüklerim hakkında konuşmamdan hoşlanır.				
61. Ne yaparsam yapayım, diğer çocukların benden daha iyi olduğunu hisseder.				
62. Bir plan yaparken benim de ne istediğime önem verir.				
63. Benim için önemli olan şeyleri, kendisine zorluk çıkarsa da, yapmama izin verir.				
64. Diğer çocukların benden daha iyi davrandığını düşünür.				
65. Bakmaları için beni başkalarına bırakır (örneğin; bir komşu veya akrabaya).				
66. Bana istenmediğimi belli eder.				
67. Yaptığım şeylerle ilgilenir.				
68. Canım yandığında veya hasta olduğumda, kendimi daha iyi hissetmem için elinden geleni yapar.				
69. Kötü davrandığım zaman benden ne kadar utandığını söyler.				
70. Beni sevdiğini belli eder.				
71. Bana karşı yumuşak ve iyi kalplidir.				
72. Kötü davrandığım zaman beni utandırır veya suçlu hissettirir.				
73. Beni mutlu etmeye çalışır.				

Ek 24: AİLE DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

Açıklama: İlişkide aileler hakkında 60 cümle bulunmaktadır. Lütfen her cümleyi dikkatlice okuduktan sonra, sizin ailenize ne derecede uyduğuna karar veriniz. Önemli olan, sizin ailenizi nasıl gördüğünüzdür. Her cümle için 4 seçenek söz konusudur (*Aynen Katılıyorum/ Büyük Ölçüde Katılıyorum/ Biraz Katılıyorum/ Hiç Katılmıyorum*)

Her cümle için yanlarında 4 seçenek için de ayrı yerler ayrılmıştır. Size uygun seçeneğe (X) işareti koyunuz. Her cümle için uzun, uzun düşünmeyiniz. Mümkün olduğu kadar çabuk ve samimi cevaplar veriniz. Kararsızlığa düşerseniz, ilk aklınıza gelen doğrultusunda hareket ediniz. Lütfen her cümleyi cevapladığınızdan emin olunuz.

CÜMLELER:	Aynen Katılıyorum	Büyük Ölçüde Katılıyorum	Biraz Katılıyorum	Hiç Katılmıyorum
1. Ailece ev dışında program yapmada güçlük çekeriz, çünkü aramızda fikir birliği sağlayamayız.	( )	( )	( )	( )
2. Günlük hayatımızdaki sorunların (problemlerin) hemen hepsini aile içinde hallederiz.	( )	( )	( )	( )
3. Evde biri üzgün ise, diğer aile üyeleri bunun nedenlerini bilir.	( )	( )	( )	( )
4. Bizim evde, kişiler verilen her görevi düzenli bir şekilde yerine getirmezler.	( )	( )	( )	( )
5. Evde birinin başı derde girdiğinde, diğerleri de bunu kendilerine fazlasıyla dert ederler.	( )	( )	( )	( )
6. Bir sıkıntı ve üzüntü ile karşılaştığımızda, birbirimize destek oluruz.	( )	( )	( )	( )
7. Ailemizde acil bir durum olsa, şaşırıp kalırız.	( )	( )	( )	( )
8. Bazen evde ihtiyacımız olan şeylerin bittiğinin farkına varmayız.	( )	( )	( )	( )
9. Birbirimize karşı olan sevgi, şefkat gibi duygularımızı açığa vurmaktan kaçınırız.	( )	( )	( )	( )
10. Gerektiğinde aile üyelerine görevlerini hatırlatır, kendilerine düşen işi yapmalarını sağlarız.	( )	( )	( )	( )
11. Evde dertlerimizi üzüntülerimizi birbirimize söylemeyiz.	( )	( )	( )	( )
12. Sorunlarımızın çözümünde genellikle ailece aldığımız kararları uygularız.	( )	( )	( )	( )
13. Bizim evdekiler, ancak onların hoşuna giden şeyler söylediğimizde bizi dinlerler.	( )	( )	( )	( )
14. Bizim evde bir kişinin söylediklerinden ne hissettiğini anlamak pek kolay değildir.	( )	( )	( )	( )
15. Ailemizde eşit bir görev dağılımı yoktur.	( )	( )	( )	( )
16. Ailemizin üyeleri, birbirlerine hoşgörülü davranırlar.	( )	( )	( )	( )
17. Evde herkes başına buyruktur.	( )	( )	( )	( )

18.Bizim evde herkes, söylemek istediklerini üstü kapalı değil de doğrudan birbirlerinin yüzüne söyler.	( )	( )	( )	( )
19.Ailede bazılarımız, duygularımızı belli etmeyiz.	( )	( )	( )	( )
20.Acil bir durumda ne yapacağımızı biliriz.	( )	( )	( )	( )
21.Ailecek, korkularımızı ve endişelerimizi birbirimizle tartışmaktan kaçınırız.	( )	( )	( )	( )
22.Sevgi, şefkat gibi olumlu duygularımızı birbirimize belli etmekte güçlük çekeriz.	( )	( )	( )	( )
23.Gelirimiz (ücret, maaş) ihtiyaçlarımızı karşılamaya yetmiyor.	( )	( )	( )	( )
24.Ailemiz, bir problemi çözdükten sonra, bu çözümün işe yarayıp yaramadığını tartışır.	( )	( )	( )	( )
25.Bizim ailede herkes kendini düşünür.	( )	( )	( )	( )
26.Duygularımızı birbirimize açıkça söyleyebiliriz.	( )	( )	( )	( )
27.Evimizde banyo ve tuvalet bir türlü temiz durmaz.	( )	( )	( )	( )
28.Aile içinde birbirimize sevgimizi göstermeyiz.	( )	( )	( )	( )
29.Evde herkes her istediğini birbirinin yüzüne söyleyebilir.	( )	( )	( )	( )
30.Ailemizde, her birimizin belirli görev ve sorumlulukları vardır.	( )	( )	( )	( )
31.Aile içinde genellikle birbirimizle pek iyi geçinemeyiz.	( )	( )	( )	( )
32.Ailemizde sert-kötü davranışlar ancak belli durumlarda gösterilir.	( )	( )	( )	( )
33.Ancak hepimizi ilgilendiren bir durum olduğu zaman birbirimizin işine karışırız.	( )	( )	( )	( )
34.Aile içinde birbirimizle ilgilenmeye pek zaman bulamıyoruz.	( )	( )	( )	( )
35.Evde genellikle söylediklerimizle, söylemek istediklerimiz birbirinden farklıdır.	( )	( )	( )	( )
36.Aile içinde birbirimize hoşgörülü davranırız	( )	( )	( )	( )
37.Evde birbirimize, ancak sonunda kişisel bir yarar sağlayacaksa ilgi gösteririz.	( )	( )	( )	( )
38.Ailemizde bir dert varsa, kendi içimizde hallederiz.	( )	( )	( )	( )
39.Ailemizde sevgi ve şefkat gibi güzel duygular ikinci plandadır.	( )	( )	( )	( )
40.Ev işlerinin kimler tarafından yapılacağını hep birlikte konuşarak kararlaştırırız.	( )	( )	( )	( )
41.Ailemizde herhangi bir şeye karar vermek her zaman sorun olur.	( )	( )	( )	( )
42.Bizim evdekiler sadece bir çıkarları olduğu zaman birbirlerine ilgi gösterir.	( )	( )	( )	( )
43.Evde birbirimize karşı açık sözlüyüzdür.	( )	( )	( )	( )
44.Ailemizde hiçbir kural yoktur.	( )	( )	( )	( )
45.Evde birinden bir şey yapması istendiğinde mutlaka takip edilmesi ve kendisine hatırlatılması	( )	( )	( )	( )

gerekir.				
46.Aile içinde, herhangi bir sorunun (problemin) nasıl çözüleceği hakkında kolayca karar verebiliriz.	( )	( )	( )	( )
47.Evde kurallara uyulmadığı zaman ne olacağını bilmeyiz.	( )	( )	( )	( )
47.Bizim evde aklınıza gelen her şey olabilir.	( )	( )	( )	( )
49.Sevgi, şefkat gibi olumlu duygularımızı birbirimize ifade edebiliriz.	( )	( )	( )	( )
50.Ailede her türlü problemin üstesinden gelebiliriz.	( )	( )	( )	( )
51.Evde birbirimizle pek iyi geçinemeyiz.	( )	( )	( )	( )
52.Sinirlenince birbirimize küseriz.	( )	( )	( )	( )
53.Ailede bize verilen görevler pek hoşumuza gitmez çünkü genellikle umduğumuz görevler verilmez.	( )	( )	( )	( )
54.Kötü bir niyetle olmasa da evde birbirimizin hayatına çok karışıyoruz.	( )	( )	( )	( )
55.Ailemizde kişiler herhangi bir tehlike karşısında (yangın, kaza gibi) ne yapacaklarını bilirler, çünkü böyle durumlarda ne yapılacağı aramızda konuşulmuş ve belirlenmiştir.	( )	( )	( )	( )
56.Aile içinde birbirimize güveniriz.	( )	( )	( )	( )
57.Ağlamak istediğimizde, birbirimizden çekinmeden rahatlıkla ağlayabiliriz.	( )	( )	( )	( )
58.İşimize (okulumuza) yetişmekte güçlük çekiyoruz.	( )	( )	( )	( )
59.Aile içinde birisi, hoşlanmadığımız bir şey yaptığında ona bunu açıkça söyleriz.	( )	( )	( )	( )
60.Probleminizi çözmek için ailecek çeşitli yollar bulmaya çalışırız.	( )	( )	( )	( )

Ek 25:

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı ve Soyadı	Hatice EPLİ KOÇ
Doğum Yeri ve Tarihi	Samsun 01/10/1978
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık(2001)
Yüksek Lisans Öğrenimi	Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık(2006)
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	MEB Sinop Dikmen Pansiyonlu Kadı İlköğretim Okulu (2001-2003) Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi(2003'ten bugüne)
İletişim	
E-Posta Adresi	eplikoc@hotmail.com hatice.eplikoc@omu.edu.tr
İş-Telefonu	03623121919/5365
2013	